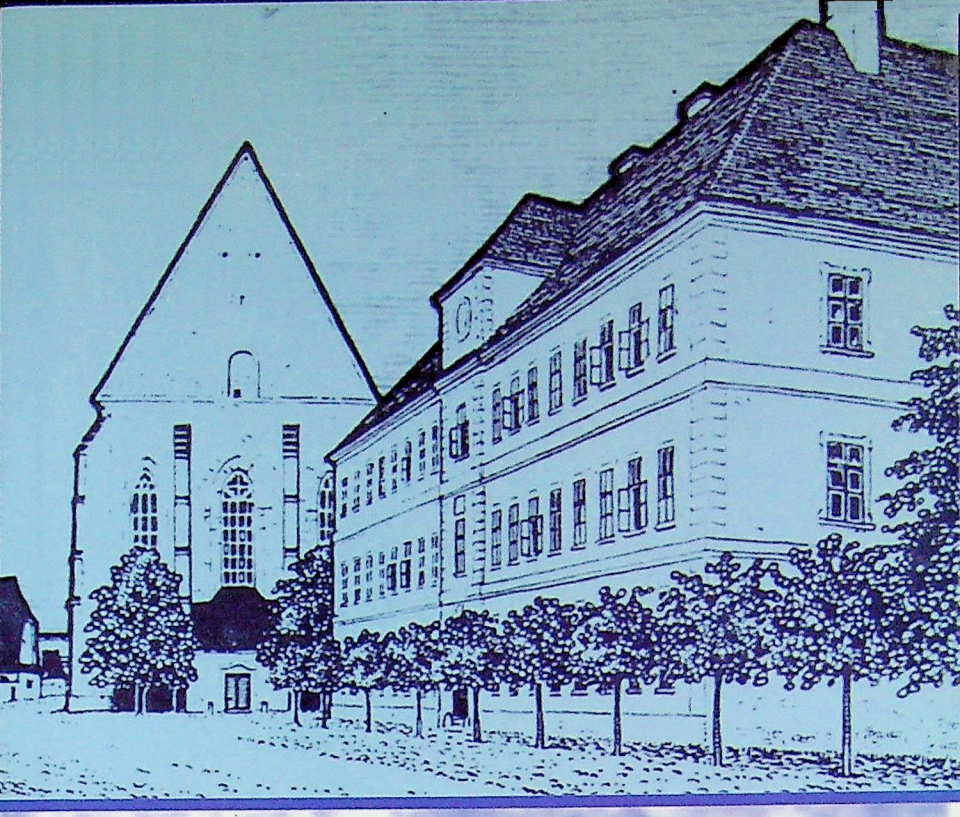

HEREPEI JÁNOS

A KOLOZSVÁRI FARKAS UTCAI REFORMÁTUS TEMPLOM ÉS KOLLÉGIUM TÖRTÉNETÉBŐL

Művelődés

[Erdélyi Magyar Adatbank]

[Erdélyi Magyar Adatbank]

HEREPEI JÁNOS

A KOLOZSVÁRI FARKAS UTCAI REFORMÁTUS TEMPLOM ÉS KOLLÉGIUM TÖRTÉNETÉNETÉBŐL

Sajtó alá rendezte, szerkesztette
és az előszót írta
SAS PÉTER

Művelődés • Kolozsvár
2004

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A könyv a Communitas Alapítvány,
a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
és a Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatásával
jelent meg.

Lektorálta
KISS ANDRÁS

A borítón A Farkas utcai református templom és kollégium
(Debreczeni László grafikája).

© Herepei Judit
© Sas Péter
© Művelődés

Készült a Művelődés Műhelyében,
felelős kiadó Szabó Zsolt,
számítógépes szerkesztő Murad Betty,
megjelent A5-ös alakban, 11,26 kiadói,
14,75 nyomdai íven,
a nyomdai munkákat a zilahi Colorprint végezte.

ISBN 973-86529-0-1

[Erdélyi Magyar Adatbank]

AZ ERDÉLYI REFORMÁTUS EGYHÁZ HEREPEI JÁNOS MUNKÁSSÁGÁBAN

Herepei János az egykoron megszentelt Farkas utcai templom tövében, a – Herepei-ház néven ismert – régi parókiaépületben született. Az ódon háznak *A kolozsvári Farkas utcai régi papilak* (Református Szemle 1964) című írásában állított emléket. Születési helye szinte jelképértékű, hiszen egy olyan régi erdélyi famíliából származott, melynek tagjai évszázadokon keresztül szolgálták az erdélyi református egyházat és akkor ezzel együtt járó módon a helyi tudományos életet. Nagyapja, a sokoldalúan képzett idősebb Herepei Gergely a Farkas utcai templom lelkésze volt. A legmagasabb szintű teológiai tanulmányok elvégzése mellett, a zürichi egyetemen mérnöki oklevelet is szerzett. Nevéhez fűződik az első kolozsvári óvoda megalapítása. Édesapja – az ifjabb Herepei Gergely – szintén a belvárosi gyülekezetben szolgált. Ő azzal emelte az ősi istenháza fényét, hogy a ma is látható halotti címereket és epitáfiumokat mindenki gyönyörűségére kitetette a falakra. Herepei János nagyapja rokonsága révén Méhes Györgyöt, a Főkonzisztórium papját és Méhes Sámuelt, az ősi kolozsvári református kollégium professzorát, az Erdélyi Híradó szerkesztőjét, a Magyar Tudományos Akadémia tagját, az országgyűlési képviselőt, valamint a külföldi egyetemeken pallérozódott baczoni Incze Dániel, István és Mihály pap-tanárokat; édesapja famíliája miatt pedig felsőcsernátoni Bod Pétert, a református egyház- és az erdélyi irodalomtörténet nagyhatású művelőjét mondhatta őseinek. Édesanyja révén atyafiságához tartozott Ady Endre is, a nagy költő másod-unokatestvérének vallhatta magát. A képzeletbeli családi arcképcsarnokba elhelyezhető még Herepei Ádám, a kiváló nagyenyedi tanár portréja, aki testvéreivel, Jánossal és Lászlóval együtt koruk elismert szónoka volt. Jánost, a vizaknai, majdan szászvárosi lelkipásztort, később kolozsvári professzort az újabb magyar egyházi retorika erdélyi megalapítójaként tisztelték, Lászlót, a kolozsvári, utóbb szatmárnémeti lelkészt pedig a rögtönzés mestereként csodálták. János egyik fia, Herepei Károly, a

[Erdélyi Magyar Adatbank]

neves kolozsvári pap, majd nagyenyedi teológiai tanár, azután vizaknai lelkész a Magyar Tudományos Akadémia tagjai közé emelkedett.

A körvonalazott családi előzmények, tradíciók megismerése után természetes módon Herepei Jánost is a szellemiség – a művelődés, a kultúra, a tudomány – világa vonzotta. A szülői házban a múlt, a letűnt korok emlékei vették körül. Első írásműveit korán elhunyt Ottó bátyjától örökölt íróasztalán fogalmazta, amely egykoron ősüké, a kolozsvári református „kollégyom" nagy tudású professzoráé, Méhes Sámuelé volt. Milyen szép lett volna, ha a harmadik generáció is a Farkas utcában szolgálta volna az Urat. Herepei János azonban nem a papi pályát választotta, mert mindig a tudomány világát érezte közelebb magához.

Az ifjú Herepei János a kolozsvári Református Kollégium elvégzése után a Ferenc József Tudományegyetemen folytatta tanulmányait. Néhány évig jogot, majd később magyart, történelmet és régészetet hallgatott. A bölcsészettudományi karon szerezte meg főiskolai oklevelét. 1914-ben az egyetem kötelékébe tartozó Érmészeti és Régészeti Intézetben kapott gyakornoki, akkori kifejezéssel „tudományos segédmunkás" állást. Professzora, későbbi igazgatója a nagy tudású Pósta Béla hatására jegyezte el magát a régészettel és a numizmatikával.

A beállott történelmi és politikai változások után a nevet változtatott munkahelyén maradt, amely Románia uralkodójáról, Ferdinánd királyról elnevezett egyetem intézete lett. (Universitatea Regele Ferdinand I. din Cluj. Institutul de arheologie şi numismatică).

A kolozsvári főtér északi részén, a nyilvános illemhely kialakítása során folytatott földmunkát figyelve észrevette, hogy több, Árpád-korból származó sírt is megbolygattak az ott lapátoló munkások. Felismerve a leletek fontosságát, menteni igyekezett a leleteket. Bármilyen óvatosan is járt el, kitudódott az eset, még az újságok is cikkeztek róla. Hivatali főnöke, Dumitrie Teodorescu kiállása kevésnek bizonyult, a politikai jellegű támadások az intézmény elhagyására kényszerítették.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Miután nem tudott szakmai területen elhelyezkedni, a megélhetés kényszerűsége miatt a magyar alapítású kolozsvári Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Rt. tisztviselője lett. Szorgalma, ügyszeretete és pontossága osztatlan elismerést keltett. Előbb könyvelő, majd osztályvezető főkönyvelő, végül, mint cégjegyző dolgozott. Tudományos jellegű tevékenységet hivatali lekötöttségének teljesítése, a munkaidő ledolgozása után tudott csak folytatni. Ennek ellenére jelentős tudományos kutatói munkát végzett és az elért eredményeket rendre publikálta is. Jó példa erre *A kolozsvári ref. leánygimnázium és papilak alapozásakor előkerült neolitkori és XVI–XVII. századbeli leletek* címen a Márki-emlékkönyvben (Kolozsvár 1927) megjelentetett dolgozata.

Tudományos munkássága kiteljesedését nagyban segítette baráti köre: Kelemen Lajos, a legendás levéltáros, Ferenczi Sándor és Roska Márton régészek, Tulogdy János kollégiumi tanár, Szabó T. Attila a kiváló nyelvész, Brüll Emánuel, a református kollégium nagy tudású könyvtárosa. Kutatói életútjának állomásai: dolgozatai, kisebb-nagyobb publikációi rendre jelentek meg az Erdélyi Irodalmi Szemle, az Erdélyi Múzeum, a Pásztortűz, az Ifjú Erdély, a Magyar Nép és az Erdély hasábjain.

Ha nem is lett lelkipásztor, mindig szoros kapcsolatot tartott egyházával. Tagja volt a kolozsvári Református Egyházközség Képviselőtestületének és a Református Férfi Szövetségnek. Nem egyszerűen reformátusnak, hanem kálvinistának vallotta magát. A mindennapi szóhasználatban is ezt a kifejezést részesítette előnyben, amire egyik írása is utal: Adatok Kolozsvár köveihez. *A kolozsvári kálvinisták legrégibb külső temploma* (Református Szemle 1940). Az egyházi területen vállalt szolgálatának egyik példája az Erdélyi Református Egyházkerület Igazgatótanácsa 10650/1929. számú ülési határozat alapján létrehozott műemlék-bizottsági tagsága. (A grémiumban foglalt helyet az elnöklő Ugron István vezető főgondnok, Bánffy Miklós egyházkerületi főgondnok, Teleki Domokos egyházmegyei főgondnok, Csutak Vilmos és Vásárhelyi Boldizsár igazgatótanácsosok, valamint Kós Károly műépítész). Herepei Jánosra azért eshetett a vá-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

lasztás, mert ismert elkötelezett harcosa volt a műemlékvédelemnek.

1925-ben fontos beadványt készített: *Tervezet a kolozsvári Házsongárdi temető sírköveinek műemlékké nyilvánítása érdekében.* Az erdélyi református egyház szellemi és tárgyi értékeinek megmentése, megóvása és megőrzése érdekében az egyházközség képviselőtestületének tagjaként két jelentős beadványt szerkesztett. *Tervezet egy országos központi református levéltár megszervezése érdekében* című felterjesztésében javasolta az egyházközségek és esperesi „traktusok" levéltári anyagának közös levéltárba való mentését, valamint a polgári anyakönyvezés behozataláig (1896 októbere) felfektetett egyházközségi anyakönyvek begyűjtését.

A több évszázados református kollégiummal kapcsolatban is volt – manapság újra leporolandó, megszívlelendő – elképzelése egy múzeum létrehozásáról, ahol az intézmény múltjára vonatkozó emléktárgyak és a kollégiumi tanuló ifjúság oktatását szolgáló egyetemes régészet relikviái kaptak volna helyet: *„Alólírott azzal a tiszteletteljes kéréssel fordulok a Nagyt. Egyháztanácshoz, méltóztassanak számomra engedélyt adni egy Kolozsvári Ref. Egyházközség – Kollégium-közi Múzeum létesíthetésére. E múzeum magába fogadná mindkét szervezetünk múltjára vonatkozó minden összegyűjthető emléktárgyat, valamint a kollégiumi tanulóifjúság oktatását szolgáló egyetemes régészet már meglevő és még inkább: megszerzendő emlékeit. [...] Egyúttal hasonló tartalmú kérést intéztem a kollégium elöljáróságához is. Kolozsvárt, 1927. június hó 21-én."*

A kollégium elöljáróságának válaszát ismerjük. A javasolt helyiséget – a Csonka-torony régebben zeneteremnek használt szobáját – nem tartotta alkalmas helynek egy múzeum létesítésére. *„Elöljáróságunk magát az eszmét [...] szívesen üdvözli. Ez idő szerint azonban nincsen abban a helyzetben, hogy az előterjesztést elfogadhassa, melyről Herepei János tanár urat, valamint a ref. községet is elismerésének kifejezése mellett értesíti jelen jegyzőkönyvi határozatának kivonataival. Cluj–Kolozsvár, 1927. július 18. Kovács Dezső ügyv. elnök, igazgató; dr. Tulogdy János jegyző."* Sajnála-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

tos, hogy elképzeléseit a mai napig sem követte gyakorlati megvalósítás.

1930-ban az Erdélyi Református Egyházkerület Igazgatótanácsa a műemlékbizottság május 5-én tartott ülésének határozata alapján felkérte Herepei Jánost a Házsongárdi temető megváltásra és gondozásra szoruló egyházi jellegű sírjai összeírására. Herepei december 3-án jelentette az Igazgatótanácsnak: *„van szerencsém a kolozsvári köztemetőnek az országos műemlékjelleg korhatárán belül levő ref. egyházi és rokonvonatkozással bíró síremlékeit magában foglaló kimutatásomat mellékelten beterjeszteni"*. Javaslatokat is megfogalmazott: *„méltóztassanak Kolozsvár város polgármesteréhez azon kérelmet intézni, hogy a csatolt kimutatásban foglalt ref. egyházi és rokon vonatkozású sírköveket és az esetleg még meglevő hozzájuk tartozó sírokat a műemléktörvényre való hivatkozással a város egyszer s mindenkorra megőrzendőknek jelentse ki... Hasonlóképpen kívánatos volna, ha a város ezt az oltalmat az 1834. évnél újabb keletű egyházi és rokon jellegű sírokra és sírkövekre vonatkozólag is megadná"*. A régi sírjelek megóvásának igazi megoldását egy jól zárható és védhető helyen képzelte el. Vagy a létrehozandó egyházi múzeumban, vagy a Farkas utcai templomban.

Látva, hogy beadványait nem követi tett, a maga lehetőségei szerint cselekedett, a nyilvánossághoz fordult: *Ad memoriam! A házsongárdi temetőkből* (A Cluji ág. h. ev. Egyházközség zárszámadása 1936). Ez volt az a mag, melyből a városi köztemető 16–18. századi sírköveit bemutató, felbecsülhetetlen értékű összeírása megszületett. A szerző halála után majd húsz esztendővel a kézirat kiadásra is kerülhetett: *A Házsongárdi temető régi sírkövei. Adatok Kolozsvár művelődéstörténetéhez.* Sajtó alá rendezte Balassa Iván, Herner János, Keserű Bálint. Utószóval Balassa Iván látta el a kötetet (Bp. 1988).

A közösség szolgálatában a Mátyás király szülőházában működő Erdélyi Kárpát Egyesület múzeumának őre, majd egy ideig a nagy értékű gyűjtemény igazgatója is volt. Az előbb hivatkozott cél érdekében és teljesen önzetlenül 1933-tól rendezte szeretett kollégiumának éremgyűjteményét, levéltárát és később a református egyházközség levéltárát is.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Ezekben több olyan forrást feldolgozott, melyekről elképzelhető, hogy már csak az ő tanulmányaiban léteznek. Ezen időszak eredménye *A kollégium címere, A kollégium nyomdája* (Ifjú Erdély 1935) és *A kolozsvári református egyházközség címere* (Református Szemle 1938) címeken közreadott írásai.

Jelentős kordokumentum a kolozsvári ref. kollégium levéltárának 1934. évi állapotáról szóló jelentésrész, mely fogalmazványként maradt fenn. Ebből megtudhatjuk, hogy a levéltár négy, jól elkülönített részből állt: 1. tulajdonképpeni levéltár (irattár, okmánytár, kézirattár), 2. nyomtatványtár, 3. fényképtár, 4. kollégiumi emléktárgyak. Jelentéséből kiderül, hogy a gyűjtemény – valószínűleg az első világháború utáni zűrzavarban – jelentős károkat szenvedett: nyoma veszett – többek között – Apáczai és Lorántffy Zsuzsanna leveleinek, Barcsai Ákos és Apafi Mihály adományleveleinek, a gyulafehérvári, az enyedi, a szatmári iskolák törvényeinek. Szorgalmának köszönhetően a jelentés évében a levéltár gyarapodásáról is beszámolhatott: a komjátszegi Szentkirályi család tordai ágának iratai (141 db), írók és művészek Kovács Dezső ajándékozta kéziratai (113 db). A nyomtatványtár 169, a fényképtár 22 darabbal szaporodott. A levéltár rendezése közben nyilvánvalóvá vált, hogy rendkívül gazdag, több mint 600 darabos színháztörténeti anyaga van, az 1790-es évektől jelentése időszakáig. Figyelemreméltóak lehettek a bukaresti Román Nemzeti Színház vendégjátéka kapcsán fennmaradt kétnyelvű színlapok, melyek a Demjén-kisasszonyok hagyatékából származtak.

Amikor a Kalotaszegi Református Egyházmegye 1937-ben új egyházi és világi vezetőket választott, esperesnek Daróczi Ferenc magyarvistai lelkészt, főgondnoknak Kós Károlyt, főjegyzőnek pedig Herepei Jánost ítélte a legalkalmasabbnak. Akkori munkálkodásának tudományos szempontból időtálló és becses értéket képviselő része *A kalotaszegi templomok, cintermek és temetők régi sírkövei* címen, a hagyatékából megjelentetett gyűjtése. A szerző a kalotaszegi falvak temetőjében akkor feltalálható 16–18. századi sírjeleket írta, gyűjtötte össze, egyúttal összegezve, bemutatva a hantok alatt nyugvók életét és munkásságát is.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Herepei Jánost 1938. február 1-től a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum igazgató-őrévé választották. Saját szakmai kiteljesedése és a székely közösség múzeumának felvirágoztatása szempontjából egyaránt nagy lehetőség adódott. 1940 őszén gróf Teleki Pál arra kérte, hogy készítsen a múzeum fejlesztésére irányuló tervezetet, mely alapja lehetne egy Székely Tudományos és Közművelődési Intézetnek. Hamarosan letette minisztere asztalára a Székely Nemzeti Múzeum átszervezése és fejlesztése érdekében kidolgozott Emlékiratát.

A történelem ismét közbeszólt. Az időközben nem az elképzelések szerint alakult katonai és politikai helyzet miatt a budapesti székhelyű Közgyűjtemények Országos Főfelügyelősége elrendelte a kiemelkedő fontosságú közgyűjtemények (múzeumok, levéltárak, könyvtárak) legértékesebb anyagainak biztonságosnak vélt helyre történő szállítását. Ez a parancs a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeumnak *„a magyar művelődés szempontjából kiemelkedő fontosságú"* anyagaira is vonatkozott. A regénybe illő menekítés vége az lett, hogy a szerencsétlenül alakuló körülmények, a rosszindulatú és felelőtlen emberi hozzáállások összjátéka nyomán 1945. március 29-én a zalaegerszegi pályaudvaron bombatámadás miatt porrá égtek a múzeum kimenekített, legféltettebb kincsei.

A tűzben Herepei János kéziratainak és adatgyűjteseinek többsége is a lángok martaléka lett. Az a része maradt meg anyagainak, amelyek a nagy kapkodásban a sepsiszentgyörgyi múzeumban maradtak. Ezek közül sem mindent kapott vissza. Utólag, jegyzetei és megmaradt anyaggyűjtése segítségével, töredékesen bár, de ismét összeállította dolgozatait, adattárát. Szerencsére a Farkas utcai templommal kapcsolatos kutatásaiból az 1638–1647. évi építkezésről, berendezésről és felszerelésről szóló kéziratát visszakapta s lehetőségei függvényében – amint írja is – két évtizedes munkával kibővítette. Ezt a hatalmas munkát is hagyatékából sikerült a közösség számára elérhetővé tenni. Történelmi hitelességgel, a számadáskönyvek és egyéb korabeli adatok, egyházi források felhasználásával mutatta be az elvégzett munkálatokat. A messzi Kurlandiából – a mai Lettországból – hozatott hoz-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

záértő boltozó mesterek keze munkája nyomán, fejedelmi elhatározásból így születhetett meg 1638–1647. között az első műemléki helyreállítás Erdélyben, Kolozsváron.

A Farkas utcai templom történetének részletkérdéseivel többször is foglalkozott. *A Farkas utcai ref. templom egykori tornyai (*Pásztortűz 1924), *A kolozsvári Farkas utcai református templom vázlatos története* (Erdélyi Magyar Református Naptár 1926), *A kolozsvári Farkas utcai ref. templom Lorántffy Zsuzsánna-féle terítője és a pókafalvi takaró* (Pásztortűz 1926).

Herepei Jánosnak a kolozsvári Farkas utcai református templommal és kollégiummal kapcsolatos kéziratairól összeállított kötete remélhetőleg újabb eredményekkel gyarapítja az erdélyi művelődéstörténettel kapcsolatos szakirodalmat. A Farkas utcában kialakult református szellemiségű kultúrkör ma már nagyon hiányosan fellelhető forrásainak időben történt feldolgozásával hozzájárult annak megismerhetősége kiteljesítéséhez. Becses adatközlései hozzájárulhatnak a kolozsvári reformátusság egyházi és tudományos élete monografikus jellegű feldolgozásának tervezhetőségéhez és a szintetizáló összefoglalás távlati lehetőségéhez. A kötetben olvasható *A Farkas utcai templom halottai* című, krónikákon, számadáskönyveken, emlékiratokon alapuló összeírása segíthet megismerni, valamint azonosítani az ott eltemetett halottak eddigi és az esetleges további régészeti feltárások során előkerülő maradványait. Kéziratban maradt munkáinak egyike az ún. Rákóczi-kehelyről, a Brózer István ötvös mester alkotta arany kehelyről szól. Egykori megbecsültségéről és gondoskodásáról szól az alábbi *„Elismervény és jegyzőkönyv arról, hogy alulirottak, a kolozsvári ev. ref. egyházközség 1910. december hó 7-én tartott presbyteri ülésében kelt határozatához képest alulírott helyen és napon megjelentünk Nagytiszt. Herepey Gergely ev. ref. lelkész és espéres lakásán s tőle, mint az egyházközség hivatalos képviselői és megbízásának végrehajtói a Rákóczy-kelyhet átvettük, hogy a presbyterium határozatának értelmében azt ideiglenesen valamelyik kolozsvári bankintézet safedepositjában elhelyezzük. Az elhelyezés számára a kolozsvári Erdélyi Bank és Takarékpénztárt választottuk. Kolozsvárt 1910. deczem-*

[Erdélyi Magyar Adatbank]

ber hó 8-án. Dr. Kolosváry Bálint egyh. közs. főgondnok, Régeni György egyh. pénztárnok." A becses relikvia ellenértékét a Moll Elemér tervezte, 1926–27-ben megvalósult új református parókia építésére fordították. (A kehely mai lelőhelye: Magyar Nemzeti Múzeum, Bp.)

Témaválasztásai magától értetődőnek nevezhetők. A templom tövében, a régi paplakban látta meg a napvilágot, édesapja és nagyapja az istenháza szolgálatában álló első lelkipásztorai voltak a város reformátusságának. Mint Kolozsvárt született, a várost szerető, jól ismerő és múltjából mind többet megismerni és megismertetni szándékozó kutató, szakmai feladatnak kellett hogy tekintse ezt a városképileg is meghatározó, történelemhordozó templomot. A mellette álló kollégium ugyancsak kedves épülete volt. Itt végezte középiskolai tanulmányait és itt érettségizett 1910. június 30-án. Később sem szakadt el kollégiumától, Pártfogó Egyesületének megalakulásától választmányi tagja volt. Életének egyik legnagyobb élménye lehetett az 1940. október 31-én – 30 éves érettségi találkozója évében – megtartott, a történelem predesztinálta ünnepélyes Véndiáktalálkozó.

Az elmondottakból nyilvánvalóvá válhat, hogy Herepei Jánost minden arra ösztönözte, hogy központi helyet foglaljon el életében a Farkas utcai templom és a kollégium. Nemcsak születési helye, elődeinek hivatása, egyházi hovatartozása, hanem az otthonról, édesapjától és nagyapjától kapott érdeklődés és szeretet, mellyel mindannyian megvallották kötődésüket.

Herepei Jánosnak a sepsiszentgyörgyi menekülés után nem volt lehetősége visszatérnie szülőföldjére, hogy otthon folytathassa, majd befejezhesse kutatómunkáját, megvalósíthassa tudományos elképzeléseit. Az sem adatott meg számára, hogy édesapja és testvérei mellett nyugodhasson a Házsongárdi temető evangélikus részében. Legalább így, ősei, egyháza és városa előtti tisztelgésül, munkája révén adatik meg számára a hazatérés lehetősége. Az általa oly sokszor megörökített Farkas utcába, a templomhoz és a kollégiumhoz, ahonnan egykoron életútjára elindult.

SAS PÉTER

[Erdélyi Magyar Adatbank]

KOLOZSVÁR REFORMÁTUS VONATKOZÁSÚ MŰEMLÉKEI

(XVII–XVIII. századbeli templomaink)

Mielőtt tárgyamra térnék, kérnem kell Önöket, hogy három-négy lépést hátralépve, menjünk gondolatban egy pár percre vissza három-négy évszázad ködös messziségébe.

Most, 1638. március 15-én tiszteletes Tiszabecsi Tamás esperes uram Király utcai házának egyetlen nagy szobájában ülünk. Ott a nagy nyitott tűzhely, amelynek barátságos világa nagyobb fényt szór a szobába, mint az az olajmécses, amelynek pislogó lángjánál nagy árkus papirosról felolvas a tiszteletes úr. Előtte az eklézsia legderekabb emberei, a patrónusok (jótevők) üldögélnek a tisztára súrolt fehér lócákon: Filstich Lőrinc, Jónás deák, Igaz Gáspár, Viczei Máté, Kálmáncsai János, Kassai István, Stin Lukács, Diósi Mihály, Szegedi Gergely, Fejérvári Benedek és Váradi Miklós, akik egytől egyig városunk igen kitűnő mesteremberei: ötvös, kőmíves, asztalos, mészáros, kalmár. Közülük tanultságával, bölcs, józan eszével nem egy városi királybíró, főbírói tisztséget is elnyert, sőt, Kassai István fejedelmi tanácsos, Váradi Miklós pedig olyan befolyásos férfiú, akinek tanácsát a fejedelem is nemegyszer meghallgatta; egyházi ügyekben pedig egyenesen irányító s éppen ezért a haladó szellemű ifjú papok kissé gúnyosan világi püspöknek nevezték el.

Veres János, városunk egykori sáfárpolgára, számadáskönyvében 1638. március 15-én feljegyezte: *„Érkezék városunkban [szopori] Sulyok István [Kolozs vármegye főispánja], [fejedelem] urunk hagyásából az farkas utcai puszta klastromnak fundálására."* A főispán pedig magával hozta öregbbik Rákóczi György fejedelem levelét, amelyben tudtára adja az egyházközség papjainak és jótevőinek, hogy a Farkas utcai beomlott tetejű puszta templomot felépítteti számukra, hogy a városban megszaporodott kálvinista lakosság, az óvári templomon kívül, annál nagyobb szentegyházban tarthassa istentiszteletét. Ezt a levelet olvasta fel most Tiszabecsi Tamás esperes: Nagy lelkesedéssel hallgatták szavait polgár uraimék s elhatározták, hogy maguk is hozzájárulnak

[Erdélyi Magyar Adatbank]

a templom berendezéséhez azzal, hogy a padokat maguk költségén készíttetik el.

A tanácskozás után eloszolva, patrónus uraimék végigballagtak a Király utcán, ki a várfalon belüli Magyar utcába, ki a Széna utcába, ki a Mester utcába, ki a Híd utcába, ki a Nagypiacra, vagy az óvári Kispiacra, míg Váradi Miklós kalmár uram a Közép utcába tért haza. Az ő hajléka valahol a mai Csizmadiaszín környékén lehetett. Nevezetes ház ez abban az időben, mert hiszen a máig megszakítás nélkül virágzó kolozsvári kálvinista egyházközségnek első imahelye volt. Jóllehet a városban sok évvel ezelőtt más helyen már tartottak kálvinista istentiszteletet, de nem egészen másfél évtized múlva megszűnt az is, más vallásnak adván helyet.

Ugyanis a XVI. század elején a belföldi és külföldi nagyvásárokat járó városi polgárok révén elérkezett Erdélybe is a hitújítás szelleme s a nagy reformátorok környezetében tanult erdélyi ifjak pedig magukkal hozva haza annak mélyebb ismeretét, hirdetve annak tanait, a régiben már kielégülést nem találó emberek örömmel hallgatták és tették magukévá az új hitet. Így történt ez Kolozsvárt is. A derék Wolfard Adorján plébános 1544 februárjában elhalálozván, az utódjává választott Heltai Gáspár a wittenbergi egyetemről már Luther szellemét, tanítását hozta magával. Ebben az értelemben hirdetvén Isten igéjét, városunk lakossága is ennek követőjévé szegődött. Nem egészen másfél évtized múlva azonban magyarországi kálvinista reformátorok hatása alatt az egyházközség lelki tanítói Kálvin János tanítását vették át. Ekkor tehát úgy az óvári fekete barátok, valamint a Farkas utcai szürke barátok, nemkülönben a főtéri, valamint a szentpéteri plébániatemplom szószékéről az újított hitet hirdették s így e rövid időre mind a négy templom kálvinista tulajdonná lett.

Ezt az időt azonban csak átmenetinek tarthatjuk, amiért is a főtéri s a szentpéteri templomokban nincsen is miért keressünk kálvinista emlékeket, vagy csak vonatkozásokat is. Hiszen az erdélyi unitárius vallás tulajdonképpeni megalapítójának, Dávid Ferencnek, a kolozsvári polgárcsaládból származó lelkipásztornak és kálvinista püspöknek úgy rokonsági kapcsolatai, még inkább azonban meggyőző igehirdetése ré-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

vén a város egész lakosságát, közötte Heltai Gáspárt is, megnyerte az unitárius hitfelfogásnak. Ezzel aztán természetesen teljesen meg is szűnt itt a nem egészen másfél évtizedig virágzott kálvinista gyülekezet.

Történt azonban, hogy Báthory Zsigmond fejedelem megfékezésére indult török hadak Várad városát 1598. október 2-án ostrom alá fogták, s noha a várat nem is sikerült elfoglalniuk, de maga a parancsnok, Rődern Menyhért császári tábornok – bizonyos megmagyarázhatatlan taktikai okokból – a várost még az ostrom előtt, teljesen felégette. Ekkor hagyta ott Váradot idősebb Igaz Kálmánnal és idősebb Váradi Miklóssal együtt sok elkeseredett, vagyonukban tönkretett derék polgárcsalád, akik azután a kálvinista Váradról visszahozták Kolozsvárra az itt megszűnt helvéciai vallást. Bethlen Miklós erdélyi kancellár emlékiratában feljegyezte, hogy dédapjának, idősebb Váradi Miklósnak Belközép utcai háza kapuközében tartották az első istentiszteleteket.

Ez volna tehát városunk első kálvinista műemléke, ha a mai Csizmadiaszín környéki régi ház állana. Így csak azt tudjuk róla, hogy a XVII. század derekán márvány emléktáblával jelölte meg az akkori tulajdonos hirdetve azt, hogy ez volt az a ház, amelyben Traszki, másképpen Maróti Lukács pap először tanította az Isten igéjét. Kolozsvár város 1617. évi képén látható német mintára épült házakból azt sejtjük, hogy ez a ház is magas csúcsos fedelű, keskeny épület lehetett, amelynek kicsiny ablakain levő homályos üvegkarikákon keresztül csak nagyon megszűrve hatolhatott be a világosság az amúgy is eléggé sötét, mély szobákba.

Történt pedig – miként Bethlen Farkas egykori történeti munkájában feljegyezte – hogy az 1600. évben az óvári Kispiacon álló templom mennyezete és tetőzete beomlott. A templom azután úgy is maradt, mivel az unitáriusoknak nem is volt szükségük erre az épületre, lévén teljesen elegendő a magyar hívek befogadására a főtéri pompás, nagy székesegyház, a szász hívek részére pedig a mellette állott, de ma már régóta eltűnt külön kis templomocska, a Szent János-kápolna.

Az idők viharában városunk felett is elzúgott Báthory Zsigmond fejedelem, majd Basta császári tábornok sok ke-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

gyetlenkedése s eljött a szabadulást hozó nagy Bocskai István fejedelem után a politikában ugyan kapkodó, de egyházát szerető, pártoló Báthory Gábor kora.

A nehéz időkben Gyaluban, majd Bánffyhunyadon paposkodott Tasnádi Veres Mihály kerülvén a messzi Szászvároson lelkészkedő Kecskeméti Buzás Balázs után a püspöki méltóságba, minden erejét egyháza felvirágoztatására fordította. Így ismerve kolozsvári hitsorsosainak helyzetét, tudta azt, hogy papjuk csak titokban végezhet lelkipásztori szolgálatot. Az ő közbenjárásának, sürgetésének lett azután az eredménye hogy nemcsak a nyilvános istentisztelet tartása engedtetett meg, hanem az évek óta romokban heverő óvári templomot 1613-ra felépíttette számukra a buzgó Báthory Gábor fejedelem.

Ez a templom – az 1692. évi Leopold császár-féle diploma következtében a római katolikus egyházra szállott át s ma a Szent Ferenc-rendi barátok tulajdonában van. Azonban – rövidesen az átadást követőleg – az 1697. évi nagy tűzvészben megrongálódván újjáalakították és 1728-ban barokk stílusban átépítették. Így tehát mai külalakja semmiben sem egyezhetik meg a XVII. századbeli szentegyházzal. Alapfalainak egy része azonban – mint városunk legrégebbi templomáé – az Árpád-házi királyok kora idejéből eredhet.

Az ezerhatszázas években, amíg egyházközség tulajdonában volt, külseje, felépítése még teljesen csúcsíves ízlésű. Egidius van der Rhye németalföldi festőnek városunkról 1617-ben rajzolt képén e templomból csak igen keveset láthatunk: alacsonyabb szentély és magasabb egyhajós részének csak nagyon meredek, még a főtéri temploménál is hegyesebb szögben képzett; cseréppel fedett nyeregfedele s a szentély ormán álló pici, inkább csak díszül szolgáló tornyocska mindössze, amit a környező nagyobb épületek, s az elég közeli várfal el nem takar. Harangtornya azonban nem volt, amit különben még abból is megállapíthatunk, hogy a kálvinista halottakat is a főtéri unitárius templom harangszava mellett temették el. A közvetlenül hozzá épített, egykori domonkos rendi kolostor máig is fennmaradt építészeti emlékeiből következtethetjük, hogy a templom XVII. századbeli képe is teljesen a XV. század építési stílusára vezethető

[Erdélyi Magyar Adatbank]

vissza: Ezt látszanak támogatni az írott adatok is. Ugyanis Hunyadi János kormányzó a kolostor s a templom felújítására és építésére 1455-ben évi 50 forint értékű kősót adományozott. Ezt azután megerősítették Mátyás, II. Ulászló és II. Lajos királyok is, sőt, példájukat követték az egykori főrangú családok.

A klastrom egyes faragványaiban a Farkas utcai templom itt-ott még megmaradt díszítéscsonkjaira ismerünk, ami önkéntelenül arra utal, hogy – a különben is hasonló alaprajz segítségével – a Farkas utcai templomban keressük az óvári szentegyház egykori mását, eltekintve azonban attól, hogy emennek méretei jóval kisebbek, de díszítései jóval gazdagabbak lehettek arra való tekintettel, hogy tulajdonosuk eredetileg a gazdag Szent Domokos rend, mégpedig a Szent Ferenc rendi kolduló minoriták voltak.

Míg a kálvinisták kezében volt e templom, vele kapcsolatosan csak az 1613. és 1683. évi építkezésekről van tudomásunk. Az első Báthory Gábor fejedelem jóvoltából, az utóbbi pedig a megöletett Bánffy Dénes özvegye Bornemisza Kata asszony, I. Apafi Mihály fejedelem sógornője buzgóságából, aki az 1655. évi nagy tűzvész óta füstösen, csonkán álló falakat a saját költségén felépíttette és rájuk tetőt rakatott. Mindezek azonban az építmény eredeti formáján, díszítőelemein mit sem változtattak.

Tudjuk azt, hogy a főbejárat nyugatról, míg egy mellékajtó délről, a mai Kornis-kápolna felől volt; észak felé az akkori unitárius iskola felé. Azonban semmiféle ajtó-, vagy ablaknyílás nem szolgált. Mindezeken kívül csupán csak arról van még emlékezet, hogy az 1612–13. évi felépítés történetét magában foglaló emléktáblát a déli falon elhelyezték. Továbbá sejtjük, hogy az 1623. január 4-én ide eltemetett Gyöngyösi Kiséri András esperes emlékére, valamint az 1638. február 2-án díszpompával ugyanide elhantolt Herczeg Zsigmond, a fejedelem fiainak hopmestere (udvarmestere) nyugvóhelyének megjelöléseképpen díszesen faragott reneszánsz sírkövet állíthattak. De ezeknek ma már semmi nyomuk. Azonban valószínűleg innen kerültek át a Farkas utcába az 1655. évi tűzveszedelem után, mint képes lapjukkal lefelé fordított padlókövek, azok a reneszánsz ízlés által még alig-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

alig befolyásolt késői gótikus faragású síremlékek, amelyeknek legrégebbike az 1471-ben meghalt szamosfalvi Mikola Ferenc és János emlékére készült, tehát még abban az időben, amikor a Farkas utcai templomnak híre, nyoma sem volt. E szentegyházban állott szószékről is van emlékezet, azonban milyen anyagból készült, ismeretlen. Ezen kívül a bútorzathoz tartozó padokra is találunk utalást, amelyek azután itt maradva, az 1697. évi tűz áldozataivá lehettek.

Az 1620-as évek táján belső meghasonlás következett be a kolozsvári unitáriusok kebelében. Valószínűleg a külföldi egyetemeket látogatott szász ifjaknak a lutheri hitelvekhez való hajlása váltotta ki az ellentéteket. Tekintettel pedig arra, hogy Kolozsvárt ekkor evangélikus egyházközség nem volt, az unitárius szászoknak tekintélyes csoportja az evangélikusokkal közel rokon kálvinista egyház kebelébe lépett át, abban külön templomban külön gyülekezetet alkotván. Részükre Bethlen Gábor fejedelem külön imahelyül az ún. Appellatiumot (imaházat), vagy Palatinumot (királyi palotát) ajándékozta. S miként Segesvári Bálint unitárius egyházfi krónikájában feljegyezte, 1628. október 2-án *„foglalták el a kálvinisták az felső Appellatiumot az fejedelem akaratjából az szászok számára, az kinek harmincz ablaka volt"*, majd december 3-án *„prédikállott először az Appellatiumban. az szászoknak amaz hüt-tagadó, Adamus Gitschner, hidelvi fiú, az ki igaz hütit megtagadá és kálvénistává lőn"*.

Erről az imaházról az unitárius írók egy része azt hitte, hogy azonos volna a klastrom refektóriumával (étkezőtermével). Tudniillik az egész épülettömb a XVII. század folyamán unitáriusok iskolaháza lévén ezek szerint úgy tűnik fel a dolog, hogy Bethlen Gábor erőhatalommal minden emberi jog és méltányosság ellenére vette volna el az iskola legnagyobb termét más vallás céljaira. Csakhogy feledik azt, hogy Segesvári Bálint felső appellatiumról szól, amelynek 30 ablaka van, s amelyhez – mint ugyancsak ő említi – lépcső vezetett. Mindez pedig sehogyan sem illik a ma is meglevő, szép faragásokkal díszes refektóriumra. Hanem ez az appellatium, vagy palatium valamikor valóban szintúgy a domonkosrendi klastromhoz tartozó külön épület volt, amelyet vagy maga Izabella királyné építtetett, vagy csak átalakíttatott saját lakosztályául

[Erdélyi Magyar Adatbank]

akkor, amikor lakozását végleg Kolozsvárt határozta el. Ezt a palotát kapták tehát az itteni református szászok és használták egészen a XVIII. századig, amaddig véglegesen bele nem olvadtak a magyarságba. Akkor ez az imahely is a katolikusokra szállott át. Ma különben már nyoma sincsen ennek az épületnek, s így mit sem tudunk arról, hogy építészetileg és művészetileg milyen is lehetett.

Ugyancsak Bethlen Gábor fejedelem nevével hozhatjuk összefüggésbe a Farkas utcai templomot is. Ugyanis 1620-ban országgyűlési határozattal állapíttatta meg, hogy a tanuló ifjak számára főiskola állíttassák fel. Ennek helyéül a várfalon belüli Farkas utcai puszta klastrom jelöltetett ki ott, ahol a jezsuiták közép- és főiskolájuk épületét 1581-ben felépítették. Ismeretes azután az, hogy Bethlen az akadémiát mégsem városunkban, hanem székhelyén: Fejérvárott alapította meg, ami miatt azután a klastrom és a templom továbbra is pusztán maradt, minthogy Bethlen úgy a hadjáratai, mint egyéb kül- és belpolitikai elfoglaltságai miatt sem idővel, sem elégséges anyagiakkal nem rendelkezett e nagyszabású elgondolás megvalósításához, illetőleg a most már kibővült terv továbbfejlesztéséhez. Így maradt ez azután utódjára, az egyházi buzgóságban semmivel sem kisebb I. Rákóczi Györgyre.

A Farkas utcai templom, amelynek keletkezése a XV. század utolsó évtizedeibe nyúlik vissza, egyszerűségében a legszebb, történetében pedig a legérdekesebb református emlékünk.

Rávonatkozó legrégebbi s egyúttal kezdő adatunk a mai napig megmaradt kutyabőr adománylevél 1487-ből, amely szerint Szabó Ambrus kolozsvári főbíró – Mátyás király rendeletére – a város nevében telket adományoz a várfalon belőli farkasok terén a Ferenc-rendi minorita barátoknak azzal a megszorítással, hogy ott maguknak monostort építsenek. Az igazságos nagy király soha sem feledkezett meg szülővárosáról s még akkor is, amikor a farnosi Veres Benedek féle pórlázadás alkalmával a dédelgetett kedvenc is ellene fordult, csakhamar megbocsátott neki. E monostor alapítása is csak a város emelkedését akarta szolgálni. Éppen ezért, röviddel a halála előtt, 1400 januárjában Kolozsvárra küldötte

[Erdélyi Magyar Adatbank]

János frátert, az építészt, hogy az ő tervei szerint rakják fel a megkezdett falakat és boltozzák be hatalmas ívekkel a szentegyház középtámasz nélküli mennyezetét. Az építkezés azután – mint minden gótikus épületnél – hosszasan tartott, hiszen még II. Ulászló is adományozott kősót a kolozsi aknáról, hogy annak árából tovább folytassák a munkálatokat. Befejezéséhez azonban valószínűleg még az ő korában sem érkezett el.

A templom külsőleg-belsőleg nagyon egyszerűnek készült eredetileg is, hiszen kolduló szerzet volt a tulajdonosa. A külső építészeti jelek azt mutatják, hogy tornya kezdetben sem volt, noha Báthory István lengyel király 1581. évi adománylevele a klastrom tornyait is említi. Ez azonban úgy is magyarázható, hogy a messzi lengyelországi íródeák a templom és klastrom körülírásakor önkénytelenül is megemlítette azt a nem létező, de a valóságban olyan kevés szentegyház mellől elmaradó tornyot, vagy tornyokat. E hiányt megkísérelhetjük azzal is magyarázni, hogy a nemzetre szakadt mohácsi nagy csapás, s az azután bekövetkezett teljes elerőtlenedés akadályozta meg e helyi jelentőségű munkálatok tervszerinti keresztülvitelét.

Alaprajza, a főtéri ferdetengelyű templomhoz viszonyítva szabályos, de méreti miatt a szokásostól meglehetősen eltérő. Szentély része – ellentétben a főtéri kurta szentéllyel – túlságosan hosszú úgyannyira, hogy azt a gondolatot kelti fel, mintha eredetileg egy még sokkal hatalmasabb nagyságú hajórészt terveztek volna hozzá. Keleti vége nyolcszögzáródású. A világiak részére szánt terület széles, egyhajós építmény, ellentétben a háromhajós főtéri templommal. Nyugati homlokzata hatalmas egysíkú lap ugyancsak igen nagyméretű timpanon befejezéssel. A falakat tartó hatalmas pillérek nehézkesek, de – mint a diadalív északi külső támasztéka mutatja – eredetileg tagoltak és tagolásuk gótikus alakzatokkal: obeliszkekkel, rózsákkal, vak-virágkövekkel és állatokkal voltak díszítve. Ott még ma is látunk medvét, oroszlánt, teknősbékát. S miként a belvárosi új papi lakás alapozásakor előkerült fekvő nagy oroszlán bal hátsó combja mutatja, a kőfaragók az állati ábrázolás testarányaival nem voltak kellően tisztában. A nyugati főbejáratnál megmaradt faragott

[Erdélyi Magyar Adatbank]

művek azonban arra vallanak, hogy azoknak mestere már gyakorlottabb kezű és tudású szobrász volt. Két előre dűlő kerektalpú pajzsocskában egy-egy kedves angyal térdeplő helyzetben, hosszú ingecskéjük bájos ráncokkal fodorodik hátra. A főbejárat körte élű és elindulásában sodrott hengeres pálcatagjainak kiképzése nagyon sok rokonságot mutat a közeli Vista község templomában levő, valószínűleg 1498-ban készült szentségtartó kisméretű virágköveivel. Az 1911. évben végzett helyreállítási munkálatok közben a szentélyrész evangéliumi oldalán a vakolat alól simára levert faragott liliomok körvonalai bontakoztak ki, amelyek nagyon hasonlítottak az óvári egykori domonkos rendű zárdában található hasonló díszítésekhez. Ennyi tehát mindössze, na meg a szentély ablakinak csúcsában még éppen meglevő könnyed vonalvezetésű, változatos formájú gótikus mértani motívumok, amelyek az egykori Ferenc-rendi templom díszítményeiből megmaradtak. Ugyan egy-egy XVI. századbeli sírkő is került innen elő, amely azonban – az óvári templomból egykor áthozottak kivételével – mind egyszerű és eléggé kezdetleges kivitelű.

A templom életében előbb már vázolt változás után, e szentegyház rövidesen ismét katolikus kézre került. 1581-ben Báthory István, ekkor már lengyel király, minden környező épületével együtt a jezsuitáknak adományozta, akik – az 1545 után kihányt oltár és szentképek helyett – újakat állítottak. Azt az épületromot, amely a templom déli tövében egykor a szürke nénikék lakhelyéül szolgált, saját klastromukul felépíttették, a templom északi oldalára pedig épületet emeltek a közép- és főiskola számára.

A jezsuitáknak 1603-ban való végleges kiűzése alkalmával a felingerült tömeg rombolásának azonban nemcsak a falak, de a kődíszek, faragványok, valamint a szentegyház is nagy részben áldozatul esett. A nép az ország romlását tulajdonítván e szerzetnek, még emléküket is el akarta törülni s ezzel az amúgy sem gazdag díszítésű templomnak csaknem minden művészi emlékét el is pusztította. Egidius van der Rhye 1617. évi meglehetősen hű városképén azonban e templom falait már ismét épnek találjuk. Valószínűleg Basta tábornok kemény parancsára építették fel újra a város polgá-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

rai. De két értized múlva a Szabók tornyában (az ún. Bethlen bástyában) elhelyezett nagymennyiségű puskapornak villámcsapás következtében történt felrobbanása templomunkat is erősen megrongálta, hajójának mennyezetét beszakasztotta. Így állott ez azután pusztán egészen 1638-ig, amíg I. Rákóczi György fejedelem el nem határozta a felépíttetését.

Szopori Sulyok István főispán által 1638. március 15-én hozott ünnepélyes rendeletet csakhamar követte a valóságos munka. Mesteremberek nagy számát gyűjtötték ide, s amely munkának legkiválóbb mesterembere pedig nem telt ki városunkból, azt más városból, sőt messzi földről hozatta a fejedelem. Így – az egykori városi sáfárpolgár számadáskönyve szerint – a fedél szép színes mázú cserepeinek elkészítésére már 1638. április 8-án ideérkezik Szebenből Bálint és Lőrinc mester, 1642 májusában pedig a segesvári Téglás András harmadmagával és a szebeni Választó Péter és Cserepes György negyedmagával. Majd 1643. november 15-én „*a templom és a torony körül dolgozó* [medgyesi] *tölcséresek* [üvegesek]" távoznak haza. A templomhajó ívezeteinek elkészítésére pedig Kurlandiából, Bisterfeld fejérvári professzor hazájából hozatott a fejedelem három német kőmívest, akik a hatalmas boltozást készítették el. Ez a munka azonban az egykori eredeti ívelésénél nyomottabbra és alacsonyabbra sikerült úgy, hogy a mai hálóboltozat már nem mutatja azt a merész vonalformát, mint amilyent még a főtéri templomban is láthatunk. Ezzel egyidejűleg a templom belvilágát valamivel alacsonyabbra szabták, amit a padláson még ma is elárul az egykor magasabbra nyúlt belső féloszlopok helye, valamint a hajdani meszelés nyoma. A szentély és a hajó déli külső találkozási szögében valószínűleg még régebbi alapokra tornyot is építtetett az öregbbik fejedelem s amint Haller Gábor naplójában feljegyezte, 1641 karácsonyára a nagyharangot oda már fel is vonatta. E toronyról azonban keveset tudunk. Szalárdi János Siralmas magyar krónikájában így emlékezik meg róla: „*az oldalfalában levő tornyot is nagy szép hegyesen, szép aranyos gombjával különb-különb színű mázas cseréppel héjaztatván, megépítette vala*". Azonban a mai csonka torony formáiból következtethetjük, hogy csak egyszerű négyszög alapú tömbépítmény volt, talán olyan, mint a főtéri templom XVII. szá-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

zadbeli tornya négy kis fiatoronnyal. A Rákóczi által építtetett torony azonban gyenge alapokra rakatott úgy, hogy a négy nagy harang erős zúgásától a fal megindult s az egykori harangoztatási jegyzőkönyv tanúsága szerint, 1646 augusztus havában onnan mind a négyet leeresztve, a mai új papilak helyén épített fa haranglábra húzták fel. Igaz, hogy azután Rákóczi a templom főhomlokzatához újabb tornyot akart építeni, azonban ennek alapozását is elhibázták a tervezők, s így az soha el nem készülhetett.

A templom berendezésének legnagyobb része is hasonlóképpen a fejedelem áldozatkészségét bizonyítja. Így – miként az egykori városi számadáskönyv feljegyzései megőrizték – a Torda–Aranyos vármegyei Hidas község bányájából kifejtett kőből nagyszerű szószéket és úrasztalát faragtatott az 1646. év folyamán. Közülük az utóbbi – sajnos – nyomtalanul elpusztult, megmaradt azonban a remekmívű katedra, amelyet tudós Kelemen Lajos felfedezése szerint – két mester faragott, mégpedig a felső rész alabástrom tábláit a szebeni Nicolai Elias, a felső felét, meg az alabástromtáblák foglalatát a kolozsvári Kőfaragó Benedek. Igaz, hogy a feldolgozott anyag természete is megkívánja a más és más technikájú és méretű munkát, azonban a reneszánsz motívumoknak a szász aprólékos, mintegy hímzésszerű kidolgozása és némileg a térbe való helyezése határozottan a nevezetes Nicolai Elias kezére vall. Míg az erdélyi reneszánsznak a magyar Kőfaragó Benedek felfogásában leegyszerűsített, határozott ívelésű vonalvezetése, a motívumoknak szinte egysíkú díszítőelemként való felhasználása valahogy jobban megfelel a mi népi díszítésű módunknak s így sokkal közelebb is van a mi lelkünkhöz. A szószék feletti koronát azonban már Lengyelországban faragtatta Rákóczi. Anyaga drága cédrusfa. Ez az áttört-faragásos emlékünk, amely vezérjelképpen fészkében fiait vérével tápláló pelikánt ábrázol, ma is teljes épségben megvan. A faragott hátas padok nagyobb része azonban már a tekintélyesebb városi polgárférfiak adományából készült. Ezt bizonyítja az a körülmény, hogy mindenik pad egyes üléseinek hátára egykorú íróón-írással fel van jegyezve a tulajdonos neve, aki az 1647. évi június 29. napján tartott ünnepélyes templomszentelés alkalmával is

[Erdélyi Magyar Adatbank]

minden bizonnyal ezen a helyen ült. Így többek között a szószékkel szemben levő díszes faragású szép pad hátán, az első helyen ezt olvashatjuk: „Bíró uram", aki éppen ebben az évben nem volt más, mint Váradi Miklós a nagytekintélyű kalmár. Ettől harmadiknak Fejérvári Benedek kalmár, a következő évek főbírája és egyházközségének jótevője, majd Filstich Péter ötvös, tovább pedig Szőrös András, Szőrös Mátyás unitárius pap kálvinistává lett fia neve olvasható. Majd a képíró céh megnevezését láthatjuk. És így tovább.

Templomunk emlékművei közül az orgona azonban már nem tekinthet vissza éppen olyan messzi eredetre. Csak későre, 1764-ben készíttette az egyházközség, minthogy a megelőző évszázad túlságosan puritán felfogásával nem egyezett meg e hangszer alkalmazása úgy, hogy az istentiszteleteken a kántor csak a saját és a hívek hangjára volt utalva. Szép barokk stílusban felépített formáját ma már bővült alakban láthatjuk.

A toronyba négy harangot készíttetett a fejedelem, amelyeknek egyikét 1848-ban ágyúvá öntette át Gábor Áron. Másik kettő újraöntött formában ma a Magyar utcai kétágú templomban hívja a híveket istennek tiszteletére. A legkisebb pedig az 1798. évi tűzvészben lelte halálát. Valószínűleg órát is ajándékozott Rákóczi. Ennek nagy számlapja halvány körvonalakban a pár év előtti bevakolás előtt is még látható volt a főhomlokzat timpanonjának középső nyílása körül. A felette állott tornyocskának óraharangja azonban már görcsöni Serédi István nevét hirdette addig, amíg a tűzvész azt is el nem pusztította.

A templom ablakait különböző élénk színű üvegkarikákkal üvegezték be a tölcséresek, ezeket később néha-néha szintén színessel próbáltak pótolni. A fedélen pedig a napfényben még ma is meg-megcsillan egy-két mázas cserép, a 300 évvel ezelőtti pompának hírmondójaképpen.

Ezt az emlékekkel teli szent helyet méltóan gazdagította az is, hogy pádimentuma alatt neves emberek nyugosznak. Így már 1579-ben ide temették Seres János híres kőfaragószobrászt, akinek csak a közelmúlt időben állapíttatott meg eddigi egyetlen ismert műve: az egeresi Bocskai Gábor síremlék. De ide helyezték örök nyugalomra 1657. március 3-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

án görcsöni Serédi Istvánt, a lengyelországi hadjáratra indult II. Rákóczi György helyett idehaza kormányzó főurat. 1666. szeptember első napján Ébeni István fejedelmi tanácsost, Kolozs megye főispánját és Kolozsvár főkapitányát. Azután az 1660-as és 1670-es években I. Apafi Mihály fejedelem három gyermekét, 1696-ban pedig II. Apafi Mihály egyetlen leánykáját, 1683-ban Bocskai Istvánt, a bujdosó Zemplén megyei főispánt. 1710-ben gr. Bánffy Györgyöt, a Habsburg-uralom alatti Erdély első kormányzóját, 1742-ben Baczoni Incze Máté lelkipásztort, az anyagiakban erősen megfogyatkozott egyházközség bölcs vezetőjét és e templom restaurátorát, kinek faragott sírköve az általa építtetett északi portikuszban ma is éppen látható. A többiek majd mindenikének emlékét is őrzi egy-egy művészi, vagy kevésbé művészi kidolgozású érc-, vagy selyemcímer a padok hátán s a padok feletti falmezőn. Egyiknek-másiknak pedig még sírköve is megvan.

Az 1798. évi várost-pusztító nagy tűzvész a templom fedélszerkezetét elhamvasztotta. Annak felépítésekor pedig – az anyagiakban való takarékoskodás miatt – nem rakták fel teljesen az oromfal csúcsáig. Ezért látszik az, hogy a nyugati fal timpanonja magasabbra nyúlik a fedélzet felé. Ekkor pusztult el azután a templom melletti harangláb is s a rajta volt Rákóczi-harangok pedig megolvadtak. De elpusztult az oromfal felett állott tornyocska is az 1657-ből való Serédi féle óraharanggal együtt.

A jelen század háború előtti éveiben restaurálás alá került e templom, a munkálatok befejezését azonban a háború – sajnos – megakadályozta.

Egyházközségünk virágzása teljességében, még II. Rákóczi György kalandos és végzetes hadjárata előtt, kiterjesztette gondoskodását az akkor különálló Kolozsmonostor falura is, ahol a fejedelmi birtok cselédsége között meglehetős számú kálvinistaság találtatott.

Az 1650. év táján ismeretlen tettesek által meggyilkolt kolozsmonostori Zámbó Mihálynak, a fejedelmi nagyobb kancellária íródeákjának és hites jegyzőjének nemesi udvarházát, valamint a zálogban volt négy hold földjét a fejedelem *„maga kész pénzén bizonyos summán”* s törvényes örökö-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

söktől megvásárolta és *„egy kevésség vendég fogadónak csinálta volt"*. Ez pedig valószínűleg a mai katolikus kis templom helyén és körülötte terülhetett el hátrafelé nyúlva egészen a Szamosig.

Nem sok idő múlva azonban, miként porcsalmi Andrásnak 1679. január 3-án Gilányi Gergelynéhez írt leveléből olvashatjuk, a fejedelem ezt az udvarházat *„akkori tanácsúr híveinek s tiszt. Csulai György püspöknek instántiojokra Istenhez való buzgóságából [...] templumnak és parochiának erigáltatására vallásunkon levők kedvekért fordított és azon fundus on levő kőházat annak rendi szerint praedicallo székkel, férfiaknak és asszonyi állatoknak való székekkel megékesítetett és 1654. esztendőben solenniter nagy úri rendeknek jelen létekben könyörgések, praedicatiok és sacramentumok kiszolgáltatása által templumnak dedicaltatott és könyörgéseknek és egyéb közönséges isteni tiszteletnek és szolgálatnak házává conferáltatott, hogy a Jézus Christusnak országa ott is nevekedést és gyarapodást vehetne a sok tövisek között."* A most már templommá szentelt udvarház épületére tornyocskát is építtetett, vagy pedig – még nagyobb valószínűség szerint – melléje haranglábat állíttatott. Erre bizonyság az, hogy Mogyorósi Elek lelkipásztor 1664. évi folyamodásában említi e templomocska harangját.

Ez az istenháza azonban nem sokáig teljesíthette feladatát. Ugyanis a fejedelem szerencsétlen kimenetelű lengyelországi hadjárata után Erdélyre törtek a török és a tatár hadak. Linczegh János városi tanácsos naplója szerint 1658. szeptember 11-én a város alá érkezett Mehmet Ghyra tatár chám *„nagy dühösséggel meggyújtotta a monostori külvárost."* S miként egykorú levéltári adatokból olvashatjuk, e templom is teljesen elpusztult úgy, hogy csak évtizedek múlva épült fel ismét. Felépíttetője bernicházi Gilányi Gergely fejedelmi konyhamester és az országos jövedelmek főbérlőjének özvegye: Apafi Anna, a fejedelem testvére volt, aki Porcsalmi András, majd az ő halála után Szathmár-Némethi Mihály kolozsvári lelkipásztor ösztönzésére, buzdítására fogott hozzá a templom felépítéséhez. Az építési munka 1682 tavaszán kezdődött meg s ugyanazon év végére már teljesen el is készült. Méretei, formái nem vallhattak nagyobb szabású szentegy-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

házra. Ezt sejtjük Gilányinak Szathmár-Némethi Mihályhoz 1683. augusztus 6-án írt leveléből: *„Azonban az ablakai amint vannak csinálva, nékem nem tetszik, mert csak olyan-formára csinálták, mint valamely közönséges háznak ablakai szoktak lenni, hanem kegyelmedet kérem, azokat bontassa el és csináltassa más formára, hosszúkásra, mint a templomnak szokás csinálni és magasabban s keskenyebben."* Valamint ugyancsak ő írja nyolc nap múlva: *„ami azon templomocskának ablakjait illeti, értem kegyelmed írásából, hogy Rákóczi fejedelem idejében is olyan formára voltanak, amint mostan vagynak, és arra nézve hagyatta kegyelmed is úgy. Ha akkor meglehetett, én is hát mostan helybenhagyom... Meggondolván azt is, hogyha elbontatjuk [...] az üvegtányérokban is sok elromlik, az ónja pedig megbomlik, semmire kellő lészen."*

Ebben az épületben ezután kb. negyed századig szolgálták az Urat. Az önálló erdélyi fejedelemség megszűnte után, az anyagi javakban megfogyatkozott egyház nem sokáig tudott itt papot tartani s mikor az elhagyott egyházat később újra helyre akarták hozni, amit nappal javítottak rajta, azt a hatalmaskodó jezsuita páterek éjjel elbontották, azt állítván, hogy Kolozsmonostorhoz egyedül csak a római katolikus egyháznak van joga. A kálvinistáknak a maguk igaza számára nem volt módjuk érvényt szerezni s ezért sok huzavona után végre 1755-ben minden itteni javukat – templomocskájukkal együtt – 480 magyar forintért eladták a jezsuitáknak. S ezzel egészen a jelen századig meg is szűnt Monostoron a református istentisztelet tartása.

Városunk református templomainak sorában időrendben a Magyar utcai régi templom következik.

Épületének helyét egy 1764. január 20-án kelt oklevélből állapíthatjuk meg. Ugyanis a mondott napon Újhelyi Zsigmond városi albíró és Harmati Dániel centumvir tanúvallatást tartattak, hogy a Magyarkapu előtti Pataki István féle kert helyén valamikor református templom állott. Tizenkét 63–68 év közötti polgár és polgárnő egyértelműleg vallotta, hogy szüleiktől s másoktól is hallva, hitüket letéve bizonyítják, *„hogy a Hostátjában Kolozsvár városának Külső Magyar utca elein kis ajtónál, az mely kertet actu mostan bír te-*

[Erdélyi Magyar Adatbank]

kintetes Pataki István uram, napkeletről Kis-Szamos, vagy pallóra járó gyalogösvény Moér házok szomszédságokban, napnyugotrul a szekérút, vagy pedig a Kis-Szamosra járó vízárok és Bakmány András uram kerte szomszédságokban levő hely avagy kert külső templom helye volt" és rajta „volt a tiszteletes nemes református eklézsiának temploma". Ez a templomkert pedig a mai teológiatelek helyén terült el.

Alapítási idejét meghatározhatjuk abból, hogy Szilágyi Ferenc és idősebb Herepei Gergely, városunknak egy évszázaddal ezelőtti prédikátorai, feljegyezték a mostani külső templom mellett állott fatemplom szószékének feliratát. A *„kőmívesmunkával készült prédikálószéknek"* alján volt *„kőbe metszett"* latin felírás szerint ezt a katedrát tekintetes és nemes Henter András saját költségén készíttette 1672-ben. Ezt pedig csak a még régebbi templomból hozhatták át az újabb fatemplomba. Ugyanezt az időpontot határozza meg a városi közgyűlés 1675. július 6-i határozata is, amely szerint *„a várárok a sok odahordott szeméttel annyira feltölt, hogy a künn való új templom melletti híd is igen akadályos az ott járóknak"* – végeztetett, hogy az árok az új templomtól a Közép kapuig tisztíttassék ki s a híd csináltassék meg.

Felépülése pedig nem fejedelmi, vagy főúri adományozás következménye, hanem a belső és külső szükségnek az egész egyházközség önerejéből, híveinek segedelmével emelt bizonyítéka. Ezt mutatja a kurátoroknak Bánffy kormányzóhoz intézett felterjesztése abból az alkalomból, hogy az 1700-as évek körül a főtanács az egyházközséget két külön eklézsiára akarta tagolni. Hivatkoztak arra, hogy ezt se a hívek, se a vezetőség nem óhajtja, mert hiszen *„az külső Templom fundussával együtt és abban járó sz. gyülekezet ez belől való gyülekezetnek és a sz. consistoriumnak fundatioja."*

Az épület kőből, a mennyezet és a tetőzet azonban fából készült. Erre vall egy, 1697. évi egyházi jelentés, mely szerint: *„az Magyar utca szegeletin levő templomnak materialei fordíttassanak a collégium építésére, azért azon elhányatott köveknek jobb volna oda fordíttatniok, mintsem cum dispendio az utca közepin hevernek."* A másik adatot pedig az 1682. évi egyházi számadáskönyv őrizte meg, amely szerint

[Erdélyi Magyar Adatbank]

a gyalui asztalosok a templom egyik részét bedeszkázták, a mennyezetét elkészítették.

1672-re alig készült el a templom, méretei csakhamar igen kicsinynek bizonyultak úgy, hogy az első évtized végén, 1682 májusában már azért fizetnek a számítógondnokok a malommesternek, hogy a templomot megtoldotta és megnagyobbította. Minthogy pedig építése tulajdonképpen házilag és környékbeli kismesteremberek munkájával készült, stílusa szempontjából az erdélyi magyar ízlésnek Kalotaszegen megmaradt emlékeit vehetjük mintául annál is inkább, mert a mesterek nem annyira az idegen hatásokra inkább hajló városi céhbeliek voltak, hanem – mint a malommester, s mint a gyalui asztalosok – nagyobb részben csak a maguk hamisítatlan ízlése alapján dolgozó kontárok. Hiszen gyalui Asztalos Kovács János messzi földön híres munkáiban még ma is gyönyörködhetünk az 1692. évből származó ketesdi, 1697. évi bikali, 1699-ben készült vistai, majd körösfői karzat- és mennyezettáblácskák festett mintáin.

A templom minden bizonnyal egyetlen hajóból állott, amelyet azonban 1682-ben megtoldottak és megnagyobbítottak, olyan formát adva neki, mint amilyen többek közt a ketesdi templomnál található. Itt ugyanis a templom hátsó része nemcsak hosszában nyújtja meg a régi hajót, de az előrészhez viszonyított kisebb toldalék szélességben is megnövekedett.

Hiányos adatok miatt, miként a templom kezdeténél, úgy a végénél is csak tapogatózhatunk. Az említett 1764. évi vallatás tanúinak mindenike másképpen beszéli el a pusztulását. Ezek közül azonban legvalószínűbb egy öregasszony vallomása, aki még az apjától hallotta volt, hogy *„a tatárok Kajántó felől leereszkedvén, azok miá pusztult volna el."* Az egykori krónikák sok adatot tartalmaznak a XVII. századvégi tatárpusztításokkal kapcsolatosan. Azonban mégiscsak czegei Wass György naplójában részletesen leírt 1690. december 16-i rombolás az, amelyet leginkább idevonatkoztathatunk. Ugyanis Galga tatár szultán csapataival Kajántó felől Kolozsvár alá érkezve, előbb a Magyar utcai, majd azután a hídelvei hóstátot égette és pusztította el. Az így elpusz-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

tult templom kövei ezután évtizedekig szétszórva hevertek az úttest közepén.

Ideiglenes kísérletezések után az új templomot már csak a kuruc–labanc pusztítások után kezdették megépíteni. Ezt azonban a régi helyétől már valamivel távolabb, a mostani kétágú templom szomszédságában alapozták meg az 1710-es évek elején. Az építőanyag azonban itt már egyedül csak a fa volt. Ennél többet azután alig is tudunk róla. Bizonyos azonban, hogy a régi istenháza 1672. évi szószékét áthozták ide, hiszen erről emlékezik meg Szilágyi Ferenc az egyházközség rövid történetében, idősebb Herepei Gergely pedig az építésre való adakozásra buzdító beszédében.

Balogh Jolán *Kolozsvár műemlékei* című, most megjelent munkájában képben is közöl egy, ma is meglevő festett hátas padot, amelyről – a ráfestett 1720-as évszámból is kikövetkeztetve – feltételezhetjük, hogy ez az egykori fatemplomból származik. És éppen ebből valószínűnek tarthatjuk azt is, hogy a templom egész bútorzata, valamint az épület mennyezete reneszánsz hagyományokon épült virágmotívumokkal volt telefestve.

A templom méretei pedig nagyobbak lehettek, mint a megelőző kőépületei. Ezt az is bizonyítja, hogy ötnegyed százados életének végső idejéig nem volt szükség a belvilág megnagyobbítására. Templomunkat egy évszázaddal ezelőtt zárták be és bontották le, felépítvén mellette az 1829. évben alapított mostani szép szentegyházat, amelynek mintáját az újklasszikus stílusban tervezett debreceni nagytemplomról vette az építész.

Tudjuk azt, hogy a XVI. században a Hídelve elején elterült Szent Erzsébet ispotálynak temploma is volt, valamint a Külső Magyar utca végén állott a Szent Péter egyház, amely talán a Szent Lélek ispotály temploma is lehetett. Az egykori városi jegyzőkönyvből azt olvashatjuk, hogy 1565. november 26-án a közgyűlés elrendelte ezeknek a templomoknak a lebontását, hogy ellenséges megszálláskor nehogy veszedelmet rejtsenek magukban. Azután valóban lebontották-e, nem-e, nem tudjuk. Annyi azonban bizonyos, hogy a XVII. században a Szent Péter templom az unitáriusoké volt s ott rendesen tartottak istentiszteleteket. Az ispotálynak pedig

[Erdélyi Magyar Adatbank]

még a XVIII. század folyamán is volt külön unitárius és külön református papja, de hogy ezek milyen épületben végezték szolgálataikat, nem sikerült kinyomozni. Mindenesetre legalább is imaházuknak kellett lenniük.

Megemlíthetjük még azt is, hogy a kolozsvári kálvinista gyülekezet egykori leányegyházközségének, Szamosfalván is meg lehetett a maga külön temploma. Ezt abból is következtethetjük, hogy a XVIII. század folyamán több önálló papjáról tudunk, akik közül az utolsó: Munkácsi Gerzson már benn lakott Kolozsvár hóstátjában. Azonban a szamosfalvi templom épületéről sehol még csak említés sem tétetik. E falucska földesurai főképpen katolikusok voltak, s így azután ebben leli magyarázatát, hogy a református vallásnak itt nem lehetett mély gyökere.

Végezetül pedig had emlékezzünk meg egy pár szóval arról a református műemlékünkről, amely ugyan nem templom, de több mint két és fél évszázadon keresztül parókiául szolgálván, a nemzedékről nemzedékre szálló családi örökségképpen itt élt papok és papnék tiszta, szent élete istenházává avatta azt.

A régi Belső Farkas utca 23. számú telkéről szólok.

Az 1656. évben épült papi lakás első lakóitól: Bátai György, Csengeri István, Mogyorósi Elek papokon, majd Kovásznai Péter püspökön elkezdve, az 1920-ban itt meghalt Herepei Gergely esperesig, mint az épület utolsó papi lakójáig a parókia lassú fokozatban folyton bővült, mígnem azután most a gyors pusztulás útjára tért.

E telek is I. Rákóczi György idejében szállott az egyházközség tulajdonába. Ugyanis e helyen állott a XVI. és a XVII. század fordulóján a jezsuiták főiskolája, amely az 1605-i rombolás következtében azután teljesen pusztává lett. Így is maradt az 1656-ig, a papi lakás felépüléséig. A ház eredetileg egy nagyobb szobából, egy konyhából s esetleg valamelyes kamraféle helyiségből állott, ehhez építették azután századok folyamán a többi lakrészt. Az 1656. évi nagyterem kőajtaja ma is megvan. Egyszerű, ízléses faragása a jobb munkák közé sorozza. Két oldala négyzetes féloszlopszerűen kidolgozva tartja a szemöldökkövet, amelyen két reneszánsz rózsa között barokkos pajzsban *B:A / 1656* szöveget faragott

[Erdélyi Magyar Adatbank]

ki a mester, akinek nevét rejtheti az idézett két betű. A bolthajtásos terem vakolata alól pedig festett emlékeket lehetne kikaparni, amelyek azonban stílusukkal a XVIII. századra utalnak. A mennyezet barokkos formájú mélyített terecskéiben – a több százados vakolat megkaparása után – festett kígyózó mondatszalagok tűnnek elő.

Az épület régebbi felének nyugati oldalán széles, boltozott tornác vonul végig, amely az 1750-es évekből eredő egyszerű, stílusos építmény. Ennek déli végén ajtó nyílott az utcára, alacsony, egyszerűen ívelt faragott kő ajtókeretének zárókövén kerektalpú, sima pajzsocska szolgál *A:B / 1751* évszámmal. (E tornác azonban sajnos újabban közbeépített falakkal háromnegyed részében megszűnt eredeti rendeltetését szolgálni.)

Az épület újabb felében a szobák bolthajtása ma sima mennyezetté van átrakva. Boltozatos maradt azonban az egész ház hosszában végighaladó hatalmas pince. Ennek déli végében a mennyezetnek salétrom által meglazított felületű egyik kőkockájáról *173[...] / [Sa]mu[el] / BACZ[ONI]* kövéset olvasható. Ez a felírás azt bizonyítja, hogy ebben az épületben lakott az 1742-ben elhunyt Baczoni Incze Máté pap, a Farkas utcai templomnak restaurátora. Ugyanis a megnevezett Baczoni Sámuel azonos azzal a Baczoni Incze Sámuellel, aki később Mérában, Nagykapuson, majd Körösfőn volt pap. Ez pedig Baczoni Máté legkisebbik öccse, akit az 1730-as években a helybeli kollégiumban taníttatott. Rajta kívül tudjuk hogy a nevezetesebb lelkipásztorok közül itt lakott még az 1668-ban meghalt Veresmarti Gáspár püspök, az 1720-ban elhunyt Soós Ferenc püspök, továbbá az előbb említett Baczoni Máté fiú- és leányági leszármazottai Verestói Cséri György püspöktől s Incze Mihály esperestől elkezdve egészen a Herepeiek több ízű generációiig.

A ház nagy udvar közepében állott, mögötte pedig virágos, veteményes és gyümölcsös kert terült el egészen a Király utcáig. Udvarát azonban az utcaszabályozás ma már szélesen lemetszette, kertje helyén pedig egy évtizeddel ezelőtt felépült a református leánygimnázium. A teleknek ez a fele különben a XVII. században is teljesen külön állott, rajta

[Erdélyi Magyar Adatbank]

volt Gál Pál fazekasmester uramnak Király utcára néző háza műhelyével és kályharaktárával.

Végighaladtunk tehát egyházközségünk régebbi műemlékein. Egyiknél-másiknál többet időztünk, az elpusztult emlékeknél azonban csak percekre állottunk meg, hiszen – sajnos – ma már úgyis olyan kevés a mondanivaló róluk! Első: a Váradi Miklós féle ház, amelynek ma már nyoma nincsen. Eltűnt a szászok imaháza, a monostori, továbbá a Magyar utcai mindkét régi templom. Az ispotályiról, meg a szamosfalviról pedig még emlék sem maradt. Az óvári szentegyház ma átépített állapotban katolikus kézen van. De áll még az egyszerűségében nagyszerű, emlékekben gazdag Farkas utcai templom s aljában a kedves, öreg parókia, amelynek kertje egészen a Király utcáig nyúlott ki.

És most visszatértünk megint a még mindig patriarkálisan meghitt Király utcába.

1638. március 15-én este Tiszabecsi Tamás esperestől jövet – lám – éppen most fordult be itt való lakóházába Gál Pál fazakesmester uram.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A FARKAS UTCAI TEMPLOM HALOTTAI

Görcsöni Serédi István

Temetése: 1657. március 2. vagy 3.

„Az parancsolat szerint az ország népe azon rendelt napra [vagyis 1657. január 14.-re] a rettenetes téli kegyetlen erős időben, Viskhez gyülekezvén táborba, a fejedelemasszony is, a méltóságos Báthori Zsophia... Rákóczi Ferencz fiával, és velek együtt az országban locumtenensül itthon hagyattandó urakkal, u. m. Rhédej Ferencz, Serédi István, Barcsai Ákos Viskig elkésérték vala" a lengyelországi hadjáratra induló fejedelmet.

(Szalárdi János: Siralmas Magyar Krónikája. Pest 1853.297–298.)

„Anno 1657. Így készületeit Rákóczi fejedelem elvégezvén, következendő 1657-nek elein mindjárt januárius kezdetiben Erdélyből Gyula-Fehérvárról megindula... Hagyta vala locumtenenseknek Erdélyben Rhédei Ferenc és Serédi István nagyságos urakat és Barcsai Ákos lugasi és karánsebesi bánt, kik feleségével Báthori Sophiával és fijával Rákóczi Ferenczczel együtt Máramarosba Viskig elkisérték vala."

(Enyedi István: II. Rákóczi György veszedelméről. Erdélyi Történelmi Adatok IV. *Kolozsvár 1862. 226.)*

1657. február 27. „Itt uram az emberek valóban kezdenek halni. Serédi uram ő nagysága is némely nap ide jött vala s hirtelen meg betegedvén, Kolozsvárra vitette magát s ott meg holt."

Kövér Gábor levele Teleki Mihályhoz Szamosújvárról.

(Teleki Mihály levelezése I. Szerk. Gergely Sámuel. Bp. 1905.48.)

1657. „Ezen közben Seredj István, portára járó, ottben igen ismeretes, becsületes egyik tanácsúr, érdemes, igaz egy hazafia, a locumtenentiában megbetegedvén, die 25. febr. az élők közül elköltözött vala."

(Szalárdi János: Siralmas Magyar Krónikája. 303.)

1657. „27. Febru: Seredy István Eo Naga számára harangoztattak. Negyszer attak f. 2. az szolgakk attam harmincz hat Penzt, marat benne - - tt. f. l. den. 64."

[Erdélyi Magyar Adatbank]

1657. „3 Martij. Seredy Istvan Eo Naga szamara harangoztattak ketszer attak den. 99. az szolgakk den. 18. marat f. - den. 81."

(A kolozsvári református egyházközség harangoztatási jegyzőkönyve. 7. B. levél. A református egyházközség levéltárában.)

1657. „Die 2. Marcj Seredj U. Temetés. f. 2. den. 50."

(A kolozsvári szabó céh rátiója. Az Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltárában.)

1792. szeptember 27. „Néhai Kamuthi Kata Assszony Férjének Serédi István Urnak neve olvastatik ezen Harangon, a' ki a' mi Eklesiánknak is igen naggy Patronussa lévén egyebeket is hagyott ennek számára, 's magának is holt teste az ide valo Farkas uttzai Templomban fekszik."

(Series rerum. Jegyzőkönyv a kolozsvári református egyházközség levéltárában. 284–285.)

Apanagyfalusi Apafi György

Temetése: 1664. december 21.

1664. december 11. „Holt meg Gyurkó fiam 11 órakor délelőtt Katonában."

1664. december 21. „Temették el a kolozsvári reformátusok templomában."

(I. Apafi Mihály fejedelem naplója. Erdélyi Múzeum 1900. 89.)

1664. „Die 4. decemb. érkeztünk Katonába.

Itt mulatván az fejedelem egynehány napokat, holt meg az ő nagysága szerelmes gyermeke az méltóságos Apafi György... Ezek kettenek diebus 11, 12, 13.

Die 19. decemb. indították meg az testet Kolozsvárra, praedicalt Kovásznai uram. Urak kisérték ezek: Kapi György, Bánfi Diénes, Keresztesi Ferencz, Bethlen Farkas, Rédei Ferencz és István, Szentpáli János, Teleki Mihály, Nádudvari János és Földvéri Ferencz.

Die 22. decemb. Indultunk Katonából [t.i. a fejedelemmel]

Die 24. decemb. érkeztünk be Kolozsvárra."

(Rozsnyay Dávid, az utolsó török deák történeti maradványai. Magyar Történeti Emlékek. Írók VIII.*278–279.)*

1664. dec. 20. „Nekem ugyan ki kell vala már indulnom, de az mi kegyelmes urunknak ő nagyságának kissebbik fia meghalván, az temetésig nem lehet már elindulnom, mely is,

[Erdélyi Magyar Adatbank]

két-három nap alatt megleszen, most útban lévén az testecskével...

Azonban az én kegyelmes uram ő nagysága is beteges lévén, már könnyebbedvén, az jövő keddre beérkezik utánunk, ennél is jobban könnyebbedvén és csendesedvén is szerelmes fián való búsulása, az dolgok is hamarébb és jobb rendben folyhatnak."

(Teleki Mihály levele gr. Rottal Jánoshoz Szovátról. Teleki Mihály levelezése VIII. 278–279.)

„1664. decz. 21. A felséges és nagyságos fejedelem, Apaffi Mihály kisebb fia, Apaffi György csecsemő meghalván, nagy ünnepéllyel, a nemesek és polgárok nagy számától kisérve, behozatik, mindenütt czimerek lévén aggatva és a Calvinisták templomába temetik. Prédikált tiszt. Veresmarti ur, a Calvinisták püspöke, magyar oratiót mondott a nagyenyedi colleg. alumnusa. A kíséretben mi is jelen voltunk, de nem énekeltünk s nem is adtak semmit."

„1664. decz. 23. Apafi M. fejedelem és fejedelemasszony Bornemisza Anna idejöttek. Talán csudálkozik valaki, hogy ezelőtt 3 nappal fiok temetésén mért nem voltak jelen? Ezt nem engedte a fejedelmi méltóság."

(Unitárius halottak és temetések. Az unitárius kollégium senioriainak matrikulájából II. 265. Keresztény Magvető *1886. 223.)*

„Insig. illustr. infan. Geor. Apafi · cel. Tran. pr. d. d. Mich. Apafi dei gr. pr. Tr. par. reg. Hun· d· et Sic. com. filii char. obiit. a. 1564. XI Xbr. aet. mense. sexto"

(A kolozsvári Farkas utcai templomban levő ezüst címer felirata. Sándor Imre: Kolozsvár czimeres emlékei. Kolozsvár 1920.*49.* Századok *1909. 193, és* Történelmi Tár *1902. 559.)*

Magyargyerőmonostori Ebeni Istvánné osdolai Kun Ilona

Temetése: 1666. március 28.

1666. márc. 28. „Ebeni Istvánné, Kun Ilona meghalt 1666. márczius 4-én 45 éves korában s eltemettetett ugyanazon hó 28-án a kolozsvári templomban levő sírba."

(Czegei Wass János kivonatolt feljegyzései. Századok 1888. 353.)

„Insi ac g dnae. Helenae Kun de. Osd cons g d Steph Ebeni de. Gye Mon illu pr Tr etc. cons sup com Cl ac. civil Kolos sup capit - ob die. 4. m mar aet suae 44. 1666."

[Erdélyi Magyar Adatbank]

(A kolozsvári Farkas utcai templomban levő fára festett címerének felirata. Sándor Imre: Kolozsvár címeres emlékei *51.)*

Losonczi gróf Bánffy Zsigmondné

Temetése: 1666. április 11.

1666. „Martius l. Hozták meg Bánffy Zsigmondné néném-asszonynak halálos betegségét."

„9. Hozták meg a szegény Bánffy Zsigmondné néném halálát."

„23. Indultam az Istenben elnyugodt Bánffy Zsigmondné nénémasszony temetésire. Mentem hálni Baróthra."

„26. Érkeztem Gyalakutára. Akkor jött meg Lázár Györgyné hugom is Szebenből."

„Április 2. Mentem Nagy Czégbe Bánffy Farkas öcsémhez."

„9. Jött Lázár Györgyné hugomasszony Czégbe."

„10. Inditottuk meg szegény idvezült néném testét Kolozsvárra temetni. Voltak velünk Bánffy Dénes uram feleségestől, Rédei István uram feleségestől, Szikszai György uram több becsületes emberekkel együtt, mentünk hálni Korpádra. Oda jöttenek Rédei Ferenc uram feleségestől, Vass János uram feleségestől és több becsületes emberek is."

„11. Kolozsvárból sok becsületes uri és főrendek az egész város népi, az katonaság és gyalogság elönkbe kijövén, úgy vittük bé a testet a farkas-utczai templomba; szép solemnis frequentiával való celebris temetése lőn szegénynek."

(Hídvégi id. Nemes János naplója. Közli Tóth Ernő. Történelmi Tár *1902. 391.)*

1666. „Die 7. Április: Bánfi Sigmondné asz. fl. 2 d. 50."

(A kolozsvári szabó céh számadáskönyve. Az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárában.)

Magyargyerőmonostori Ebeni István

Temetése: 1666. október 12.

„Légrádi jövén tegnap ide hozzám, jelenté Ebeni István uram halálát, mely ha úgy vagyon, méltán szánakozhatunk közönségesen szegények halálán, mert egyik jó szolgája volt Erdélynek; de Isten szabadságában állván az dolog, arról nem tehet senki."

[Erdélyi Magyar Adatbank]

(Bethlen János levele Teleki Mihályhoz Nagyteremiből 1666. augusztus 28. Teleki Mihály levelezése III. *605–606.)*

„Az szegény úr s főkapitányom az éjjel 11 és 12 óra közben keserves kínokkal meghala. Ha az asszony generálisné asszonyom, itt nem lett volna, talán csak öltöztetése is nem lehetett volna tisztességesen, mert Vas Jánosné asszonyom, mint az czigány asszony, minden atyafiakat nyelvével csepül, mondja, csak ü az Ebeni leány; gyanakszik, hogy Kigyelmednek is hagyott szegény Ebeni uram valamit."

(Veér György levele Teleki Mihályhoz Kolozsvárról. 1666. augusztus 31. Teleki Mihály levelezése III. *607–608.)*

„Ebeni István, a jegyző Wass János sógora, főtanácsos, Kolozs megye főispánja és Kolozsvár főkapitánya meghalt.

1666. augusztus 30-án s a kolozsvári templomban a maga készítette rakott sírba temettetett hat hónappal korábban elhunyt felesége mellé."

(Czegei Wass János feljegyzéseinek kivonatolása. Századok *1888. 353.)*

„1666. szept. 1. Ebeni István kolozsvári főkapitány meghal. Eltemettetett nagy ünnepéllyel octob. 12-én."

(Unitárius halottak és temetések. A kolozsvári unitárius kollégium seniorainak matrikulájából II. 251–252. Keresztény Magvető *1886. 224.)*

„Insignia: spectabilis: ac: generosi: d Stephani: Ebeni: de Gyero: monostor: celsi pri Tranae: comitis intimi: comitis: inclyti: comitatus: Colosiensis: civitatis: ac: presidij: Colosvar: capitanei: obijt: die: 30: mensis: augusti: aetat: suae: 61: an 1666."

(A kolozsvári Farkas utcai templomban levő ezüst címerének felirata. Sándor Imre: Kolozsvár címeres emlékei *55.)*

Apanagyfalusi Apafi Gergely

Temetése: 1666. november 28.

1666. október 2. „Az nap betegedett meg a fiam Apafi Gergely."

1666. október 11. Kolozsvárt. „Hatodfél órakor estve holt meg a szegény fiam mirigyben hirtelen nékem és feleségemnek holtunkig való szomorúságunkra, mely dolog minden életemben való nyomoruságimnál keservesebben esett. Öt

[Erdélyi Magyar Adatbank]

esztendős lévén a gyermek s öt holnapi s egyetlen egy pedig, melyet Isten rabságom után adott volt."
(I. Apafi Mihály naplója. Erdélyi Múzeum *1900. 92.)*

„Ő nagyságok oly dispositioval jöttek vala ide, hogy itt ne késsenek, de az megváltozék, mivel az kis gróf igen nehezen vagyon, nem tudhatja az ember, hagymáz-e, vagy más nyavalya, elég az, hogy valóban beteg; Isten megkönnyebbítvén is, nehezen hiszem, két-három hetek alatt ismét megindulhassanak ő nagyságok."
(Naláczi István levele Teleki Mihályhoz Kolozsvárról 1666. október 11. Teleki Mihály levelezése III. *613.)*

„Az gyermek temetésére való készülete én, Uram, szorgalmaztatom az mennyiben tudtomra van az praefectus uram dispositioja, de ő kegyelme kisietvén, én velem igen múlólag beszéle. Kegyelmed beszélgessen ő kegyelmével, hogy minden dispositioját ő nagyságának és egyéb requisitumokat vegyen írásban s küldje úgy hozzám. Egyébiránt az ő nagyságok kegyelmes parancsolatjának s magam kötelességének megfelelni kész vagyok, de bizony az-egy czimereken és táblaíratáson kívül én semmi dispositiojókat nem tudom. Az itt való szolgái ő nagyságának, ha hivatom, el jünek, ha nem, úgy látom, a várost rójják; hihető, ha instructiojok volna róla, tőlem is értenének... Az czimereket s táblát én siettetem s hattam három hétre elkészíteni. Azért az temetés felől való dispositioját várom ő nagyságának; talán a jövő vasárnaphoz három hétre meg lehetne. Erről is idején tudósítson Kegyelmed."
(Bánfi Dénes levele Teleki Mihályhoz Kolozsvárról 1666. október 18. Teleki Mihály levelezése *III. 615.)*

„Nagyságodnak két rendbeli méltóságos levelét alázatosan vettem itt levő puszta házamnál, hova is csak harmadnapra rugaszkodtam ki. Fejérvárrúl, mivel mostani szomorúságában ő nagyságának continuuskodnom kelletik udvarnál, kiirthatatlan szomorúságokra esvén ő nagyságoknak egyetlen egy fiok halála."
(Teleki Mihály levele Wesselényi Ferenc nádorhoz Sorostályról 1666. október. Teleki Mihály levelezése *III. 620.)*

„Az mi az temetésre való készületet illeti, hiszen az mit elmémmel felérek, jó szívvel követem, de örömest venném kegyelmetek tetszését is némely dolgokban s nevezet szerint,

[Erdélyi Magyar Adatbank]

ha a szálláson leszen-e, avagy kell-e lenni olyan három vagy négy fogbul álló majestasnak, mint az templomban? és ha leszen s ha nem is, a koporsó alatt fekete posztónak kell-e lenni, avagy más félének? holott zöld van az koporsón és széleken. Tudja pedig kegyelmed, Medgyesen fejér vala az castrum doloris és minden az templomban fekete. Más kérdésem ez: az oratorok csak Enyedről lesznek-e? holott itt halván meg s itt lévén a temetés is, talán megszégyenlik ezek magokat, ha ezekben is nem adhibeáltatnak. Jó volna kettőnek Enyedrül, kettőnek talán innen lenni, mindazáltal az mint Kegyelmeteknek tetszik. 3. Az mely verseket ide küldtek, én nem tudom, Uram, az az ezüst táblára való-e? mire-e? Más az, az titulussában sem értem, mit teszen az vajvodarum nepoti stb. ezekben is világosítást várok. Itt, Uram, az ezüst czímer öt hétnek előtte el nem készülhet semmiképpen, eléggé mozgatom őket, de semmiképpen nem mer elébb biztatni, azért az temetés elébb nem lehet, hanem tegnaphoz öt hétre. Tor leszen-e, nem-e? nem tudom; ha leszen arrul idején provideáljon praefectus uram mindenbül. Mindezekrül várom az kegyelmetek censuráját.

(Bánfi Dénes levele Teleki Mihályhoz Kolozsvárról 1666. október 25-én. Teleki Mihály levelezése *III.622–623.)*

„Itt az temetésre való készület ez jövő szombathoz egy holnapra készül el; az temetés is elébb nem lehet, hanem ha vasárnaphoz e holnapra. Praefectus uram minden dologrul elfeletkezék, kérem, nógassa; én bizony szégyenlem az szemtelenkedést immár."

(Bánfi Dénes levele Teleki Mihályhoz Kolozsvárról 1666. október 28-án. Teleki Mihály levelezése *III. 624.)*

„Én nem tudom, hová lőn el Kegyelmed, két rendbeli régen elküldött levelimre semmi választ nem tőn Kegyelmed, mi az oka, nem tudom. Az temetés mikor leszen, s mint disponála Kegyelmetek, elébbeni leveleimben feltött dolgokrul is semmit nem írának, melyre nézve én is abban hagytam az dolgot; egyébként itt az czimerek s egyéb az jövő vasárnaphoz három hétre elkészülnek."

„Az oratorok felől is kell-e innen készülni, vagy mind Enyedrül lesznek? Kegyelmed nem tudósíta. Egyéb itt való dolgokrul feleségem tudósította Gillanyiné asszonyomat."

[Erdélyi Magyar Adatbank]

(Bánfi Dénes levele Teleki Mihályhoz Kolozsvárról 1666. november 2-án. Teleki Mihály levelezése *III.625–626.)*

„4. praesentis irt kegyelmed levelét és írását elvöttem az estve illendő böcsülettel... Az temetés felől valo dispositiója kegyelmednek jó leszen akkorra; én is az előtt egy héttel bemegyek Kolozsvárban; azonban Kegyelmednek sem árt idején eljüni, plus vident oculi, quam oculus stb. Praefectus uram is bár idején bejüjön. Egyébiránt ez költség nélkül nem leszen, melyrül feleségem tudósította Gillanyiné asszonyomat; Kegyelmetek megláthatja. Mind azok penig elmúlhatatlanképpen szükségesek s annál még többek is lesznek, azért egész költséggel jöjön praefectus uram mert az dispositió pénz nélkül ki nem telik. Az szálláson hogy majestas szín alatt legyen, alig lehet mert az hely sem engedi; más az, ha lenni kellene, inkább lenne az templomban castrum doloris, de arra sok költség menne s talán jobb elmaradni. Az orator itt elkészülhetne, de meg kell írni Kegyelmeteknek, ha magyar legyen-e, vagy deák, mert talán mixtim volna illendőbb, egyik lenne magyar másik deák.

Már az kolosvári orator deák vagy magyar legyen-e, késedelem nélkül tudósítsanak, mert az idő eljár dolgában s hirtelen reá nem készülhetnek. Az versek dolgát én eligazítottam és mivel az tituluson kívül nagy szükséget reá nem láttam s el sem fért volna az ezüst czímerre, csak lehagyattam, az titulust reformáltattam."

(Bánfi Dénes levele Teleki Mihályhoz Bonchidáról 1666. november 7-én. Teleki Mihály levelezése *III. 629–630.)*

„10. írott Kegyelmed levelét az estve elvettem. Most Kegyelmednek bizony sokat nem irhatok, mert ez a hitván nyavalya engemet ágyban nyomott és ha Isten rajtam nem könyörül, bizony azt sem tudom, mikor mozdulhatok ki innet, melyre nézve nem árt praefectus uramnak besietni Kolosvárban, hogy az ott való készületben valami fogyatkozás ne essék."

(Bánfi Dénes levele Teleki Mihályhoz Örményesről 1666. november 12-én. Teleki Mihály levelezése *III. 633.)*

„Michael Apafi etc.

Generosa domina grata, salutem et gratiam nostram!

Az egész emberi nemzet első atyjának, Ádámnak élete által, hogy minden rendekre, nagyokra, kicsinyekre, felső, kö-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

zép és alacsony rendekre, valakik az ő ágyékából származtak és származandók, kiterjedt legyen az halál, világosabb az dolog mintsem sok okoskodásokkal, avagy példákkal kellene bizonyítni. Ennek igazságát (megvalljuk) az magunk házán mi is szomorúan érezzük, holott midőn az elmúlt napokban Colosvár városunkba derekas országos dolgainknak eligazítására mentünk volna, Istennek igaz, de titkos ítéleteiből hat esztendőben járó egyetlenegy fiunknak Apafi Gergelynek véletlen s igen hirtelen halálával szomoríttatánk meg, mely minket is, mint embereket mennyire afficiáljon, hagyjuk annak itiletire, az ki hasonló hajóban evezvén, egyetlen egy gyermekét temette el, avagy tarthat attól, hogy az ne következzék reá. De megtérvén az minket látogató Istenünkhöz, Szent Dáviddal azt mondjuk: Obmutui domine, quoniam tu fecisti.

Mivel ezért megnevezett kedves fiunknak hideg testecskéje már egyebet a földnél nem kíván, temetését rendeltük ez jelen való 1666-ban, die 28 praesentis Colosváratt az farkasútczai templomban lenni. Kegyelmedet kegyelmesen intjük, akkorra jelen lenni ne neheztelje, kegyelmesen vesszük kegyelmedtől, egyszersmind kívánván Isten ő felsége minden szomorúságtól oltalmazza kegyelmedet. Datum in civitate nostra Alba Julia. 5. 9-bris A. 1666.

Apafi s. k.

Teleki Jánosné asszonyomnak

Generosae dominae Annae Bornenissza, generosi quondam Joannis Teleki de Szék relictae viduae, nobis gratae."

(Gyászjelentés 1666. november 5. Eredetije a marosvásárhelyi Teleki-levéltárban. 855. f. sz. a. missilis osztály. Genealogiai Füzetek *1907. 58.)*

„...hosszas írással Kegyelmedet nem terhelem, hanem az temetésre én is elmegyek s akkor coram plura."

(Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz Keresdről 1666. november 5. Teleki Mihály levelezése *III. 628.)*

1666. november 1. Hétfő. Árva vára. „Ma déllyesd hozák szebeni királybíró uram fia levelét, kiben megírta, hogy az fejedelem egyetlen egy fia Apafy Gergely hirtelen hala meg, az kin igen conturbálódánk."

1666. november 20. Szombat. Huszt vára. „Értésére esvén [Tököli István] gróf uramnak az fejedelem fia temetése

[Erdélyi Magyar Adatbank]

28 lészen Kolozsvárt, így arról tanácskoztunk, mint érkezhessünk reá; deliberálánk, holnap meginduljunk reá érkezhetünk, s így írtunk mingyárt arról Teleki uramnak és ahoz való dispositió körül szorgalmatoskodtam."

1666. november 23. Kedd. Mármarossziget „Ma sem lévén szüneti az essőnek, írt gróf uram Teleki uramnak, mi okon nem mehet és lehetlen is elmenni temetésre."

(Lipóczi Keczer Ambrus naplója 1663–1669. Szilágyi Sándor: Magyar történelmi évkönyvek és naplók a XVI–XVIII. századokból. *II.262–265)*

„Temettetett el a szegény fiam gróf Apafi Gergely, a kolozsvári reformátusok templomában az öccse mellé, kinek adjon Isten boldog feltámadást."

(I. Apafi Mihály naplója. 1666. november 28. Erdélyi Múzeum *1900.93)*

„1666. oct. 11. A felséges fejedelem (Illustrissimi Princeps) fia Apaffi Gergely jó indulatú és nagyreményű gyermek itt a városban meghal."

„1666. nov. 28. A felséges fejedelem fia; Apaffi Gergely nagy ünnepélyességgel s a mágnások, polgárok és katonák nagy számú jelenlétében eltemettetik, mely ünnepély 3 óráig tartott."

(Unitárius halottak és temetések. A kolozsvári unitárius kollégium seniorainak matrikulájából II. 232–233. Keresztény Magvető *1886.224)*

„1666. oct. 11. Moritur hac die Ill.[ustrissimis] Princeps D. D. Gregorius Apaffi Quinquennis filius Celsissimi Principis ac Domini D. Michaelis Apaffi, Domini nostri moderni clementissimi, qui sequente mense Decembri 28. Claudiopoli solemniter humatur ibid."

(Handschriftliche Vermerkungen aus Kalendern. Herausgegeben von J. K. Schuller. Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde *1848.III.383)*

1663. „Dje 11. Novembris ist Ihro Fürstlichen Gnaden Michaelis Apafi einiger Sohn Gregorius Apafi gestorben und in Clausenburg begraben worden." [Téves mind az évszám, mind pedig a hónap megnevezése.]

(Deutsche Familienchronik 1638–1686. Quellen zur Geschichte der Stadt *Brassó VI. 61.)*

[Erdélyi Magyar Adatbank]

„Insig illustr. pueri, Gregorii Apaffi celsis: Trans. Prin. d. Michaelis Apafi dei gra. prin. Tran. par. re. Hun. d. et Si. co. filij. charissim. obiit. die. XI 8 b9. suae. 5. a 1666."
(A kolozsvári Farkas utcai templomban levő ezüst címernek felirata. Sándor Imre: Kolozsvár czímeres emlékei. Századok *1909. és* Történelmi Tár *1902.559)*

Szentpáli Jánosné borosjenei Bornemisza Zsuzsánna
Temetése: 1673. május 28.

1673. március 17. „Pénteken két s három óra között ebéd után szólítá Isten ő felsége ki itt Fogarasban szegény Szentpáliné asszonyomat, ki midőn 18 esztendeig hallatlan iszonyú kénokat érzett volna testében, Istennek ő felségének lelkét megadá, kit is Isten ő felsége bévitt az Ábrahámnak kebelében, Ámen."

1673. április 10. „Hétfőn reggel indíttatott meg Szentpáliné asszonyom teste innét Fogarasbul tisztességesen Báldra, maga házához."

1673. május 28. „Temettetett el szegény Szentpáliné asszonyom Kolozsváratt a mi templomunkban a feltámadásnak jó reménysége alatt, kinek adjon Isten boldog feltámadást, Ámen."
(I. Apafi Mihály fejedelem naplója. Erdélyi Múzeum *1900.152–153)*

1673. április 10. „Indították ki a Szentpáliné asszonyom testtét Fogarasból."
(Hídvégi id. Nemes János naplója. Történelmi Tár *1902. 537.)*

„in Arce Fogarasiensi, die 17 Mensis Martii, feria sexta inter secundam et tertiam promeridianam Anno Christi incrnati Millesimo, Sexcentesimo, Septuagesimo tertio; Aetatis vero suae Quadragesimo quarto, animam Deo commendando, vitam suam mortalem, cum immortatilate commutavit; Corpusque suum, communi omnium Metri, terrae resignando, in Templo Reformatorum Claudiopolitano[...] lugubri pompa humandum, Anni jam supra nominati, Mensis Maji die 28. reliquit."
(Szentpáli Jánosné Bornemisza Zsuzsánna temetési kártyája. Egyleveles nyomtatvány a kolozsvári református kollégium nagykönyvtárában.)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

„1673. május 28. Nzt. Sztpáli János úr özvegye Bornemisza Susánna meghalván. Báldról fejedelmi pompával a középkapun behozatik és a Calvinisták templomába eltemetik."
(Unitárius halottak és temetések. A kolozsvári unitárius kollégium seniorainak matrikulájából. II. 297. Keresztény Magvető *1886. 355)*

Bocskai István

Temetése: 1673. május 29.

„Szomorú Halotti Pompa, melly az Néhai Tekintetes, Méltóságos és Nagyságos Bocskai Istvánnak, az Felséges Római Császár és Magyar ország Királlyának (édes Magyar hazája, s' Nemzete lelki és testi szabadságáért való szenvedése s' keserves számkivetése elütt) Tanátsának Tekintetes Nemes Zemplény Vármegyének Fő Ispánnyának: Isten Anyaszentegyházának dajkájának és Isten dicsőségének, haláláig hűséges oltalmazójának, a bujdosásban, Karácson havának 24. napján 1672. Kolosvárt boldogul ki-múlt, s' meghidegedett Teste felett, ugyan Kolosvárt az Ház előtt és a' Reformátusok Templomában siralmasan celebráltatott. 1673. Pünkösd havának 29. napján. Colosváratt. Veresegyházi Szentyel Mihály által".
(Halotti beszédek. (RMK I. 482) Tartalma: Görgei Pál praedikatiója a háznál a test felett. (A-C), Técsi János előbb Gálszécsi, most bujdosó préd. predikatioja a ház előtt (C4-E3), Porcsalmi András kolosvári ref. préd. predikatioja a templomban (E3-H2), Pósaházi János Oratioja latinul. Anno 1674. (H3-K3). A Bocskai család genealógiája (K4-L4), Diószegi Sámuel, minap a pataki oskola tagja, most a fejérvári ref. coll. seniora, magyar oratioja és búcsúztató versei (M-O4). (Röviden: Genealogiai Füzetek *1905.43)*

„1673. máj. 29. Ngs. Botskai... itt meghalván, hasonló módon [t. i. fejedelmi pompával] ugyanoda [t. i. a kálvinisták templomába] temetik."
(Unitárius halottak és temetések. A kolozsvári unitárius kollégium seniorainak matrikulájából II.297. Keresztény Magvető *1886. 355)*

„Hetedszer az Kolosvari Ecclesiatul
Te is Colosvari reformált Corona
Hideg csontaimat ki vötted szállásra
Végem rendelte volt Isten határodra
Fényeskedjék rajtod az Urnak orczája."

[Erdélyi Magyar Adatbank]

(Tolnai S. István: Búcsúztató Bocskay István fölött. Közli Sámuel Aladár. Protestáns Szemle *1899. 614–623)*

Apanagyfalusi Apafi Zsuzsánna

Temetése: 1677. október 17.

„Szomorúan írhatom kgdnek, Isten az mi keresztény fejedelmünk házát igen megszomorítá, mert gyönyörűséges szép leányokat hertelen halál által elvötte, vadnak igen nagy szomorúsággal."

(Béldi Pál levele Rakovicza Miklós bojárhoz. Uzon, 1677. október 19. Székely Oklevéltár *VI. 372.)*

Radnót, 1677. október 9. Szombat. „Felmenvén estefelé én is, [a fejedelem] ö nagyságát az szőlőben tanáltam; azonban onnan is megtérvén értém az kisasszonyka ma hajnalban megbetegedvén rosszul volna, mely csak már is nagy bút szerze őnagyságoknak. Isten oltalmazzon; nagyobb búsulás nem kicsiny akadályt szerezne csak az mi dolgainkban is." [V. ö. a magyarországi bujdosók ügyével!]

1677. október 10. „Vasárnap. Jó hajnalban felköltem. Reggel meglátogatván Rhédei uramat is az tovább való beszéd kedviért, s udvarhoz is felmenvén értém az kisasszonyka az éjjel igen megnehezedett volna, az mint hogy az fejedelemmel is szemben lévén igen bús állapottal vagyon ő nagysága; de mégis kijött asztalhoz. Ebéd után voltam mind Bánffi Zsigmond s mind Bethlen Farkas uraimékkal, kikkel is sokat beszéltem. Azonban ebéd előtt urunkat is megtaláltam, mivel mostani búsulására nézve ő nagyságának nehéz az ő nagysága méltóságos személye előtt való discursusok hallása, méltóztassék parancsolni az uraknak legyenek velem egy külön helyen szemben a proponálja kegyelmeknek az dolgokat és az maga személyét illetőket is. Kirül is izénvén ő nagysága az uraknak, azt adák válaszul, még Kapi s Naláczi uraimék hátravannak, kiket is mára várnak, elérkezvén ő kegyelmek örömest lésznek velem szemben. Talán ezért már az én dolgom is egyfelé eligazodik. Az kisasszonyka is csak egy formában és igen kínos nyavalyában, az vérben lévén félő el ne költözödjék."

1677. október 11. „Hétfő Kapi s Naláczi uraimék még sem érkezének, melyre nézve is haladnak az dolgok. Az kis-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

asszonyka is ez éjjel inkább megnehezedvén az ő nagyságok búsulása is accedál; ki miatt ebéden sem lőnk fel. En ebéd után is az urakat járván, abban töltöttem inkább az időt. Azonban nagy véletlen esett értésünkre az faluban levő szállásainkon délután 3 s 4 óra tájban hala meg az fejedelem leánykája; mely is ez ily dolgok között mindnyájunknak nagy búsulást, és az dolgokban is nem kicsiny confusiót szerze. Felmenvén az urakkal meglátók az holttestet. Újabban lejövén szállásunkra az idő is igen megesősödék, inkább ma mind esvén."

1677. október 12. „Kedd. Nagy szomorúságban lévén ő nagyságok, szemben az fejedelemmel nem lehettem."

1677. október 17. Vasárnap. A Szilágy megyei Udvarhelyről „estve szolgáimat is expediálván Kolozsvárra úgy hogy virradtig ott lehessen, Teleki uram is az kisasszonyka temetésére, mely ma lött meg, oda menvén. Ma még is tiszta idő láttatott lenni, s eső sem esett napestig is."

1677. október 20. „Szerda. Kolozsvárra expediált étekfogóm is megtérvén az választételekkel beszéli azt is, Teleki uram Szamosújvárra ment volt, úgy Rhédei és Naláczi uraimék is." [A fejedelem is Szamosújvárt van.]
(Késmárki Tököli Imre naplója 1676–1678. évekről. Magyar Történelmi Emlékek *II. 18, 81-83. és 88)*

„Tökölyi Imreh Erdélyből ki nem megyen vala ha Teleki Mihály miatt nyughassék: de midőn látná, hogy oly nagy gróffi famíliából, nagy jószággal bíró ember volna, és naponként nevelkednék Erdélyben becsülete, a fejedelem leánya felől lévén már akkor szó, hogy Tökölyinek adnák feleségül, de az nem sokára meghala, s Kolosváratt temeték el."
(Nagyajtai Cserei Mihály históriája. Pest 1852.122)

1677. október 8. „Mentem Radnótra. 9. Virradólag betegedett meg a fejedelem ő nga leánykája Sófika. 11. Délután három és négy óra között hala meg. 16. Indítottuk meg a kisasszony testecskéjét temetni Radnótról Kolozsvár felé. Voltak kísérők Rédei Ferencz, Naláczi István Daczo János uramékkal én is. Asszonyok voltanak Bánffy Dénésné, Bánffy Zsigmondné s Teleki asszonyomék; mentünk ebédre Szengyelbe, hálni Csánba. 17. Mentünk bé Kolozsvárra, jövén előnkbe Teleki Mihály, Mikola Zsigmond uramék több be-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

csületes főrendekkel s kolozsvári lovasokkal s úgy kísértük bé a testet Kolozsvárra s ugyanakkor mindjárást eltemettük a Farkas-utczai templomban szép pompával."
(Hídvégi id. Nemes János naplója 1651–1686. Közli Tóth Ernő. Történeti Tár *1902. 558–559)*

Radnót, 1677. „October 11. Hétfőn Isten ő felsége igaz ítéletiből szegény édes leánykámnak, Apafi Zsuzsánnának szomorú és véletlen halálával megszomoríta"
(I. Apafi Mihály naplója. Erdélyi Múzeum *1900.216)*

1677. „11 Octobris három s négy óra között délben szintén három fertálykor múlt ki ez világbul nagyságos Apafi Zsuzsánna, életének csaknem ötödfél esztendejében Radnóton."

1677. október 16. „vitték temetni Kolozsvárra."
(Czegei Wass György naplói. Magyar Történelmi Emlékek *II. o. XXXV. 7)*

Radnót, 1677. október 11. „Az Mélt. erdélyi fejedelem Apafi Mihály kglmes uramnak leánykáját annor, 4 szólította ki Isten a meridie inter horam 4. et 5."

1677. október 15. „Hora 9. lött koporsóba tetettése, magam proponálván az alkalmatossággal."

1677. október 16. „Könyörgés alatt indították a testet temetni Kolosvárra."

1677. október 17. „Lött az refor. templumban solemnis eltemettetése 1677. Kolosvárott" [NB. Pataki Radnóton volt lelkipásztor.]
(Pataki István református pap naplója. Történelmi Tár *1887.150)*

1677. október 17. „Apaffi Mihály fejedelem leánya Radnóthon pestisben esve meghal s nagy számú nemességtől kisérve idehozatik és a Farkas-utczai templomba temettetik."
(Unitárius halottak és temetések. A kolozsvári unitárius kollégium seniorainak matrikulájából II.348. Keresztény Magvető *1886.356)*

1677. október 14. „Jőt ma reggel egy posta ki hozta meg az Mi kglmes Urunk eő Naga szerelmes kis Leanyak Kegies io indulatú Kis Asznk eő Ngk szomorú halálát."

1677. október 16. „Indultunk Kövarbol Colosvarra."

1677. október 17. „Ebédre Colosvarra. Volt Temetése az Kis Asszonk Apaffi Susanna Aszk eö Ngk."
(Teleki Mihály udvari diáriuma a címeres postálkodásról. 1674–1679. években. A Székely Nemzeti Múzeum kézirattárában.)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Kisrédei Rhédei Ferenc

Temetése: 1684. július 2.

„1684. 24. Martij öt hat óra között vötte ki az úristen ez árnyékvilágból Kolosváratt engemett becsüllő, kedvemet kereső, igen kedves vőmet tekintetes nemzetes Rédei Ferenc uramat életének 48-dik esztendejében, kit nyugoszszon meg az Isten az ő szent országában. Írtam keseredet szívvel én Újlaki Borbála. Ugyan temeték az kolosvári templomban 2 Julij, kit az Isten nyugoszszon meg,"

Újlaki Borbála Serédi Benedekné följegyzései. (Történeti Tár 1880. 181.)

1684. „25. Martii... holt meg Kolozsvárat Rhédei Ferencz uram."

1684. „1. Julii indultam meg sóg[or] urammal együtt Kolosvárra az Rhédei Ferencz uram temetésére."

1684. „2 Julii volt Kolosvárat az Rhédei Ferencz uram temetése; temették az farkas-utczai templomban; se zászló, se czimerek nem voltak."

(Czegei Vass György naplója. Bp. 1896 Magyar Történelmi Emlékek *II. o. XXXVI 36)*

1684: „2 Julij Rhédei Ferencz Capitanj Ura[mna]k harangoztak - - f.. 3 // 6."

(Unitárius egyházfiak számadáskönyve. A kolozsvári unitárius egyházközség levéltárában.)

Kolozsvárt, 1684. juli 2. „Temették el Rhédei Ferencz uramat elég nagy pompával."

(Szaniszló Zsigmond naplói 27)

1684. július 2. „Temettük el a szegény Rédei Ferenc uramot a Farkas utcai templomban."

(Hídvégi id. Nemes János naplója. Történeti Tár *1903.89)*

1693. november l. „Meg engedi a Consistoritoriu[m] Idv. Rhedei István temetését azon Templomb[an] Idv. Rhedei Ferencz Ur[am] teste melle."

(Series rerum 16. Jegyzőkönyv a református egyházközség levéltárában.)

1693. „8 Novembris temettük el Rhédei István uramot az farkas-utczai templomban. Rhédei Ferenc uram sírjában."

(Czegei Vass György naplója. Magyar Történelmi Emlékek *II. o. XXXVI. 36.)*

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Losonczi gróf Bánffy Dénesné borosjenei Bornemisza Kata

Temetése: 1685. június 26.

1685. február 28. „Holt meg Bánffy Dénesné Nádason."
(Hídvégi id. Nemes János naplója. Történeti Tár *1903.89)*

1685. március 2. „Hozták hirül az Bánfi Dienesné halálát Csanágon. [Torma Károly megj.: Szászcsanág = Scholten.]
(Szaniszló Zsigmond naplói. Közli Torma Károly. 33.)

1685. június 20. „Indultám az urral Teleki urammal Nádasra, az asszony Bánfi Dienesné ő nagysága testeért."

1685. június 22. „Indultunk meg az testtel reggel, elsőben praedicatio, oratio lévén. Estvére mentünk Örményesre s ott letöttük, praedicatio levén."

1685. „25. Junii mentünk ismét Örményesre, hogy az asszony testét Kolozsvár felé megindítsuk. Eodem praedicatio és oratio lévén, reggel megindítottuk, háltunk Kályánban."

1685. „26. Junii lött az asszony Bánfi Dienesné ő nagysága temetése Kolozsvárt az farkas-utczai templomban."

1694. „23. Maji temettük el gubernator uram ö nagysága kissebbik fiát Bánfi Ferenczet az farkas-utczai templomban, üdvezült urunk fiai rakott sírjában, holott fekszik Bánfi Dienesné ő nagysága is." [Vagyis az Apafi György és Gergely sírboltjában.]
(Czegei Vass György naplója. Magyar Történelmi Emlékek *II. o. XXXVI. 36, 185)*

1685. „26 Junij Bánfi Dienesnenek harangoztak egjszer - d. 51"
(Unitárius egyházfiak számadáskönyve. A kolozsvári unitárius egyházközség levéltárában.)

Borosjenei Székely Sára

Temetése: 1691. április 10.

1691. „10 April: H 5ször az Mélt. Szék: László Eo Capitány Úr Leányának - - fl. 2// 55."
(Teleki István unitárius egyházfi számadáskönyve. A kolozsvári unitárius egyházközség levéltárában.)

„Ősi Székely [kivont kardot tartó oroszlános] czímer"
„Nagy emlékezető Székely László Rajja,
Bucsesdi Sárának kedves kis Sárája.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Itt nyugszik, Kinekis Székely Ádám Fija,
Székely László, Öreg László Unokája,
Porrá váltt Tetemit ujjabb Koporsoban
Ezer Hétszáz negyven-öt Esztendő számban
Záratta, hogy ezzel Atyafiságában
Nyilvános jelt tenne, hadd lenne példában."
(Székely Sára koporsójára helyezett óntáblácska felirata.)

Losonczi gróf Bánffy Gábor

Temetése: 1692 (?)

1692. „19. Octobris temették el Bánfi Gáborné aszszonyomat az ura mellé az templomban" Kolozsvárt.

1702. április 23. „Jó reggel megindulván, kilencz órakor beérkeztünk [Kolozsvárra], ebéd után temettük el az sógort, Bánfi Mihály uramat, az farkas-utczai templomban, az apjára és anyjára."
(Czegei Vass György naplója. Magyar Történelmi Emlékek II. o. XXXVI.157,350)

Borosjenei Székely Dávid

Temetése: 1692. január 5.

1692. január 5. „29 pénzével Székely László fiak 4szer harangoztak fl. 1 // 08."
(Székely György unitárius egyházfi számadáskönyve. A kolozsvári unitárius egyházközség levéltárában.)

„Ősi székely czímer" [Kivont kardot tartó oroszlános címer]

„Molliter hic recubant Ossa Infantuki Spectabilis ac Generosi quondam Davidis Székely, Filii Spectabilis ac Generosi quondam Ladislai de Boros-Jenő, quae recenter huic clausit feretro Amitinus Comes Ladislaus Székely. Anno 1[74]5."
(Székely Dávid koporsójára helyezett óntáblácska felirata.)

Borosjenei Székely László

Temetése: 1692. május 18.

1692. „27 Februarii hirtelen megnehezedvén, múlt ki ez világbul az úr Székely László uram estve nyolcz óra után

[Erdélyi Magyar Adatbank]

mindgyárt míg megmosogatták, kinyújtóztatták, ott voltunk; és tizenkét óra felé haza jövén" [Kolozsvárt].

1692. „18. Maji volt temetése Székely László uramnak; temettük ő kegyelmét az farkas-utczai templomban, nagy pompával, az urak is mind jelen voltak."
(Czegei Vass György naplója. Magyar Történelmi Emlékek *II. o. XXXV.143)*

1692. „27. Feb. usqe 26 Martij Székely László 62szer solt. d. 36. facit f. 22 // 32."
(Székely György unitárius egyházfi számadó registruma. A kolozsvári unitárius egyházközség levéltárában.)

„Megfizete Isten Székely Lászlónak is; irtóztató nyavalya szálla a köldökére, ki kezde rothadni, senki nem tudá meggyógyítani; egy német borbély, csalárdul, hogy már ő gyémánt, zafir, jóféle gyöngy, egyéb afféle drágakövek porával gyógyítaná meg a köldökét, egynehány ezer forint érő drágaköveit, gyöngyeit kicsalja, előtte a mozsárjában behányta mindenkor, azután bement egy kis kamarában a hol az orvosságokat készítette, s ott kiszedte belőle s eltette magának, s egyéb port vett elé, azzal kötözte. Azalatt fel kelletvén menni a borbélynak Bécsben, oda a mely regementben lakott, Székely Lászlónak elszakadt a köldöke, nagy kínokkal ifjú ember korában meghala Kolosváratt. Mert az isteni büntetés ha halad is, de nem késik, és jobb Istennek engedni, mint Isten törvénye ellen urunknak istentelen parancsolatát véghez vinni. [Cserei fenti leírását azzal kapcsolatosan mondotta, hogy – szerinte – Székely mint portai követ, Béldi Pált méreggel akarta eltétetni láb alól.]
(Nagyajtai Cserei Mihály históriája. 114)

„Ősi Székely [kivont kardot tartó oroszlános] czimer"

Hac conduntur Urna Cineres Spectabilis ac Generosi quondam Ladislai Székely de Boros-Jenő, Celsissimi quondam Transilvaniae Principis Apaffii Primi a secretoribus Censiliarii Intimi, Inclytorum Statuum et Ordinum ejusdem Principatus Praesidentis, Comitatus Colos Comitis, Praesidiorumque pro tuuc ibidem existentium Capitanei, utrobique Supremi, Denati Anno 1692. Die 27. Febr. Aetatis Suae 48. Qui post moestissimam Hungarorum ex Insula Boros-Jenő, ditionibusque ejusdem expulsionem Anno Quinquagesimo

[Erdélyi Magyar Adatbank]

octavo, Seculi mox elapsi; Avitisexutus Bonis primum in Transilvaniam migravit, ibique faventissimas atque elementissimas expertus Omnipotentis manus, sedem fixit; Familiseque Comitum Székelianae Fundator in Principatu Transilvaniae exstitit; Cujus Cineres grata mente ac Filiali reverentis recolens Napos ejusdem, Comes Ladislaus Székely de Boros-Jenő Novo huic recondidit Busto Anno 1745."
(Székely László koporsójára erősített óntáblácska szövege.)

1692. „Máj. 18. Tkts és nzt. Székely László úr, e város főkapitánya temettetik; Isten könyörüljön rajta."
(Unitárius halottak és temetések. A kolozsvári unitárius kollégium seniorainak matrikulájából II. 529. Keresztény Magvető 1887.250)

„Anno 1692. die 15. Julii. A' Tekintetes Aszszony Néhai Tekinttes Nemzs Székely László Uram Eözvedgye Bucsesti Sára Aszszony, az idvezült Úrnak Székely László Uramk Templombann való temetésétül conferalt az Ecclak fl. Ung. 200, // két száz Magyar forintokat. Mellyeket az Eccla ládájában bétöttünk."
(Rationarium Rerum et Bonorum Ecclesiae Reformatae Claudiopolitanae. A kolozsvári református kollégium levéltárában.)

„1720. március 3. Rhédei Pál „El temetetése penig lészen Néhai üdvez. Székely László úr rakot boltyában."
(Series rerum 133. Jegyzőkönyv a kolozsvári református egyházközség levéltárában.)

Losonczi gróf Bánffy Gáborné Dolhai Mária

Temetése: 1692. október 19.

1692. „19 8bris Bánfi Gábornénak 2szer harang. Fl. 1//02"
(Unitárius egyházfiak számadáskönyve. Az unitárius egyházközség levéltárában.)

1692. „19 octobris temették el Bánfi Gáborné aszszonyomat az ura mellé az templomban." [Kolozsvárt]
(Czegei Vass György naplója. Magyar Történelmi Emlékek *II. o. XXXV. 157)*

1692. „19 Octobris Bánfi Gáborné Asoniom temetésitől Percip. fl 10. 2."
(A kolozsvári szabó céh számadáskönyve a temetésekről. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület levéltárában.)

1702. április 23. „Jó reggel megindulván, kilencz órakor beérkeztünk [Kolozsvárra], ebéd után temettük el az sógort,

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Bánfi Mihály uramat, az farkas-utczai templomban, az apjára és anyjára." [NB. Édesanyja Bánffy Gáborné Dolhai Mária volt, aki 1692-ben halt meg.]
(Czegei Vass György naplói. Magyar Történelmi Emlékek *II. o. XXXVI. 350)*

Kisrédei Rhédei István

Temetése: 1693. november 8. vagy 9.

1693. október 27. „Mulattunk Karában. Tették koporsóban Rhédei István uramat."
(Cserei Mihály följegyzései. Történeti Tár *1893.235)*

1693. november 1. „III. Deliberatum Igaz dolog ennek előtte való időben deliberalt volt a' Tiszt Eccla, hogy a' Farkas uttzai Templomba, senkit ne temessenek legaláb két száz forint alol, s enek előtte másokk többetis adtanak, s mások, száz forintal kínálván igaz dolog az Ecclát, nem engedtettet meg a' temetés, mind azonáltal, mind a' mostani időkk mostohaságát, mind Nehai b. e. Rhedei István Ura özvegyek Tekint. N. Ajtonai Kata Aszszonnak a' Collegiumunkhoz igirt beneficiumátis méltó tekintetben vévén, kész pénzért száz forintért, (a' másik száz forintot tudván az Collegium iránt valo benefeciumb) megengedi a' Consistorium Idv. Rhedei István temetést azon Templomba Idv. Rhedei Ferencz Úr teste melle, az a' pénz penig a' sír ásás előt deponaltassek parata pecunia: Ezt peniglen senki ez után abususb ne vegye hanem ezen tulis in vigore meg maradgyon az Ecckk két száz forintrol való deliberatuma. Ex consistorio Ecclae Refr. Claudiop. Anno et die praenotatis."

1693. november 13. „II. Deliberatum. Idv. Rhédei István Uram testének a' Templomban valo temettetésetől valo száz forintot Tekint. Nemz. Ajtoni Kata Aszszonytul az Eccla fel vötte, és az Eccla ládájába azon száz forint beis ment."
(Series rerum. 16–17. Jegyzőkönyv a református egyházközség levéltárában.)

1693. „8 Novembris temettük el Rhédei István uramot az farkas-utczai templomban, Rhédei Ferenc uram sírjában."
(Czegei Vass György naplói. Magyar Történelmi Emlékek II. o. XXXVI.174)

1693. „9 Novbr Redei Istvannak 1szer har. Fiz. F. – d.51"

[Erdélyi Magyar Adatbank]

(Unitárius egyfázfiak számadáskönyve. A kolozsvári unitárius egyházközség levéltárában.)

1720. március 3. „Teczet z Egész Consistoriumk: az ki oda [ti. a templomba] akar temetni két száz forintot deponálljon. De mivel mind üdvez Rhedei István uram, mind üdvez Felesége Ajtoni Kata Aszny Temetések alkalmatosságával respectalta az Ecclesia az üdvezült Úr és Aszny Ecclesiankhoz valo jo Patrociniumokat, ugj a Collegiumhoz valo beneficiumokat, azon Deliberátumát mitigalta, az meg holt üdvezült úr Rhedei Pál uram meg hidegült teste az Nagj Templomban hogj temetessék meg engedtetet."
(Series rerum. 132. Jegyzőkönyv a református egyházközség levéltárában.)

Malomvízi Kendeffy János

Temetése: 1694. március 23.

1694. Apor Istvánnal Csíkból „visszajövénk Szebenben, onnan pedig Kolosvárra. Itt hala meg Gyerőffi György és Kendeffi János." [NB. 1694. febr. 25-től ápr. 6-ig Kolozsvárt országgyűlés volt.]
(Nagyajtai Cserei Mihály históriája 236.)

1694. március „16. Holt meg Kendefi János uram.

18. Tették koporsóban.

28. Temették el a Kolosvári templomban, oratioja volt Enyedi István uramnak, themája volt az léleknek, életnek és halálnak mivoltának bizonyos megtudása."
(Cserei Mihály feljegyzései. Történeti Tár *1893.237–238)*

1694. „17 Martii nyolc s kilencz óra között holt meg az szegény Kendefi János uram itt Kolozsvárt."

1694. március 19. „Tettük koporsóban Kendefi János uram testét tizenkét óra után, mivel gubernátor urunk az urakkal együtt jelen volt koporsóba tételkor."

1694. március 23. „Temettük el Kendefi János uramot az farkas-utczai templomban; tizenkét óra után fogtunk hozzá."
(Czegei Vass György naplói. Magyar Történelmi Emlékek *II. o. XXXVI.174)*

1697. „Utolsó Tisztesség, melly adatott Amaz minden virtusoknak kiváltképen pedig a' Kegyesség, Emberség, Mértékletesség és Békességes türés Tükörének Malom-vízi Kendeffi

[Erdélyi Magyar Adatbank]

János Uramnak c. Mellyet idvességes prédikátiókban és tudós Orátiókban foglalván, a' Nemes Erdély Országa akkor egybegyült szine elött, 1694. Esztendőben, Böjt-más havának 23-dik napján, közönséges helyen beszéllettenek Az Istennek arra rendesen hivattatott Szolgái, Kolosváratt; Boldogok az hóltak, kik az Urban halnak-meg. Kolosváratt, Nyomtattatott M. Tótfalusi Kis Miklós által, 1697. Esztendőben."
(Halotti beszéd Kendeffi János felett. Tartalma: Szőnyi N. István, Bátai György, Enyedi István, Sár-Pataki N. Mihály beszéde, Benedictio Juventutis Csepregi Turkovics Mihálytól. RMK I. 602. és Geneológiai Füzetek 1905. 43.)

1705. június 21. „Temettük az farkas-utczai templomba Kendefi János uram sírjába, az öcsém Teleki Mihály Telki Judit nevű kis leánykáját."
(Czegei Vass György naplói. Magyar Történelmi Emlékek II. o. XXXVI.459)

Losonczi gróf Bánffy Ferenc

Temetése: 1694. május 23.

1694. május 22. „Ben voltunk [ti. Kolozsvárt], az urfi, gubernátor uram fia temetésére készültünk."

1694. május 23. „Temettük el gubernátor uram ő nagysága kissebbik fiát Bánfi Ferenczet az farkas-utczai templomban, üdvezült urunk fiai rakott sírjában, holott fekszik Bánfi Dienesné ő nagysága is."
(Czegei Vass György naplói. Magyar Történelmi Emlékek II. o. XXXVI.459)

1694. „23. Maij Guber eo Nga Fianak 3szor hark fiz. - - Flor 1 Den 53."
(Unitárius egyházfiak számadáskönyve. A kolozsvári unitárius egyházközség levéltárában.)

1694. május 13. „Magyarország részei Gubernátorának tks és Ngs Bánffi György úrnak fiacskája temettetik, kinek temetési tisztességére mindkét felekezetű diákok megjelentek. Nekünk noha nem énekeltünk e nagylelkű férfi bőkezüleg adott 40 mfrt. Ebből a senior a maga részét kivévén, a maradék a száz diákokkal egyenlőleg oszlott s jutott egynek 1 frt. 26 d."
(Unitárius halottak és temetések. A kolozsvári unitárius kollégium seniorainak matrikulájából. Fasc. ID. 16-17. Keresztény Magvető *1887.251)*

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Sárpataki Mártonné

Temetése: 1695. március 27.

1695. március 23. „Délután két-három óra között holt meg ugyanitt Kolosvárat Sárpatakiné asszonyom az pleuritisben [ti. oldalnyilallás, mellhártyagyulladás] mivel igen kezdett grassálni az nyavalya."

1695. „27. martii temettetett el itt Kolozsvárat az farkas-utczai templomban Sárpataki Mártonné asszonyom."
(Czegei Vass György naplói. Magyar Történelmi Emlékek II. o. XXXVI.194.199)

1695. „27 Martij Sarpatakinék 2szer hark fizettek fl 1/02"
(Unitárius egyházfiak számadáskönyve. A kolozsvári unitárius egyházközség levéltárában.)

II. Apafi Mihály leánykája

Temetése: 1696. július 22.

1696. július 22. „II. Apafi Mihály fejedelem első szülött leányocskáját halva idehozzák, a középkapuba elébe mentünk s a ref. templomba kísértük, nem énekeltünk, adtak 13 frt 53 krt."
(Unitárius halottak és temetések. A kolozsvári unitárius kollégium seniorainak matrikulájából. Keresztény Magvető *1887.22)*

1696. „22 Julij Az Urunk eo Nga Leak 3szor hark fiz fl. 1/53"
(Unitárius egyházfiak számadáskönyve. A kolozsvári unitárius egyházközség levéltárában.)

1696. „Die 22 Julij temettük Úr Eő Nagysiag. Gier. – "
(A kolozsvári szabó céh számadása a temetésről. Az Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltárában.)

Kisrédei Rhédei Istvánné Ajtoni Kata

Temetése: 1697. április 11.

1697. „11 April Hark Redei Istvanne Aszk - - 1szer – 51."
(Székely György unitárius egyházfi számadáskönyve. A kolozsvári unitárius egyházközség levéltárában.)

1697. „Die 11 Aprilij temettük N. Rédey Istvanne Assoniomot, Percipial. Fl. 2."
(A kolozsvári szabó céh számadása a temetésről. Az Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltárában.)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

1720. március 3. „Teczet az Egész Consistoriumk: az ki oda [t. i. a Farkas utcai templomba] akar temetetni két száz forintot deponálljon. De mivel mind üdvez Rhedei István uram, mind üdvez Felesége Ajtoni Kata Aszny Temetések alkalmatosságával respectalta az Ecclesia az üdvözült Úr és Aszny Ecclesiankhoz valo jo Patrociniumokat, ugj a Collegiumhoz valo beveneficiumokat, azon Deliberátumát mitigalta, az meg holt üdvezült úr Rhedei Pál uram meg hidegült teste az Nagj. Templomban hogj temetessék meg engedtetet."
(Series rerum. 132. Jegyzőkönyv a református egyházközség levéltárában.)

Görcsöni Serédi Benedek

Temetése: 1698. szeptember 14.

1698. szeptember „Die 14. Seredi Benedek Ő Nsga holt meg harang négyszer, perc. 1 // 64."
(A református harangoztató gazda számadáskönyve 12. A kolozsvári református egyházközség levéltárában.)

1698. „Die 14 Sept. Hark Seredi eo Nganak 2szer - - / 48."
(Unitárius egyházfiak számadáskönyve. A kolozsvári unitárius egyházközség levéltárában.)

1698. „14 Septembris temették el Serédi Benedek uramat életének hatvanegyedik esztendejében, az farkas-utczai templomban."
(Czegei Vass György naplói. Magyar Történelmi Emlékek II. o. XXXVI. 282)

Losonczi gróf Bánffy Mihály

Temetése: 1702. április 23.

1702. április „Die 23 Banffi Mihaly Uramk mind öszve harang 9 szer perc. 3 // 69."
(A református harangoztató gazda számadáskönyve 29. A kolozsvári református egyházközség levéltárában.)

1702. április 23. „Jó reggel megindulván, kilenc órakor előtt beérkeztünk [t. i. Kolozsvárra] gubernátor uram – nagysága is ben lévén, mivel eodem ebéd után temettük el az sógort, Bánfi Mihály uramat, az farkas-utczai templomban, az apjára és anyjára."

[Erdélyi Magyar Adatbank]

(Czegei Vass György naplói. Magyar Történelmi Emlékek II. o. XXXVI.350)

Csepregi Turkovics Mihály

Temetése: 1704. április 17.

1704. április 13. „itt való buzgó s áhítatos lelkű Csepregi Mihály nevű praedicatorunk hosszas betegsége után délben 1 órakor meg holt, kinek halálán nem keveset szomorkodtanak."

1704. április 17. „temettük el a szegény Csepregi uramot az templom collegium felől való porticusában az ajtón túl az collegium tékája felől."

(Czegei Vass György naplói. Magyar Történelmi Emlékek II. o. XXXVI. 399–400)

Papi jelvény hármasdomb középsőjéből kinövő páncélos kar nyitott könyvet tart. Ennek lapjaira vésve: ZELVS DOMVS TVAE COMEDIT ME Ps. 69. V. 10. – INHABITABIT IN ATRIIS TVIS Ps. 65. V. 5.

A sírkő körirata:

MONVMENTVM PERENNI MEMORIAE VIRI DEI PRvDentissimI AC CLARISSimI DomiNI MICHAELIS T. CSEPREGHY CDAVDIOPOLI APVD REF. Pvblici PROFESSORIS MOX ECCLESIASTAE PER 8 ANnos DESIDERATISSIMI. NATI 1663. DENATI 1704. Die 13 APrilis AETatae SVAE 41. SVB IPSA VRBIS OBSIDIONE SACRVM.

(Csepregi Turkovich Mihály sírkövének felirata. Sándor Imre: A kolozsvári Farkas-utczai ref. templom régi sírkövei. Dolgozatok az ENM Érem- és Régiségtárából 1913. 213–215. és Kny. A kő jelenleg az ENM Érem- és Régiségtárában van.)

Losonczi gróf Bánffy Kata

Temetése: 1704. augusztus 17.

1704. „17 Augusti temettük el az úr Bánfi Farkas uram leányát, Bánfi Katát, az farkas-utczai templomba, maga rakott sírjába, ki is holt meg 14 praesentis reggel hét s nyolc óra között."

(Czegei Vass György naplói. Magyar Történelmi Emlékek II. o. XXXVI.421)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Széki gróf Teleki Judit

Temetése: 1705. június 21.

1705. június 21. „Temettük az farkas-utczai templomba Kendefi János uram sírjába, az öcsém Teleki Mihály Teleki Judit nevű kis leánykáját."

(Czegei Vass György naplói. Magyar Történelmi Emlékek II. o. XXXVI.459)

Losonczi gróf Bánffy Zsigmond

Temetése: 1706. április

1706. „En Losonczi Banffi Farkas, Adom ezen Levelemett pro Futuro Testimonio ezen dolog végett, minthogy Isten eö Sz: Felsége Bánffi Sigmond kis Fiacskám Halálában ujabban megh szomoritott, kinek Tetemecskéjét az kolosvari Farkas Vtczai Reformatus Templomban tetetvén, be vett rendi szokása szerent azon tiszteletes Reformata Ecclesianak az Sirnak fell bontásáért az szokott Salariumott ugy mintt ötven Magyar forintokatt, most le nem tehetvén; Tekintetben vévén, meg irt Tiszteletes Ecclesiais mostani meg szükült allapotomatt, mostan töllem nem kivanta; Hanem Isten eo Sz: Felsége Csendességet adván Hazánkban, tartozzam azon tiszteletes Ecclesianak azon ötven Magyar Forintokatt le tennem, vagy magam vagj Posteritasom, es az tiszteletes Ecclesia jo akarattyát mas dologbann is recompensalnom mellyett, akar magam, akar posteritasom Ha ne Cselekednök vagy Cselekedni nem akarnok; tehát (exclusis universis) omnibus juriditis remediis ezen levelemnek ereje altall, meg irt tiszteletes Ecclesia Exequaltathassa, és Contentumot vehessen, mellyrüll adom megis ezen kezem irásavall, és Pecsétemmel meg erősített levelemet. Kolosvár die 12 Ápr. 1706. Banfi Farkas mpria (L. S.) Kívül: Obligatoris Spectabis Dni Volfgangi Banfi, pro flor. 50. Xquinquaginta."

(Kötelezvény Fasc. 10. Lib. D. Nro 18. A kolozsvári református egyházközség levéltárában.)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Losonczi gróf Bánffy Györgyné bethleni gróf Bethlen Klára

Temetése: 1706. június 27.

1705. december 20.–1706. március 19. „Az említett gyűlés alkalmatosságában meghal Gróff Bethlen Klára, a méltóságos gubernátor urunk kedves házastársa."
(Vizaknai Briccius György naplója 101. Történeti Emlékek)

1706. „A gubernátor felesége gyermekágyban ebben az esztendőben meghala Szebenben, ki nagy elméjű, jó gazdasszony, szép asszony, urának kedvét kereső, csendes alázatos vala. Kolosvárra vivék a testét, ott temeték el. A leánya is Székely Ádámné gyermekestől, ugyan Veselényinek az is leánya vala, két gyermeke, magának is egy gyermeke, megholt vala, s szomorú ritka példával egyszersmind hat koporsót vittenek a gubernátor előtt, s egyszersmind egy helyre temeték őket."
(Nagyajtai Cserei Mihály históriája 361)

1705. „27 Junij Gubernator eo Nsga Felesegetől harangoztak 4-szer / flor - den. 96."
(Unitárius egyházfiak számadáskönyve. A kolozsvári unitárius egyházközség levéltárában.)

1710. Bánffi György gubernátornak „tovább lőn föld színén a teste esztendőnél Szebenben, onnan nagy pompával vivék Kolozsvárott temették el felesége, gyermekei mellé."
(Nagyajtai Cserei Mihály históriája 410)

Losonczi gróf Bánffy György gyermeke

Temetése: 1706. június 27.

1706. „A gubernátor felesége gyermekágyban ebben az esztendőben meghala Szebenben, ki nagy elméjű, jó gazdasszony, szép asszony, urának kedvét kereső, csendes alázatos vala. Kolosvárra vivék a testét, ott temeték el. A leánya is Székely Ádámné gyermekestől, ugyan Veselényinek az is leánya vala, két gyermeke, magának is egy gyermeke, megholt vala, s szomorú ritka példával egyszersmind hat koporsót vittenek a gubernátor előtt, s egyszersmind egy helyre temeték őket."
(Nagyajtai Cserei Mihály históriája 361)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Borosjenei Székely Adámné losonczi gróf Bánffy Anna
Temetése: 1706. június 27.
1706. „A gubernátor felesége gyermekágyban ebben az esztendőben meghala Szebenben, ki nagy elméjű, jó gazdasszony, szép asszony, urának kedvét kereső, csendes alázatos vala. Kolosvárra vivék a testét, ott temeték el. A leánya is Székely Ádámné gyermekestől, ugyan Veselényinek az is leánya vala, két gyermeke, magának is egy gyermeke, megholt vala, s szomorú ritka példával egyszersmind hat koporsót vittenek a gubernátor előtt, s egyszersmind egy helyre temeték őket."
(Nagyajtai Cserei Mihály históriája 361)

Borosjenei Székely Ádám gyermeke
Temetése: 1706. június 27.
1706. „A gubernátor felesége gyermekágyban ebben az esztendőben meghala Szebenben, ki nagy elméjű, jó gazdasszony, szép asszony, urának kedvét kereső, csendes alázatos vala. Kolosvárra vivék a testét, ott temeték el. A leánya is Székely Ádámné gyermekestől, ugyan Veselényinek az is leánya vala, két gyermeke, magának is egy gyermeke, megholt vala, s szomorú ritka példával egyszersmind hat koporsót vittenek a gubernátor előtt, s egyszersmind egy helyre temeték őket."
Nagyajtai Cserei Mihály históriája 361.

Hadadi báró Wesselényi István gyermeke
Temetése: 1706. június 27.
1706. „A gubernátor felesége gyermekágyban ebben az esztendőben meghala Szebenben, ki nagy elméjű, jó gazdasszony, szép asszony, urának kedvét kereső, csendes alázatos vala. Kolosvárra vivék a testét, ott temeték el. A leánya is Székely Ádámné gyermekestől, ugyan Veselényinek az is leánya vala, két gyermeke, magának is egy gyermeke, megholt vala, s szomorú ritka példával egyszersmind hat koporsót vittenek a gubernátor előtt, s egyszersmind egy helyre temeték őket."
(Nagyajtai Cserei Mihály históriája 361)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Losonczi gróf Bánffy György
Temetése: 1710. február

1709. „Ebben az esztendőben Szebenben hala meg az erdélyi gubernátor, Losonczi gróff Bánffi György. Még miolta ezelőtt tíz esztendővel Bécsben jára, az olta soha egéssége nem volt, csak köhögött télben nyárban, most pedig a szemei kezdettek vala fájni; egy átkozott Princz nevű német borbély elaltatá, meggyógyítja, olyan orvossággal curálá, egészlen minden hasa elapada, csak a csontja marada. A gubernátor, vevén eszében utoljára hogy igen rosszul vagyon, a borbélyt nem admittálá, hanem Köleséri Sámuelt, híres excellens doctort hivatá, a penig megmondá, hogy lehetetlen már curálni, mert a borbély egészlen minden belső részeit elvesztegette, azért ő nagysága csak halálához készüljön. A gubernátor a generált Kriecpaumot magához hivatja és sok bölcs beszéddel Erdélyt neki ajálván, tőle elbucsuzék, annnyira is busult a generál rajta, látván hogy csak meghal, két nap enni nem akart bánatában. Azután a Guberniumot, ki már egy magyarból, Haller Istvánból s két szászból, a szebeni királybíróból Véber Péterből és a megyesiből Conrád Sámuelból áll vala, magához hivatván, azt mondja nekik: Énnekem már meg kell halnom, tudom, hogy sok balítélet volt felőlem, hogy én restségemmel, sok álommal mulattam el sok erdélyi dolgokat, de én azt szántszándékkal cselekedtem, mert ha sok dolgokat afféle praetextusokkal nem háritottam volna el magamról, s az országról, még ezelőtt régen abban a labyrintusban esett volna az ország a kiben most jutottunk, kglteket is azon kérem, ne praecipitálja a dolgokat, hanem a mennyiben lehet, igen csendesen s óvást bánjék minden occurentiákkal, mert a német hamar alattok önti a forró vizet. Azzal is sokan mocskoltak engemet, hogy religióm ügyét úgy nem forgattam a mint kellett volna; abban sem vádol consientiám, mert religiómot igazán szerettem, de mikor láttam, hogy sok ellene való dolgokat nem lehet megorvosolni, haszontalannak tartottam a szóval való veszekedést. Klgdet penig Haller uram, azon kérem, mivel már az én holtom után kgd lesz elsőbb ember Erdély, s tudom jól, a pápista iffiu urak könnyen kgldet lecsalják a lábáról s minden rossz dologra rá veszik, hogy kgld moderálja magát és ne kivánja a maga religióját a

[Erdélyi Magyar Adatbank]

többi religiók oppressiójával promoveálni, mert az Isten kgldet bizony megbünteti. Végre sok szép szóval intvén a Guberniumot az egyességre, egymás szeretetére s a közönséges igazságnak kiszolgáltatására, elbucsuzék tőlük is. Azután maga dictálván, deákul hosszu levelet irata a császárnak: mivel Istennek ugy teczett, hogy egy istentelen borbély által végződjék élete, bánja hogy ő felségének tovább nem szolgálhat, eddigvaló szolgálatában esett fogyatkozásáról alázatoson bocsánatot kér, s őfelségétől végső bucsuját veszi, kérvén azon, ő felsége tekintsen kegyelmes szemeivel erre a megnyomorodott Erdélyországára, és kegyességgel inkább mint keménységgel igyekezzék Erdélyt igazgatni, megemlékezvén maga szent diplomájáról s fogadásáról; utoljára a maga boldogtalanul maradott árva házát s fiait ajánlja a császár kegyelmességében. A meglévén, egy borbélyt hivat, megborotválkozik, s egy tallért ad neki, menj el, édes barátom, megmondhatod, te borotváltad meg legutoljára halála előtt az erdélyi gubernátort. Azután maga jovairól, jószágiról dispositiót tétet mind írásban, fiainak leányainak mit legált, leíratja, végre asztalost hivatván a koporsóját megcsináltatván, azt bevonatja maga előtt, lepedőjét, vánkosait, szemfedelét a maga leányival maga szeme előtt megszabatja megvarratja, s mindenképen előkészítetvén, eltéteti, a két fiát előhivatja, s két donatiót ládájából kivétet, melyek által egyik fiának a kolosvári, másiknak a dobokai főispányságot adta vala a császár örökösön famíliára, mert soha azelőtt olyan perpetuum officiumban azoknál több Erdélyben nem volt, noha Magyarországban sok vagyon, azokkal a fiait megajándékozza, és elrendelvén micsoda köntösben öltöztessék fel holttestét, s így minden világi dolgait elvégezvén, a papját Zilahi Andrást, tudós kegyes ifju embert behivatja, s mindeneket a házból kiküldvén, azzal sokáig beszéle s imádkozék, miután csakhamar szép csendesen meghala; kinek nagy bátorságán resolutióján és halálos kínjai között olyan nagy praesens elméjén s bölcs dispositióin a német urak is nagy álmélkodással csudálkoztanak; bizony méltán is. Életében fösvényül éle, különben olyan gazdag ember az egész magyar birodalomban a kuruczok irruptiójáig nem vala. Tovább lőn föld színén a teste esztendőnél Szebenben, onnan

[Erdélyi Magyar Adatbank]

nagy pompával vivék Kolosvárra, ott temeték el felesége gyermekei mellé. Két fia maradt vala, Dénes és György, a nagyobbik, mikor az apja testét eltemették, meghimlőzék Kolosváratt; a nagy hidegben kiindíták betegen s Csanádig hozák, ott hala meg. Elég nagy kárára esék nem csak a reformáta religiónak, hanem az egész Erdély országának annak az embernek a halála, mert neki egyedül mind a császár udvarban nagy hitele tekintete, mind a németek előtt becsülete authoritása vala, s meg mert mozdulni a haza dolgai mellett; de azolta bizony olyak vagyunk, mint a pásztor nélkül való juhok, vagy mint az utzán való sár, a kinek kell is, a kinek nem kell is, szabadon tapod bennünket. Haller István lágy félénk ember, egyet nem mer szólani a német előtt, ha mind fenekestől felfordítanák is a szegény országot."

(Nagyajtai Cserei Mihály históriája. Pest 1852. 407–410.)

1709. „Die 29. Septemb. az Gubernator eo Nsga temett. percipialt flo. 5 – 80."

(Szabó céh számadáskönyve a temetésekről. Az Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltárában.)

1709. „November 24 praesentis kiserők ki a Gubernator Uram testét Szebenből a Disznódi kapun. Praedikálla Zilahi Uram; Orála Kapusi Uram; bucsuztato verseket éneklének ketten az Öcsém Dávid Ferkő más edgy gyermekkel. 11 Lo lévén fel öltöztetve szépen, a kilencze szinessen, a kettei feketén. Két Urfiak vivén a Czimert Haller János és Bethlen Ádám. Az Arany Lánczot pedigh azon valo Medállyal edgy kis fekete Bársony Vánkoskán vivé az Urfi Bethlen Joseph Ur. Mind ezekben penigh igazgato Fő Gazda Mélt: Ur Groff Teleki László Uram vala. Itt a Test emelésére engemetis e Fő Gazda oda intett vala, de erőtelen öregségemet látván nem erőltette."

(Rosnyai Dávid naptári feljegyzései. Erdélyi Múzeum 1914. 117)

1710. „Februariusban temeték el a gubernátor Bánffi György testét Kolosváratt nagy pompával."

(Nagyajtai Cserei Mihály históriája. Pest 1852. 437.)

(Címerének felirata: [Aranyozott ezüst címere a Farkas utcai templomban.] Sándor Imre: Kolozsvár címeres emlékei.)

„1708. november 5. Ugyan ma az estvétől fogva az ur ugy elnehezedék, hogy majd minden reménység kívül vala,

[Erdélyi Magyar Adatbank]

mert ábrázatában is egészen elváltozván és minthogy minden csontjairól a hus leesett és csak a csont maradott volt és a bőr rajta, ugy hogy merő irtózás volt reánézni, azonban szörnyű kínokban, ágyékrágásokban kínlódik vala, mert minden, valamit eszik és iszik vala, vagy kihányja vala, vagy által foly vala rajta, mint a víz, melyre nézve szintén maga is már desperálván élete felől magának, meg is hagyá, micsoda köntöst vegyenek ki halálára, ugymint karmasin színű bársony dolmányt és mondja vala, hogy csak az isten sokáig ne engedné kínlódni, másként készen volna lelkét megadni teremtő istenének; és már nem is tudván a doctorok egyébbel orvosolni, holmi bezovitiumokkal kezdék éltetni, a ki után mindég könnyebbedik vala; azonkívül a bal füle felől, a feje egészen obstruálódott és nagy fájdalmakat szenvedett és a bal oldalában is nagy fájdalmat szenvedvén, nyilalásokat causált maga ugy ítél, hogy pleuritisse volna.

6. Ugyan ma látván az urnak óránként való fogyását, és hogy mint a gyertya magát megemészti, azonképen a szegény ur is életét és maga testi állapotát egészen kiemészti. A nagyobbik urfival elmenék Haller István urhoz és mondók, hogy jöjjön el az urhoz, mert itthon csak elhágy oly rossz időben, a mikor mind a publicumok csak in suspenso vannak és a maga háza is csak merő azon bizonytalanságban vesződik; azért talán valamit mond az urnak, ha feljő, mert velem az ur soha semmi, vagy igen kevés országos dolgokat communicált. Feljöve azért az ur Haller br, de csak egy szót is semmit de publico nem emlékezett; annál inkább maga háza felől semmit is nem mondott, hanem csak maga nyomorult állapotáról szólott. Ugyan ma reggel forrósága is volt egész ebédig.

Brassóból Örményesről jövén levelek, ugy több helyekről is, irják, hogy mindenütt holt híre van az urnak. Annyira elment már a híre a nagy ember halálának, még mikorra életben volna, mind szászok, mind a magyar katholikusok sugnak-bugnak vala, a mint szokott lenni, ilyen nagy embernek decadálása alkalmatosságával.

7. Ugyan ma az ur megkönnyebbedett vala valamennyire és sok levelek érkezének, kiket csak összeköténk, nem akarván az urat véle terhelni. A generális is izent volt Köleséri

[Erdélyi Magyar Adatbank]

urtól, hogy a commissariust cedálja az ur Haller urnak, hadd folyjanak a dolgok, mert sok hátramaradás van a császár szolgálatában; azt is nem mondók meg az urnak, nem akarván kedvetleníteni.

Ugyan Báron Tischné (Tigené) asszonyom már beérkezvén több német urasszonyokkal, az ur látogatására és ő is kimaradt: láttatá az urat és az ura felől azt izené, hogy nemsokára leérkezik.

Ugyan ma a szegény ur az éjjeli nyughatatlansága után, holott is magam virrasztottam szegényt és sok kínokat lát vala a hasmenés iránt, a ki csak ugy megyen tőle mint a víz, noha igen keveset eszik; de minden belső részét óránként emészti szegény ur és fogyasztja. Reggelre azért mintegy félóráig nyugodván, a mikor csak keserves lassu nyögésekkel nyög vala, 6 órakor pedig ismét szörnyű ágyékrágás jön reá, szörnyű nagy kínokat szenvedő; midőn azért a doctor tetszéséből krisztélyt adatnak volna be neki, egy kevéssé csendesedék, azalatt a főrendek egy kevéssé nála lévén, midőn elmentek volna és mi is 12 órakor ebédhez ültünk volna, az alatt Réthi urat behivatá és megkérdé, hogyha találtak-e diófadeszkát koporsónak; és minthogy megkerestetvén, készen nem találtunk, hanem egy deszkának való tőkét leltünk a Cajt-Lajtmán gondviselése alatt és azután küldve maga mindjárt, hogy kérjük el, hogy abból csináljanak koporsót. Azonban halálára való ingét, keszkenőjét kiszedeté és a vánkosokat is kiszedeté, a ki a szegény asszony feje alatt volt kinyujtóztatásához derekaljnak és meghagyá, micsodás kamukát hozzanak és a koporsót is micsodás égszín kék virágos bársonnyal vonják meg és aranyos szegekkel verjék meg, egy szóval köntöséről egy kapczáig mindenekről parancsolt, és meghagyta, hogy mindenek sietve meglegyenek, mert meg akarja maga is látni és még a koporsó is csak készüljön, magát megmérvén, mindjárt fogjanak hozzá, a mely igen ritka dolog a nagy emberek közt és nemkülönben van, mint mikor valami kivánatos utra indul az ember és örömmel s ugy sietséggel készíti minden utra valóját, mikoron pedig valamely gyermeke befordul a házba, mindjárt mihelyt meglátja, megszomorodik és azután haláláról semmit nem szól.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Ma, mikoron nagy kínokban volna, a papot hivatván kéré, hogy imádkoztasson érette, hogy az isten ne hagyja feljebb a nyavalyák által kínoztatni, a mint elszenvedheti.

Ugyan ma estve kivánván az ur, hogy a generálissal szólhasson, midőn azért megmondották volna a generálisnak, mindjárt ide jöve és mindeneket kiküldvén a házból, sokáig ketten beszélgetének; hanem minthogy a torkát a szegény urnak a flegma igen elfogta és el is száradt, gyakran kell mosni a száját és olyankor, a mint értettem, egész instruciót adott a generálisnak, de directione prouinciae, ugy hiszem a maga házáról is beszéllett; még csak arra is megkéré, hogy az ő testét securitással kisértesse el Kolosvárra, hogy ott temessék el.

Annakutánna pedig a papját behivatván, annak szép confessiót tett és megmondotta: micsoda nagy bátran és teljes bizalommal adja meg lelkét teremtő istenének. Azt megvallotta, hogy nagy gyötrelme vagyon szegény árva leányán, mert a fiai is, ha jók lettenek volna, azoknak is szolgálhattanak volna, kin eleget igyekezett, hogy mint educalhassa őket, ha nem tehetett belőlük semmit, arról nem tehet. A nagyobbik fiáról azt mondotta, hogy részegségnek és gonoszságnak fia; a kisebbiket is illették az úristennek kezei, a legkissebbeken gyötrődik, ugy mint Zsuzsin, mert tudja, hogy a több atyafiai sem szeretik.

Azután pedig fátyolokat és azokra való arany-ezüst kötéseket hozatván szemfedélnek és lepedőnek, ugy bársonyokat és matériákat is, az ur asszonyokkal választatta vala és maga is nézegeti vala, melyik lesz szebb halálára és nagy örömmel mondja vala, hogy most készül ő az ö menyegzőjére, hogy az ő vőlegényéhez a Krisztushoz menyen; a papnak pedig azt mondta vala, hogy óh mily boldog lesz akkor ő, a mikor őtet azokba berakosgatják.

Annak felette német asztalosokat hivatván és maga az ágyon összetévén kezeit, a nagy hosszu singgel magát ugy méregetteti vala, mennyi legyen a koporsója, a kin mindenek csudálkoznak vala és igen álmélkodtanak. Azalatt elérkezvén Henis is a német doctor, a borbély Princ doctora, kinek mondá az ur, hogy ő isten kezében vagyon és cselekedjék ugy az isten, a mint néki tetszik, egyébiránt az egész világ

[Erdélyi Magyar Adatbank]

annál egyebet nem mondhat, hanem azt, hogy a Princ orvoslása miatt van ő abban, a miben van és örök emlékezetet hágy Princ ur, hogy egy gubernátorral mit cselekedett, kin Henis csak elálmélkodván, magát mentegeti vala, hogy ő nem tudott és nem szólott ahhoz az orvosláshoz, hanem csak a Princ elmenetele után.

Én magamtól is kérdé, hogy ha a nagy palotát kitisztogatták-e és a kemenczéje miként vagyon, mert a minapiban leomlott vala az egész kemencze; így van gondja mindenekre és azt mondja, hogy azt akarná, hogy láthatná minden halálra való készületit. A generálissal pedig soká beszéllett, de nem hagytanak semmit a házban, ugy hiszem, hogy a borbély Princ felől is beszéllett vele az ur. Köleséri ur is mondja, hogy a generális azt kívánja, hogy egészen leirják nyavalyáját az urnak és már mint jár Princ ur, megválik.

8. Ugyanez éjszaka valamivel jobban nyugvék az ur és ma is könyebben vala, ebédet is jócskán evék, ebéd után nyugovék, este pedig alterátiója, ismét a szokás szerént, orvosságot véve be Köleséri urtól. Beszélé ő kelme, hogy azoltától fogva, hogy a generálissal beszéllett az ur, azóta igen confuse van és szomoruan vagyon és Köleséri urnak is mondotta, hogy a mit elkövethet, kövesse el, olyan néven veszi, mintha magával cselekedné.

Estve pedig ismét eljövén a főrendek, egy kevéssé ott beszélgetének, kiket mind beültetett az ágya körül; azután hogy elmentenek, négyet bennek kártyázni ültetvén, az ágya előtt kártyáztat vala, hogy az időt töltsék előtte, minthogy egészséges korában semmi mulatságot nem szeretett ugy, mint a kártyázást és mindaddig kártyázott lefekve is, valamig lehetett.

Most is pedig valami felső egyetmás volt az ur házában, mindeneket felhordata, a boltba, maga megkérdezvén mindeneket, micsoda, ugy küldte fel a boltba, mindeneket valami ezüst szerszámokat két rendbelit akart volna venni a németektől, azokat is meghagyá, hogy csak adják vissza, mely dolgon mindenek csodálkoznak vala.

Ugyan Zilahi ur a praedicator mondja, hogy tegnap az ur felhivatván, sokat panaszkodott a fiaira, hogy ha arra valók volnának, hát az ő árva leányaira is gondot viselhetnének, de

[Erdélyi Magyar Adatbank]

nem arra valók és őtet siralommal szállítják a koporsóba. Annak alkalmatosságával említette Zilahi ur, hogy ő nagysága tenne valami rendelést maga házáról, a mely sok viszálkodásokat forditana el a successoroktól: melyre azt mondotta, hogy nincs ereje a beszédre már, ha csak isten a maga kegyelmével meg nem erősíti a halála előtt. Bár csak Bethlen László érkezett volna el, hogy neki mondhatott volna valamit, kire ismét mondotta Zilahi ur, hogy a bizonytalan, mikor érkezik, hanem most is vagynak jó lelkű emberek, akiknek megjelentheti maga tetszését, vagy azt, a mit Bethlen Lászlónak megjelentene, azokat a dolgokat tétesse irásba és bepecsételve tegye a ládába; de csak nem akarta, a melyről sokan sokféle opinióval vagynak, hogy kisebb dolgokra, oly dolgokra vagyon gondja, a kikre maga nélkül gondja lenne gyermekinek és a nagyobbakat elhagyja; de hihető hogy lehet valami consideratiója iránta, azért nem akar disponálni semmit is.

Ugyan ma megkérdezte a feleségemtől, hogy micsoda költséget költöttenek eddig, minthogy maga nem adott, kire megmondotta a feleségem, hogy valami borárából költöttenek, azonban valami leveleket is iratott volt Örményesre, a kik még készületlenek voltanak és minthogy az ur nehezen van, becsináltuk a leveleket és elküldtük, melyet midőn megmondottuk volna, hogy kérdette, semmit sem szóla reá.

Ugyan ma estve a mely ládák a maga házában voltanak, azokat is mind bepecsélteté és befogattatá a zárjával és igy minden dolgairól ekképen disponála. Este pediglen ujabban az az ágyékrágás reá jött vala. Úgy éjszaka is sokat kinlódék vele és másként is csak mint a gyertya fogyton-fogy és emészti óránként minden belső részét.

Ugyan most estve hagyá meg azt is ujabban, hogy neki theatrumot csináljanak a teste alá a palotán, melyet szépen bevonjanak.

9. Ugyan ma feljövén Bonyhádi ur, a Bethlen Miklós asszonyom papja, midőn szép vigasztalásokkal vigasztalta volna az urat, a többi között azt is mondá, hogy a hosszas betegség sokkal jobb az embernek, mindazért, hogy az örökkévalóságra jobban elkészülhet, mindazért, hogy a maga halála után való dolgokról is a maga házában jó és szép rende-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

lést tehet. Ez is elég alkalmatosság vala arra, hogy ha gondolkodnék valami rendeléstétel felől; de csak azt felelé reá, hogy a halálnak vége ugyan mindegy és ő maga is attól semmit nem irtózik, mindazáltal mikor ugyan meggondolja, hogy ilyen embert ilyen állapotában, mikor mind isten dicsőségének, mind urának, mind hazájának, nemzetének s megnyomorodott házának szolgálhatott volna, egy rossz ember mint vesztette el, az nehézségére vagyon.

Melyre a pap azt mondá, hogy az is nem volt az istennek keze nélkül és isteni providentia nélkül: mindazonáltal Isten is megbünteti azt az embert gonosz cselekedeteiért.

Ugyan máig a szokott bezováros orvosságokkal Köleséri ur élteti napjában háromszor három-három kalánokkal, melyeket csak alig nyelhet vala el.

Ugyan ma borbélyt hivatván, ebéd előtt a szakálát magának leborotváltatá, az ágyban fennülvén és midőn elvégezték volna, monda a doctornak, Köleséri urnak, hogy ez lészen az én utolsó borotválkozásom; és a borbélynak is egy tallért adatván azt mondá, hogy hadd emlékezzék reá, hogy ő beretválta meg utolszor és tükröt hozatván magát megnézte és mondá, hogy talán emberi ábrázat sincsen őrajta. Másként azt is mondá, hogy ő szombaton ugy volt, hogy nem gondolta, hogy azt is, hogy a másnapot érje.

Annakutána pedig Köleséri urnak meghagyá, hogy concipiáljon egy szép levelet a császárnak, kiben irja meg, hogy szolgálván a császár apját és a császárt is, ezekben a revolutiókban, kinek is hüségében illibate mindvégig megmaradván, nem gondolt semmi világi respectussal, mind kárait félretévén, minden igyekezeti csak azon volt, hogy istenének és az urának kedvében járjon. Isten pedig igy akarván életének véget vetni, azért az ő árva házát alázatosan recommendálja az ő felsége grátiájába és kéri azon ő felségét, hogy az ő háza legyen az egész világnak példája az ausztriai háznak, véle gyakorlandó kegyelmességek iránt. Mely iránt is azt igéré Köleséri ur, hogy cum modis externis leirja.

Ebédet pedig állapotához képest alkalmasint évén, ebéd után ismét kéri Köleséri urat, hogy a mint szegény feleségének voltanak valami versek, ezüst táblára aranyosan kimetszve, melyet belől a koporsójára szegeztenek, neki is csi-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

náljanak ő klmek olyan verseket, melyet ezüst táblára felmetszvén, koporsójába tehessenek, kire is igéré magát Kölesséri ur.

10. Ugyan az elmult éjszaka magam lévén fenn az ur virrasztani, kétszer csak alighogy meg nem fullada, mert a szája és torka erősen megszáradván, csak úgy kezdett két izben is nyikácsolni; alig tölthettük a szájába a vizet és felemelvén a derekát, úgy vehetett aztán lélegzetet.

Ugyan Macskásiné asszonyom beszéli, hogy csak azon töré magát az úr, hogy az ő holta után az úrfi Dienes valami bálványimádó feleséget hoz be az ő házába és az is elméjében forog, hogy minthogy tudja, hogy a Szász Jánosné leányát, úgy szereti, hogyha azt találná elvenni.

Ugyan ma izene Akton ur fel az úrhoz látogattatni és bevezettetvén, hogy obligatiojának meg nem felelhet és maga az úr látogatására el nem jöhet, mert mindjárt kelletik menni Déva felé baron Tisch (Tige) úr eleibe, kinek megköszöntetvén az úr látogatását, izené, hogy őtet talán nem fogja meglátni ezen a rossz világon, minthogy azt izente, hogy rövid nap vissza jő és akkor megudvarolja Akton úr az urat.

Ugyan ma elkészitvén az úr nyujtóztató deszkáját, felhozák a palotára és elmérséklők mind a test mellé való székek mennyi hosszak és magasak legyenek, mind pedig a theatrumot, mennyi hosszú és széles legyen.

Ugyan ma az úr visszaizeneti után Akton úr az úrhoz eljöve és mihelyt meglátta az urat, a kezét az úrnak megcsókolá, és midőn leültette volna, a nyavalyáját néki beszélvén, kéri, hogy az ő halála után szolgáljon az ő nyomorodott házának és midőn elbúcsúzott volna az úrtól, az úr megölelé és megcsókolgatá és elbúcsúzván tőle, megmondá neki az úr, hogy többször őtet életben nem látja; kimenvén pedig az úr házától, az úrfiaknak mondá, hogy Isten éltesse az urat, mindazáltal, ha abban megszomorodnának, őtet bízvást requirálják, mert mindenekben igyekszik az úrnak szolgálni.

11. Az estve újabban az úrban bele álla a forróság és mind az egész éjjel igen nagy forróságban vala, hajnal felé pedig felvétetvén a kamara székre, szörnyű feketeség zúdula ki belőle és ma is mind igen bágyadva vala.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Estve pedig Zilahi urat behivatván, izene tőle Dienes úrfinak és Gyurkó úrfinak, Dienesnek azon szókkal, a mint annakelőtte is maguk előtt sokszor megmondotta, hogy ha olyanok és arra valók lettenek volna, még maga életében és még most is oly karban állíttatta volna őket, hogy nem ők udvaroltak volna mást, hanem mások udvarolták volna őket; és a szegény árva leányit is rájok bízta volna, de nem arra valók és az ő rajtok való törődése szállítja be őtet a koporsóba, egyik noha mindenek gyermekségében úgy ítéltenek, úgy maga is az úr, hogy egyik gyermeke is úgy hozzá nem ütött volna elméjére nézve, mint Diénes úrfi, melyet a rossz társasággal rosszra fordított és azon is nem kicsiny törődése van, hogy az ő holta után az ő házába valami idegen vallású feleséget hoz, mint vagy a Szász Jánosné leányát, vagy mást hozzá hasonlót.

Továbbá azt is izente, hogy a mint megizente hogy az ő pénzébe ne bízzanak, mert mint annakelőtte is megmondotta neki, pénze nincsen, Gyurkó úrfinak is megizente, hogy micsoda alávaló emberekkel van társalkodása és az ő házát mindenkor mint kerülte és most ilyen állapotába is feléje sem megyen etc.

Nem javasolja nekik azt is, hogy az ő holta után idegen országra menjenek tanulni, mert látja, hogy nagy hajlandóságok van a gonoszra és oda fel olyan emberek társaságában adnák magukat, a kik mindeneket kiennének, kiinnának a kezökből, azután haza jönnének üresen és itt sem haza fiai, sem semmik nem lennének etc.

Ezeket az úrfi maga úgy beszélvén nekem, azt adám neki tanácsul, hogy igen szépen azt izenjék vissza az apjoknak, hogy ők eddig vétek és sok fogyatkozások nélkül nem lettenek volna, melyeket az úr jobban tudott és látott, mintsem ők maguk csak megismerték volna is, melyeket ő nagysága ne tulajdonítsa minékünk, szántszándékos eltökélett gonoszságunknak, hanem minthogy némelyeknek Isten elébb adja azt a judiciumot elérni, a kivel a jó és gonosz dolgok között differentiát tudjanak tenni; és magoknak dolgait is a szerént kormányozni, némelyeknek pedig későbbre; úgy nékik is pedig eddig nem lévén az iránt egész judiciumuk, azért vétkeztenek, mindazáltal csak máris a mióta ő nagysága ebben a

[Erdélyi Magyar Adatbank]

súlyos ágyban fekszik annyira meggyőződtenek és annyira gondolkodtanak maguk dolgairól, hogyha Isten ő nagysága éltét továbbra nyújtja, melyet kérnek is Istentől, meglátná az úr, mint megfordítanák a maguk dolgát és éppen más emberek lennének; annál inkább pedig, ha Istennek úgy fog tetszeni, hogy ő nagyságát az ő szemeik előtt most elvegye (kit Isten szent fiáért távoztasson el), annyira consternálódnak s magukba szállnak, hogy minden cselekedetek másképen legyen mindenekben, sőt Diénes úrfi ha most is megérheti, hogy Isten azt az időt adván érni valahol házassága iránt, megérhetné most az úr tetszését, fogadná, hogy azt és nem mást venne el feleségül, istennek is tetszvén a dolog. Már megfogadják az úrfiak, hogy így replicáljanak és a szegény atyjok ilyen luctáló elméjét eképen csendesítsék, megválik.

Midőn pedig az úr ezeket beszéli vala, noha némely részét deákul mondotta, de a leányasszonyok a szokás szerint azt rettenetesen hallgatják lopva is, és ha mit érthetnek azt mindjárt repítik és sok hazugságokkal toldják, mint most hogy azt hirdetik, hogy a leányoknak ezer-ezer aranyat mondott volna és az adósságot mind a fiainak, minthogy a leányi meg nem vehetik, de ez még nem constál. Diénes úrfi pedig sokat bízik az úr pénzéhez, mert azt mondá, hogy mikor bejött az úr, 20000 aranyat hozott volna be magával, de az hihetetlen dolog, mert ő neki ugyan annyi volt, de az ecsedi jószág vásárlására és a több sok adósságokra rettenetes sok ezeret expendiált ki, a mely soha meg nem fizetődik.

Ugyan most estve maga megfésülé a haját a szegény úr, a koporsóját is megkérdezé: ha kész-e, melynek ugyan nem is sok híja vagyon; meg-megmondák, vacsorát pedig midőn ett volna, csak valami kis lé mene le a torkán, de falat nem, noha erővel nyelte volna, melyért azt mondá, bárcsak egy falatot nyelhetne el, mert úgy hiszi, az lesz utolsó vacsorája.

12. Ugyan mára szörnyen elerőtlenedék, úgy hogy ülve sem bírja vala magát, a hasa pedig mindegyre csak megyen; Köleséri úr azt mondja, hogy kankréna van az ágyékában és a megyen tőle s az orvosság is azon módon megyen által benne.

Ugyan ma kezdé mondani a szegény úr, hogy nem lát a szemeivel, s minthogy olyan víz foly vala ki mind szemeiből, mind füléből, este pedig elolvastatá Köleséri úrral a császár-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

nak és Salmis fejedelemnek és Szentkeresztinek íratott leveleit, melyeket jóvá hagyván, meghagyá, hogy purizálják; ha aztán subscribálhatná, de a jobb keze úgy elerőtlenedett, hogy a szájához sem viheti. Haller György úrnak pedig meghagyá, Diénes és Gyurkó úrfiakat tanítsák és oktassák és az árva leányait is ne hagyják, kivált a szegény kis Zsuzsit, a kit a több atyafiai sem szeretnek. Valami dispositiot is concipiáltata Köleséri úrral, melyet még egészen nem tudunk de a több bécsi levelekkel együtt azt is capiálom, ha Isten engedi, mert igen emlékezetre méltó dolog, kivált a császárnak irt levele.

Maga ugyan most estve megkérdé, hogy ha készen van-e a koporsó, melyet el is késztvén, fel is hozatánk ma, melyet 33 német forintokért csináltanak a német asztalosok, de oly exacte, hogy én fakoporsót olyan szépet soha nem láttam, mind az összeeresztésére nézve, mind a mint megpallérozták, a mely oly szép labor és fényes, mintha gyökérből volna egészen csinálva és úgy kong, mintha valami metallumból volna csinálva, minthogy diófa.

Ugyan most estve is evék és ivék is valami keveset, de más rakogatja a szájába, mikor sokan gyültenek oda a gyermeki, akkor bánta, mert nehéz volt neki és azt mondotta, hogy ne csődüljenek úgy oda, mert még most mindjárt nem hal meg az erőtelenséggel, mikor pedig ott nem voltanak, a frájoknak Isten fizessével köszönte, hogy forgolódnak körüle és azt mondotta, hogy az Isten senkit ne szomorítson a gyermekire, mert neki feléje se jönnek, csak így szokott tenni a nehéz beteg ember.

13. Ugyan ma reggel eleibe hozatá az úr a koporsóját és ágya eleibe tétetvén, jól megszemlélé és azt mondá, hogy ez az én palotám és ezzel kell kimenni a házából az embernek.

Azután azt elvivén, hozata elé egy kalamáris ládát melyből kivéteté a két úrfiak collatiójokat a két ispánság iránt Kolozs és Doboka vármegyékben, azonban két gyémántos gyűrűt is kivon az úr a ládából és a szebbiket ajándékozá maga Köleséri úrnak, a másikat pedig meghagyá, hogy Hénisnek a másik német doctornak adják. Az első megért volna száz tallért, a másik pedig alább való volt.

Annakutánna pedig a két ispánságról való collátiókat künn hagyatván, a ládát bezáratá, kiben holmi adós-levelek

[Erdélyi Magyar Adatbank]

voltak és ismét visszaküldvén és annak alkalmatosságával valami pénzes ládákat, kiben folyó pénzek valának és az asztalokon levő leveleket és egyéb dib-dáb apróságok, a kik voltanak, azokat összeszedeté és felküldé a boltba.

Azalatt Biró Sámuel úr is megjelenvén Brassóból, hallván az úr nyavalyáját, kit is behivatván, meghagyá, hogy a mint a szegény asszonynak csinált volt verseket a koporsójára, melyet ezüst táblára leírván, belől felszegeztenek vala a koporsójában: úgy a szerént az úrnak is csináljon deákul, minthogy az illik.

Mindezek után a Haller István urat és a két Szász János urakat felhivatván, eleibe ülteti és mindenikkel kezet fogván, őket mindnyájan megköveté, hogy néki megbocsássanak, ha mit vétett életében, melyet szántszándékkal soha sem cselekedett és noha ő felőle sokat szólottanak, de tiszta ő lelke és nem vádolja az Istennek színe előtt is.

Azután rájok bízá az ő árva leányit, kivált a két kisebbeket, hogy vigyázzanak rájok és ne hagyják a többinek megcsalni a két kisebbiket; kivált a kisebbiken igen csüggedez vala és Lázár György és Haller György úrékra és az asszonyokra ugyan lelkekre köté, hogy ne hagyják a többinek szidni és rongálni etc.

Azután a donatiót a nagyobbik fiának oda adván, szép intésekkel inté, hogy a részegségnek és egyéb haszontalanságnak békét hagyjon, melyet eddig is ha cselekedett volna, hát talán a tanácsuraságot is kérhette volna, mint maga, olyan idejű korában. Azután a kisebbiknek is oda adván, azt is inté, hogy a rossz társaságnak ne adjon helyt: és annak is oda adván a collatiot, kik is térden állva elfogadván, atyjoktól az ő felsége kegyelmes collatioit, megköszönék. Azután pedig Naláczi Lajos úrtól ugyan onnan felküldvén a generálisnak a collatiokat, igen kéreté, hogy ennekutána az ő fiait az ő felsége kegyelmességéből egy-egy főtiszteknek ismerje, denominálja és manuteneálja. Úgy én irántam is ne videtur nihil fecisse, izené a generálnak, hogy minthogy nékem mind jószágom s mind fő tisztségem oda kinn maradott, ezért én rólam ne felejtkezzék, hanem az ő felsége resolutiojáig concedáltassék nékem Fejérvármegye főispánsága, melyet az urak is recomendálának; ezekkel felmenvén Naláczi Lajos úr,

[Erdélyi Magyar Adatbank]

csakhamar lejöve és a generális szavával megmondá, hogy a mint életében obligatus volt az úrhoz, úgy azután, ha Istennek ugyan csak úgy fog tetszeni, hogy az urat kiszólítsa a világból, azután is megmutatja jóakaratját mindenekben az úr házához.

Mindezek végben menvén, kezdé beszéleni, hogy ő micsoda rendeléseket akar tenni maradékiról. Legelsőbben is pedig minthogy neki olyan arany marhái vagynak, a melyeket, ha egy felé disponálna, igen sok volna, sok felé osztani pedig kár volna. A melyeket úgy számlálja elé, a két császár képivel való numismákat, kinek egyikét Leopoldus 1-mus az apjának adott volt az úrnak, másikat a kit ez a mostani császár nem régen küldött volt az úrnak, 3. Ugyan az úr oda fellétében egy medaillet adott volt a megholt császár, igen szép gyémántost. 4. Egy pár drága gyémántos reszkető tűt. 5. 24 fehér ezüst nagy öreg poharakat, a kiben sok ezüst van igen, mert némelyik pohár egy vedres. 6. Hét virágos kupák, a melyek szebbek lesznek az egész kupák közül. 7. Két kredentiás láda, a kikben egész pohárszékek vagynak. 8. Valamely nagy öreg csészék. 9. Valamely nagy öreg mosdó medencze; korsóstól kettő. 10. Egy nagy gyertyatartó, sima asztalra való, akiben a gyümölcsöt is tarthatják. 11-szer. A nagy hajadon leányának ezer-ezer arany, mindezeket pedig nem akarván, hogy feloszoljék, azért a helybeni tanácsnál deponáljanak és conserváltassék a família számára; úgy, hogy ki extrenitásra jutna, akkor adnák nekik oda, addig pedig senkinek ne. Az ezer-ezer aranyakban semmit ki ne adjanak a leányoknak addig, hanem mikor szerencse találja őket, akkor adják annak, a kit a szerencse talál. 12.-iket elfelejtettem volt, a gyöngyös szoknyát mentéstől, palástostul és minden készületestől, a mely is az én eleimé volt. 13-szor az öreg ezüst kosár, a kit egy ember alig bír el, a kit is a szegény atyám adott volt az úrnak, azt is a depositumok közé rendelé. Az arany marhákból rendelé, hogy a két fiúnak, két gyémántos öltözetet kiadván, a többivel mind a négy leány a hajadon osztozzék véle, az én feleségemről szó is nincsen pedig.

Továbbá a két fiúnak öt-ötszáz aranyat, és egy-egy legszebb szoknyát, a ki szebb lesz a szoknyák közül, a kit a fe-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

leségek után vigyenek, a leányoknak pedig egy öltöző férfi köntöst, a kik legszebbek lesznek, nékem harmadfélszáz tallért, a feleségemnek is annyit, a három gyermekemnek százszaz tallért, a feleségemnek egy hajszín szoknyát készületestől, ha sok nem volna.

Azután pedig az adósságokat mind fiaknak mind leányoknak tizenhárom-tizenhárom ezerig valót mindeniknek, ha több lesz osszák fel.

A fiaknak az örökös jószágokat, úgymint Bonczidát, a kalotaszegit, somlyait, az axquisitumból gyaluit, örményesit, csanádit, a többivel a leányok osztozzanak, úgy az anyaival is. A collegiumoknak is hagyott valamit, úgy hogy két deákot küldjenek fel akadémiába az ecsedi jószág proventusából, a mikor a leszsz, és így az alatt elnehezedvén, csak elbágyada és félben marada a dolog most egyszer; és noha ezzel azon igyekezett az úr, hogy maradéki közt visszavonások ne legyenek, de ellenkezőképen lesznek, mert ezzel sem én a feleségem részéről, sem az úrfiak nem contentusok. Immár ezután mint lesz, megválik.

Az uraknak pedig azt hagyá, hogy az országnak viseljék gondját és edgyesek legyenek; ne legyen semmi privatum közöttök, mert ha a publicumot jól folytatják, a privatum is jól áll, de ha a publicum rosszul leszsz, hogy állhat meg a privatum. A religio iránt is legyenek edgyesek, mert ha mindenik religio jól leszsz és edgyesek lesznek, úgy állhat meg mindenik; de ha edgyik opprimálódik, a többi utána megyen; azért egyenes vállal hordozzák az ország terhét, az urak pedig mindenik sírnak vala, úgy a környülállók is, de mikor mindezeket beszéli vala, valának 20-an a házban, melyet mindjárt ki hirdettenek és a mai dologban már semmi titok nem leszsz.

Ugyan most estve előtte elolvasá Biró Sámuel úr az ezüst táblára való írást, melyet elhallgatván, felpóczoltatta vala magát, és úgy hallgatta, és mondá, hogy jól van, azután pedig ismét felvéteté magát az árnyékszékre, mert mindegyre csak megyen tőle valami mint a sárvíz, a mely olyan szagú, mint a dög.

Rettenetes sokféle szók és opiniók vagynak vala pedig az emberek fejekben és ki melyik micsoda geniussal bír vala,

[Erdélyi Magyar Adatbank]

ahhoz képest az opiniók is úgy formáltatnak vala Isten tudja és ő is igazgatja mindeneknek exitussokat, kinek híre és akaratja nélkül még csak egy hajszál sem eshetik el senkinek is fejéről.

Ezen estve pedig ira Köleséri úr a herczegasszonynak Apaffy Mihálynénak egy szép levelet Bécsbe (a gubernátor nevében), kiben ide alá való árváit a herczegasszonynak protectiója és gondviselése alá ajánlja, hogy ha Isten lehozza, viseljen gondot reájok, kivált a leány árváira.

14. Az éjtszaka az szegény úr igen nagy nyughatatlansággal vala és gyakran felvéteti vala magát a kamara-székre, kitől is olyan véres kövérség forma megyen vala csak; reggel pedig, midőn felvétette volna magát, csak lerogyott, úgy hogy a mint fogták, majd elejtették és azután se nem szóllott többet, sem jobb felől semmi tagját nem mozgatta, hanem csak nagy búslakodással vala, hányván a balkezét és törölvén szemét és száját a keszkenővel úgy a homlokát is a ki igen izzad vala; néha pedig intvén a kezével a szájához mikoron a szájába töltöttenek volna, majd megfullada tőle, nem nyelhetvén alá, azért azután csak kalánnal töltenek vala vizet a szájába és azzal nedvesítik vala.

Ugyan tegnap Keszei urat is meg látván az úr, beszélé Keszei úr, hogy mondotta volna neki, hogy no már én elhagylak benneteket, én bizony nem voltam rossz atyátokfia, de megemlegettek még engemet.

Ugyan ma felgyűltenek a magyarok és szászok az úrhoz Haller István úrhoz, hogy a repartitiót végbe vigyék, de a szászok vagy semmit sem, vagy igen keveset akarnak magokra felvállalni, csak már is felnyílt a szemek, hogy nincsen kinek keménykedni; hát még ezután mi lesz, Isten tudja.

Ugyan ma a két nagy palotát bevonák szőnyegekkel, a kiben a test lesz, skarlát szőnyegekkel, mind a kinyújtóztatóval edgyütt, a külső nagy házat pedig diván szőnyegekkel, a majestást is egy nagy öreg szép diván szőnyeggel, a harmadik házat is pedig diván szőnyegekkel húzatik be; úgy hogy egyfelől a szászok lehetnek és a közrenden való magyarok, a másikban az asszonyok és a közepiben a test és a főurak.

Ugyan a koporsót is ma megönték és viaszas vászonnal egészen beborították. Ugyan még a lélek benne lévén a szegény

[Erdélyi Magyar Adatbank]

úrban, mindazáltal minthogy bizonytalan, ha azokat kiviszi-e szegény; arra nézve beszélgetének a főrendek; hogy éjszakára felgyüljenek, hogy akkor itt legyenek a mikor az Isten az urat kiszólítja a világból. Immár kik jőnek fel megválik.

Kaposi urnak a fejérvári collegium professorának tegnap küldöttem vala levelet az orálás iránt, ha securusok lehetünke benne, hogy eljöhet ő kegyelme orálni a szegény úr koporsóba tétele alkalmatosságára, de még nem jöve meg ma a posta.

Ugyan ma estve igen elnehezedvén a szegény úr, csak hörögni kezde mindnyájan ott körülötte lévén egész éjszaka, úgy a főrendeknek is nagyobb része, midőn az asszonyok és maga leányi körül vették volna, minthogy a jobb kezét nem bírja vala, sem lábát, a bal kezét és lábát mind egyre mozgatja vala, megintvén a mikor nedvesíteni kell vala a száját; és midőn a maga leányit a kezekről megismerte volna, megszorítja vala kezeket és a melyéhez viszi vala, és szüntelen magát mind egyre törli vala, és a hogy viszket vala valami teste, meg vakarja vala és bétakarja vala, a mely gestusiból megtudók, hogy mind eszén volna mostan is, midőn pedig a hörgése előbbször szaporábban, azután pedig lassabban jár vala, három órakor igen ritkán kezde lélegzetet venni annyira, hogy négy óra előtt csak néha-néha kezd vala sóhajtozni, mind addig, a míg egyszer csak elálla a lélegzete, nem mozdítá meg semmi tagját. Megtudván azért, hogy megholt legyen már szegény az úrnak Haller István úrnak és a generálisnak megizenök és ugyan Haller urat gazdának is invitálók, azután pedig megtörölgetvén és a magától rendelt köntösben felöltöztetvén, a főrendek kivivék szőnyegben és a nyújtóztatón kiegyenesítvén, sok siralmak között nyavalyást elkészítők maga méltóságához képest.

15. A mely két császár képeit maga hagyott volt hogy rátegyünk, azokat kivevők és kétfelől a melyére tevők, azonkívül ugyan Leopoldustól adatott arany lánczot numismájával együtt a nyakába tevők, a mely médályt hagyott volt, hogy a süvegébe tegyenek, azt soha meg nem találák, hanem mást varrának a süvegébe, a velumot is pedig felibe felcsinálván, egészen elkészítők.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Reggel pedig az úr Haller István úr és a királybíró feljővén, úgy több szász urak, condolentiat mondának, az úr Haller úr pedig engemet félre híván, mondá hogy a közönséges felvetett pénzből a szegény úr feles pénzt vett volt kezéhez, azért ahhoz ne nyúljunk, mert most mindjárt expressust akarnak felküldeni és abból feles költséget kelletik adni azon expressusnak. Kire én csak azt felelém, hogy én csak egy ember vagyok és most nem tudok egyebet mit hozzá szólni, hanem ha mi oly dolog volt, az úr életébe kellett volna eléhozni, de minthogy minden szavairól húsz vagy harmincz ember előtt tett dispositiót és Szebenben a gyermek is tudja már, mije vagyon szegénynek, a mely hallatlan dolog volt, azért ha mi oly pénz lett volna keze alatt, a felöl is disponált volna; mindazáltal beszélvén a több atyafiakkal is resolutiót izenünk az úrnak felőle.

Mindezek után felmenénk mind hárman együtt a generálishoz és köszöntvén megmondók, hogy a mi atyánk és az ő nsga sincerus szolgája az éjtszaka négy órakor e világból kimúlt, a ki még mikor életben volna, nekünk meghagyta, hogy az ő halála után ő nsgához recurráljunk szükségünkben, azért mi magunkat és az egész méltóságos házat az ő exelja protectiója ajánljuk és kérjük, hogy legyen minékünk patrociniummal és protectióval. Isten is meg áldja ő nsgát érette, mi is alázatosan megigyekezzük ő nsgának szolgálni. Condoleálván azért az urnak halálát, mondá hogy igen is tett neki recomendatiót a maga háza iránt és a miben tud, jó szívvel szolgál, csak requiráljuk; azután kérdé, hogy a nagyobbik úrfi mennyi idős, ha ellehet-e tutor nélkül és a több árva kis lányok is mint lesznek, ki viseli gondjokat és tett-e dispositiót az úr? Melyre azt mondám, hogy valami dispositiót valami későn kezdett volt tenni, de mivelhogy az erőtelenség osztán elérte, consumatiába nem mehetett. Azonban nekünk lévén rendünk az ország törvénye szerint úgymint a paternum vagyis aviticum bonumok a fiakat concernálván csak, az anyai jók és acquisitumok pedig mind a két részt, a szerént könnyen eligazodhatunk s annakfelette meghagyta szegény hogy egymástól el ne szakadjunk, hanem együtt legyünk.

Annak utána pedig tevék emlékezetet, hogy mivel a szegény úrnak sehol csak egy házat is nem hagytanak a kuru-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

czok az egész országban és nincsen csakannyira való is, a hol valamelyik gyermeke fejét lehajtsa a nyugadalomra, itt telelni pedig nekünk teljes lehetetlen, mert fával és szénával nem győzzük magunkat, hanem két lakóhelyet bírt az úr a Bethlen Elekét, melyet az udvar hírével bírt és mind Rabutin general manuteneálta mind ez a generális; azért kérjük mind közönségesen ő excellentiáját, hogy azokat most hagyja a mi kezünkbe, hogy ott lakhassunk az ő felsége kegyelmes resolutiójáig, Isten is megáldja érette és mi is megigyekezzük szolgálni ő exceljának. Melyet kérdé, ha bátorságos helyen vagynak-e, én megmondám, hogy egyik a Küküllő mellett vagyon, a másik pedig Segesvár mellett, midőn azért sokáig gondolkodott volna, egyszer mondá, hogy neki nincs a hatalmában, hogy jószágokat adhasson, hanem ír az udvarnak felőle és meglátja, addig pedig nem háborgat meg senki bennünket benne.

Annakutána a secretarius bellicus kikisérvén bennünket, condolentiát monda és mi is megbeszélvén, micsoda infestatiónk eredett ilyen hamar az úr Haller István úrtól, kin maga is csudálkozék és azt mondá, hogy a ganeralis manuteneál bennünket, semmit ne féljünk.

Haller György urat pedig eléhivatván, az úrfiak előtt Haller István úrnak ekképen izenék vissza a mai propositióra, hogy megvalljuk közönségesen, hogy ez a megszomorodott ház keservesen hallotta az ő klme izenetit; holott azt reménylette volna, hogy ha másoktól lett volna is ennek a háznak impetitiója, úgyis ő klméhez recurráltanak volna az oltalomért; mégis akkor, a mikor még oly módon teste sem hidegedett meg a szegény úrnak, már akkor büsíttatik árvához ő klmétől. Minthogy pedig az úr 20 vagy 30 ember jelenlétében beszélte ki minden javait, valamije volt, melyet még a gyermek is mind tud Szebenben, valamije maradott az úrnak és ha valami oly pénz maradott volna nála, a felől is rendelést tett volna, de ha szintén valami maradott volna is, a amely nem sokat tehetne minthogy Haller úr is olyan pénzben participiálódott, mert mindketten nem annyit érdemlenének és érdemlettenek volna ennyi szenvedésekre, hanem száz annyit is. Kéreti azért az egész méltóságos ház ő klmét, ne kívánja ilyen dolgokkal keseríteni ezt a házat, mert mi ná-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

lunk olyan pénz nincsen, sőt a dispositióján kívül nem tudjuk ha maradott-e annyi pénze, a kivel adósságit megfizesse és temetésére is illendőképen maradjon.

Melyre azt izené, hogy ő csak azért jelentette, hogy ha valami rendelést tett volna az iránt is a szegény úr, de ő nem impetál semmiben, tudván azt, hogy afflictis non est addenda afflictio, sőt valamiben tud, teljes igyekezettel akar szolgálni és kedveskedni, csak parancsoljunk, melyet megköszönvén, mi is ígérők mindenekben szolgálatunkat, annak hat szép szürke szekeres lovakat is ígérénk ajándékban, amelyek Brassóban vagynak.

Ma pedig igen sok ember vala a szegény úr teste nézni, és nézik vala a két császár képit, az aranyláncot és a kezében lévő szép arany gyűrűket, egy igen szép, amely a felesége nevével van úgymint C B avagy B C kirakva nagy öreg gyémántokkal Clára Bethlen, melyet Bécsben csináltatván, mind az ujjában viselt, két gyémántos szorító karika gyűrűvel odaszorítván, melyet rajta is temettünk.

Virrasztása iránt pedig mind magyarok és szászok egyaránt virrasztják vala éjjel-nappal és háromszor harangoznak vala napjában mind itt, mind pedig mindenütt az országban commissiók mentenek ki.

16. Ugyan ma küldém el a levelet Kaposi úrhoz a koporsóbatétel terminusáról, a mely is kedden lészen 20.-dik novembris.

Ugyan ma izenék fel a bellicus secretariusnak a felől, hogy mivel a szegény úr még életében nekünk meghagyván, hogy a generálisnak maga recomendálván árva házát, maga is a generális tegnap nála lévén, gratiose agnoscálta és igérte mindenekben jó akaratját, azért mi is nem akarván háládatlanok lenni, közönségesen akartunk kedveskedni a generálisnak, lévén azért még az úrnak valami szép lovai Brassóban, melyet Havasalföldéről hoztanak ki, a kik között két pej igen szép lovak lévén, akiknek az országban mássok nincsen, azokat ő ngának ajándékozzuk, azonkívül ő klmének is paripát a ki szebb lesz; kérjük azért, hogy a 6 lovakat praesentálván a generálnak kérje, hogy parancsoljon felőle, hadd adjanak confuet Brassóban melléjek Fogarasig és onnan eddig, hogy kár ne essék a csavargók miatt.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Ugyan ma az úrhoz, Haller úrhoz menék, és a mely két császár pecsétit az úr ládáiba megtaláltuk, az úr kezébe resignálám, minthogy nem minket illet. Azonban kezdi Haller úr mondani, hogy a fő bellicus commissarius hozzája ment volt a generalis szavával és tudakozta a szegény úrnál lévő Bethlen Elek jószágait, hogy azt el kell foglalni stb. holott én már kijártam volt a generálnál még tegnap. Azonban azt is beszéli, hogy egy expressust akarunk felküldeni ország nevezeti alatt, hogy már a gubernátor meghalván, azon főtisztség vacál, azért könyörögnek ő felségének, hogy erre a szegény hazára ő felsége kegyelmesen prospiciálván, tartsa meg előbbeni privilegiumában és a diploma szerint hadd candidálhassanak mind consiliariusnak való, mind főtiszteknek való főembereket. Én kérdém, hogy kit akartanak volna felküldeni, kire azt mondá, hogy Kászoni urat akarták volna felküldeni, ki is felment volna, hogy mind a maga dolgait rendbe vehette volna, mind pedig hogy successora magyar légyen, nem német. Munkálódhatta volna, mind pedig azért, hogy már a cancelláriára declaratus. De minthogy Collenstein úr és Han úrék jőnek holmi cameraticumokkal és azt meg kell várni, a vallásomon lévő főrendek pedig összegyűlvén nálam beszélgeténk, hogy ha pápista mégyen, nékik nem hihetünk, mert sokszor megcsaltanak bennünket és a szászok is nem akarják: végezők azért egymás közt, hogy ha felgyűjt Haller úr bennünket, légyünk azon, hogy vox szerint menynyen ki és akkor voksoljunk vallásunkon valóra, de jó akaratja szerint senki sem mégyen, mindennek van mentsége, de Korda Sigmond úrnak semmi mentsége nincsen, talán őtet voksoljuk csak.

Ugyan ma a mely szénája az úrnak oda ki volt, a kit a gubernium közönséges szükségre hordatott volt össze, azután pedig elosztották egymás között, és a ki az úrnak jutott volt szegénynek, ma rá küldöttenek az urak és nagyobb részét elhordatták, azzal mentvén azután magokat, hogy az tudták, hogy közönséges széna és így minden nap érkezik bajunk, tegnap a pénz dolga, ma a széna elhordása.

Ugyan ma szóla Biró úr nekem, hogy a Brassóban lakó oláh vajda fia ismét kéretné a kisasszonyt a nagyobbikat,

[Erdélyi Magyar Adatbank]

hogy tennék szót felőle, ha hozzá menne, ez előtt pedig nem akar vala hozzá menni, már megválik.

17. Ugyan ma behuzák szönyegekkel a nagyobbik házat is, és a polgármesternek is izentünk, hogy két szászokat rendeljenek ő kegyelmének és melléjek darabontakat, a kik holnap a székeket kezdjék hordatni, mivelhogy igen sok székek kívántatnak még.

Ugyan ma kiküldénk öt szekerekkel és amely kevés szénája még az úrnak maradott volt, a kit el nem hordottanak volt, azokat tíz szekérrel hozatók be.

Ugyan a generális köszöntetvén ma bennünket, izené, hogy mindenekben obligatus nem az ajándékért, hanem másképen is; írat is Brassóba a kísérők iránt, a kik ide kísérik a lovakat, a minthogy ma íránk is a brassaiaknak, hogy a lovak intertentiójáról csináljanak computust és tíz vég fekete posztót hozzá való apparátussal és 30 bokor csizmákat küldjenek a náluk levő pénz interesben erre a mostani szükségre.

Ugyan ma tévén le minutában a koporsóbatétel alkalmatosságának módját és rendjét: főgazdának az urat, Haller István urat írván, vice és ültető gazdának Récsei István urat. Férfiakat excipiáló gazda Balog Ferencz úr és Balázsfi Zsigmond úrék. Az asszonyokat excipiálók Bogáti János és Szőllősy János úrék. Hívogatók: a német urakat, szász papokat és jezsuitákat hivják Alvinczi Sámuel és Gábor úrék; a magyar urakat Balázsfi Zsigmond és Szőllősy János úrék.

Az alább való magyar rendeket hivják Stenczel János és Pápai Ferencz úrék.

A keservesek rendi: a maga leányai öten, több nem tetszik, hogy a test mellett a theatrumon üljenek, minthogy fejedelmi ember volt, sőt ha leányi nem voltanak volna, senki nem ülne a test mellett, mint a szegény Apaffy fejedelemnek, hogy nem ült senki sem a theatrumon, csak a fia, a ki is már akkor választott fejedelem volt.

1. A feleségemet fogják Naláczi Lajos és Száva Mihály úrék.

2. Bánffi Mári kisasszonyt fogják Korda Zsigmond úr, Torma Miklós

3. Bánffi Klára kisasszonyt fogják Sárpataki Márton úr, Bálintith György.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

4. Bánffi Krisztina kisasszonyt fogják Baranyai Mihály és Kászoni János.

5. Bánffi Zsuzsi kisasszonyt fogják Keszén János úr és Lukács László úrék.

Az asszony atyafiak rendi: Macskási Lászlóné asszonyom, Kornis Istvánné, Lázár Györgyné, asszonyom, Macskási Boldizsárné asszonyom, Teleki Sándorné asszonyom, Haller Györgyné asszonyom.

A férfi keservesek rendi: Bánffi Diénes, Bánffi György úrfiak, én magam, a kik a fejénél a theatrumon fenn állunk.

A többi következnek e szerint: Teleki Sándor úr, Lázár György úr, Haller György úr, Bethlen József, Bethlen György, Ádám, Sámuel, Imre úrfiak.

A testet a koporsóba teszik: Haller István úr, Konrád Sámuel úr, Véber Péter úr, Bánffi Diénes úrfi, Bánffi György úrfi, én magam és Teleki Sándor úr.

Praedicator felette a maga udvari papja Zilahi úr, deákul orator lészen, ha eljöhet, Kapusi úr.

18. Ugyan ma felgyülvén a vallásunkon lévő főurak praedicatióra hozzánk, Zilahi úr az udvari pap igen szép praedicatiót tőn az úr halála alkalmatosságához képest, melyet applicála is.

Praedicatió után pedig hozzám felgyűlének a református urak és a polgármestert is felhivatván, midőn discuráltunk volna a felküldendő expressus felől, minthogy pápistát akarnak felküldeni, a melytől mindenik religio tart, mert sokszor már megcsaltak bennünket és most van legjobb módjok benne, hogy a több religiók oppressiójában munkálkodjanak, a minthogy elsőben Kászoni urat akarván elküldeni, azt az Isten holmi akadályokkal meggátolta, azután Sárpataki urat akarják már felküldeni, a ki nagyobb rossz elsőnél és nem is akarják excommuni consensu, hanem a generálist akarják disponálni és az által akarják inponáltatni.

Midőn azért az iránt sok hosszas discursusokkal tanácskoztunk volna, mint kellene praeveniálnunk, hozódék elő Biró Sámuel úr, ki is az estve, egy kis bor is lévén benne, hosszas discursussal tőn előttünk privatim declarátiót és rész szerént ő kegyelme gátolván meg a Kászoni úr felmenetelét, járt azért ott némelyeknek elméjek, hogyha egyik részről sem

[Erdélyi Magyar Adatbank]

mehetne sem pápista, sem calvinista, tehát lenne tertium úgy mint ő: de az iránt azt controvertálák, hogy rettenetes interessatus ember lévén, nem jó őtet is felküldeni, hanem végezetre végezénk e szerént, hogy a két úr Konrád Sámuel úr és a polgármester úr által az úrnak Haller úrnak súgnák a fülébe, hogy addig mindenik nation és religión levők micsoda nagy confidentiával voltanak az úrhoz, de most primo intuitu, mihelyt az elsőbbséget az országban elérte, mindjárt mint exponálta magát hogy pápistát küldött fel és így továbbra mit várhatának; mellyel mindenik religiót offendálván, elébbeni confidentiájokat az úrhoz elvesztik, melyet ő kegyelme mostan nem akarna, minthogy a gubernatorságra aspirál; végződék azért, hogy nem magyar, hanem a két szászok ingerálják az úrnak, hogy inkább ne gondolja, hogy ex composito volt. Azért ezzel oszlánk el innen tőlem, ha pedig ezzel sem cedálna az úr, végezők, hogy inkább csak egy közönséges kuller menjen fel levelekkel, minthogy azonkívül is csakugyan a cancellaria viszi azokat végbe, ha expressus lesz is.

Ugyan ma praedicatio után lőn tudtomra, hogy a mely leveleket a császárnak és a ministereknek concipiáltattunk volt, azokat felküldvén az éjszaka a Köleséri úr hogy subscribáljuk, Diénes úrfi és Gyurkó ketten subscribáltak és visszaküldvén a szegény úr leveleivel együtt, el is vitték hírünk nélkül, sőt még azt sem tudtuk és nem láttuk, mik vagynak és voltanak a levélben, én pedig úgy akartam volna, hogy elolvastatván a leveleket, közönségesen hallották volna és azután mind a leányok neveiket is felírván, hadd látta volna ő felsége, hogy mennyi árvái maradtanak a szegény úrnak, még is commiseratióra zúdult volna, melyet bizony megvallom, sajnállottam, és a leányok és úrfiak előtt proponálám, hogy az az első visszavonásnak a kezdete, mert mindenből ki akarják az árva leányokat, sőt még azt fogta belé, hogy a generális mondotta volna, hogy a leányok ne subscribálják, a mely tiszta hazugság és úgy itt olyan dolog van, hogy én, a mit rendesen akarnék cselekedni, azt elgázolják, a mit egy felől építek, azt elrontják és csak úgy vesződöm véllek, mintha egyedül józan lévén, a több részegekkel vesződném, az úrfi pedig Diénes nemhogy a ratiónak engedne, de meg sem hallja.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

19. Ugyan ma lőn relatió felőle: micsoda resolutiót tett az úr Haller úr a szász urak discursusára; azt mondotta, hogy ugyan az igaz, hogy valakik suspicálódhatnak rajta, hogy pápistát küld fel, de nem egyéb ok vitte és viszi reá, hanem hogy már régen hogy ebből az országból catholikus ember nem ment fel, hanem mind református, úgy mint: Bethlen László, Balásffi, Sándor Gergely kétszer és azt gondolhatják, hogy talán nincsen is már capax ember ő közöttük, azért nem küldenek pápistát, de megesküdt rajta, hogy ő elé sem hozza a vallás dolgát, és ha azt akarná eléhozni, levelek által nem meglehetne-e a cardinalisnak írni, azért arról senki ne suspicálódjék?

Ugyan ma amint a hivogatók hivogatnak vala, Haller István úr apprehendálta, hogy őtet olyan alávaló emberek hívták, melynek suplementumára aztán magam elmentem és magam hívtam és minthogy főgazdának is hívtuk, a rendeléseket megmutatván, valami correctiót is tevék benne az úr előtt.

20. Ugyan ma felvirradván a mai solemnis terminus napjára, minthogy mind papok, orátorok, deákok és kántorok tegnap elérkeztenek, Kapusi úr az orátor izené, hogy ideje kevés volt a készülésre, azért bár csak még két óráig ne kezdjenek hozzá, hadd készüljön, de nem lehete halasztani, mert már a generalisné is feljött vala, hanem megizenvén, hogy az én szállásomra jöjjön fel és a míg a praedicatió lesz, addig készüljön klme és akkor oda jöhet be, mikor vége lesz.

A generális pedig felküldé és követtete, hogy el nem jöhet, mert rosszul van, hanem az asszonyt elküldötte, midőn azért felmentünk volna tegnap és magunk hívtuk volna a generálist, eligérkezék, de ma megbetegedék, Bethlen László úr is pedig el nem érkezék a koporsóbatételre.

Felgyűlénk azért mindnyájan és mi az úrfiakkal hárman, midőn a theatrumra felállottunk volna, a gubernium pedig mellette a keservesek háta megett, úgy hogy Haller úr a theatrumra tette volna fel a lábát, de egyszer lesikamodván, majd elé esék, melyet rossz ómennek magyarázék, hogy midőn még a trónusra fel nem hágott volna, annak előtte lesikamodék; azalatt elkezdvén az éneket: „Várván vártam a felséges Urat" etc. utól pedig éneklék: „Úr Isten én idvességem" etc. A generálisné pedig a német asszonyokkal egybe a palotán belül a

[Erdélyi Magyar Adatbank]

kis boltban valának, a ki is fel vala vonva szőnyegekkel és tüzet is raktanak vala benne, és azzal négy házak valának felvonva szőnyegekkel. Textusa volt Zilahi úrnak: Zakar. 13. rész 7-dik verséből: „Serkenj fel fegyver a férfiu ellen, a ki nékem társam, mert megverem a pásztort és elszélednek a nyájnak juhai", a melyből eleikbe adá úr országbelieknek, hogy micsoda a jó pásztornak tiszte, és megmondá, hogy eleitől fogva ezt az országot a sok pásztorok rontották el, hogy mindenik első pásztor akart volna lenni és azért a sok irigység, gyűlölség lett és az ország pusztult miatta. Azt is megmondá, hogy a tanácsosokat s az erőseket Isten elvette és a gyermekekre és alávalókra jutott az igazgatásnak módja; melyet az urak hallván, ugyan össze is sugának. Az egyességet javallá azért a pap, a mint a szegény úr is a maga életében mintegy testamentumban hagyja az uraknak, a gyermekinek pedig az egyességet nem a veszekedést, a melyet már is elkezdettenek.

Az oratióhoz is hozzá fogván, Kapusi úr a fejérvári professor; alkalmasint orála, de mivel gyenge egészsége volt, és ideje is hozzá rövid volt, azért a sensusoknak eleit egy chartara lejegyezvén, abból succurál vala magának, minthogy az időhöz képest jól nem készülhetett vala.

Német urak többen nem valának, hanem csak a főcommissarius Murando és a generál adjutant; német asszonyok mintegy négyen valának. Tizedfél órakor fogánk azért a dologhoz és egygyed-fél órakor lőn vége, amikor is a hivatalosoknak megköszönvén fáradságokat, azután eloszlának, hanem csak az atyafiak, papok és gazdák maradtanak fenn az asztalhoz mindkét részről, minthogy az asszonyok asztala külön vala.

Sokan vélekednek vala mind azon, hogy talán nyári mentét kellett volna adni a szegény úrra, minthogy olyan nagy ember volt, mind az hogy talán senkinek sem kellett volna ráborulni, mint a fejedelmek tettek, hogy csak magukban állanak theatrumon, de a mentét illendőnek nem ítélvén, a teste felett csak tulajdon a maga öt leányit javallók, hátok megett pedig hat szolgálót burokban lefátyolozva mint az úr frajjait, hanem mint a kisasszonyok szolgálóit, helyben hagyák.

Az orátornak hat aranyat, a praedicatornak öt aranyat, a kántornak egy aranyat, a deákoknak egy-egy tallért, úgy egyéb

[Erdélyi Magyar Adatbank]

konyhamester, szakács, sütő és egyéb rendbeli idegen szolgáknak is illendőképen midőn adtunk volna, a gazdák jóakaratját, fáradságát pedig magunk megköszönők ő kegyelmeknek. Mindezek pedig úgy lőnek meg, hogy én és az úrfiak ketten és az öt keserves ma öltözvén feketébe, mások is sokan casualiter más gyászban lévén, velünk együtt gyászolnak vala. Ma vettük fel gyászainkat, mikor vetjük le, Isten tudja, én több gubernátort ugyan nem teszek soha a koporsóba Erdélyben.

Eloszolván pedig a nép, ebéd után a koporsót betevők a palotán belől való kis boltba, holott is felvevén a fedelet, a két médályt, és az öreg aranylánczot és a köves medályt kivevők, a kit viselt pedig mint az aranylánczot, mind a gyémántos arany gyűrűket, a kezébe ott hagyók, azért nem vivők pedig máshoz, hogy ne mondják, hogy alig várjuk hogy eltudhassuk. 2. Hogy a királybíró inkább ne tudhasson ki a házából. 3. Hogy a gvardia inkább el ne mennyen a házunktól."

(Báró Wesselényi István naplójának részletei. Közölte P. Szathmáry Károly. Századok 1887. 124–144.)

Széki gróf Teleki Kata

Temetése: 1719. február 24.

1719. február 18. „Mentem ki Teleki Mihály bátyám urammal és Kemény Jánosné asszonyommal Lónára, az kis Teleki Kati húgom koporsóba tételire."

1719. február 19. „Reggel tettük koporsóba az kis testecskét. Praedicalt felette ugyan az lónai pap ex Psalm. Cap. 102. v. 8."

1719. február 24. „Temettük az farkas-utczai templomban az kis húgomat, Teleki Katit, az háznál praedicált t. Csengeri uram, textussa volt Hózseás cap. 9. v. 16. Az templomban peniglen t. püspök uram, textussa volt Róm. cap. 11. v. 16."

(Czegei Vass László naplói. Magyar Történelmi Emlékek II. o. XXXV.500)

Kisrédei Rhédei Pál

Temetése: 1720. május 2. vagy 3.

1720. február 24. „Ebéd után megindultunk az szegény Rhédei Pál uram koporsójába tételire Sukra, bátyám Vass Dániel urammal, és háltunk Széken."

[Erdélyi Magyar Adatbank]

1720. február 25. „Általmentünk és lött a koporsóba tétel, praedicállott az kolozsvári praedicator tiszt. Deáki uram, textussa volt az 118. zsoltárnak 18 verséből."
(Czegei Vass László naplói. Magyar Történelmi Emlékek II. o. XXXV.504)

1720. március 3. „Eodem Groff Székely Adam ur eö Nsga, ugj Tekintet Redei Adam ur Levelit vévén s T. Consistorium üdvez Rhedei Pál ur meg hidegült Testének az nagj Templomba valo Temetése iránt, mellyben Teczet az egész Consistoriumnk: Jolehet a T. Consistorium regi el végzet Deliberatuma, hogj mivel az Templomb valo sirokk asasi köveknek bontogatasi, az egész Épületnek romlásukra vagjon, az ki oda akar temetetni két száz forintot deponálljon. De mivel mind üdvez Rhedei István uram, mint üdvez Felesége Ajtoni Kata Aszny Temetések alkalmatosságával, respectalta az Ecclesia az üdvezült Ur és Aszny Ecclesiankhoz valo jo Patrociniumokat, ugj a Collegiumhoz valo beneficiumokat, azon Deliberálamát mitigalta, mostanis meg tekintvén mind az meg holt üdvezült Ur jo Patrociniumat, és hogy mind a' Collegiumk mind az Ecclesianak hasznos Curatora volt, kivált a Mltgs Groff Székely Adam úr eö Nsga szép beneficiumat az Collegiumhoz, melly fundáltatot az Suki Malombol lévő szep reditusban, az meg holt üdvezült ur Rhedei Pál uram meg hidegült teste az Nagj Templomban hogj temetessék meg engedtetet, bizván a Mltgs familia discretiojára, mit fognak az Ecclesia szüksegeinek fel segitésére adni, melljet az sir fel bontása előt az Ecclesia kiván tudni és látni, es el temetetése penig lészen Néhai üdvez Szekely Lászlo ur rakot boltyában."

1721. február 2. „Az Eccla Cassájába lévő pénzek mostan T. Curator Boczoni Mathe ur kezire ment pénz.... tekintetes Redei Pál ur pénze a templomba valo Temetésért Hungr. fl. 50."
(Serium rerum 132–133. Jegyzőkönyv a kolozsvári református egyházközség levéltárában.)

1726. eleje. „Idvezült Redei Pál Ur teste rakott sirban valo Temetéséért adtak fl. hung: 50."
(Örök emlékezetnek könyve című aranykönyv 3B. levél. A kolozsvári református egyházközség levéltárában.)

1721. február 2. gróf Teleki Mihály temetésével kapcsolatosan említtetik: „Mostan közelebb T. N. Rhedei Pál Uram teste a M. Gróff Székely Ádám Ur ő Nga rakott sirjaban tet-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

tetvén a T. Uri özvegy Aszszony a rendes Salariumot az Ecclesianak le tette és most is az Ecclesia Cassajaban tartatik azon végre mint a Mélt. Consistorium végezte."
(Serium rerum 140. Jegyzőkönyv a kolozsvári református egyházközség levéltárában.)

1720. „2 Maji Temettük Rédei Páll Uramat, Flor. 2 00"
(Szabó céh számadáskönyve a temetésekről. Az Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltárában.)

1720. május 3. Kolozsvár. „Az szegény Rhédei Pál uram temetésén voltam, kinek is az háznál praedicállott az m.vásárhelyi collegium professora tiszt. Szathmári uram, textussa volt Prédicator könyvéből az 12. rész 8. és 9. verséből, az templomban pediglen praedicált az kolozsvári pap tiszt. Deáki uram, textussa volt Jób könyvéből az 19. rész 25. verséből, és orált az collegium professora tiszt. Baczoni uram."
(Czegei Vass László naplói. Magyar Történelmi Emlékek II. o. XXXV.505)

„Ősi Rhédei cimer: Spectabilis ac Generosus quondam Paulus Rhédei de Kis-Rhede, Sacrae quondam Caesareae Regiaeque Suae Majestatis Caroli Sexti Tabulae Regiae in Transilvania Judiciariae Assessor, post exantlatos Vitae Suae labores Saeculi jam fluentis Millesimi Septingentesimi Anno Vigesimo Die 20 ma Mensis Februarii Aetatis vero Suae Anno 56. Se huic clausit dormitorio, Cujus Reliquias ex Filia quondam Comitissa Catharina Rhedei Nepos Comes Ladislaus Székely de Boros-Jenő Venerabundas denuo huic resignavit Tumbae Anno 1745."
(Rhédei Pál koporsójára helyezett óntáblácska felirata.)

Széki gróf Teleki Mihály

Temetése: 1721. február vagy március

1726 eleje „Idvezült Groff Teleki Mihály Ur Testét a' Nagj Templomban rakatlan sírban temetvén adtak azért fl hung: 100... Groff Telekj Mihálj ur Temetéstül adott fl. H. 100.00"
(Örök emlékezetnek könyve című aranykönyv 3B és 4B levél. A kolozsvári református egyházközség levéltárában.)

1721. „Méltóságos Ur Teleki Mihály Ur temetesetől percip. 00.00 ezt e Bects Vénség el költötte." [NB. A bevétel 2 frt. lehetett, melyet a céhmester valószínűleg mind elköltött.]

[Erdélyi Magyar Adatbank]

(Szabó céh számadáskönyve a temetésekről. Az Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltárában.)

1721. „Eodem die 19 Januarij. Mivel a különös Sir ásásokkal nem kitsin bontakozása esett sok izben és esik is a Templom nagy küvekbül allo Padimentumanak, azért különös sirt asatni meg nem engedtethetik, hanem tessék a Mltgos Aszszonnak Szeki Teleki Mihalyné Aszssonyk ő Kglmenek arra a végre: hogy jövendőbe a Msgos Ur és Aszszony Successori azonn az agon bele temetkezhessenek, tsinaltasson egy Boltot. Arra pedig a hol a Msgos Aszszonnak tettszik ad a Mgos Aszszonnak a Consistorium egy hellyett a Nagy Templomban: tsak hogy a mi a rendes Taxat illeti ugymint fl. 200, két száz forintokat minek elötte meg a Padimentomk fel bontassahoz nem fognanak deponallya a Mlsgos Aszszony ő Klme: Annakutanna a Boltot meg rakatván a Mlsgos idvezült Ur ő Kglmé testét oda temettetheti. Idővel pedig (kitül az Isten a Mlsgos Aszszont és successorit oltalmazza) ha mikor azon egy ágon oda kivánnának temetkezni, noha a régi determinatiok szerént két két száz forintot kelletett fizetni: de a Consistorium hadgya száz száz forintra anynyit tartozzanak azon az Ágon a Successorok fizetni. Mely pénz a mostani Mlsgos Supremum Consistoriu ezen Ecclesiaval tett és confirmált conclusuma szerént az Eccla Ladajaban tetettetvén fordittatik a Templom és Parochialis Házak epittetésekre."

„Anno 1721. 2. Febr. Az Urban boldogul ki múlt nehai Mlsgos Groff Teleki Mihaly Urk a Nagy Templomban leendő temettetése irant a Mlsgos Teleki Emilia ujobban requiralvan a Consistoriumot a felsőbb Deliberatumot ekkeppen kívánta s akarta mitigalni: Minthogy b. e. Eleink a Farkas uttzai Templomban valo Temettetésiránt azt régenn el végezték: hogy valakik a Mlsgos Familiak közzül oda kivannanak temettetni rakott Sirban temetkezzenek illy modalitassal s conditioval: hogy a sir tsinálása előtt két száz forintok deponaltassanak: a kik pedig az után azon Sirban tetettetnek azoktúl is mindenkor száz forintok deponaltassanak, s mint hogy mostan közelebb T. N. Rhedei Pál Uram teste a M. Gróff Szekelly Ádám Ur ő Nga rakott Sirjaban tettettvén a T. Uri özvegy Aszszony a rendes Salariumot az Ecclesianak le tette és most is az Ecclesia Cassajaban tartatik azon végre

[Erdélyi Magyar Adatbank]

mint a Melt Consistorium végezte: mi is azon régi eleinknek el végzett deliberatumához kénszerittetünk magunkat tartanunk, és azon deliberatumtul nem is recedalhatunk: mind azonáltal hogy mégis consolatioja légyen a M. Teleki Famíliának az első Deliberatumot így mitigalta a Vén Consistorium, tekintvén a boldog emlékezetű Melt. jo Urnak sok rendbéli meritumit. Mivel hogy az időnek alkalmatlansága és rövidtsége miatt hogy a Melt. Aszszony boltozatos Sirt rakasson ugy láttyuk hogy nem lehet: annakokáért meg engedtetik hogy a Melt b. e. Jo Urunk meg hidegült tetemei ásott Sirbann tetessenek a meg emlitett Farkas uttzai Templomban. Ugy mindazonáltal hogy a Melt. Aszszony a kövek fel bontása előtt a Száz forintokat deponallya és ugyan akkor adgyon obligatoriat az irant hogy a midon azon Sirt teglával fel akarja rakattatni a masik Száz forintokat is meg fizeti."

„A 1721. dje 13 Martij Tekts Nztes Kiis Martjai Marjai Albert ur által s Mltgs Groff Telekj Mihally ur Eozvegye Mltgs Toroczkai Kata Aszny deponala a száz forintot, az assecuratio penig most differalodék mig magát fogja resolvalni ha több testet kiván oda tétetni, vagj még valaha fel bontatni azt a sirt mellyre ha magát fogja resolválni a Deliberatum vigora szerint fojtassék e dolog."

(Serium rerum 140–141. Jegyzőkönyv a kolozsvári református egyházközség levéltárában.)

Losonczi gróf Bánffy György
Temetése: 1735. december 18.
Doboka vármegye érdemes ispánya,
Gubernátor Bánffi Györgynek édes fia
Ugyan gróf Bánffi György Szebenben meghala,
Hogy begyűltünk vala anticipátára.

Megfulladott volt-e, vagy gutta ütötte,
Mert az vacsoráját jóízűen megette,
Az álom ágyában hamar lefektette,
És egész hajnalig elcsendesítette:

Hortyogni hajnalban erősen hallatott,
Az notariussa hogy oda szaladott,

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Máris lélegzetet csak alig vonhatott,
Az lélek belőlle mindgyárást kifutott."
(Báró Apor Péter verses művei és levelei (1676–1752) Szerk. Szádeczky Lajos. I. 307.)

1735. szeptember 30. „estveli öt óra tájban érkeztek bé Kolozsvárra néhai méltóságos gróf Losonczi Bánfi György uram, Doboka vármegyei főispán testével nagy solemnitással, az kinek magam is másokkal együtt eleiben mentem az váran kívül és házához kisértem: az egész collégium és papok, professorok kimenvén eleiben, énekszóval késérték be: az vármegye nagyobb része is, és az vicetisztek késérték, az urak közül penig gróf Bethlen Ádám uram, báró Bánfi Zsigmond, Imre, Farkas uraimék, báró Vesselényi Ferencz, báró Lázár János, báró Jósika Mózes uraimék és gróf Bethlen Károly úrfi, úgy gróf Bethlen Ádám és Miklós úrfiak, gróf Bethlen Ádám uram fiai, és gróf Gyulai Ferencz úrfi kisérték Szeben felől, ottan halván meg az boldog emlékezetű gróf úr csak hirtelen, gubernium gyűlése alatt."

1735. „18 Decembris volt az méltóságos néhai gróf Losonczi Bánfi György uram, felséges urunk camerariusa és Doboka vármegye főispánja temetése igen nagy pompával és nagy frequentiával, az egész vármegye zászlóval, lóháton késérvén az testet az háztól az templomban. Míg pedig mind az háznál, mind az templomban az actiók véghez mentek, addig az utczán lóháton állott az vármegye: volt nyolcz öltöztetett ló igen fényesen és pompásan, kik közül kettő boncsokos volt, az kilenczedik pedig volt az fekete bársonynyal bevont czímeres ló: pánczélos, fekete lobogóval, volt egy, kursziros is egy, az ki is ölében tartott egy köves kardot és egy buzogányt: papi rend, deákok, úri, fő, nemesi s városi rend igen sok volt."
(Czegei Vass László naplói 586–587)

1735. „gróf losontzi Banffi György meghidegedett teste koporsóba tétettetvén 's az öszve gyülezetett Uri közép és köz rendekből álló nagy Sokaságnak kisérő serege között Szebenből kihozattatván Kolosvárra vitettetett, hogy ugyan ott Méltóságos Familiájának Temetőhelyére a' Farkas Utzai Templomban érdemlett tisztességgel bé-helyeztessék."

[Erdélyi Magyar Adatbank]

(Gróf Bánffi György temetési kártája. Egyleveles nyomtatvány a kolozsvári református kollégium nagykönyvtárában.)

„Szüntelen az Istennel járó néhai méltóságos született gróf losontzi Bánffi György Úr ő nagyságának: kegyelmes urunk; VI. Carolus római tsászár ő-felsége arany-koltsos kamarás úr hivének: nemes Doboka vármegye főispánjának: az Erdélyben reformáltatott ecclesiák, collegiumok, és scholák fő-curatorának, 'sat. igen tsendes álom által e földről az egekbe lett költözésén keserves siralma az egész Áron házának, Kolosváratt, Nyomt. Szatmári Pap Sándor által 1736."

(Gróf Bánffy György temetésén elmondott beszédek. Tartalma: Dálnoki Veres Demeter a koporsóbatételkor Szebenben 1735. szept. 26; Szombati Sámuel Kolozsvárt 1735. dec. 18; Deáki József: Kolosvári Farkas utczai, Reformátusok nagy Templomában, midőn az említett boldog emlékezetű Urnak teste, ősi nyugovó boltjokban bé zárattatnék 1735. dec. 18; Verestói György: A' Kolosvári Reformata Eklesiának belső Templomában. 1735. dec. 18.)

Báró Hugenport Keresztély Armandné losonczi gróf Bánffy Zsuzsánna

Temetése: 1737 elején

1737 elején „Groff Hocumbothné Banffi Susánna Aszny Temetésetűl adott fl. H. 200." [NB. Névelírás: helyesen Hugenport]

(Örök emlékezetnek könyve című aranykönyv B. levél. A kolozsvári református egyházközség levéltárában.)

Hadadi báró Wesselényi Ferenc gyermeke

Temetése: 1738 vagy 1739 eleje

„A. 1739. dje 25 Febr. az Eccla fundusi nevelődtek Pataki István perceptumival e szerint[...] Veselényi Ferentz úr Gyermeke Temetéséért fl. 50."

1740. júl. „Recapitulálván már a fen meg írt Catalogust ezek a kik juxta obligatorias még adósok a T. Ecclanak a felljeb meg írtakkal[...] Mltgs Veselényi Ferentz úr Gjermeke Temetéséért fl. 45."

(Örök emlékezetnek könyve című aranykönyv 12B, 13B és 14A levél. A kolozsvári református egyházközség levéltárában.)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Csepregi Turkovics Mihályné Sámsondi Somodi Mária
Temetése: 1741. július 27.

„Kristus Jesus [...] Ötet e mostan foly MDCCXLI Esztendőben Szent Jakab Havának XXVII Napján reggeli Öt és Hat Órák között Magához e' Földről a' Menyekbe felvivé. MDCC XLI Esztendőben, Szent Jakab Havának XXX Napján meghidegedett Tetemei a' Kolosvári Nemes Reform. Eklésiának Nagyobbik Templomában Néhai Második Kedves Férjének porrá vált Tetemei mellé szép Halotti pompával tétetnének."
(Csepregi Turkovics Mihályné Sámsondi Somodi Mária temetési kártája. Egyleveles nyomtatvány a kolozsvári református kollégium nagykönyvtárában.)

Baczoni Incze Máté
Temetése: 1742. szeptember 22.

1742. „Apósom, Baconi Ince Máté életét bevégezte 1742. szept. 19. azon papi házban, mely a belső templom mellett feküdt s ünnepélyesen eltemettetett u. a. templom északi kapujában."
(Verestói György püspök önéletrajza. Protestáns Közlöny 1886.129)

1742. „20 dik 7 br Tiszt. Baczoni Máthé Uramat temettük, hoszszas lévén az halotti pompa egj néhánj becsülletes Vénségh kivánságára hozattam 27 pénz ára sert marad meghis ratiora flo 1 Denar 83."
(A szabó céh számadáskönyve a temetésekről. Az Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltárában.)

„Nempe emaceratum illud Tui Corpus[...] ad sua redituru est primordia, et in Majoris Templi Claudiop. Reformat. Poerticu Septentrionali placide qujescit."
(Huszti György: Sacerdos mysticus című halotti beszéde Banczoni Incze Máté felett a kolozsvári Farkas utcai templomban 1742. szeptember 22-én.)

„Sta viator et lege parum: in hoc castro atriositus est vir clar. et piisa, d. Matthaesus I. Batzoni, qui natus est a. ae, Ch. MDCLXXIX v. d. m. in eccl. ref. Sziget. fuit annis VI professor philos, et dein theol, in colleg. ref. Claud. annis pariter VI pastor et curator, eccl. ref. Claud. annis XXII in quo novissimo munere sarciendis hujus templi ruinis summa cura

[Erdélyi Magyar Adatbank]

incubuit, vitam clausit ae. Ch. Anno MDCCXLII XIII KAL. octob. aetat, suae a. LXIII."
(Baczoni Incze Máté sírkövének felirata a Farkas utcai templom északi kapuján kívül.)
(Baczoni Incze Máté temetési kártája. Egyleveles nyomtatvány a kolozsvári református kollégium nagykönyvtárában.)

Borosjenei gróf Székely Zsuzsánna
Temetése: 1744
„Ősi Székely [kivont kardot tartó oroszlános] czímer
Gyenge tetemei Székely Susánnának,
Gróf Székely Lászlónak egyetlen rajjának[...]
Volt élte, mert azok hamar eltelnének,
Sebes szárnyaival hamar röpülének."
(Gróf Székely Zsuzsánna koporsójára helyezett óntáblácska szövege.)

„Istennek szenteltetett első-szülött: Néhai méltóságos boros jenői Székely 'Susánna grof kis-aszszony: Amaz, Isten és Emberek elött való Kedvességgel szépen Virágzó, Grofi Párnak: Méltóságos Gróf Boros-Jenői Székely László Urnak, és Méltóságos Gróf Losontzi Bánffi Kata Aszszonynak, első és egy szülött leánya: kinek, még tsak gyenge Virág-szál korában el-hervadott Tetemei, midőn a' Kolos'vári Reformata Eklésia' Nagyobb Templomában a' Temető Bóltba bé-tettek, Az Első szülöttekről mondott Prédikátzióval Utolsó Tisztességet tett Szathmári Pap 'Sigmond, M.DCC.XXXIIII. Esztendőben, Sz. Mihály Havának III Napján."
Gróf Székely Zsuzsánna felett mondott halotti beszéd

Borosjenei gróf Székely Lászlóné losonczi gróf Bánffy Kata
Temetése: 1745
„XVIII. szd. közepén gr. Bánffi György és Toroczkai Ágnes egyik leánya Kata, gróf Székely Lászlóné, szép kis ifjú aszszony vala, de meghala szegény, gyermeke nem marada."
(Rettegi György emlékirata. Hazánk I. 298)

„Ao 1746 Die 26. Maji. Mlgs Gróf Boros-Jenői Székely László Úr ő Nga requirálván a' Tiszt. Ecclesiát, hogy Idvezült Felesége', Néhai Mlgs Gróf Losontzi Bánffi Kata Aszszony ő Nga meghidegedett Tetemeit kivánná a' Belső Farkas Utszai

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Templomba temettetni, és kőből Temető-Boltot készíttetni e' Temetségre adprobálta az Eccla az ő Nga kivánságát, és engedett ő Ngk Temető Boltot készíttetni Száz Magyar Forintokért. Praetendált volna ő Ngtól az Ecclesia két Száz M. Forintokat a' régi Usus szerint: de considerálván az Eccla az ő Nga Mélt. Nagy. Atyjának és Nagy Atyjának és Nagy Anyjának sok Beneficiumot Ecclesiánkhoz és Collégiumunkhoz, tsak száz M. Forintokat kívánt ő Ngtól: mellyeket ő Nga actu deponált is az Ecclésiának. Percipiálta pedig ez említett száz M. Forintokat Tek. Senator Idősb Pataki István Úr a' Tiszt. és Tek. Curatela consesusából ea conditione, hogy azokkal építtesse meg ő Kglme a' külső Templomk romlott kerítését, és azokról suo tempore ratiocináljon."

(Serium rerum 179. Jegyzőkönyv a kolozsvári református egyházközség levéltárában.)

„Ősi Székely [kivont kardot tartó oroszlános] Czímer
Itt nyugszik teteme gróf Bánffi Katának,
Gróf Székely Lászlónak kegyes, hív párjának,
Ki megadá lelkét bátran Jézusának
Csanádon házánál gróf Dénes bátyjának.
Az ezer és hétszáz negyvenötödikben,
Keservesen elfolyt jajos esztendőben,

(Gróf Székely Lászlóné koporsójára helyezett óntábla szövege.)

Borosjenei gróf ifj. Székely László
Temetése: 1745 után

„A templom helyrehozásakor végzett ásatások jegyzetei szerint az egyik koporsóban megállapíthatólag ifjabb Székely László teste nyugodott. [A halálozás 1745 után történt, minthogy az 1745-ben meghalt első, id. Székely Lászlónénak nem volt fiúgyermeke.]

(A helyszíni jegyzeteket dr. Kovács István egyetemi magántanár, osztályarchaeológus készítette 1911-ben.)

„Losonczi gróf Bánffi György és toroczkószentgyörgyi Thoroczkai Ágnes leánya: Klára = 1726. Férjhez ment 1746. X. 8-án zágoni báró Szentkereszti Sámuelhez. + 1750. I. 8. Eltemették a kolozsvári farkasutczai templomban."

[Erdélyi Magyar Adatbank]

(Jakó Zsigmond: A gyalui vártartomány urbáriuma. Kolozsvár 1944. 353. Halotti búcsúztatója az Erdélyi Nemzeti Múzeum könyvtárában.)

Marosnémeti gróf Gyulai Ferencné losonczi gróf Bánffy Mária

Temetése: 1758. szeptember 3.

1745. „Die 5. octobris, a' Mlgs Gróf és Generális Gyulai Ferentz Úr Özvegye, Mlgs Gróf Bánffi Mária Aszszony, és M. Gróf Bethlen Ádám Úr özvegye, Mlgs. Gróf Bánffi Klára Aszszony Eo Excellentiajok, tsináltattak a' Belső Templomban magok számokra egy Temető Boltot, és azért az Eklésiak adtak 200. (den) 00."

1758. „Die 3. Septembris Temettetvén-el itt a' Templomban Néhai Mlgs Gróf Generalis Gyulai Ferentzné Aszszonyom eo Excellentiája, adtak a Fekete Posztókért 4 (den) 00."

(Örök emlékezetnek könyve című aranykönyv 25B ill. 33B levél. A kolozsvári református egyházközség levéltárában.)

Bethleni gróf Bethlen Ádámné losonczi gróf Bánffy Klára

Temetése: 1767. augusztus 16.

1745. „Die 5. Octobris, a' Mlgs Gróf és Generális Gyulai Ferentz Úr Özvegye, Mlgs Gróf Bánffi Mária Aszszony, és M. Gróf Bethlen Ádám Úr özvegye, Mlgs. Gróf Bánffi Klára Aszszony Eo Excellentiajok, tsináltattak a' Belső Templomban magok számokra egy Temető Boltot, és azért az Eklésiak adtak 200. (den.) 00."

(Örök emlékezetnek könyve című aranykönyv 25B levél. A kolozsvári református egyházközség levéltárában.)

1766. „Iszonyú dolog, a mit a szegény gróf Bethlen Ádámné aszszonyom ő excellentiája felől beszélnek, a ki is már megvénhedvén, utolsó pontjára sietvén életének, a koporsóját megcsináltatta s belefeküdvén harmadnapig is benne fekszik s azon erőlteti az körülötte valókat, hogy vigyék be Kolozsvárra temetni, de annakfelette minden actu[s]it kibeszéli. Ez az aszszony tagadhatatlan, hogy mind familiájára (mivel gubernátor Bánffi György leánya volt) mind szépsé-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

gére s mind jóságára fejedelmi aszszony volt, és igen nagy világi pompával élt, szintén úgy jártak hozzá némely úri-, fő- és nemesirendek, férjfiak s aszszonyok kézcsókolásra, mint valami régens fejedelemaszszonyhoz."

1767. „16-ik Augusti temettetett gróf Bethlen Ádámné aszszony ő excellentiája Kolosváratt a farkas-utczai templomban igen nagy és díszes halotti pompával: actorok voltak Incze Mihály kolosvári pap, orátor testvére Incze István vásárhelyi professor, orator 3-dik Borosnyai[...] uram vásárhelyi ispotály papja, hatalmas actor, ki is tett magáért valósággal. Keservesfogók voltak: gróf Bethlen László, György, Gergely, János és Sámuel, Dávid, báró Bánffi Ferenc, Sándor és György, gróf Székely László, báró Jósinczi Sándor és Elek, Dániel Gábor, Horváth Boldizsár, Geréb Elek és én utolsók fogtuk Bánffi Györgynét, Wesselényi Máriát, senki oly módon nem siratá, mondják, hogy a fia Miklós feleségével Csáki Katával siratták, de nem nagy zokogással."
(Rettegi György emlékiratai. Hazánk III. 287, 350)

„Gr. Bethl. Ádámné temetése 1767. Az mélt keserves ház ezen szomorú alkalmatosságra magokat meg-alázott méltóságoknak és minden rendeknek illő betsülettel jelenti. Először Hogy az Temetési Pompa annál elébb véghez mehessen, az Flöstök lészen pontban Tizenegyedfél órakor Reggel Méltóságos Generális Gróf Bethlen Ádám Úr Piatz-sori Házánál: arra nézve, a' kinek a' Méltóságok és Uri Rendek Közzül arra magokat meg alázni tettzik, Reggel tíz órakor a' megnevezett Háznál meg-jelenni méltóztassanak. Másodszor Reggeli tizenegy órakor, mikor Gyűlőre harangoznak Méltóztassanak a' Férjfi Uri Rend Farkas uttzában néhai Tiszt: Deáki Sámuel Uram Szállása félére. A' Méltóságos és Uri úgy Tiszt: Aszszonyi Rend pedig ugyan Farkas uttzában Tiszt: Soós Ferentz Uram Házához gyülekezni, az ára rendelendő Gazdák ottan kit kit fognak el-igazitani. Hogy pedig Harmadszor Az felgyülekező Nép az Hintók miatt alkalmatlanságot ne szenvedjen, Méltóztassanak a' Méltóságok magok Kotsissainak meghagyni, hogy az arra rendeltetett Gazdától függjenek. Negyedszer, Minthogy a' mostani szokás szerint a' Méltóságoknak, kivált M. Dámák magok késeikkel örömesteb észnek: ára néz-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

ve mind a' Flöstök mind Ebédkor magok késeik iránt mindnyájan parantsolni Méltóztassanak-is."
(Gróf Bethlen Ádámné gyászjelentése. Protestáns Közlemények 1871. 51)

1769 júliusában „Mit e szerint gr. Bethlen Ádámné ő excellentiáját is csaknem elevenen temeték el a gyermekei. Melyről már a nagyobbik megfizetett."
(Halmágyi István naplói és iratai. Magyar Történelmi Emlékek II. oszt. XXXVIII. 422)

„Bánffi Klára, losonczi gróf, Bethleni gróf Bethlen Ádámné. + 1767. VIII. 6. Kvárt. 74 éves. 19 éve özv. Temetve Kvárt a Farkas utcai ref. templomban. Gyászolják fiai: gr. Bethlen Gábor, Ádám és Miklós."
(Gyászjelentés-kivonat. Sándor Imre cédulamutatója. Bonyhádi Székely Múzeum.)

Kisrédei gróf Rhédei János
Temetése: 1768. július 10.

1768. „néhai méltóságos gróf kis-rhédei Rhédei János e' mostan folyó esztendőben Januariusnak X-dik napján e földről elköltözött."
(Kisrédei gróf Rhédei János temetési kártája. Egyleveles nyomtatvány a kolozsvári református kollégium nagykönyvtárában.)

1768. „10. júl. Feldmarschallieutenant gróf Rhédei János exját temettük el Kolozsvárott igen nagy pompával a farkas-utcai templomban, holott én is más méltóságokkal gazda voltam."
(Ifj. Petrichevich Horváth Boldizsár naplója. Hazánk IX. 223 és Keresztény Magvető 1886. 97)

„Insignia (comitis) Joannis Rhedei de K. Rhede. Ex taniquissima Rgediorum familia de genere Aba. Regis quondam Hungariae Ortum ducentis. Natis Ao MDCCXIII Mox Militae per An. XXXV Dediti Variisq. Muniis et Dignitatibus perfunctis. Demum C. R. Ap. Mat. Camerarii Gen. Campimars. Locumtenentis. S. Crucis Ord. Mil. Th. Equitis et N. Turm. Praetor. itidem Locumt. Primarii Defuncti X Jan. Ao MDCCLXVIII".
(A Farkas utcai templomban levő selyemre festett címer felirata.)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

„Lelki vitéz néhai méltóságos gróf Kis rhedei Rhédei János úr ő excellentiája. Felséges Királyné Aszszonyunk' Camerariussa, Theresiánus lovas Vitézeknek hét Esztendőknek el-folyások alatt igen ditséretes és a' Felséges Udvar előtt nagy Kedvességű Fő-Hadnagya. Utoljára pedig ugyan az Ő Felsége Győzedelmes Mezei Hadi Serege' egyik fő Marschal General Lieutenantja. Kinek is meg-hidegedett Tetemei midőn a' Kolo'svári Református Ecclesiának Belső Farkas Uttzai nagyobb Templomában Halotti nagy Solemnitással temettetnének, ugyan azon utolsó Tisztességet tett Intze Mihály. Ezer hét száz hatvan nyoltzadik Esztendőben, Szent Jakab Havának 10-dik Napján."

(Kisrédei gróf Rhédei János halotti beszéde.
Fekete selyemre arannyal festett temetési zászlaja rongyos, de teljes állapotban és koporsójára helyezett aranyozott táblácska latin nyelvű szöveggel a Farkas utcai templomban.)

Bethleni gróf Bethlen Ádám

Temetése: 1772. július 19.

1772. január 28. „holt meg generális gr. Bethlen Ádám Kolozsvárott."

1772. „19. júl. Kolozsvári farkas-utcai templomban nagy sollemnitassal temettük el gr. Bethlen generálist."

(Ifj. Petrichevich Horváth Boldizsár naplója. Hazánk IX. 224)

„Gr. Bethlen Ádám"

(A templomhajó jobboldali mellékútjának végében a cementbe bevésett felirat.)

Kisrédei gróf Rhédei Farkas

Temetése: 1775. július 23.

1775. július 23. „Gróff Rhédei Farkas Úr temettetett itten. Benn."

(A kolozsvári református egyházközség halotti anyakönyve. A kötet. A belvárosi református lelkipásztori hivatalban.)

1775. július 25. „M: G: Rédei Farkas Úr temetesen 11 szer (Hfl.) 11. (Dr.) 00."

(Darkó Márton harangoztatógazda számadáskönyve. A kolozsvári református egyházközség levéltárában.)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

1775. „Grof Rhédei Farkas Úr temetésiért adott Pénzből jött az T. Eccla részére - - 50."
(Iff. Pataki József 1774–75. évi számvevő számadáskönyve. A kolozsvári református egyházközség levéltárában.)

„D. O. M. S. Mortale quidquid habuit. Neic. deposuit Volphgangus Comes Rhedei de Kis Rhede, qui Dum. viveret Splendori natalium Et Maiorum qui in transilv. florebant. Gloriae Amico federe iunxerat Mansvetudinem, humilitatem, animumque, Honorum Cupidine, omnio aversum. Virtutes vere eximias. Christianis regulis quas diligebat. Etsectabatur. impemse. Exasse conformens at. Esse, in terris desiit. A. D. M. DCCLXX.XXIII. iun. Iamque. Beata anima, coelestibus deliciis. aeternum perfruitur. Vixit. annos XXXIX mens. IX Marito, dilecto Pietatis memor. Coniux moesta Catharina Nom. Teleki 1. 1. q. Posuit."
(A koporsóra erősített ezüstözött óntábla felirata.)

„Insignia genilitia illustrissimi ac magnifici quondam domini comitis Volphgangi Rhedei, de Kis-Rhede nat. anno Domini MDCCXXV die 23. septembr. denat. anno MDCCLXXV die 13. junii."
(A templomban levő selyemre festett címer felirata.)

Kisrédei gróf Rhédei leány

Temetése: 1780. március

„A templom helyrehozásakor végzett ásatások jegyzetei szerint az egyik koporsóban megállapíthatólag egy gróf Rhédei leány teste nyugodott." [Halála 1780. március 19-én történt.]
(A jegyzeteket dr. Kovács István egyetemi magántanár, osztályarchaeológus készítette 1911-ben.)

Sárospataki Pataki Istvánné Babocsai Erzsébet

Temetése: 1781. november 11-én

1781. november 11. „Tek. Pataki Istvánné Baboltsai Erzsébet."
(A kolozsvári református egyházközség halotti anyakönyve. A kötet. A belvárosi református lelkipásztori hivatalban.)

„Pataki Istvánné"
(A templomhajó délnyugati sarkában a cementbe írt felirat.)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Gróf Kuun Gergelyné vargyasi Dániel Erzsébet
Temetése: 1782. március
„Dániel Erzsébeth, vargyasi + 1782. III. 19. Kvárt. 20 éves. Házassága első évében. Tem. a Farkas utcai templomboltba. Gyászolja: férje gr. Kuun Gergely"
(Gyászjelentés-kivonat. Sándor Imre cédulamutatója. Bonyhádi Székely Múzeum.)

Dési báró Alvinczi Gábor
Temetése: 1788. június 22.
1787/88. „Percipiáltam a' B. Alvintzi Gábor Úr' ő Nga Templomb lett Temetkezéséért adott taxát, u. m. Flh. 200."
(Pataki Mihály 1787/88. évi egyházi számadáskönyve. A kolozsvári református egyházközség levéltárában.)
„Az Urnak élő, az Urnak meg-is haló keresztény embernek tökélletes Boldogsága, Mellyről is Midőn amaz életében valóságos magnanimitasokkal ékeskedett Uri Férfjfiunak, néhai méltóságos született liber báró Alvintzi Gábor úr ő nagyságának meg-hidegedett tetemei a' Kolo'svári reformata Eklésia Belső Farkas Uttzai Templomában, Számára újonnan ki nyittatott temető Boltban Halotti nagy Erquentiával bé-tétetnének: Rövideden beszélgetett Verestoi György. A' Kolo'svári Ref. Eklésia' egyik méltatlan Lelki Tanítója. Ezer Hét Száz Nyoltzvannyoltzadik esztendőben, Juniusnak 22-dik napján. Kolo'sváratt. Nyomt. A' Ref. Kol. Betűivel 1789-dik Eszt."
(Dési báró Alvinczi Gábor halotti beszéde.)

Bethleni gróf Bethlen Zsuzsánna
Temetése: 1831. december
„Bethlen Susánna, bethleni gr. kisasszony. + 1831. XII. 8. N. Szeben. Temették: Kvárt a Farkas utcai ref. templomban. Gyászolja édesanyja: gr. Bethlen Ferenc özvegye."
(Gyászjelentés-kivonat. Sándor Imre cédulamutatója. Bonyhádi Székely Múzeum.)

Gróf Kemény Sámuelné iktári gróf Bethlen Kata
Temetése: 1836. február
Bethlen Kata, iktári gr., gr. Kemény Sámuel özvegye. + 1836. II. 5. Gerenden, 72 évesen, 33 éve házasságban, 19 év

[Erdélyi Magyar Adatbank]

óta özvegyen. Temették: Kvárt a Farkas utcai ref. templom sírboltjában. Gyászolják: fia gr. Kemény Sámuel, leánya néhai Kemény Kata gyermekei: gr. Kun Katinka, Jozefina, Karolina, Vilhelmina
(Gyászjelentés-kivonat. Sándor Imre cédulamutatója. Bonyhádi Székely Múzeum.)

Bethleni gróf Bethlen Ferencné losonczi báró Bánffy Zsuzsánna

Temetése: 1840. január

„Bánffi Susánna, losonczi báró, bethleni gróf Bethlen Ferenc özvegye. + 1840. I. 27. Bethlenben, 77 évesen. Temették: Kvárt a Farkas utcai ref. templomban. Gyászolják: ?"
(Gyászjelentés-kivonat. Sándor Imre cédulamutatója. Bonyhádi Székely Múzeum.)

Tartalom

Görcsöni Serédi István 35
Apanagyfalusi Apafi György 36
Magyargyerőmonostori Ebeni Istvánné osdolai Kun Ilona 37
Losonczi gróf Bánffy Zsigmondné 38
Magyargyerőmonostori Ebeni István 38
Apanagyfalusi Apafi Gergely 45
Szentpáli Jánosné borosjenei Bornemisza Zsuzsánna 45
Bocskai István 46
Apanagyfalusi Apafi Zsuzsánna 47
Kisrédei Rhédei Ferenc 50
Losonczi gróf Bánffy Dénesné borosjenei Bornemisza Kata 51
Borosjenei Székely Sára 52
Losonczi Bánffy Gábor 52
Borosjenei Székely Dávid 53
Borosjenei Székely László 53
Losonczi gróf Bánffy Gáborné Dolhai Mária 55
Kisrédei Rédei István 56
Malomvízi Kendeffy János 57
Losonczi gróf Bánffy Ferenc 58
Sárpataki Mártonné 58
II. Apafi Mihály leánykája 58

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Kisrédei Rhédei Istvánné Ajtoni Kata 59
Görcsöni Serédi Benedek 59
Losonczi gróf Bánffy Mihály 59
Csepregi Turkovics Mihály 60
Losonczi gróf Bánffy Kata 61
Széki gróf Teleki Judit 61
Losonczi gróf Bánffy Zsigmond 61
Losonczi gróf Bánffy Györgyné bethleni gróf Bethlen Klára 62
Losonczi gróf Bánffy György gyermeke 62
Borosjenei Székely Ádámné losonczi gróf Bánffy Anna 63
Borosjenei Székely Ádám gyermeke 63
Hadadi báró Wesselényi István gyermeke 63
Losonczi gróf Bánffy György 64
Széki gróf Teleki Kata 91
Kisrédei Rhédei Pál 92
Széki gróf Teleki Mihály 93
Losonczi gróf Bánffy György 95
Báró Hugenport Keresztély Armandné losonczi gróf Bánffy Zszuzsánna 97
Hadadi báró Wesselényi Ferenc gyermeke 97
Csepregi Turkovics Mihályné Sámsondi Somodi Mária 98
Baczoni Incze Máté 98
Borosjenei gróf Székely Zsuzsánna 99
Borosjenei gróf Székely Lászlóné losonczi gróf Bánffy Kata 99
Borosjenei gróf ifj. Székely László 100
Marosnémeti gróf Gyulai Ferencné losonczi gróf Bánffy Mária 101
Bethleni gróf Bethlen Ádámné losonczi gróf Bánffy Klára 101
Kisrédei gróf Rhédei János 103
Bethleni gróf Bethlen Ádám 104
Kisrédei gróf Rhédei Farkas 104
Kisrédei gróf Rhédei leány 105
Sárospataki Pataki Istvánné Babocsai Erzsébet 105
Gróf Kuun Gergelyné vargyasi Dániel Erzsébet 106
Dési báró Alvinczi Gábor 106
Bethleni gróf Bethlen Zsuzsánna 106
Gróf Kemény Sámuelné iktári gróf Bethlen Kata 106
Bethleni gróf Bethlen Ferencné losonczi báró Bánffy Zsuzsánna 107

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A KOLOZSVÁRI REFORMÁTUS EGYHÁZKÖZSÉG XVII–XIX. SZÁZADI EGYHÁZFIAI

Az egyházközségnek századok folyamán három, sőt olykor négy temploma is volt, úgymint az óvárbeli, a Farkas utcai, a hóstáti magyar istenháza és az óvári szász templom. Ezek szolgálatára, már amikor istentisztelet számára alkalmas állapotban, avagy az eklézsia tulajdonában voltak, mindenikhez egy-egy egyházfiúi (aedilisi) állás volt rendszeresítve. Meg kell azonban jegyeznem, hogy ezek a tisztségek sokban különböztek a helybeli unitáriusok egyházfiúságától. Addig, amíg az utóbbi vallás a város hivatásos vallása volt, ennek aedilisei a város többi tisztségviselői példájára évenként megtartott választás útján egy magyar és egy szász nemzetiségű, tehát egyszerre két egyénnel töltötték be, akik közül esztendőnként váltakozva, hol a magyar, hol pedig a szász volt a rangelső, aki azután a harangozásból befolyt összegekről és a reá tartozó kiadásokról számadáskönyvben elszámolt. Ezzel szemben a református egyházfiúi állás állandó volt s feladatkörébe se pénzkezelés, se számadásvezetés nem tartozott, ezt a harangoztató-gazda végezte.

Tekintettel arra a körülményre, hogy forrásaim nem mindenkor jelölik meg, hogy az előbukkant egyházfiak melyik templom szolgálatára rendeltettek, ezért adattáramban csak az idő szerinti rendet tartom meg, s legtöbbször csak feltételezett szolgálati helyét jelölöm meg.

Egy 1634. február 9-én kelt okirat megemlékezik arról, hogy az óvári kálvinista iskola építésekor – talán a megvásárolt polgári házaknak 1615. esztendei átalakítását értve alatta – a városi tanácstól kiküldött két polgár kívánságára a református egyház vezetősége utasította az egyházfiakat, hogy a scholaháznak a régi várra támaszkodó „kőfalnak mindenfelől való ruináit, lyukait erős kővel, mésszel, jó tömérdeken mind a zsendely aljáig berakják".[1]

Erdély legjelentősebb református gyülekezete múltjának kutatása közben elérkeztem az egyházfi személyére vonatkozó adatok összegyűjtéséig. Mindenek előtt azonban meg kell állapítanunk, hogy forrásaim nagyon hézagosak, mivel az egyházközség levéltárának anyagából különösen a szám-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

adáskönyvek nagy része netalán tűzvészek, sőt olykor-olykor történt gondatlan kezelés következtében elpusztult, a gyűlésekről készített jegyzőkönyvek közül a XVII–XVIII. századból csak az 1689. július 10-én megkezdett mindössze 355 lap terjedelmű 1795. február 24-ig betelt *Series rerum* című konzisztoriális jegyzőkönyv maradt meg, de ezt is – a jegyzők lelkiismeretességétől függően – olykor nagyon is gondatlan, hiányosan vezetettnek állapíthatjuk meg.

Forrásaim ezen kívül az 1645-től megmaradt nehány harangoztatási és 1635-től őrzött kevés quártási számadáskönyv, továbbá 1664-ben készített vagyonleltárkönyv, azonkívül a XVIII. század második felétől kezdődően vezetett anyakönyvek, nemkülönben nehány levéltári irat és Kolozsvár ó-levéltárában őrzött városi számadáskönyvek a XVII. századból. Az így egybegyűjtött adatokat a XIX. századra vonatkozólag az 1920-ban elhunyt édesapám szóbeli közléseivel egészítettem ki.

1. István deák (eml. 1638)

A kolozsvári református egyházközségnek az 1610–30-as években még nem lévén harangjuk, ezért a hívek elhunyt hozzátartozóikért a főtéri unitárius templom harangjaival harangoztattak. Az unitárius egyházfiak jegyezték fel: „Die 18. Apr. Pubs. e. filichae Steph. Literati Aedilis Eccle[si]ae reformatae Hora 2 vicib. nihil solutu." Utána írva: „Quare!"[2] vagyis a számvizsgáló gondnok helyteleníti az ingyen való harangozást.

Ez az István deák az óvári magyar templom egyházfija lehetett.

2. Hotzapel Pál (eml. 1642–1655)

Az 1664. május 30-án összeírt eklézsiai vagyonleltárkönyv szerinti tétel idézett szavai szerint: „Hotzapel Pál Egj házfi adossága – Anno 1642 die 6 Junij Götz Pál Szász nation levő régeni Egj házfinak adot volt Varadi [Miklós főkurátor] Ur[am] száz forintot, azon kivülis 15 forintot, summa a' mivel adós az Ecclesiának fl. 115. Azt mondja hogj fizeteseb[en] ki tartották egjszeris másszoris, mely ne[m] egj vagjon, mert Regestumokat mind fel hánjván mind megh fizettek neki, hane[m] 1656. esztendöben 80 veder borát tartotta megh Hatzali [Gergely quártás] Ur[am], de erreis ötven fo-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

rinttal volt ados akkor penig ejtele járt az bornak, leg feljeb p. d. 06 melj teszen fl. 38 // 40."[3]

Hotzapel egyházfiúi szolgálatának tényleges idejéből a quártásoknak, vagyis azoknak az egyházi tisztviselőknek, akik a dézsmai elszámolások mellett, mintegy gazdagondnoki, sőt pénztárnoki szerepkört is betöltöttek, csupán két számadáskönyve maradt reánk, pedig a fenti idézetből világosan látszik, hogy legalább is 1664-ben mindenik megvolt. A kettő közül a régebbi az 1653. július 23–1654. augusztus 4-i, a másik 1655. augusztus – 1656. júliusi gazdasági évről ad számot. Az előbbiben számtalanszor hivatkoznak reá, hol „Szöcz Pál" hol pedig „Szöcz az Szász Aedilis" megnevezéssel, munkaköre pedig általában küldönc és kézbesítőként van beállítva.[4] Az 1655–56. években csak Gucz Pál", egy ízben azonban mégpedig valószínűleg 1655 december közepe táján azt jegyezte fel az első quártás, hogy „Gucz Pal Szasz Naczion Levo Aedilis az migh letetetek az Aedilissegbul fizetenk meg fl. 46.25." (Évi fizetéséből fl. 21.25-ből.[5])

3. Fogarasi Szabó István (eml. 1647 és 1653–1670)

Szegedy Gergely deák harangoztató-gazda számadáskönyvének 1647. évi elszámolásában említi Fogarasi Szabó Istvánt, mint „magyar aedilis"-t.[6] Azután a quártási rációk sorolják fel rendesen csak Szabó István aedilis néven az 1653–1654. években Szőcs Pál szász egyházfival egyenlő feladatkörében. Neve 1655–1657-ben viszont majdnem csak Fogarasi István, s csak egyszer mint „Fogarasy Szabo István Uram az Aedilis" néven fordul elő.[7]

Kobzos István magyar natiobeli városi sáfárpolgár számadáskönyvében 1659. január 20-án feljegyezte, hogy „Veres Marthi Gaspar Ur[am] Urunkhoz akarva[n] menni, viszi el Jonas Mihali 6 lovain Desre ö kglmet". Kissé tovább: „ugyanekkor Veresmarthi Gaspar Uramnak megien el Desigh Szabo Istva[n] B. K. P. fizette[m] tt fl. – d. 56."[8] Utazásuk célja azonban ismeretlen, bárha ugyanekkor megy a város két kiküldött polgára is.

Az 1669. július 14–1670. július 31-i quártások számadáskönyvében is gyakran van emlékezet „az Aedilis Fogarassi Szabó István" szolgálatáról. Többek között 1669. november 30-án így írja Hosz Pál az első quártás: „Adtam Szabo Ist-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

vannak Czipora az Úr vacsorájához két részre fl. – d. 9.", vagyis a magyar és szász templomhoz.[9]

Úgy látszik, hogy az óvári magyar templomnak 1655-ben történt leégéséig Fogarasi mind ezt, mind pedig az 1647-ben felszentelt Farkas utcai templomot is szolgálta, minthogy a számadáskönyv részletes feljegyzései rajta kívül más magyar egyházfit nem neveznek meg. Utolsó reávonatkozó adatom 1679. január 25-ről származik, tisztségét azonban ez nem jelöli meg.[10]

4. Hocz Pál szász egyházfi (eml. 1656)

Az 1655–56. esztendei quártások szerint miután Gucz Pál „letétetik az Aedilisegbul", utána „Hocz Pal Ura[m] kovetkezett az Aedilissegre, az kinek fizettunk" 1656. március 3-án fl. 3//99 és június 15-én fl. 1.[11] Ezután 1657. július 26-án is megtaláljuk „Hocz Pal Uram"-at, neve mellett tisztségét nem említik.[12] Feltűnő körülmény, hogy az 1669–70. évi számadáskönyvben még a sallériumokban részesültek közt sem említik a szász egyházfit; ellenben a számadó kivonatok, illetőleg quártások egyike Hocz Pál névre hallgat. Ugyanígy találjuk a városi törvénykezési jegyzőkönyvekben 1662–64-ben mint egyik, talán legifjabb, vagyis sorrendben utolsóként megnevezett esküdt polgár, vagyis senator Paulus Hosst[13], aki netalán akár lehetett az 1656. esztendei Hocz Pál aedilisnek tisztségbeli változása magyarázható hivatalbeli eltolódással. Az egyházi gondnok – quártás Hocz – néhányszor Holcz – Pál felesége Graffius Gáspár kolozsvári szász református első pap Sára nevű leánya. A nagyon derék készültségű apóshoz iparos, vagy pedig kereskedő foglalkozású veje sem volt méltatlan, mert hiszen a konzisztórium kebelébe választatván, így választotta meg nemcsak 1669–70-ben, hanem 1682–83-ban is a gazdasági évenként változó quartási, vagy decimatori tisztségre, sőt 1694. május 2-án is úgy emlékeznek meg róla, mint „néhai Hocz Pál quártás"-ról.[14] Tehát hasznos tagja volt egyházának. Halála különben 1692-ben következett be, két évvel követve felesége elhunytát. Temetése 1692. augusztus 5-én történt.[15] Leszármazottai a Tolvaj néven magyar református, a Fojt néven szász evangélikus utódokat hagytak maguk után.[16]

5. Hídvégi István belső egyházfi (eml. 1677–1696)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Neve adataim között először az 1669. számadáskönyvben jelentkezik, minden tisztségbeli megnevezés nélkül.[17] Ekkor még nem is lehetett egyházfi, minthogy még Fogarasi Szabó István szolgált. Azután egy 1677. június 26-án keltezett oklevélben jelentkezik: „Ntes Stephanus Hidveghi et Petrius Szöcz Ecclesiae reformatae Claudiopolitanae Aedilis", akik az egyházközség nevében tiltakozásukat jelentik a tarcsaházi határban elterülő egyházi földek ügyében.[18] Nevét azután az 1678–79. évi számadáskönyv-kivonatban találjuk meg.[19] Az 1682. március 18–1688. december 31-i quártási számadáskönyvben is mindegyre előfordul a neve.[20] Ugyanetájban ismét megtaláljuk Ormai Jánosnak 1682. október 28-án kelt végrendelkezésében is.[21] A konzisztórium jegyzőkönyvében nevére 1693. november 26-án mint egyházfiéra és 1694. október 3-án mint harangoztató-gazdáéra bukkanunk.[22] Majd özv. Kis Péterné Nagy Annának 1694. február 16-án tollba mondott végrendelete „Alsó Király utczában nemzetes Hidvégi István uram házának jelen lévén Hidvégi István uram mostani feleségével M. Berkeszi Szabó Ilona Asszonynyal."[23]

A KOLOZSVÁRI REFORMÁTUS EGYHÁZKÖZSÉG XVIII. SZÁZADBELI KÁNTORAI ÉS ORGONISTÁI

A kolozsvári református eklézsia hosszú időn keresztül egészen a XVIII. század elejéig tulajdonképpen két egyházközséget foglalt magában: az ortodoxot, vagyis a magyar reformátust és a szász reformátust. E két eklézsia úgy vagyonilag, mint belszervezetileg egy, azonban az uralkodó elem benne mégis a magyar református. Az ortodoxum konzisztórium választja a szász eklézsia tisztviselőit, mégpedig egyházi tisztviselőkké igen gyakran, világiakká legtöbbször az ortodox vallás követői közül.

A református egyházközség jegyzőkönyvei csak a XVI. század végéig, számadásai pedig a XVII. század közepéig nyúlnak vissza, de ez időről meglévők is nagyon hiányosak. Ennek oka valószínűleg az a két tűzvész, mely a XVII. és XVIII. században a Farkas utcai református templomot a

[Erdélyi Magyar Adatbank]

környező épületeket és valószínűleg az egyházközség irattárát is részben elpusztította.

A megelőző században Kolozsvárt szolgált kántorokról írott cikkem[24] folytatásaképpen itt most a XVIII. századbeli református énekvezérekről és orgonistáiról összegyűjtött adataimat mutatom be. Igaz, hogy cikkem tartalma annál szűkebb körű lesz, minthogy működésükre és személyükre vonatkozólag is aránylag levesebb forrás világít reá.

I. A belső templom kántorai

1. Viski Pál (1711–1713)

Vámfalusi Mártonnak 1710. augusztus 1. táján elhunyta után valószínűleg Debreczeni Mihály külső kántort rendelték be helyébe. Ha ez a feltételezésem megfelel a valóságnak, ami a külső templom romlásai miatt könnyen meg is történhetett, abban az esetben is legfennebb csak nyolc hónapig tölthette be munkakörét, minthogy a kurátorok számadáskönyve utódául Viski Pált említi. Ugyanis 1711. július 11-én „Viski Pál Uramnak énekléséért első kántorára, melly terminalodik 12. Praes. Julij A. 1711. Nyolcz forint"-ot adtunk.[25] Minthogy szolgálatának első negyedéve július 12-én fejeződött be, így a kántorságba 1711. április 12-én állították be. Az évnegyedi 8 forint fizetség 32 forint évi járandóságnak felel meg. Az összeg csekélysége is bizonyítja, hogy Viskit ekkor csak ideiglenes minőségben alkalmazták. „Viski Pal Cantor Deak" fizetéséről utoljára 1712. december 13-án van emlékezet.[26] Ekkor azután visszatért az iskolába, hogy tanulását befejezze.

Róla különben megállapíthatjuk, hogy a kollégiumban 1706 táján írta alá az intézet törvényeit és lépett a filozófiai évfolyamba.[27] Diákkorából egy latin nyelven írott versecskéje maradt meg az 1709. szeptember 28-án elhunyt Szathmárnémethi Mihály kollégiumi professzor temetésére készített kártán.[28] Arról is van adatunk, hogy könyvszerető, szorgalmas diák, bizonyos, hogy ez a tulajdonsága jutalmaztatott a bibliothecariusi tisztségnek reá való ruházásával, amely munkakört 1712. február 9-től 1716. július 8-ig töltötte be.[29] Tanulása folyamán a diákság bizalma a contrascribai diáktisztségre is megválasztotta. Bizonyság erre az egyházközség

[Erdélyi Magyar Adatbank]

konzisztóriumának 1714. június 3-án hozott gyűlési határozata. Ugyanis a külső templom annyira felépült, hogy benne már az istentiszteletek is megtarthatók, ezért az alkalmas diákot ideiglenesen megbíznak a papi, egy másikat pedig a kántori teendők végzésével. A jegyzőkönyv azt is tudtunkra adja, hogy a papi teendőket Viski Pál kollégiumi contrascribára bízzák a kurátorok.[30] Ettől számítva 1714. november 1-ig „Viski Pal hostati templombeli szolgálatjának első kantorára 10 fl."-ot kapott, 1715. március 12-én pedig „a külső Templomban valo Levitasagaért ket Cantorara flor. 20."-at.[31]

Baczoni Incze Márton seniornak 1715. február 16-án a máramarosszigeti rektorságra történt eltávozásával diákfőnökké Viskit választották meg. A diák czegei Vass László naplójában ugyanennek az évnek március 4-én jegyezte fel, hogy „kezdette Viski Pál uram az senior az Burmann első tomussa collatioját."[32] Október 3-án ugyancsak Viski seniornak és Bikfalvi Imre contrascribának fizettek ki a kurátorok a diákok egy hónapi mensualis pénzét: 18 forintot.[33] Ugyanis tisztségüknél fogva ők kellett gondoskodjanak az alumnusok étkeztetéséről.

2. Tordai Sámuel (1713–1715)

Viski kántori megbízatása az állás végleges betöltése miatt megszűnt. Énekvezérré Tordai Sámuelt választotta meg a konzisztórium. A számadáskönyvben nevére, mint „magyar kántor"-éra először 1713. június 12-én akadunk reá. Azután 1714. január 16-án, 1715. március 12-én pedig mint „belső kántor"-t emlegetik.[34] Úgy látszik, hogy Tordait máshonnan hozhatták, mivel neve a kollégiumi diáknévsorban nem fordul elő. Eredetileg a külső templomi szolgálatra szegődtethették s csak arra az időre, amíg azt ismét felépülne, osztották be a belső templomhoz.

3. Viski Pál (1715–1717)

A konzisztórium jegyzőkönyvében ezután a következő határozatot látjuk bevezetve: „1715. 20. 8-br. A belső templomban valo cántorságra beállíttatott Viski Pál atyánkfia, eddig collegiumunk érdemes seniora, kinek esztendőnként való fizetése lészen ez szerént: pénz flor. ung. 60, búza cub. maj. 10, bor urnarum 85. Juxta conclusum venerabili consistorii die 28. martii 1700."[35] A hivatkozott határozat pedig azt ál-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

lapítja meg, hogyha a belső kántorok a leányokat nem tanítják, abban az esetben nem adatik ki a tanításért külön megszabott 12 frt. És 2 köböl búza, „hanem lészen fizetése pénz fl. ung. nro. 60. búza cub. maj. 10."[36] A határozatban megállapított fizetség nagyságából következik, hogy Viskit az eddigi ideiglenes alkalmazás helyett most már véglegesített állásban újra alkalmazták. Bizonyosan nemcsak jeles készültségű, hanem szép hanggal és zenei képességgel megáldott közkedveltségű ifjú lehetett, aki azután valóban többre is vágyott, minthogy csak a templomi éneklést vezesse. Az akkori világ tudósainak palástját kívánta megszerezni. Ezért 1717 elején, hihetőleg negyedévi terminusának bevégeztével, vagyis január 20. után állásából kibúcsúzván, külső országokbeli akadémiákra bujdosott. Hollandiába véve útját, először is a franekkerai egyetemre iratkozott be, neve május 10-én fordul elő az ottani anyakönyvben.[37] Azután ugyanazon esztendő augusztus 3-án a groningai egyetem anyakönyvébe vezették be a nevét, megjegyezve, hogy „Ex Collegio Rfr. Claudiopolitano", itt pedig „gratis insscriptus".[38] Úgy látszik, hogy a következő esztendőben már hazatért, ekkor ugyanis Soós Ferenc püspök, kolozsvári pap és esperes maga mellé káplánul megválasztotta, s 1719. május 28-án pappá is avatták. Augusztus hónapban pestisben elhunyt Csengeri Péter kolozsvári lelkipásztor, az ő helyébe azután harmadik papnak Viskit választották meg. Szolgálati ideje azonban nem terjedt hosszú időre, mivel 1728-ban, valószínűleg annak első hónapjában meghalt. Bizonyos ugyanis, hogy már február 8-án papválasztásról gondoskodik a konzisztórium.

4. Ajtai Sámuel (1717)

Viski Pál eltávozásával megüresedett énekvezetői állásra ideiglenesen Ajtai nevezetű[39], hihetőleg kollégiumi tanulót állították. Ebben a tájban itt tanult diákok közül legvalószínűbbnek látszik, ha Ajtai Sámuelre gondolunk, bár róla az alumnusok névsora csak azt jegyezte meg, hogy „satisfecit"[40], vagyis hogy a szabályoknak eleget tett, de időbeosztás szerint csakis ő jöhetett számításba.

5. Szilágyi András (1717–1723)

Szilágyiról először 1717. november 14-ről van adatunk, amikor fizetése növelését kérte, amelyet azután az egyháztа-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

nács 60 frt. készpénzben, 60 véka búzában és 60 veder borban állapított meg. 1722. október 18-án a harangoztató-gazda tisztét is reábízták, a következő esztendő február 28-án azonban már azt jegyezte fel a konzisztórium jegyzője, hogy Szilágyi „magát méltatlannak vélte az éneklő chorusban való szolgálatra" s ezért állásáról leköszönt, harangoztató-gazdai tisztségétől azonban csak egy évtized múlva, 1735. augusztus 3-án vált meg.[41]

Személyi adatai közül annyit tudunk, hogy első feleségét nagyenyedi Telegdi Erzsébetnek hívták, akit – a szabó céh számadáskönyve szerint – 1734. március 15-én temettek el.[42] 1737. szeptember 15-én említett második feleségének Tályai Mária volt a neve.[43] Szilágyi 1740-ben hunyt el, temetése május 3-án történt.[44] 1739. április 16-án meghalt ötesztendős leánykájával közös sírköve a házsongárdi temetőben ma is megvan.[45] A síremlékre kifaragott mérleget tartó kar Szilágyi kereskedő foglalkozását jelképezi.

6. Ismeretlen diák (1723)

Szilágyi Andrásnak 1723. február 28-án történt lemondásával gazda nélkül maradt éneklő szék (pulpitus) elé egy kollégiumi diákot állítottak a kurátorok. Öt hónapig tartott itteni alkalmazása. Nevét nem tudjuk.

7. Szentkirályi Gerson (1723–1750)

Az egyháztanácsi jegyzőkönyv határozatai között olvassuk, hogy Szilágyi eltávozásával megüresedett kántori állásra „tiszt. Szentkirályi Gerson uramnak ő kegyelmének mind énekbeli facultását mind maga dicséretes magaviselését hallván", a konzisztórium meghívja és 1723. július 25-én állásába konformálja.[46] Forrásunkban ez az első adat, amely a kántor énekbeli képességét külön is hangsúlyozza, bár sejtjük, hogy a „dicséretes magaviselés"-én kívül mindig is ez volt a legfontosabb feltétel.

Neve még 1726. július 14-én is előfordul, mint amikor egy túzokmáli szőlőt tízévi fizetése fejében örök tulajdonba átvesz az egyházközségtől.[47] Ez a szőlő valószínűleg azzal a túzokmáli három fertály szőlővel azonos, amelyet Barla Mihály 1646. szeptember 5-én kelt végrendeletével hagyott az eklézsiának.[48] Ettől a szőlőtől különben azért is válhatott

[Erdélyi Magyar Adatbank]

meg könnyen a kurátorok testülete, mivel meglehetős távolsága miatt nehéz volt a kezelése.

Szentkirályi nevét a számadásokban utoljára 1749. október 23-án találjuk, azután pedig a jegyzőkönyv 1751. január 8-án néhaiként említi s helyébe új kántort választ.[49]

8. Beke György (1751–1774)

Szentkirályi elhunyta után a belső kántori állásra 1751. január 8-án tiszteletes Beke György szatmárnémeti kántorleányiskolai tanítót alkalmazták.[50] Előző állomáshelyén ő már 1743 óta vezette a templomi éneklést és a leányok oktatását,[51] a kolozsvári kurátoroknak hihetőleg szatmárnémeti elődje, Dömsödi Sámuel ajánlotta, aki ekkor már a városunkbeli külső templom kántora volt.

Itteni állását Beke még ugyanebben a hónapban el is foglalta, miként ezt saját kezű feljegyzése bizonyítja: „Succedálván én Isten kegyelméből Beke György b. cantorságra in anno 1751. die 26. januarii".[52] Itteni énekvezérsége 23 évre terjedt. Halála 1774. április 9. és 27. között következett be, minthogy az utóbbi időpontban néhaiként említik, s helyébe új kántort választanak.[53]

Az ő idejében, vagyis 1765 augusztusára elkészült a belső templom orgonája, mellé azután külön orgonistát állítottak. Beke azután már csak nagyobb végzettsége miatt, továbbra is megmaradt éneklő kántornak.

Családjáról is van valamelyes tudomásunk. Apja 1756. május–július hónapokban halt meg Kolozsvárott.[54] Ismeretes Kis Judit első és Ertsei Erzsébet nevű második felesége, akitől született gyermekekről is van emlékezet.[55]

9. Keresztes Sámuel (1774–1809)

Tanult a kolozsvári kollégiumban. Itt a törvényeket aláírt diákok névsorában „Samuel B. Keresztes" néven 1762 táján írta alá az iskola törvényeit és lépett a felső évfolyamokba. Neve után tévesen íratott a kántor megjelölés helyett, hogy „orgonista Factus".[56] A konzisztóriumi jegyzőkönyv szerint néhai Beke György helyébe 1774. április 27-én „lónai mester Keresztes Sámuelt" választották belső kántornak.[57]

Szolnok-Doboka megye oktatásügyének történetében Kendilónáról találjuk feljegyezve, hogy a XVII. század eleji kuruc háborúk idején újólag annyira elpusztíttatott, hogy

[Erdélyi Magyar Adatbank]

most már papot sem tarthatott. 1768-ban azonban a földesúr, gróf Teleki Ádám tábornok tanítót hozatott, s ekkor utasította az egyházvizsgáló bizottság a szülőket, „hogy senki gyermeket a tanulástól el ne vonja, s tanulásra feladja, hogy bárcsak olvasásra s a gyülekezetben való éneklésre taníttassanak". Ez a tanító a Kádár Józseftől tévesen „Keresztei Sámuel"-nek írt[58], kolozsvári kántorral azonos személy.

Keresztes azután Kolozsvárra történt megválasztása után állását egy héten belül már el is foglalta. A decimátor számadáskönyve szerint „Anno 1774, 3-tzia Maji succedalvan nehai Beke György után Keresztes Sámuel".[59]

A diákok névsorában felsorolt nevében a B. névrövidítés bizonyosan a származási helyet, mégpedig hihetőleg Bacont jelöli, s ezért I. Apafi Mihály 1681. május 29-én Gyulafehérváron keltezett adománylevelével megnemesített nagybaconi Keresztes Máté családjából származván, netalán öccse volt ugyancsak Keresztes Máté nevű erdélyi református püspöknek.

A halotti anyakönyv bejegyzése szerint Keresztes Sámuel feleségét 1788. április 27-én, őt pedig 1809. április 13-án temették el.[60]

II. A belső templom orgonistái

1. Czerjék Szabó Ferenc (1765–1766)

A konzisztórium 1765. augusztus 9-én hozott határozata szerint: „Elkészülvén a b. Farkas utczai templomban való orgona, resolváltatott hogy Tzerjék Szabó Ferencz legyen az orgonás".[61] A következő évben október 30-án azonban már mást választottak helyébe. Valószínűleg, hogy képességei a kívánalmaknak nem feleltek meg, mert 1767. február 12-én már mint „elbocsátott orgonistá"-ról van róla emlékezet.[62]

2. Zetz Mihály (1766–1775)

Czerjék helyébe 1766. október 30-án Zetz Mihályt választották meg, aki eddig Bonchidán volt orgonás.[63] Új állomáshelyén azután nem sokkal több, mint kilenc évig töltötte be feladatát, minthogy 1775. december 31-én már néhainak mondják s helyét be is töltik. Ugyanekkor említik feleségét és Sámuel nevű asztalos legény fiát.[64]

3. Zoltán Pál (1776–1791)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Zetz Mihály elhunytával az eddig külső templombeli orgonista Zoltán Pált 1775. december 31-ével a Farkas utcai templomhoz rendelte a konzisztórium.[65] Itt tizenöt és fél évig szolgált. Meghalt 1791-ben, Farkas utcai lakásáról május 10-én kísérték ki a temetőbe. Első feleségét 1779. január 3-án, a másodikat pedig 1782. augusztus 13-án temették el az egyházközségi ispotályból.[66]

4. Bálint György (1791–1812)

Az egyháztanácsi jegyzőkönyv szerint néhai Zoltán Pál helyébe az eddigi külső orgonista Bálint Györgyöt 1791. május 18-án rendelték a belső templombeli szolgálatra.[67] Tizenegy esztendei itteni szolgálata után 1812-ben hunyt el 58 esztendős korában, eltemették október 26-án. Tordai Mária (Mihály leánya) nevű feleségét 1786. szeptemberében vette házastársul, aki azután 37 évvel élte túl az urát, elhunyván 1849 szeptemberében.[68] Gyermekei közül Máriát 1787. szeptember 25-én, Györgyöt 1788. november 21-én, Sámuelt 1790. július 15-én, Annát 1797. május 10-én keresztelték.[69] Közülük György a kollégiumban 1804-ben írta alá az iskolai törvényeket és lépett a felsőbb évfolyamokba. Neve után írt megjegyzés: „tiszttartó valahol".[70]

III. A külső templom kántorai

1. Ismeretlen diák (1714)

Az egyháztanácsi jegyzőkönyvbe 1714. június 3-án a jegyző azt vezette be, hogy a külső templom annyira felépült, hogy már istentiszteletet is tarthatnak benne, ezért egy alkalmas diákot megbíznak a papi, egy másikat pedig a kántori teendők végzésével.[71] Erről a kántori funkcióval megbízott diák nevéről a források egészen hallgatnak.

2. Tordai Sámuel (1715–1724)

Három esztendőn keresztül a belső templomban szolgált Tordai Sámuelt az 1716. évben a hóstáti templomnál találjuk.[72] Valószínű azonban, hogy a megelőző év októberének elején már ide helyezték át, minthogy Viski Pál kollégiumi seniort 1715. október 20-án tették meg belső kántornak.[73] Nevét ezután ettől az időtől kezdődőleg egészen 1724-ig minden évben megtaláljuk, míg az utolsó év január 10-én azt

[Erdélyi Magyar Adatbank]

jegyezte fel a számadást készítő kurátor, hogy „Cantor Thordai Sámuel uram[n]ak kedves leánya tisztességes eltemettetése alkalmatosságával fizetésében attunk 12 – 00 fl". Néhány nap múlva, vagyis január 21-én pedig az van róla emlékezetül hagyva, hogy „T. Cantor Thordai Sámuel Uramat csendes halál által Isten ki szollit[á] ez árnyék vilagbul". Özvegyéről azután 1725. január 6-án[74] és 1732/33. gazdasági évben találunk említést.[75]

3. Hadadi Márton (1724–1728)

Vele nagyon valószínűleg azonos az a „külső templomban szolgáló cantor deak", akiről Tordai halála után, vagyis 1724. augusztus 10-i kelettel tesz említést a számadáskönyv. Ugyanez a forrás december 19-én már „külső cantor Hadadi"-t nevezi meg[76], holott nevezett megválasztása csak a következő évben történt meg.

A kollégium alumnus diákjainak 1718-ban megkezdett külön nyilvántartásában találjuk, hogy Hadadi Márton 1721. november 29-én írván alá a kollégium törvényeit, lépett a felső évfolyamokba[77], a diákok névsorában pedig „Martinus Hadadi" nevéhez azt a megjegyzést fűzték: „cantor externus Claud[i]acus fact[us] brevi obiit".[78]

Az egyháztanácsi jegyzőkönyv 1726. január 6-án kelt határozatából megtudjuk, hogy „boldog emlékezetű Thordai Sámuel külső kántor" utódául Hadadi Márton kollégiumi tanulót rendelték kántorul és az iskola tanítójául.[79] Életét azonban csakhamar be is fejezte. A szabó céh számadáskönyve szerint „1728. 16. Ap[rilis] Az külső kantort Hadadi uramat temettük. Fizettek érette Flo. 2."[80]

4. Bodoki H. Sámuel (1730–1734)

Hihetőleg azonos azzal a külső templomban kántoroskodott deákkal, akit a számadáskönyv Hadadi halála óta egészen 1730 júniusáig név szerinti megjelölés nélkül említ.

A kollégium anyakönyveiből megtudjuk, hogy „Samuel H. Bodoki" 1725. december 11-én írta alá az iskolai törvényeket[81], a diáknévsor pedig nevéhez azt a megjegyzést fűzi, hogy „satisfecit, cantor externus Claud, inde coll. Enyed togatus factus, dein piliticus."[82]

Bodoki tehát éneklésbeli képességéért 1730. augusztus 13-án véglegesített kántorként rendeltetett a külső templom-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

hoz, nevét azonban 1734. július 25-én már utoljára említik.[83] E tájban kellett azután állásából kibúcsúznia s ekkor távozhatott el Enyedre, ahol ismét magára öltve az alumnusok tógáját, folytatta félbehagyott tanulmányait. Iskoláinak elvégzése után hivatalnoki pályára lépett.

Bodoki nevében a H. névrövidítés feloldását Váradi Varga Erzsóknak 1734. február 12-én Kolozsvárt keltezett végrendeletében találtam meg. Ebben ugyanis, mint egyik tanú nevét „Bodoki Henter Sámuel"-ként írja alá. Aláírását megerősítő pecsét képe: koronából növekedő három szál virág, a pajzs felett korona, takarók mindkét felől.[84] Ilyenképpen egyike volt a több jeles férfiút adott bodoki Henter család tagjainak.

5. Széki Elek Mihály (1734)

Bodoki eltávozása után ideiglenes megbízatással egy kollégiumi diákot állítottak helyébe. Nevét és szolgálati idejét a számadáskönyv bejegyzéséből állapíthattam meg. Eszerint „A substitutus külső Cantor[na]k is Széki E. Mihály[na]k most tsak egy Angariara fizettünk, h. e. pro Mensibus Julio, Augusto et Septembri hujus Anni 1734. Salariuma ad dictum tempus flor. hung. 10. d. 00."; továbbá „substitutus cantor Széki Elek Mihály"-nak még október, november és december 12-ig járó fizetését is kiegyenlítették.[85] Tehát 1734. júliusától december közepéig tartott helyettesítésének ideje.

A kollégiumi anyakönyvekből tudjuk, hogy Elek Mihály nevezetű diák 1734. június 29-én írta alá a kollégium törvényeit.[86] Nehány napra ezután már meg is kapta a külső templomhoz való kirendelését. Iskoláinak elvégzése után az életben történt elhelyezkedéséről így számol be a diákok névsora: Michael Elek cantor N. Banyaensis factus."[87]

6. Dömsödi Sámuel (1734–1754)

A szatmárnémeti egyházközségben szolgált leányiskolai tanítókántorok sorában találtam 1733-ban Dömsödi Sámuelt, ki innen új állomáshelyére, Kolozsvárra vitetett.[88] Itt azután 1734. december 12-én köszönhetett be, minthogy a számadáskönyvbe írt bejegyzés szerint „Dömsödi Sámuel uram Szatmár-Németiből magát Kolozsvárra bévecturáztatván", fizetése az írt napon kezdődött.[89] Ettől számítva neve két év-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

tizedig mind a kurátorok, mind pedig a quártások számadáskönyvében megszakítás nélküli sorban fordul elő.

A külső templom bibliájának betörés folytán történt ellopásával kapcsolatosan 1754. március 1-én felvett tanúvallatási jegyzőkönyvben – mint tanú – az ő neve is előfordul, mégpedig mint „Reverendus Samuel Dömsödi Annor[u]m 49. Cantor Ecclesiae Refor. Templi exteritoris". Így 1705 táján születhetett. Vele egyszerre kihallgatott felesége nevét meg így találtam: „Honesta Femina Elizabetha Szilagyi Annor. 48. Consors p[rae] mentionati Rdi Samuelis Dömsödi".[90] Családi életükről mindössze csak annyi ismeretes, hogy az 1742. esztendőben egymást követő nyolc napon belül két gyermeküket temették el.[91]

Dömsödi elhalálozásának pontos idejét nem tudtam megállapítani, bár fizetését 1754. augusztus 10-én a felesége vette fel, minthogy neve a számadáskönyvben december 19-én is előfordul, hihető, mégiscsak ezután hunyt el. Özvegyét 1755. február 8-án említi a quártás számadáskönyve.[92]

7. Molnár Mihály (1755–1804)

A kollégium alumnusainak anyakönyvében találtam az iskola törvényeit 1748 tavaszán aláírt Molnár Mihály diákot. A tanulók másik névsorában nevéhez azt fűzte a bejegyzéseket író senior, avagy professzor, hogy „cantor Claud. Subúrbanorum factus, hon[este] val[edixit]".[93]

Az egyházközség szolgálatába történt lépéséről a számadáskönyv ad felvilágosítást. Eszerint „Anno 1755. die 10. martii néhai Dömsödi uramnak succedalván a' külső kántorságban Molnár Mihály uram, percipialta ő kegyelme buzabeli fizetését e' szerént".[94]

Egy félévszázadon keresztül szolgálta a külső templomot. Halála 1804-ben következett be. Temetése október 21-én ment végbe.[95]

Hosszú szolgálatának eseményeiről semmi emlékünk sem maradt, csupán családi körülményeiről tudunk egyet és mást. Molnár négyszer nősült. Első felesége Bodor Éva, lécfalvi Bodor Pál kolozsvári könyvkötő, majd egyházfi testvére, aki 1763. március 3-a táján hunyt el. Második felesége Makkai Mária, harmadik Komlósi-leány, a negyedik pedig Böszörményi-leány, akit – urát túlélve – Kül-Magyar utcai lakásá-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

ról 1814. augusztus 28-án, 76 esztendős korában temettek el.[96] Molnár halálát négy gyermeke élte túl.[97]

Olasz György egeresi pap nagybaconi Incze Mihály kolozsvári lelkipásztor-espereshez 1785. március 15-én írott levelében említi sógorát, a külső kántort és annak feleségét, mint sógorasszonyát, nevüket azonban nem árulja el.[98]

IV. A külső templom orgonistái

1. Zoltán Pál (említik 1772–1775-ig)

Arra vonatkozólag nincsen semmi adatunk, hogy a hóstáti fatemplomban mikor állították fel az első orgonát. Valószínűnek tartom azonban, hogy a belvárosival egy időben, vagy pedig röviddel azután. Ezt az a körülmény is bizonyítja, hogy az első orgonista szolgálati idejének kezdetét bárha nem ismerjük, de a quártások számadáskönyvében Zoltán Pál neve már 1772-ben jelentkezik. Itteni szolgálata 1775. december 31-ig tartott, minthogy néhai Zetz Mihály belső templombeli orgonista helyébe ekkor őt rendelte be az egyháztanács.[99]

2. Bálint György (1780–1791)

A kollégiumban az 1774, vagy 1775. évben írta alá az iskolai törvényeket s lépett a felsőbb évfolyamokba. Úgy látszik, hogy értett a hangszerekhez, minthogy – Török István szerint – a kollégium orgonájához már 1776-ban orgonistává tétetett.[100] Én azonban inkább hiszem, hogy ekkor inkább a külső templomhoz rendeltetett ideiglenes szolgálatra, a kollégiumnak pedig aligha volt külön orgonája.

A diákok névsorában nevéhez azt jegyezték: „in eccla Claudio. orgonista factus 1780"[101], vagyis ekkor kilépve a kollégium kötelékéből, a templom szolgálatában véglegesítették. Itt 1791. május 18-ig teljesítette hivatását, amikor is az elhunyt Zoltán Pál helyébe a Farkas utcai templomhoz helyezték át.[102]

3. Gyulai István (1791–1812)

A kollégiumban 1784 táján subscribált. Török István szerint ott is az orgonistasággal bízatott meg, ezt a tisztet azután 1789-től 1791. április 1-ig töltötte volna be.[103] Majd a diákok névsora szerint „orgonista Claud. Factus".[104] Bálint György-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

nek belső templombeli szolgálatra történt áthelyezése miatt megürült hóstáti templombeli állásra rendeltetett 1791. május 18-án."[105]

Szolgálatát 1812. december 13-ig töltötte be, amikor is „néhai Bálint György belső orgonista helyébe[...] transferaltatott".[106] Itt azután még újabb huszonkét esztendeig folytatta hivatását. Halála 73 éves korában, 1834. április 27-én Belső-Farkas utcai lakásán következett be.[107]

Gyulai életkorának utána számítva azt találtam, hogy 1761/62-ben kellett születnie. Az egyházközség anyakönyveiben csakugyan találtam is egy 1762. március 9-én keresztelt István nevű kisdedet, mint a Gyulai János és Koszorús Sára fiacskáját.[108] A gyermek azután ugyanahhoz a nagyváradi Gyulai családhoz tartozott, amelynek legjelesebb tagjai: Gyulai Ferenc színész, akinek mellszobra a Farkas utcai régi színház utcára tárt fülkéjében állott, az ő testvéröccse pedig Gyulai Pál, egyetemi tanár, író.

Gyulai István családi körülményeiről annyit tudunk, hogy felesége Herman Ferenc és Csehi Annának 1775. szeptember 25-én keresztelt és 1835. szeptember 10-én eltemetett Lídia nevű leánya[109], akitől született öt gyermekéről van emlékezet.[110]

A XIX. és XX. századokbeli kántorok és orgonisták sorát adataim hiánya miatt csak hézagosan tudnám összeállítani, ezért csak megemlítem, hogy a belső templomban kántorok komollai Szász Lajos, Zsigmond Ferenc, Imre Zsigmond; orgonista pedig tompai Botos István nevéről számolhatok be. A külső templomban Pap József, Tóth Tamás, Nagy Kálmán és olykor – mint kisegítő – a zeneszerszámokhoz is értő Tóth Ferenc egyházfi töltötte be a kántori feladatot.

Jegyzetek

[1] Fekete Mihály: A kolozsvári ev. ref. főtanoda története. Kolozsvár 1875. 22–24. és Jakab Elek: Kolozsvár története. Oklevéltár II. 291–292.

[2] 1638. évi számadáskönyv. (Az unitárius egyházközség levéltárában.)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

[3] Címlapnélküli vagyonleltárkönyv 8B lev. (A református eklézsia levéltárában.)
[4] Bedi András és Kobzos István Regestum Seu Ratioja. (A református eklézsia levéltárában.)
[5] Istvándi Bálint és Keczely Gergely Számadó Regestuma. (A református eklézsia levéltárában.)
[6] 1645–52. évi harangoztatási számadáskönyv. (A református eklézsia levéltárában.)
[7] Lásd a 3. és 4. számú jegyzetet.
[8] Városi sáfár 1659. évi számadáskönyve 133, 144. (A református eklézsia levéltárában.)
[9] Hosz Pál és Szathmári János Ratioja 20B lev. (A református eklézsia levéltárában.)
[10] Budai Mihály 1678. május 31–1679. május 25-i számadásának brevis extractusa 2B lev. (A református eklézsia levéltárában.)
[11] Istvándi Bálint és Keczely Gergely Regestuma i. m. 26A lev.
[12] Istvándi Bálint és Keczely Gergely Regestuma i. m. 37A lev.
[13] Jakab Elek: Kolozsvár története. Bp. 1888. 777. jegyzet.
[14] Series rerum konzisztóriumi jegyzőkönyv 21. (A református eklézsia levéltárában.)
[15] A szabó céh által eltemetettekről készített számadáskönyv. (Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltárában)
[16] A református egyházközség levéltára és az evangelikus egyház anyakönyve.
[17] Hosz Pál és Szathmári János Ratioja i. m. 18A lev.
[18] A református eklézsia levéltárában.
[19] Budai Mihály 1678. május 31–1679. május 25-i számadásának brevis extractusa 2A lev. (A református eklézsia levéltárában.)
[20] Hosz Pál és Ujfalusi Sámuel 1682–83. évi számadáskönyve. (A református eklézsia levéltárában.)
[21] Végrendeletek csoportja. (A református eklézsia levéltárában.)
[22] Series rerum konzisztóriumi jegyzőkönyv i. m. 17, 25.
[23] A református eklézsia levéltárában.
[24] Adatok a magyar egyházi éneklés és leányoktatás történetéhez. Kántorok a kolozsvári reformátusság első századában. A kolozsvári református kántorok munkaköre. *Művelődési törekvések a század második felében. Herepei János cikkei.* Szerk. Keserű Bálint.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Bp.–Szeged 1971. 288–325. (Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez III. Szerk. megj.)
[25] Rationarium című számadáskönyv. (A református egyházközség levéltárában.)
[26] Rationarium című számadáskönyv i. m.
[27] Nomina studiosorum collegii Claudiaci 21. (A református kollégium levéltárában.)
[28] A Farkas utcai templomban, a papi székeken.
[29] Könyvtári katalógusok bejegyzései. (A református kollégium levéltárában.)
[30] Series rerum című jegyzőkönyv 123. (A református eklézsia levéltárában.)
[31] Rationarium című számadáskönyv i.m.
[32] Czegei Vass György és László naplói 478.
[33] Rationarium című számadáskönyv i.m.
[34] Rationarium című számadáskönyv i.m.
[35] Series rerum i. m. 124.
[36] Series rerum i. m. 67.
[37] Történelmi Tár 1887. 199.
[38] Debreceni Protestáns Lapok 1902. és Dunántúli Protesténs Lapok 1917. 202.
[39] Rationarium című számadáskönyv i.m.
[40] Nomina studiosorum i. m. 22.
[41] Series rerum i. m. 128, 146, 147, 163.
[42] Szabó céh exactorainak számadáskönyve. (Az Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltárában)
[43] Series rerum i. m. 168.
[44] Szabó céh exactorainak számadáskönyve i.m.
[45] A házsongárdi temetőben III. osztály B. tábla 649. és 651. sz. sírok között.
[46] Series rerum i. m. 148.
[47] Series rerum i. m. 153.
[48] Eredeti végrendelet és az 1664. évi vagyonleltárkönyv 30/B. (A református eklézsia levéltárában.)
[49] Series rerum i. m. 184.
[50] Series rerum i. m. 184.
[51] Kiss Kálmán: A szatmári református egyházmegye története. 883. és Sarkadi Nagy Mihály – Bartók Gábor: Szatmár-Németi

[Erdélyi Magyar Adatbank]

szabad királyi város egyházi és polgári történetei. Szatmárt 1860. 220, valamint Bartók Gábor: Pótlék Szatmárnémeti történetéhez. Sárospataki Füzetek 1861. 442.

[52] Az 1738/54. évi számadáskönyv. (A református eklézsia levéltárában.)

[53] Series rerum i. m. 230.

[54] Pataki István quártás 1756/57. évi ratioja. (A református eklézsia levéltárában.)

[55] Első feleségétől született és 1753. augusztus 20-án keresztelt leánya Krisztina, bizonyosan az ő gyermekük volt az a „Kántor Beke Mária", akinek N. N.-től született Mária nevű leányát 1763. február 16-án keresztelték. Majd Ertsei Erzsébettől született két Zsuzsanna nevű gyermekéről tudok. Egyiket 1763. január 8-án, a másikat 1768. december 4-én keresztelték. (Ezeket az adatokat az anyakönyvek őrzik, míg az alábbiakat a decimatorok számadáskönyveiben találtam.) Az 1755/56. gazdasági évben „kántor Beke uram gyermeke meghalván sírásóknak fizettem 2 Flor. 04 Dr. és Kántor uramnak is temetésire gyermekinek adtam 3 Flor. 24 Dr." Majd 1771. július 27-én „az belső kántor két gyermekének két koporsót csinálván ennek előtte Asztalos (Umling) Lőrintz, most fizettem 3 Flor. 06 Dr."

[56] Nomina studiosorum collegii Claudiaci i. m. 54.

[57] Series rerum i. m. 230.

[58] Kádár József: Szolnok-Doboka vm. nevelés- és oktatásügyének története. 1800-tól. Dés 1896.305–306.

[59] Decimátori számadáskönyv. (A református kollégium levéltárában.)

[60] Az egyházközség halotti anyakönyve A kötet. (A református eklézsia levéltárában.)

[61] Series rerum i. m. 219. Entz Géza: A Farkas utcai templom. Kolozsvár 1948. 26.

[62] Series rerum i. m. 221, 224.

[63] Series rerum i. m. 221.

[64] Series rerum i. m. 221, 231.

[65] Series rerum i. m. 231.

[66] Az egyházközség halotti anyakönyve A kötet i.m.

[67] Series rerum i. m. 231.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

[68] Harmati Sámuel belső egyházfi tulajdonomban levő jegyzőkönyve. 30A lev.
[69] Keresztelési anyakönyv B kötet. (A református eklézsia levéltárában.)
[70] Nomina studiosorum collegii Claudiaci i. m. 21.
[71] Series rerum i. m. 123.
[72] Rationarium i. m.
[73] Series rerum i. m. 124.
[74] Rationarium i. m.
[75] Füzéri György quártás számadáskönyve. (A református eklézsia levéltárában.)
[76] Rationarium i. m.
[77] Ad tollendas circa Adstationem saepius recurrentes difficultates [etc.] c. anyakönyv I. kötet. (A református kollégium levéltárában.)
[78] Nomina studiosorum collegii Claudiaci i. m. 21.
[79] Series rerum i. m. 150.
[80] A szabó céh számadáskönyve i. m.
[81] Ad tollendas i. m.
[82] Nomina studiosorum collegii Claudiaci i. m. 29.
[83] Series rerum i. m. 160, 162.
[84] Eredeti végrendelet (A református egyházközség levéltárában.)
[85] Rationarium i. m.
[86] Ad tollendas i. m.
[87] Nomina studiosorum collegii Claudiaci i. m. 33.
[88] Kiss Kálmán: A szatmári református egyházmegye története 833. és Sarkadi – Bartók: Szatmár-Németi ... történetei 220, valamint Bartók G: Pótlék Szatmárnémeti történetéhez i. m. 442.
[89] Rationarium i. m.
[90] Tanúkihallgatási jegyzőkönyv. (A református egyházközség levéltárában.)
[91] A szabó céh számadáskönyve szerint: „1742. 27dik Augusti temettük T. Dömsödi Ur[am] Leanyat. Fl. 2 és 4ta Septembr. Temettük ugjan az T. Dömsödi Ur[am] gyermeket. Flo. 2."
[92] Pataki István Ratioja. (A református egyházközség levéltárában.)
[93] Ad tollendas i.m. és Nomina studiosorum collegii Claudiaci i.m. 33.
[94] Halotti anyakönyv A kötet. (A református eklézsia levéltárában.)
[95] Halotti anyakönyv A kötet i.m.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

[96] Halotti anyakönyv. A kötet i.m.
[97] Gyermekei az első asszonytól: 1. ismeretlen nevű +1757; 2. Klára ker. 1759. V. 6.; 3. Késmárkiné +1778. XII. 23. A második feleségtől: Mária ker. 1764. IV. 24. A harmadik feleségtől: Zsuzsanna ker. 1767. VI. 15. és Mihály ker. 1770. VII. 4. (Anyakönyvek, gondnoki és quártási számadáskönyvek.)
[98] A levél dr. Lengyel Dánieltől kivonatolt másolata tulajdonomban.
[99] Series rerum i. m. 231.
[100] Török István: A kolozsvári ref. koll. története. Kolozsvár 1905. III. 135.
[101] Nomina studiosorum collegii Claudiaci i. m. 65.
[102] Series rerum i. m. 270.
[103] Török István: A kolozsvári ref. koll. története i. m. III. 135.
[104] Nomina studiosorum collegii Claudiaci i. m. 73.
[105] Series rerum i. m. 270.
[106] Konzisztoriális jegyzőkönyv.
[107] Halotti anyakönyv A kötet i.m.
[108] Keresztelési anyakönyv A kötet. (A református eklézsia levéltárában.)
[109] Anyakönyvek A és B kötetek. (A református eklézsia levéltárában.)
[110] Gyermekeik: Sámuel (ker. 1795. V. 23.), Dániel (ker. 1797. II. 27. +1873. IX 24.), László (ker. 1799. II. 2.+1808. V. 1.), Lídia (ker. 1801. IX. 15.+1813. VI. 13.), Zsuzsanna (ker. 1808. II. 27.) A református egyházközség anyakönyveiből kiírt adatok. (A református eklézsia levéltárában.)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A KOLOZSVÁRI RÁKÓCZI-KEHELY ÉS MESTERE

Ismeretes, hogy mennyire szívügye volt az öreg Rákóczi György fejedelemnek és feleségének, Lorántffy Zsuzsannának az évtizedek óta romokban heverő kolozsvári Farkas utcai templom felépítése, berendezése és felszerelése. Ezt mi sem bizonyítja jobban, minthogy a munkálatokat nemcsak egész Erdély legjelesebb mestereivel végeztette el, akiket Kolozsvárról, Gyulafehérvárról, Brassóból, Szebenből, Besztercéről Segesvárról hozatott, hanem a templom boltozatának elkészítésére Kurlandiából hozatott be kőmíveseket, azután a szószék felé a koronát Törökországból rendelt ciprusfából Lengyelországban készíttette el. Az országbeli legkiválóbb mesterek közül csupán a nagyszebeni Elias Nicolai szobrászt, a fehérvári Kőfaragó Benedeket s a kolozsvári Régeni Asztalos Jánost említem meg, mint akik együttes munkával készítették el a remek szép szószéket; ezen kívül még külön is hangsúlyoznom kell a kolozsvári Brózer István ötvös nevét, ugyanis az ő munkája a ritka becses úrvacsorai kehely.[1]

Kövendi György Kolozsvár város sáfárának számadáskönyvében feljegyezve találjuk, hogy 1647. június 25-én „Pataki 4 katonak iünek Kenderesj Tamas, Szaz Tamas, Beke Andras, Nagy Istua[n][...] Ezek az Vy templomhoz ualo Eöregh Sellegh Poharokat hoztak Patakrol".[2] A fejedelem e drága értékeket megbízható, régi, hű embereivel hozatta le a pataki várban őrzött kincsek közül. Az elsőnek megnevezett katonát, Kenderesi Tamást, mint hadnagyot és vele együtt négy tiszttársát, 21 tizedest és 115 közgyalogost Rákóczi még uralkodásának elején, 1631. június 23-án kiállított adománylevelével különböző alkalmakkor teljesített hű és kitartó szolgálatuk jutalmaképpen az ország címeres nemesei sorába emelte.[3]

A pataki katonák érkezése után négy nappal, vagyis 1647. június 29-én megint „Patakrol hoztak Klastromhoz ualo kehelt Tompa Andras es Egied Andras".[4]

Melyik volt e kehely s melyek voltak az öreg serlegpoharak? Erre a kérdésre is lehetséges felelnünk. Ugyanis I. Apafi Mihály fejedelemnek, mint az erdélyi református egyházak legfőbb patrónusának rendeletére a kolozsvári egyházközség kebeléből kijelölt nyolc főből álló bizottság 1664. május 30-án összeírta az

[Erdélyi Magyar Adatbank]

eklézsia javait. A különböző ingó és ingatlan vagyon között azután megtaláljuk Rákóczi György és Lorántffy Zsuzsanna személy szerinti ajándékait is. Ezt, az adományozás megtörténte után eltelt tizenhetedik esztendőben készített felsorolást pedig – már csak a rövid időköz miatt is – feltétlenül hitelesnek kell elfogadnunk. Ehhez számítsuk még azt a körülményt is, hogy – e vagyoni összeírás könyvében több helyen világosan felismerhető Szalárdi János egyházközségi kurátor, egykori fejedelmi titkár, levéltáros, krónikaíró jellegzetes betűivel rótt saját kezű bejegyzése. Ha e felsorolásban bármicsoda tévedést fedezett volna fel, föltétlenül helyesbíti volna, mert hiszen ő, mint az udvar belső embere, legjobban ismerhette fejedelme adományának egyes darabjait.

Eszerint tehát „Templom edénj következnek", mégpedig első sorban „Az mellyeket Idvezült Öregbik Rákotzi Fejedelmünk ajándékozott Ecclésiánk[na]k ugjmint Ur Vatsorájához valo ezüst és Aranj marhák". Közöttük legelőbb is említve „1 Aranj pohár 1 Aranj Tányerral edjütt, vagjon ebben a kettöben Aranj Nro 350".[5]

E felsorolásban megtalált aranypoharat, azaz helyesebben kelyhet könnyen lehetséges azonosítanunk az amúgy is közismert emlékkel. Azonosságát kétségtelenül bizonyítja magának a kehelynek a felirata. Aranymívességünk egyik legkiválóbb alkotásának, s az erdélyi zománcos eljárás ragyogóan pompás műremekének leírását magamtól csak emlékezetemre támaszkodva adhatom, mivel jegyzetanyagom javarésze megsemmisült. Eszerint az aranykehely hat karélyú alapon kiképzett talpa gazdag zománcdíszítésű, a talphoz viszonyítottan kissé aránytalanul nagy kupáján, amely a kihajló peremű serlegformától eltérően függőleges kiképzésű palásttal alakíttatott ki, hasonlóképpen zománcos foglalatba helyezett 18 ovális medalionon Krisztus passiójelenetei vannak ábrázolva. Ehhez az elnagyolt körvonalazáshoz szükségesnek látom Mihálik József jórészben helyes megállapításának nehány sorát is csatolnom. Eszerint ez az érdekes serleg, mely a peremén látható gyűrűből sejthetőleg valamikor fedéllel bírt, négyes karélyokból alakított csúcsíves pártával áttört hatkaréjú, nagyon is keskeny talpon áll, amely a nyél oldalaira s a kuppára opál, világoskék, fehér, fekete, áttetsző zöld, vörös és sárga zománcokkal ékesített domború leveles

[Erdélyi Magyar Adatbank]

és virágos díszítésekkel van erősítve. A serleg két gyűrűje s a nodus a virágos ornamentumoktól eltérő módon, vagyis champlevé-zománccal van ékesítve, amely eljárás hazai ötvösműveinken a XVI. és XVII. században igen ritkán, fordul elő s inkább Európa nyugati részében, s a bécsi és prágai ötvösműhelyekben dívik ebben az időben. Sajátságos ízlés nyilatkozik meg a kuppán látható díszítésen, mellyel a mester három sorban a passió történetét a lábmosóstól a feltámadásig ábrázoló 18 ellipszisalakú domborművön olykép alkalmazta, hogy azokat alulról felfelé haladó egyenes szárral bíró nagyobb áttört virágok szirmai közé virágszékek gyanánt befoglalta.[6]

A leírás kiegészítéseképpen még ideiktatom az 1901. évbeli leltár egynehány adatát, mégpedig a kuppa külső peremén az úrvacsorára utaló bibliai idézetek vannak bevésve, így „Bibite ex hoc poculum[!] benedictionis, qui bene dicimus, nonne communio sanguinis Christi est. I. Kor. 10 v. 16. hoc poculum, est nonnus illud pactum per meun sanguinem sanctum. Paul I. Kor. 2 v. 25". A kuppa öblének fenekén a zománcozott Rákóczi-címer „Georg. Rákoczi D. Gr. Pr. Tr. Par. Re. Hun. Do. et Sic. Com. 1641." körirattal együtt van kiképezve. De a készítő mester nevét is megtudjuk, ha a kuppát lecsavarjuk, s azután a talapzat száráról a stílusokat s a nódust leemeljük. Az így csupasszá lett száron bevésett betűkkel találjuk: „Coloswarat Broser Istvan Czinalta Anno 1.6.4.0."[7] E felirat alapján nemcsak egy XVII. századi erdélyi mesternek érdekes művét lehetett kor és hely szerint megállapítani, de ezzel együtt az a műtörténeti szempontból fontos eredmény is bebizonyosodott, hogy a translucid vájt zománcot a XVII. század első felében már hazai ötvösök is alkalmazták.[8] A kehely magassága különben 25 cm, súlya pedig 1055 gr.[9]

Mihaliknak azt a feltevését, hogy ennek a mindig féltve őrzött, pompás kehelynek valamikor fedele lett volna, meg kell cáfolnunk. Bár kétség sem fér hozzá, hogy pereme fedél viselésére előkészített alakjára készült, azonban már az 1664. évi leltár is csupán egy aranytányérral együtt, ellenben minden fedél nélkül sorolja fel, bizonyítja, hogy fedele nem is volt. Ellenben ennek a szintén aranyból való tányérnak a kiosztandó kenyérdarabok tartására szolgálván, a kehely szájára téve volt a helye. Így egyáltalában nem tételezhető fel a fedélnek az ajándékozástól a leírásig

[Erdélyi Magyar Adatbank]

eltelt rövid időközben történhető elveszése, hiszen a legközelebbi leltár is, amely 1674. március 10-én iratott össze, hasonlóképpen csak „Egy Arany Pohár Tanyeraval edgyütt" megjelöléssel említi.[10] Mármost, ha a tányérka nem a fedél szerepét töltötte volna be, abban az esetben nem lett volna tartozéka a pohárnak, azaz kehelynek, s abban az esetben mindkét leltárnak külön tételét képezné. E tányérka azonban csupán csak az 1901. évi összeírás alapján nem azonosítható a ma is meglevő paténákkal.

Itt kell még megjegyeznünk, hogy e kehely és tányérjának nyersanyaga – az egykori 4 magyar forintos aranyértéket véve számítási alapul – 1400 akkori magyar forint értékűnek számítandó. Azután a rajta található 1640. és 1641. évszám különbözőségét azzal lehet magyarázni, hogy a talpazat előbb készült el, mint a kuppa, de azt – amit a szár feliratának és Rákóczinak Brózer iránt tanúsított állandó bizalmának ismerete nélkül – egyes szakértők állítottak, hogy e kehely különböző időbeli három mester munkája volna, semmiképpen sem felélhet meg a valóságnak.

E kelyhet készítő Brózer Istvánról tudjuk, hogy 1630. március 2-án állott be a kolozsvári ötvös céhbe.[11] Tanuló éveit valószínűleg itt töltötte, hiszen művészete az eddigi hagyományok folytatásaképpen jelentkezik. E városhoz való kapcsolódásául bizonyítékképpen még azt is megkockáztatom, hogy ugyanitt szolgált a külső országokbeli akadémiákon tanult Broser János, mint az unitáriusok jeles iskolájának 1599-től 1603-ig tanított rektora, majd pedig ettől kezdve 1622. december 2-án bekövetkezett elhunytáig az itteni szász nemzetiségű unitáriusok papja.[12] Egy, alább idézendő adat azután határozottan reámutat; hogy Brózer István mint ötvöslegény is kolozsvárinak mondja magát. Így tehát megnevezett derék papnak netalán fia, vagy legalább is földije lehetett.

Legénnyé történt felszabadulása után – ízlését és tudását továbbfejlesztendő – külső országokban való bujdosásra szánta reá magát, de az a feltevés, hogy netalán Bécsben állapodva meg, ott tanulta volna meg a champlevé-zománc alkalmazását, okleveles adattal cáfolható meg. Ugyanis az ifjú Bethlen Péterrel, a fejedelem unokaöccsével világot járó Cseffey László 1628 Szent György hónap (április) 8. napján azt írta Párizsból haza az édesanyjának, hogy ezt a levelet „egy kolozsvári ifju legénynek

[Erdélyi Magyar Adatbank]

küldöttem, ki csak Parisban is két esztendeje hogy lakik, Broser István. Szent János napjára talán haza megyen".[13] Tehát 1628. június 24-én Keresztelő Szent János napján volt hazaindulandó, s így a mesterremek elkészítésére és azután mesterré avatásáig csaknem másfél esztendeje maradt. Hogy Párizsban kinél legénykedett nem tudjuk, ámde sejtjük, hogy honfitársának, a kassai származású Kürmesszer Ötvös Péternek – akinek apja Greger Kurmeser, anyja pedig Katharina Saboó, vagyis Szabó volt – szegődött legénye. E mester ugyanis 1605 táján Lyonban Guise hercegnek, 1608-ban azonban már IV. Henriknek, Franciaország és Navarra királyának volt udvari ötvöse.[14] Ez a helyzet bizonyítja, hogy kiváló művésze lehetett mesterségének, s így Brózernek is volt kitől tanulnia.

Brózernek mesterré történt fogadása után Kolozsvárnak legkiválóbb ötvösévé lett, akit a fejedelem is nagyon gyakran foglalkoztatott. Így a királyi könyvek 1641. augusztus 25-én Monostoron keltezett feljegyzése említi, hogy a fejedelemnek szállított „utolsó aranykehely aranyának megszállítására adott volt Brozer István finom ezüstöt p. 8; kiért most [ti. Filstich Lőrinc a templom „építőmestere"] adott mást".[15] Nagyon valószínű, hogy e feljegyzés összefüggésben van a templomi kehellyel, hiszen előbb már észrevehettük, hogy Brózer még 1641-ben is dolgozott rajta: a kuppa fenekén levő Rákóczi-címert és feliratát ebben az esztendőben készítette el.

Ugyanerről az ötvösmesterről tudjuk, hogy különösen Filstich halála után őt választotta a fejedelem megbízottjául, akihez megrendeléseit küldötte, s aki főképpen a portára szállított igen nagy mennyiségű ötvösmívet elkészítésre a kolozsvári mesterek között szétosztva, a kész darabokról maga számolt el. Miként a fejedelem 1644. október 10-én Tokajban kelt s a fejedelemasszonyhoz intézett soraiból olvasható: „az ezüstöt, édesem, választasd meg és mennél hamarébb parancsold meg Brosernek, csináltasson annyi számú és girás s forma poharakat s medenczéket, az mineműeket most be fognak vinni az portára". Egy más alkalommal, 1644. május 19-én pedig azt írta: „az medencze hogy szép, akarjuk, mit kell munkájától neki fizetni, jó volna elsőben, édesem, csak Bélpataki uram által Brosernek ítéletit felőle venni, s értésünkre adnod".[16]

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A Brózertől készített színarany kelyhet az egyházközség nagyon megbecsülte: Szegedy Gergely főharmincados és harangoztató-gazda 1647. esztendei kiadási tételei között van feljegyezve: „Az Arany Kelyhnek Tokott Czinaltatta[m] az Compactorral igeön szep tiszteőssegeost, beleől posztoval boritott fl. 4 den."[17] Tekintettel arra a körülményre, hogy ez az adat minden szűkebb meghatározás helyett csak „az Compactor"-t említi, bizonyos ebből, hogy Kolozsvárott ekkor csak egy könyvkötő volt, akit azután mástól nem kellett megkülönböztetni. Ez a könyvkötő pedig Abrugyi György, 1630-tól kezdődőleg – mint nyomdász – a Heltai féle tipográfia vezetője, azonban 1652-ben mint könyvkötőt (Buchbinder) is említi a besztercei városi számadáskönyv, sőt 1655-ből is maradt reánk egy saját maga kötötte könyvtáblája.[18] Sajnálatos körülmény, hogy a kehelytok, amely aranyozással gazdagon díszített bőrhuzatú tok lehetett, nem maradt reánk, s így szegényebbek vagyunk egy jellegzetes s bizonyosan szép könyvkötői emlékünktől. Nem tartom lehetetlennek, hogy a fejedelem utóbb maga is gondoskodott e remekmívü kehely megóvásáról. Azt hiszem, erre céloz Auner Gábor városi sáfár 1648. április 25-i feljegyzése: „Az mely Németh [vagyis németországi] Asztalos Brozer Istuanhoz jeott, hogy egy poharhoz valo diofa ladat czinallyon, annak megh meregetesere jött". Ma már e ládának sincsen nyoma.

Jegyzetek

[1] Herepei János: A kolozsvári Farkas utcai templom 1638–1647. évi felépítésének, berendezésének és felszerelésének története (Megjelent: Kolozsvár. Művelődés 2002. – szerk. megj.)

[2] Kolozsvár városi sáfár számadáskönyvek. 1647. 571. (A kolozsvári állami levéltárban.)

[3] Sándor Imre: Czímerlevelek. Kolozsvár 1912.II. 11.

[4] Kolozsvár városi sáfár számadáskönyvek 1647. 436. (A kolozsvári állami levéltárban.)

[5] Címlap nélküli vagyonösszeírás az 1664. évtől. 3A lev. (A református egyházközség levéltárában.)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

[6] Mihalik József: Az ötvösművesség emlékei a renaissancetől a XVIII. század végéig. Magyarország történeti emlékei. Szerk. Szalay Imre. Bp. 1896. II. 313. V. ö: még Szendrei János: Magyar mükincsek. Bp. 1896. II. 92.
[7] Herepei Gergely: A kolozsvári ev. ref. egyház klenódiális és más úrasztali készletei. (Kézirat)
[8] Mihalik József: Az ötvösművesség emlékei i. m. 313.
[9] Herepei Gergely: A kolozsvári ev. ref. egyház i. m.
[10] 1674. évi inventárium 5B lev. (A református eklézsia levéltárában.)
[11] A kolozsvári ötvös céh jegyzőkönyve. II. kötet. (Az Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltárában.)
[12] Gál Kelemen: A kolozsvári unitárius kollégium története. Kolozsvár 1935. II. 514–515. és Erdélyi Történeti Adatok. IV. 191.
[13] Beke Antal: Két utazási levél a XVII-ik századból. Történeti Tár 1881. 196.
[14] Mihalik József: Kassa város ötvösségének története. Archaeologiai Közlemények (XXI)1899. 238.
[15] Erdélyi Múzeum 1899. 232.
[16] Szilágyi Sándor: A két Rákóczi György fejedelem családi levelezése. Bp. 1875. 282. és 155.
[17] Szegedy Gergely harangoztató-gazda számadáskönyve. 27. (A református egyházközség levéltárában.)
[18] Herepei János: Adatok a RMK I. és II. kötetéhez. 3. és Herepei János: Abrugyi György kolozsvári könyvkötő. Erdélyi Múzeum 1943. 461–463.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A KOLOZSVÁRI FARKAS UTCAI TEMPLOM LORÁNTFFY ZSUZSANNA FÉLE BÁRSONY TAKARÓJA

A kolozsvári református egyházközség legrégebbi leltárkönyvét Apafi fejedelem parancsára 1664. évben készítette „az ecclesia számvételre kibocsátott" tekintélyes férfiú. Mivel mindössze csak tizenhét év telt el az öregbik Rákóczi György által újra felépített Farkas utcai templom felszentelési idejétől, ennél fogva azoknak az úrasztali készleteknek, amelyek a fejedelmi pár jóvoltából jutottak a templom tulajdonába, kétségtelenül teljes és hiteles jegyzékére kell ismernünk a leltárkönyv szűkszavú felsorolásában. Ez annál is inkább bizonyos, mivel a számvevő bizottság feje Váradi Miklós főbíró, egyházközségi főkurátor, 1647-ben, vagyis a templom felszentelésekor is ugyanezt a tisztséget töltötte be.[1]

Az egyházközség ma is meglevő takarói közül az utódról utódra szállott szóbeli hagyományból, valamint a varrottas kétségtelen korából kiindulva, eddig csak egyikről mertük feltételezni, hogy valami köze lenne Lorántffy Zsuzsannához.[2] Ezzel szemben azonban valószínűleg biztosabb alapokra állhatunk egy másik takaró eredetét tekintve. Ugyanis az alább felsorakoztatandó bizonyítékok nem mondanak ellene, sőt, támogatják az egyházközség tulajdonában levő kék selyemrojtos, egyszerű veres bársony takarónak a fejedelemasszonytól való eredeztetését, hacsak a szakszerű anyagvizsgálat nem állapít meg a bársony és a rojt milyenségében olyan eltérést, amely megdönthetné a XVII. század közepéről való eredeztetést.

A hivatkozott leltárkönyv bejegyzése szerint: „Méghis Templomhoz valo ezkezök, melljekett Idvezült Lorántffi Susanna Kgls Fejedelem Aszszonyunk ajándekozot Ecclesiánkhoz." E cím után mindjárt elsőnek említi „1 Rojtos Veres bársony szönyegh réá valo nyomtatot bőrrel edgjutt."[3]

De ugyanezt a szűkszavú feljegyzést megtaláljuk az alig tíz esztendő múlva, 1674. május 10-én készített újabb leltárban is: „Az Kolosvari Orthodoxa Ecclesianak Ladaiaban levö javainak inventarioma ez szerint következnek." A felso-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

rolás végén említi: „Egy Veres barsony szönyegh, Egy Asztalra valo bör."[4]

Nézzünk utána, hogy e szűkszavú adatokat vajon honnan tudnánk bővebb feljegyzésekkel gyarapítani.

Kolozsvár városabeli egykori sáfárpolgár számadáskönyvében találtam a fejedelmi elszámolás terhére feljegyezve: 1647. június 23-án „Urunk paranczyollia hogj Biro Uram embert külgiön Segesuarra, az Kalmarokhoz Veres Barsonijert, az Uy Templombely Aztalra, kűlte Biro Uram el Eperiesj Istuant, tiz melij feöldre, fizettem neki fl. 1 den. 25."[5]

Hogy Eperjesi István kapott-e, vagy sem Segesváron megfelelő bársonyt, vagy pedig a vásárolt mennyiség netalán nem volt elégséges; ugyanis két hónap múlva már Fejérvári Benedek, kolozsvári kalmártól, Kolozsvár előző évekbeli főbírájától vesznek veres bársonyt. Az egykori jegyzék szerint: „Anno 1647. die 21 Augustj. Ex commisione Amplissimi Senatus. Urunk eo Naga szamara vetettenek eo Kglmek Benedek Deak Uramtol hat singh Veres fel dupla barsont singet tuduan eöt forintra, teszen az arra fl. 3." Más kézzel: „Ado szedeo Uraink adgyak megh eö Kglmenek es ez Signaturat be aduan az Safarnak szamadasra acceptaltatik. P[rae]s[ta]t. M.A.Nmpria."[6]

Ugyanekkor Auner Gábor, Váradi Miklós főbíró és Baróti Péter kalmároktól kék sodrott selymet vásárolnak, és ezt a gombkötőkkel rojttá köttetik: „l. Auneré 2. Főbiróé 3. Barótjé 4. Gombkötőé."[7]

Tehát csupán azt tudjuk, hogy e szőnyeghez összesen 37 1/2 lat sodrott selymet vásároltak. Ebből 15 sing rojtot kötött a gombkötő. Ez pedig annyit tesz, mint 1 font 5 lat 2 nehezék súly. Ezt pedig azért nehéz mai súlymértékre átszámítani, mivel még a mai napig sincsen tisztázva az Erdélyben használt súlyrendszer.[8]

Jegyzetek

[1] A többi férfiú pedig, mint Istvándi Bálint, Vicei Gáspár, Kobzos István, Sárvári Tamás, Bátsi István, Timár Bálint és Birdori Mi-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

hály, mind az egyházközség, mind pedig a város legtekintélyesebb vezetőihez tartozván, egyéniségük súlya kétségtelenné teszi írásuk hitelét.

[2] Herepei János: A kolozsvári Farkas utcai ref. templom Lorántffy Zsuzsánna-féle terítője és a pókafalvi takaró. Pásztortűz 1926. 528.

[3] Címlapnélküli leltárkönyv 1664. május 30-ról. 3B levelén. (A kolozsvári református egyházközség levéltárában.)

[4] Debrösi Gáspár és Budai Mihály leltárkönyve és számadásainak kivonata. 6A levél. (A kolozsvári református egyházközség levéltárábal.)

[5] Kövendi György sáfár Ratioja 571. (A kolozsvári román állami levéltárban használtam.)

[6] Ezt a papiros szeletet Kövendi György sáfár számadáskönyvéhez csatolták. Szövege rövidítve a Ratio 590. lapjára is beírva.

[7] Ezek közül a papiros szeletek közül három Kövendi számadáskönyvéhez lett mellékelve. Rövidített szövegét pedig az 593. lapra írta be a sáfárpolgár. A Barótitól vásárolt selyem azonban talán a későbbi elszámolás miatt az 1648. évi számadáskönyvbe lett bevezetve. Kivonatos szövegét, hibásan 1648. augusztus 21-i évszámmal, a 416. lapra jegyezték be.

[8] Valószínű azonban, hogy könnyebb volt a bécsinél.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A FARKAS UTCAI TEMPLOMBAN LEVŐ FAL MELLETTI PADOK HÁTLAPI TÁBLÁIRA CERUZÁVAL FELÍRT NEVEK A XVII. SZÁZAD DEREKÁRÓL

Valószínűleg a templom első bebútorozása alkalmával (1647) a padtulajdonosok által felírt nevek, a padok mai elhelyezését véve tekintetbe.

Templomhajó déli oldala

A katedrával szemben levő szőlőindás padon (12 táblás)
1. Bíró uram [Váradi Miklós]
2 –3. Nem láthattam, címer takarja
4. Fejervarj Benede[k]
5. Filstich Ferencz Ura[m]
6. Vasarhely Szabo Istva[n]
7–8. Nem láthattam.
9. Janos Deak
10. Nem láthattam.
11. Waradj Janos
12. Nem láthattam.

A fentitől nyugatra levő pad (8 üléses)
1. Brassay Giörgy
2. Csismadia Acz Giörgy
3–8. Nem láthattam.

Előbbitől nyugatra 2 személyre való pad, az oldalkijárás jobboldalán (1 üléses)

1. Az Kepiro Czeh

Előbbitől nyugatra levő pad, az oldalkijárás baloldalán (3 üléses)
1. Öregh Borbely Istva[n]
2. Borbely [...]
3. Nem látható felírás.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Előbbitől nyugatra, a kartól innen levő pad (8 üléses)
1. Detsei Balint
2. Wicei Antal
3. Boitos Istvan
4. Istvandi Balint
5. Nem látható felírás.
6. Szörös Andras
7. Kouacz Mate se[nior?]
8. Diosj Mihaly

Templomhajó északi oldala

Papi székek, a katedrától keletre (12 üléssel, keletről nyugat felé számítva)
1–3. Nem láthattam.
4. S[...] Fer[enc]z
5. Nem látható felirat.
6–12. Nem láthattam.

Az előbbitől s a katedrától nyugatra levő pad (8 üléses)
1. Hegedös Mihaly (lehet Hegedeös is)
2–3. Nem látható felírás.
4. Giarmati Istva[n]
5. Csiszar Istvan
6. Sepesi Janos
7. Nem látható felírás.
8. SZ:AN (valamivel későbbi feljegyzés)

Az előbbitől nyugatra, az északi bejárás baloldalán széles egyes pad (talán valamivel későbbi feljegyzéssel)
1. Budaj Istvane Ez a Szek a Csinal Totta

Az előbbitől nyugatra a bejárattól jobbra levő pad (2 üléses)
1. I[dősebb] Borbel[y] Janos
2. Seres Istvan

Az előbbitől nyugatra levő pad (8 üléses)
1. Telegdj Istvan

[Erdélyi Magyar Adatbank]

2. Zakacz Mihaly, alatta Zakacz Ferencz
3. Fuzesj Istvan
4. Bor[bely Peter?]
5. Brassay Borbely Peter
6. Szindy Marton
7. Fuzesj Tasnadi Peter
8. Füzesj Janos

Szentély déli oldala
Diadalívnél szélesülő pad, készült 1900-ban
Előbbitől keletre levő pad (4 üléses, a sorrend nyugatról keleti irányban)
1. Szabo Balind (valamivel későbbi feljegyzés)
2. N[emeti?] F[erenc?]
3. Nanasj Mihaly
4. Nagy Janos

Előbbitől keletre levő pad (8 üléses)
1. V[a]ss [...]
2. Jonas D[eak?]
3. Nem látható felírás.
4. Szakacz Ferencz
5. Daroczy Ferenc
6. Szakacz Mihalj
7. If[j] Be[rki?] I[stvan?]
8. Nem látható felírás.

Előbbitől keletre levő pad (7 üléses)
1–7. Nem látható felírás.

Szentély északi oldalán

A diadalívtől keletre levő párnázott pad (2 üléses)
1–2. Nem látható felírás.

Előbbitől keletre levő pad (9 üléses)
1–9. Nem látható felírás.

Előbbitől keletre levő pad (9 üléses)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

1. Homályos, nem olvasható.
2. Berki Istva[n]
3. Feoszeogi Janos
4. Seoteo Marton
5. Farago Istvan
6. Desi Janos
7–8. Kopott, nem olvasható.
9. Nem látható felírás.

A KOLOZSVÁRI SCHOLA, ILL. KOLLÉGIUM XVII. SZÁZADBELI KÖZTANÍTÓI, VALAMINT DIÁK TISZTVISELŐI AZ 1711. ÉVIG BEZÁRÓLAG

Köztanítók az osztály megjelölése nélkül

Szentgyörgyi Balázs collaborator. Említik 1629. II. 26. (Kolozsvár városi törvénykezési jegyzőkönyv)

Pávai János collaborator. Említik 1653. IX. 7. – 1654. III. 3. (Kolozsvári református egyházközség számadáskönyve)

Bán Gergely egyik classis praeceptora. Említik 1655 (Kolozsvári református egyházközség számadáskönyve)

Rhetorok (oratorok), vagyis Rhetorica (oratoria) praeceptorai

Csernátoni Pál. Említik 1657–1659. (Apáczai-album)

Vásárhelyi Péter. Említik 1669. VII. 14. – 1670. VII. 31. (Kolozsvári református egyházközség számadáskönyve)

Belényesi V. János. Említik 1676. IX. (Halotti charta)

Zemlyéni Ferenc. Említik 1682. V. 31. – 1683. II. 28. (Kolozsvári református egyházközség számadáskönyve)

Bányai István. Említik 1683. II. 28. – 1683. V. 31. (Kolozsvári református egyházközség számadáskönyve)

Ardai Mihály. Említik 1683. V. 31. – 1683. XI. 30. (Kolozsvári református egyházközség számadáskönyve)

Eloquentia praeceptorai

Lengyelfalvi István. Említik 1693. I. 2. (Halotti charta)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Fogarasi Gábor. Említik 1698. IX. 11. (Halotti charta)
Bodoki B. István. Említik 1702. III. 20. (Halotti charta)
Remethei János. Említik 1709 (Halotti charta)

Poeták, vagyis Poetica praeceptorai
Kedob Gothofredus Palatinus. Említik 1657 (Apáczai-album)
Karácsonfalvi Zakariás. Említik 1658. V. 20-tól (Apáczai-album)
Dályai Ferenc. Említik 1658. XII. 31-től (Apáczai-album)
Szentgyörgyi György. Említik 1659. VII-től (Apáczai-album)
Rozghoni János. Említik 1699. VII. 14. – 1970. VII. 31. (Kolozsvári református egyházközség számadáskönyve)
Zemplényi Ferenc. Említik 1676. IX. (Halotti charta)
Ardai Mihály. Említik 1682. V. 31. – 1682. VIII. 31. (Kolozsvári református egyházközség számadáskönyve)
Hadadi Mihály. Említik 1682. VIII. 31. – 1683. XI. 30. (Kolozsvári református egyházközség számadáskönyve)
Hosszúfalusi P. János. Említik 1689. V. 25. (Halotti charta)
Szilágyi János. Említik 1693. I. 2. (Halotti charta)
Dömsödi János. Említik 1698. IX. 11. (Halotti charta)
Almási Benjámin. Említik 1702. III. 20. (Halotti charta)
K. Daróczi István. Említik 1704 (Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III.)
Kőrösi István Említik 1709 (Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III.)

Syntaxisták, vagyis Syntactica praeceptorai
Pávai János. Említik 1657 (Apáczai-album)
Malaczkai Mátyás. Említik 1658. V. 20-tól (Apáczai-album)
Fogarasi Mátyás. Említik 1658. XII. 31-től (Apáczai-album)
Köpeczi János. Említik 1659. VII-től (Apáczai-album)
Hosszúfalusi András. Említik 1669. VII. 14. – 1670. VII. 31. (Kolozsvári református egyházközség számadáskönyve)
Beregszászi Mihály. Említik 1676. IX. (Halotti charta)
Dálnoki István. Említik 1682. V. 31. – 1683. XI. 30. (Kolozsvári református egyházközség számadáskönyve)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Zoványi György. Említik 1693. I. 2. (Halotti charta)
Dési János. Említik 1698. IX. 11. (Halotti charta)
Vizaknai András. Említik 1702. III. 20. (Halotti charta)
Viski János. Említik 1704. IV. 13. (Halotti charta)
Vekei József. Említik 1709 (Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III.)

Etymologisták (grammatisták), vagyis Etymologica (grammatica) praeceptorai
Karácsonfalvi Zakariás. Említik 1657 (Apáczai-album)
Abafái András. Említik 1658. V. 20-tól (Apáczai-album)
Szatmári János. Említik 1658. XII. 31-től (Apáczai-album)
Alvinci Péter. Említik 1659. VII-től (Apáczai-album)
Tolnai György. Említik 1669. VII. 14. – 1670. VII. 31. (Kolozsvári református egyházközség számadáskönyve)
K. Helmeczi János. Említik 1676. IX. (Halotti charta)
Almási István. Említik 1682. V. 31. – 1683. II. 28. (Kolozsvári református egyházközség számadáskönyve)
Szalacsi Pál. Említik 1683. II. 28. – 1683. IX. 30. (Kolozsvári református egyházközség számadáskönyve)
Margitai P. János. Említik 1693. I. 2. (Halotti charta)
Polgári András. Említik 1698. IX. 1. (Halotti charta)
Martonosi Mihály. Említik 1702. III. 20. (Halotti charta)
Bagosi István. Említik 1704 (Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III.)
Váradi Gábor. Említik 1709 (Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III.)

Rudimentisták, vagyis Rudimentaria praeceptorai
Bán Gergely. Említik 1656. II. 20-tól (Kolozsvári református egyházközség számadáskönyve)
Váradi Gergely. Említik 1657 (Apáczai-album)
Dállyai Mihály. Említik 1657 (Apáczai-album)
Lindani (Lindanus) János. Említik 1658 (Apáczai-album)
Nimethi Márton. Említik 1658 (Apáczai-album)
Vinczi Péter. Említik 1658. XII. 31-től (Apáczai-album)
Havadi András. Említik 1659. VII-től (Apáczai-album)
Sóváradi Mátyás. Említik 1659. X-től (Apáczai-album)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Tolnai Sámuel. Említik 1669. VII. 14. – 1670. VII. 31. (Kolozsvári református egyházközség számadáskönyve)

Bölöni Pál. Említik 1682. V. 31. – 1682. VIII. 31. (Kolozsvári református egyházközség számadáskönyve)

Szőlősi János. Említik 1682. VIII. 31. – 1683. XI. 30. (Kolozsvári református egyházközség számadáskönyve)

Szilágyi Péter. Említik 1689. V. 25. (Halotti charta)

Balog Zsigmond. Említik 1693. I. 2. (Halotti charta)

K. Daróczi András. Említik 1702. III. 20. (Halotti charta)

Jenei Miklós. Említik 1704 (Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III.)

Viski Márton. Említik 1709. (Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III.)

Parvisták (elementaristák), vagyis Elementaria praeceptorai

Szanki András. Említik 1657 (Apáczai-album)

K. Vásárhelyi István. Említik 1658. V. 20-tól (Apáczai-album)

Szentgyörgyi János. Említik 1658. XII. 31-től (Apáczai-album)

Szenterzsébeti György. Említik 1659. VII-től (Apáczai-album)

Szentzi István. Említik 1669. VII. 14. – 1670. VII. 31. (Kolozsvári református egyházközség számadáskönyve)

Bihari András. Említik 1682. V. 31. – 1682. VIII. 31. (Kolozsvári református egyházközség számadáskönyve)

Kállai Lőrinc. Említik 1682. VIII. 31. – 1683. XI. 30. (Kolozsvári református egyházközség számadáskönyve)

Trintséni Mihály. Említik 1683. XI. 30-tól (Kolozsvári református egyházközség számadáskönyve)

Hadadi András. Említik 1690. III. 25. (Halotti charta)

Némethi János. Említik 1693. I. 2. (Halotti charta)

Szigethi Mihály. Említik 1698. IX. 11. (Halotti charta)

Tholdi V. Miklós. Említik 1702. III. 20. (Halotti charta)

Bányai Mihály. Említik 1704 (Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III.)

Zalányi István. Említik 1709 (Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III.)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Seniorok

Apáczai Bálint. Említik 1653. X. 20. (Kolozsvári református egyházközség számadáskönyve)

Uzoni Balázs. Említik 1658, 1660. II. 23. (Bethlen Miklós és Kolozsvár városi törvénykezési jegyzőkönyv)

Gidófalvi Péter. Említik 1668 (Nomina studiosorum, Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III.)

Selyki Péter. Említik 1671-ig (Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III.)

Rozgoni János. Említik 1671 (Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III.)

Torjai György. Említik 1676. IX. (Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III., Halotti charta)

Szentendrei P. György. Említik 1676. IX. (Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III.)

Almási N. István. Említik 1676. IX. (Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III.)

Bátai György. Említik 1686 (Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III.)

Porcsalmi István. Említik 1686 (Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III.)

Péterfalvi Ferenc. Említik 1686 (Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III.)

Jeddi Mihály. Említik 1689. V. 25. (Halotti charta)

Ajtai Dániel. Említik 1689. V. 25. (Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III.)

Zentelki István. Említik 1690. III. 25. (Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III. és halotti charta)

Hadadi István. Említik 1690. III. 25. (Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III.)

Lengyelfalvi István. Említik 1693. I. 2. (Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III. és halotti charta)

Hunyadi Márton. Említik 1693. I. 2. (Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III.)

Szilágyi Péter. Említik 1694, 1695. VII. 5. (Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III. és a kolozsvári református eklézsia levéltára)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Soós Ferenc. Említik 1695. X. 18., 1696 (Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III. és a kolozsvári református eklézsia levéltára)

Hunyadi János. Említik 1696. X. 13., 1697. IV. 12., V. 3., VI. 8., VII. 11. (Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III. és a kolozsvári református eklézsia levéltára)

Almási József. Említik 1698. IX. 11., 1699 (Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III. és halotti charta)

Viski Márton. Említik 1699 (Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III.)

Nagyodi Sámuel. Említik 1700 (Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III.)

Deési János. Említik 1700. VI. 11. (Nomina studiosorum és Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III.)

Kőröspataki Ferenc. Említik 1702. III. 20. (Nomina studiosorum és Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III.)

Bihari N. András. Említik 1704-ig (Nomina studiosorum és Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III.)

Bodoki István (Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III.)

Miklósvári J. János. Említik 1705. VII 26., 1706, 1707. (Nomina studiosorum, Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III. és a Series Rerum)

Magyarósi Tamás. Említik 1709 (Nomina studiosorum és Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III.)

Csernátoni József (Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III.)

Contrascribák

K. Vásárhelyi Pál. Említik 1668 (Nomina studiosorum és Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III.)

Gyarmati János (Nomina studiosorum)

Bölöni D. Éliás. Említik 1693. I. 2. (Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III. és halotti charta)

Vásárhelyi P. Sámuel. Említik 1693. I. 2. (Nomina studiosorum és Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III.)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Divényi Pál. Említik 1694 (Nomina studiosorum és Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III.)

Zoványi György. Említik 1695. IX. 27., 1696 (Nomina studiosorum, Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III. és a kolozsvári református eklézsia levéltára)

Dömsödi János. Említik 1698. IX. 11. (Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III. és a kolozsvári református eklézsia levéltára)

Harsányi Sámuel. Említik 1696. II. 16. (Nomina studiosorum, Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III. és a kolozsvári református eklézsia levéltára)

Polgári András. Említik 1696. II. 16. (Nomina studiosorum és Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III.)

Kéméri Benedek. Említik 1696. II. 16. (Nomina studiosorum és Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III.)

Deési János. Említik 1696. II. 16. (Nomina studiosorum és Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III.)

Bodoki D. István. Említik 1702. III. 20. (Nomina studiosorum, Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III. és halotti charta)

Bihari András. Említik 1703 (Nomina studiosorum és Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története)

Miklósvári J. János. Említik 1703 (Nomina studiosorum)

Viski János. Említik 1703 (Nomina studiosorum és Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III.)

K. Vásárhelyi Péter. Említik 1703 (Nomina studiosorum és Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III.)

Bagosi István. Említik 1705 körül (Nomina studiosorum és Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III.)

Deési György. Említik 1705 körül (Nomina studiosorum és Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története III.)

Bibliothecariusok

K. Helmeczi János. Említik 1679 (Könyvtári jegyzék a kolozsvári református kollégium levéltárában)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Kurtány József. Említik 1692. IX 9. – 1696. III. 3. (Könyvtári jegyzék a kolozsvári református kollégium levéltárában és Apáczai-album)

Zilahi (Sebes) András. Említik 1696. III. 3. – 1698. VI. 3. (Könyvtári jegyzék a kolozsvári református kollégium levéltárában és Apáczai-album)

Kőröspataki Ferenc. Említik 1698. VI. 3. – 1703. I. 8. (Halotti charta és könyvtári jegyzék a kolozsvári református kollégium levéltárában, Apáczai-album)

Viski János. Említik 1703. I. 8. – 1706. VI. 15. (Halotti charta, könyvtári jegyzék a kolozsvári református kollégium levéltárában és Apáczai-album)

Bagosi István. Említik 1706. VI. 15. – 1707. VIII. 25. (Könyvtári jegyzék a kolozsvári református kollégium levéltárában és Apáczai-album)

Zalányi István. Említik 1707. VIII. 25. – 1712. II. 2. (Könyvtári jegyzék a kolozsvári református kollégium levéltárában és Apáczai-album)

Könyvkatalógus tábláján belül aláírások között (a többi név, bár évszámok is szerepelnek mellettük, de nincsen megjelölve, hogy valamilyen szerepkörük is lett volna)

1. Johannes K. Helmeczi A. 1679. Tecarius Colleg. Claud. Reform. Kurtany neve is szerepel, aki 1672–1676 között könyvtáros volt. (Nomina Studiosorum)

2. Kurtány József bibliothecarius. 1692. IX. 9. – 1696. III. 3. (Kolozsvári református egyházközség számadáskönyve)

3. Zilahi András bibliothecarius. 1696. II. 3. – 1698. VI. 3. (Kolozsvári református egyházközség számadáskönyve)

4. Kőröspataki Ferenc bibliothecarius. 1698. VI. 3. – 1703. I. 3. (Kolozsvári református egyházközség számadáskönyve) 1700. I. 8. említik, mint senior.

5. Viski János bibliothecarius 1703. I. 8. – 1706. VI. 15. (Kolozsvári református egyházközség számadáskönyve)

6. Bagosi István bibliothecarius. 1706. VI. 15. – 1707. VIII. 25. (Kolozsvári református egyházközség számadáskönyve)

7. Zalányi István bibliothecarius. 1712. II. 2-ig (Kolozsvári református egyházközség számadáskönyve)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

8. Viski Pál bibliothecarius. 1704. V. 20. – 1706. VI. 15. (Kolozsvári református egyházközség számadáskönyve) 1716. VII. 8. említik, mint senior.

9. Tetsi Mihály bibliothecarius. 1716. VII. 8. – 1720 (Kolozsvári református egyházközség számadáskönyve) 6. Nonus Quintileis. Ugyanakkor contra is.

10. Hunyadi Ferenc bibliothecarius. 1707. VII. 1720 (Kolozsvári református egyházközség számadáskönyve) 6. Nonus Quintileis.

11. Ormányi Márton bibliothecarius. 1733-ban katalógust állít össze.

12. Simon István bibliothecarius. 1752-ben katalógust állít össze. Ugyanakkor contrascriba.

13. Monai István bibliothecarius. Említik 1761.

14. Zoltán József bibliothecarius. Említik 1766.

15. Sófalvi József bibliothecarius. Említik 1767.

16. Bodoki Mihály bibliothecarius. Említik 1772.

17. Jánosi Péter bibliothecarius. Említik 1774.

18. Hari Dániel bibliothecarius. Említik 1775.

19. Diószegi Mihály bibliothecarius. Említik 1776.

20. Pánczél Pál bibliothecarius. Említik 1778.

21. Werőtzi Alex. bibliothecarius. Említik 1778.

Források

Kolozsvár városi törvénykezési jegyzőkönyvek

Kolozsvári református egyházközség számadáskönyvei

Apáczai-album

Farkas utcai templomban és a kollégiumi könyvtárban levő halotti charták

Nomina studiosorum colegii Claudiaci

Series Rerum in Consistorio Ecclesiae Reformatae Claudiopolitanae Actarum

Kolozsvári református eklézsia levéltárában lévő kollégiumi nyugtatványok

Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története. Kolozsvár 1905. III. 79–91, 98–100.

Bethlen Miklós Önéletírása I–II. Pest 1858–1860.

Könyvtári jegyzékek a kollégium levéltárában

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A KOLOZSVÁRI REFORMÁTUS KOLLÉGIUM TANÁRAINAK SÍRJA

(Összeírás időpontja: 1930. VII. 1.)

Sárospataki Pataki István (1641–1693. I. 2.), teológiai professzor (1668–1688), II. Apafi Mihály nevelője.
(Köztemető II. oszt. B parc. 1017. sz. sír előtt, vagyis a ref. temető ösvényének jobboldalán.)

Csepreghi Turkovics Mihály (1663–1704. IV. 13.), filozófia és keleti nyelvek professzora (1691–1695), majd kolozsvári lelkipásztor.
(Farkas utcai templomban a kollégium felöli portikusban a templomba nyíló ajtó mellett; sírköve jelenleg az Erdélyi Múzeum-Egyesület Régiségtárában.)

Szathmár-Németi Mihály (1667–1709), filozófia és nyelvek professzora (1696–1709). Első felesége Szalai Anna és leánya Kati eltemettetett 1697. VII. 29.
(Köztemető II oszt. B parc. 1276. sz. sír, vagyis a baloldali főúttól keletre s a második keresztúttól délre, a Schütz-féle kripta mögött.)

Baczoni Incze Máté (1679. IX. 23. –1742. IX. 19.), filozófia és nyelvek, majd teológia professzora (1714–1720), végül kolozsvári pap. Két leánya: Erzsébet, Anna és anyósa Bogdányi Sajgó Mihály szigeti pap özvegye, Jenei Anna eltemettetett 1716.
(Farkas utcai templom északi portikusában a bejárattal szemben, jobbra.)

Huszti György (1710–1767. VII. 13.), történelem és régiségek, majd teológiai professzor (1741–1767).
(Köztemető III oszt. B. parc. 1486. sz., vagyis a ref. temető ösvényétől keletre.)

Albisi Csomós Mihály (1722–1796. II. 17.), jogtudományok professzora (1758–1796).
(Köztemető II. oszt. B parc. 1309. sz., vagyis a ref. temető ösvényétől nyugatra.)

Sárospataki Pataki Sámuel (1731. III. 31. – 1804. IX. 11.), orvos, Kolozs vármegye főorvosa s egyszersmind filozófia és mathesis professzora (1758–1794).
(Köztemető III oszt. B parc. 1530. sz. mellett, vagyis a ref. temető ösvényétől keletre.)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Méhes György (1746–1809. III. 12.), filozófia és methesis professzora (1776–1809). Özvegye Baczoni Incze Sára (1759. IV. 10.–1836. I. 13.)
(Köztemető III. oszt. B parc. 2455. sz. mellett, vagyis a ref. temető ösvényétől keletre, bent a táblában.)

Magyarherepei Herepei János (1763. VII. 3. – 1812. V. 11.), teológiai professzor (1806–1812).
(Köztemető III. oszt. B parc. 2437. sz., vagyis a ref. temető ösvényétől keletre, bent a táblában.)

Szathmári Pap Mihály (1737. IX. 28. – 1812. V. 31.), teológiai professzor (1767–1812).
(Köztemető II. oszt. B parc. 964. sz., vagyis a ref. temető ösvénye és a harmadik keresztút alkotta délkeleti szögben.)

Id. Szilágyi Ferenc (1762. X. 4. – 1828. XII. 4.), filológiai, majd teológiai professzor (1797–1828).
(Köztemető III oszt. B parc. 2519. sz., vagyis a ref. temető ösvényétől keletre.)

Przemysli Lengyel István (1776. XI. 28. – 1833. IX. 5.), filozófia professzora (1816–1833).
(Köztemető III. oszt. B parc. 2467. sz., vagyis a ref. temető ösvényétől keletre.)

Méhes Sámuel (1785. I. 30. – 1852. III. 29.), doktor phil., fizika és mathesis professzora (1809–1845).
(Köztemető II. oszt. B. parc. 2140. sz., vagyis a ref. temető ösvényétől nyugatra.)

Tunyogi Csapó József (1790. X. 24. – 1858. VIII. 27.), jogtanár, professzor (1820–1858).

Fekete Mihály (+1871), magyar és latin irodalom ((1862–1871).

Kócsi Károly (1829. XII 29. – 1871. VI. 2.), természettudományok professzora (1856–1871).
(Köztemető III. oszt. B parc. 1789. sz., vagyis a ref. temető ösvényétől nyugatra.)

Sámi László (1827–1881. X. 23.), filológia, történelem tanára (1853–1881).
(Köztemető II. oszt. A parc. 77. sz., vagyis a kápolna előtt.)

Debreczeni József ((1844–1883. I. 14.), fizika és számtan tanára (1872–1883).
(Köztemető II. oszt. A parc. 134. sz., vagyis a kápolna mellett.)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Ilencfalvi Sárkány Ferenc (1822. III. 19. – 1896. III. 19.), mennyiségtan tanára (1855–1885).
(Köztemető II. oszt. B parc. 1050. sz., vagyis a baloldali főúttól keletre, a harmadik mellékút felett.)

Gidófalvi Jancsó Lajos (1823–1882. II. 15.), mennyiségtan és filozófia tanára (1871–1882).
(Köztemető II. oszt. A parc. 176–177. sz., vagyis a kápolna mellett.)

Parádi Kálmán (1841. IV. 25. – 1902. IV. 7.), természetrajz és filozófia tanár (1871–1901).
(Köztemető II. oszt. B parc. 1091. sz., vagyis a baloldali főút és a harmadik keresztút alkotta szögben.)

Gráf Jakab (1839. I. 3. – 1908. XII. 20.), német nyelv és irodalom, francia s rajz tanár (1865–1904).

Szárazajtai Incze Béni (1870–1914. I. 5.), görög–latin tanár.
(Köztemető I. oszt. A. parc. 38. sz. sír mögött, a szász temető mellett.)

Kálmán János (1877. V. 12. – 1914. XII. 18.), latin–görög tanár (1896–1902, 1903–1914).
(Köztemető II. oszt. B parc. 528. sz., vagyis a keleti főút és a harmadik keresztút alkotta észak-nyugati szögben.)

Balogh Károly (1857. VIII. 18. – 1915. I. 29.), nyelv és irodalom (1881–1883), görög–latin tanár, igazgató (1886–1910).
(Köztemető II. oszt. B parc. 191 és 251. sz. sírok között, vagyis a harmadik keresztút felett a völgy kezdetén.)

Török István (1849. XII. 30. – 1918. X. 3.), történelem és földrajz tanár, igazgató (1876–1908).
(Köztemető I. oszt. B parc. 109. sz., vagyis a két főút között, az első keresztút felett.)

Makkai Ernő (1882. X. 2. – 1923. I. 9.), történelem tanár (1907–1922).
(Köztemető II. oszt. B parc., valahol közel, a harmadik keresztút torkolatával és Kehler Ilona sírkövével szemben.)

Seprődi János (1874. VII. 16. – 1923. III. 6.), magyar–latin tanár (1894–1923).

Szathmári Ákos (1855. V. 11. – 1927. VIII. 13.), számtan–fizika tanár (1883-tól).
(Köztemető I. oszt. B parc. 111. sz., vagyis a két főút között, az első keresztút felett.)

Varga Sándor (1876 vagy 1877–1926. XII. 28.), tornatanár.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

(Köztemető II. oszt. B parc. 907. sz., vagyis a baloldali főúttól keletre, a második keresztút felett.)

Ilencfalvi Sárkány Lajos (1860. IV. 30. – 1929. VII. 1.), mennyiségtan és fizika tanára, igazgató (1881–1921).
(Köztemető II. oszt. B parc. 1093. sz., vagyis a keleti főút és a harmadik keresztút alkotta délkeleti szögben.)

Incze Dániel (1808–1857. I. 12.), teológiai tanár (tulajdonképpen nagyenyedi tanár).
(Köztemető II. oszt. B parc. 21745. sz., vagyis a ref. temető ösvényétől jobboldalán.)

Bágyoni Szabó Sámuel (1829. V. 16. – 1905. I. 1.), magyar irodalom tanára és

Bágyoni Szabó Imre (1876. XII. 30. – 1915. II. 16.), természetrajz és földrajz tanár (1901–1915).
(Köztemető II. oszt. A parc. 72–73. sz., vagyis a kápolna előtt.)

Csernátoni Vajda Gyula (1858–1910. VI. 24.), magyar–német, nyelv és irodalom tanára (1886–1892), majd tanfelügyelő.
(Köztemető I. oszt. B parc. 1047. sz., vagyis a baloldali főút mentén a nyugati oldalon.)

Magyarherepei Herepei Gergely (1844. XII. 3. – 1920. III. 16.), pap (majd esperes), vallástanító.
(Szász temető II. tábla. 193. sz., vagyis a keresztút felett, a főút jobboldalán.)

Kovács Ferenc (1867–1930. IX. 15.), magyar-német tanár.
(Köztemető II. oszt. A parc. 434. sz., vagyis a kápolna mögötti tábla, a második keresztút mellett.)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A KOLOZSVÁRI REFORMÁTUS KOLLÉGIUM APÁCZAI UTÁNI DIÁKJAINAK NÉVSORÁBÓL
(Második rész)[1]

132. Sámuel Zalányi non solvit integro.

1676. IX. 9. Apafi Miklós és Teleki Anna epithalamiumára verset írt. (H. J.: Adatok 9.) Al. Col.

A kolozsvári ref. koll. nagykönyvtárában őrzött könyv (ma a Román Akadémia kolozsvári részlegében): „Ex libris Stephani Pauli. – Successit Nicolao Markusfalvi A. 1673. – Jam possidet Samuel P. Zalani minister p. t. Ecclae Aknensis 1692. mpria. – Cessit filio Georgio Zalányi." Miután Zalányi György togatus 1722. III. 12-én meghalt, e könyvet a kollégiumnak adományozták. (Könyvtári jelzése: P. 31)

Zaláni Sámuel 1685–1707-ig désaknai lelkipásztor. (Sz-D Mon. III. 239.)

133. Franciscus Kövi satisfecit, profectus Rivulinum.

Gyulafehérvárra menekült sárospataki kollégiumi studiosusainak névsorából: Franciscus Kövi Anno 1675. Die 26. aprilis. Ductus ad officium Rectoratum Benedekinum. (Et 1958. 231.)

134. Joannes Literati satisfecit.

135. Michael Bogdányi satisfecit estque profectus Debrecin.

Apja: Bogdányi P. István, aki a debreceni isk. törvényeit 1657-ben írta alá. (Thury E. II. 126.)

Gyulafehérvárra menekült sárospataki kollégium diáknévsorában: Michael Bogdanyi Anno 1674. Die 18. aprilis. – Post multas calamitates ex Transylvanis venit in Hungariam. (Et 1958. 79.)

A debreceni iskola diákjainak névsorában: Michael P. Bogdányi. Anno 1677. die l. mart. Praeceptor classistarum et etymologistarum. Contrascriba. Senior. Salutavit academicas Belgicas. Pastor ecclesiae Enyedensis et iude Szigetiensis in Maramaros. (Thury E. II. 150.)

1658. 28. Mart. Michael P. Bogdani. SS. Theol. et Philos. Stud. a franekerai egyetemre beiratkozik. (TT 1886. 797.)

„Bogdányi Mihály enyedi pap korában látván a sok igazságtalanságot és húzást-vonást keményen megfeddé a tanácsbelieket, kik is gonoszul azt cselekedék véle, hogy meg

[Erdélyi Magyar Adatbank]

nem maraszták papjoknak. Azért ő is elment, de legottan megbáná dolgát az értetlen tanács és utána küldének Bogdányinak Tordáig, s hivák vissza, de nem jöve, hanem lőn szigeti pappá Máramarosban" (Hermányi Dienes József: Nagyenyedi Demokratikus. Bp. 1960. 249.) Hermányi azonban téved abban, hogy az ő leánya lett volna Udvarhelyi Mihály professzor felesége.

Felesége: Borosjenei Anna, B. J. István debreceni tanácsbeli és Mislei Zsófia leánya, ennek apja: Mislei István bihari esperes. Borosjenei Anna született 1671 körül. Meghalt 1716. XII. 7-én Kolozsvárt leányánál, Baczoni Mátéénál a Farkas utcai ref. papilakban (Bogdányi Mihályné és Baczoni Incze Máténé temetési kártája a kolozsvári ref. koll. könyvtárában).

Bogdányi Sajgó Mihály meghalt 1708. Máramarosszigeten.

Bogdányiék leánya Erzsébet, kit 1709-ben vett feleségül Baczoni Máté, m. szigeti pap, majd kolozsvári prof., azután pap. Született 1692, meghalt 1757. XI. 7. Kolozsvárt. (Temetési kártája a kolozsvári ref. koll. nagykönyvtárában.)

Leányági leszármazottai ma is élnek. Feleségének sírköve a kolozsvári házsongárdi temetőben ma is megvan.

1698. Bogdani Mihaly Bo: Jenei Anna ezüst, részben aranyozott cápás pohara 10,5 cm. A felirat alatt címer, amelynek tartalma: könyökben hajló, egyenes kardot tartó kar (A magyar történeti ötvösmű kiállítás lajstroma. Bp. 1884. 19. és Erdély régi művészeti emlékeinek kiállítása. Bp. 1931. 32.)

136. Stephanus Enyedi satisfecit, Pastor evasit.

1676. IX. 9. Apafi Miklós és Teleki Anna epithalamiumára verset írt. (H. J.: Adatok 9.) Al. Col. pp.

Enyedi Istvánra vonatkozólag lásd H. J.: A doktor és prédikátor mint harangozó, valamint Deáki Filep János családtörténeti feljegyzései (Adattár III. 113–120, 282–287.)

137. Stephanus Ujvári.

138. Mathias Bogdányi satisfecit.

139. Michael T. Zilahi satisfecit, ductus ad pastor. Hadadiens.

1676. IX. 9. Apafi Miklós és Teleki Anna epithalamiumára verset írt, mint Al. Col. (H. J.: Adatok 9.)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

140. Andreas Soboki satisfecit, ductus ad rector Karasznaiens.

141. Georgius Zalányi satisfecit et ductus Kolosin.

142. Paulus Kobori satisfecit.

143. Michael Szigeti satisfecit, primum apud Gyaluin rect. gessit.

1681. V. 19. Porcsalmi András temetési kártájára mint Al. Col. verset írt (A Farkas utcai templomban levő kártán. Lásd még H. J.: A gyalui iskola régi mesterei 4.)

144. Dániel Musnai satisfecit, ductus ad pastoriamm.

1711. Muzsnai Dániel Miriszlón pap (Névkönyv 1868. 11.)

145. Stephanus Bonyhai Satisfecit.

146. Petrus Torjai satisfecit, tandem defunctus.

147. Stephanus Bezdedi satisfecit, ductus Koborinum.

148. Joannes Sz. Martoni satisfecit.

149. Stephanus Radnotfai discessiti sed postea satisfecit.

150. Georgius Radnotfai satisfecit.

Az 1680-ban nemeslevelet nyert Nagy Györgynek, a radnóti vár katonájának nagyobbik fia. (GF 1905. 15.)

151. Sigismundus Liszkai satisfecit et Albam ivit.

Gyulafehérvárra menekült sárospataki kollégium diáknévsorában: Sigismundus Liszkay anno 1675. Die 9. maji. – Transit in Patriam et apud Paternos focos se continet. (Et 1958. 231.)

152. Joannes Debreczeni solvit totum.

153. Georgius Hunyadi satisfeciti ductus ad rect. Bogatinum.

154. Franciscus Papolczi satisfecit, ductus Somlyainum.

155. Michael Boroszlai satisfecit ductus ad Cantoriam.

156. Nicolaus Csávási satisfecit.

1682-ben vették fel az önként belépőt a papok sorába, addig scholamester Széken (Sz-D nev-tört. 520.)

157. Joannes Komáromi Profectus ad partes superiores.

1676. IX. 9. Apafi Miklós és Teleki Anna epithalamiumára mint Al. Col. verset írt (H. J.: Adatok 9.)

Gyulafehérvárra menekült sárospataki kollégium diáknévsorában: Johannes Panda Komáromi Anno 1677 die 15. januarii – Syntacticae Classis Praeceptor, tandem Rhetoricae

[Erdélyi Magyar Adatbank]

et Oratoriae, ivit Patakinum ad restaurandam Scholam. Pie odbormivit in Rectoratu Liszkainse. (Et 1958. 234.)

158. Michael Berekszászi solvit, ad pastoriam ad M. Csakianam.

1676. IX 9. Apafi Miklós és Teleki Anna epithalamiunára mint a Synt. p. p. t. verset írt (H. J.: Adatok 9.)

159. Joannes Tetsi satisfecit, ductus ad rect. Görgényin.

1676. IX 9. Apafi Miklós és Teleki Anna epithalamiumára mint Al. Col. verset írt (H. J.: Adatok 9.)

1679-ben Tétsi S. János Görgényszentimrén prédikátor, 1682-ben Magyarrégenben pap, 1689–1696-ban ismét görgényszentimrei lelkipásztor s egyúttal az egyházmegye esperese.

Meghalt ugyanott 1696-ban. (Névkönyv 1890. V. XX. lap és 1893. 3. lap.)

160. Stephanus Boros satisfecitf ductus ad rect. Desin.

(Lásd még H. J.: A dési ref. iskola igazgatói.)

Boros István Teleki Mihály alumnusa (Apáczai-album 56.)

1722. X. 18. Tiszteletes Boros István uram zsendelyt kér a harangláb reparatiojara. [...] Valami léczet is kér tiszt. Boros uram ugyan az haranglábhoz. A Kolozs megyei Katonában levő ref. egyházhoz. (Balogh Ilona: Magyar fatornyok. Bp. 1935. 162.)

161. Michael Budai satisfecit, venit ad Sarpatak cancell.

162. Stephanus Nyri ductus Hunyad e medio sublatus.

A kolozsvári ref. koll.-ban őrzött könyv bejegyzése: Est Stephani Miskolczi. Emptus Flo. l. denar 50. - Ex libris Stephani Nyiri mp. paratus 1677. 28 7bris. - Est Martini Miskolci P. B: Hunyadiensis. (könyvtári jelzése: Q. 52.)

163. Franciscus Zemlényi satisfecit, profectus ad Academias.

1676. IX 9. Apafi Miklós és Teleki Anna epithalamiumára mint Franciscus Zemplényi Al. Col. p. t. P. Poes. verset ír. (Herepei J.: Adatok 9.)

1682. V. 31., VIII. 31., XI. 30-án az Oratoria Tanittasaert fizetését megkapta. (Hosz Pál és Ujfalusi Sámuel quártások számadáskönyve. 23B és 24A lev. Az eklézsia levéltárában.)

1683. 15. Jun. Franciscus Zemlenyi Vngarus, Theol. Stud. beiratkozik a franekerai akadémiára. (TT 1886. 797.)

1683. Franciscus R. Zemplenyi Vngarus vitatkozást tart Franekeraban. (RMK III. 3243.)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

1683. Zemplényi H. Ferenc: üdvözlő verset ír Franekerában. (RMK III. 3240.)

1684. VIII. 28. Franciscus Zemley Hung. 26. T. a leydai egyetemre iratkozik be. (Archiv N. F. XVI. 217.)

1685. IX. 24. Zemplényi Ferene Deydában üdvözlő verset írt. (RMK III. 3354.)

A kolozsvári református kollégium nagykönyvtára egy olyan könyvet őrzött meg, amelynek címlapján az alábbi bejegyzés olvasható: „Tiszteletes Nemethi Samuel urnak küldöm Zemlényi R. Ferentz. Est Sam. Sz. Némethj 1684. Claud. (könyvtári jelzése: A. 164.) E sorokból megtudjuk Zemlényi családnevének kezdőbetűjét, valamint azt is, hogy Sz. Némethi Sámuel tanári szolgálatának már első évében összeköttetést keresett és talált az intézetből már kikerült öregdiákokkal is. Egy másik könyvbejegyzés: „Ex libris Francisci Zempleny Emptus 3, Flor. Ann: 1675. Die 7. Febr.", továbbá „Comparatus Claudiopoli justo pretio." (könyvtári jelzése: Q. 39.)

164. Paulus Deőri discessit.

165. Paulus Potoházi discessit.

166. Petrus Kolosvári valedixit postico.

167. Stephanus Nyiredházi satisfecit honeste.

1687. Nyiredházi István domokosi pap. (Sz-D Mon. III. 361.)

168. Paulus Sallyai discessit.

169. Stephanus Hatházi satisfecit.

170. Martinus Magyari satisfecit, ductus Perecseninum.

171. Paulus Bölöni satisfecit, ductus Somlyainum.

1682. V. 31-én a Rud. Tanittasaert járandóságát felvette. (Református quártások 1682. III. 18. – 1683. XII. 31-ig terjedő számadáskönyve. 23B lev.)

172. Michael Böszörményi satisfecit.

173. Joannes Rátzkövi satisfecitt, ductus Ajtaninum, iude discess.

1691. IX. 7. Johannes Racghevi Ungarus. Franekerában az egyetemre beiratkozik. (TT 1886, 798.)

1692. VII. 31. Ráczkevi János Franekerában Wecsei György disputációját verssel köszöntötte. (RMK III. 3730.)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

1692. XI. 14. Joannes Ráczewi Miskolcziensis H. az Odera melletti Frankfurt egyetemére beiratkozik. (PSz 1889. 191.)

1693. VII. 15. Frankfurt ad Viadrum egyetemén Ráczkevi János miskolci nemes Parschitius István orvosi disszertációját verssel köszöntötte. (RMK III. 3798.)

174. Georgius Halmagyi satisfecit.

175. Martinus Kobori satisfecit, pro parte caecus fuit.

176. Laurentius Martonfalvi satisfecit.

177. Stephanus Náményi satisfecit.

Náményi Istvánról az iratik, hogy „az 1688-iki siralmas esztendőből" egy prédikáció gyűjteménye maradt fenn. (Hihetőleg kéziratban.) Ekkor Körtefáján volt prédikátor. (Névkönyv 1892. 46.)

178. Lucas Privigyei satisfecit.

179. Joannes Zilahi satisfecit.

1701. Zilahi János Nagyernyén scholamester. (Névkönyv 1897. 24.)

180. Paulus Viski satisfecit, duotus ad rect. Kereszturin.

181. Samuel Kolosvári.

182. Joannes Diószegi satisfecit, ductus ad rect. Buniensem.

1681. V. 19. Porcsalmi András temetési kártájára mint Col. Al. verset írt. (A Farkas utcai templomban őrzött kárta.)

183. Laurentzius Martanfalvi satisfecit.

184. Joannes Felfalusi diversis vicibus solvit.

185. Samuel Szalatsi satisfecit.

1691. Samuel P. Szalachi Franekerában beiratkozik az egyetemre. (TT 1886. 792.)

186. Georgius Enyedi defunctus est.

187. Mathias Medgyesi defunctus in Academia.

1680. VII. 20. Matthias Medgyessi Saxo-Transylvanus. 25. T. Leydában beiratkozik az egyetemre. (Archiv N. F. XVI. 216.)

1680. Medgyesi Mátyás erdélyi szász gyászverset írt ifj. Kovásznai Péter akadémikus halálára. (RMK III. 3051.)

1681. V. Matthias L. Medgyessi Saxo Transsylv. disputál Leydában. (RMK III. 3121.)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

188. Joannes Ajtai satisfecit, ductus ad rect. Káposzt. Sz. Miklós.

189. Michael Tövissi satisfecit, ductus ad rect. Gyalaiensem. (Lásd még H, J.: Gyalui iskola régi mesterei 4.)

190. Moses Etfalvi.

191. Steph. B. Bányai solvit et ductus ad rect. Desiensem.

1683. II. 28-án az Oratoria tanittasért negyedévi járandóságát adják meg a quártások (Számadáskönyv 24A lev. az eklézsia levéltárában. Lásd még H. J.: A dési iskola igazgatói.)

Teleki Mihály alumnusa (Apáczai-album. 56.)

192. Samuel K. Papoltzi solvit honeste.

A kolozsvári ref. koll. Papolczi K. Samuelnek egy könyvét őrizte meg. (Könyvtári jelzése: RMK 244.)

193. Stephanus Tétsi satisfecit, profectus Enyedinum.

„Anno 1703. 23. Junii. N. Enyeden ordináltattunk az szent ministeriumra in numero 14: Técsi István" (Sz 1888. 361.)

194. Stephanus Csekei satisfecit.

195. Joannes Szederjesi satisfecit, ductus ad rect. Bogarinum. Az I. névsor szerint helyesen: Bogatinum.

196. Joannes Zabolai satisfecit.

197. Stephanus Dalnoki solvit pro labore.

1682. V. 31., VIII. 31., XI. 30., 1683. II. 28., V. 31., VIII. 31., XI. 30-án a Syntaxis Taníttasaért negyedévenkénti járandóságát a quártásoktól felvette (Számadáskönyv az eklézsia levéltárában 23B – 24B lev.)

Kolozsvári ref. koll. nagykönyvtárában könyvbejegyzés: Dálnoki Stephanus 1686. XI. 28. Apja: Dalnoki S. János 1670. VII. 27-én a lécfalvi iskola rectora. Dalnoki Saárközi János (könyvtári jelzése: RMK 214.)

198. Paulus Onadi ductus ad rect. Székin.

199. Petrus Csanádi satisfecit.

200. Martinus Zilahi satisfecit ex parte.

Diósadon prédikátor. (Névkönyv 1879. 50.)

201. Andreas Torjai satisfecit ex parte et senior tractus Görgenien.

Az I. névsor szerint: „et senior tractus Görgenien." Ertsei Zsigmond neve után van írva!

202. Sigisus Ertsei solvit et ductus Mediom. pro rect. deinde pastor.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Az I. névsorban folytatólagosan „et senior tractus Görgenien." van írva.

1681. V. 19. Porcsalmi András temetési kártájára mint Col. Civ. verset írt (Farkas utcai templomban őrzött eulogiumon.)

1729-ben Ercsei Zsigmond esperes lesz, prédikátor Erdőcsinádon. Meghalt 1737-ben ugyanott. (Névkönyv 1891. V., XXXVII.)

203. Stephanus Kassai solvit, ductus ad paedag. ad Telekien.

1680. XI. 11-én „Praeceptor Kassai ur kezeb. adatott az Ur ő kglme ket könyvet." Vagyis Teleki Mihálynak Mihók fia melletti priváttanító volt Kassai István. (Teleki Mihály udvari postálkozásáról vezetett Diarium.)

204. Mathias Trapoldi satisfecit, ductus ad rect. Husztiensem.

205. Andreas Bihari satisfecit ductus Husztinum.

1682-ben eml. mint alumnus.

1707. I. 14. Andreas Biharj névbejegyzés Szathmár Németi Sámuel: Moses explicatus című könyvben. (Az ENM könyvtárárban.)

206. Stephanus Gyarmathi satisfecit.

1675. Somkeréken valószínűleg csak beszolgáló pap. (Sz-D Mon. VI. 109.)

207. Samuel D. Huszti satisfecitf ductus Huszt, inde Acad. Sal.

1683. 23. Julii. Samuel L. Huszthi. Ungarus. Th. Stud. a franekerai egyetemre beiratkozik. (TT 1886. 797.)

1683. Bánfi-Hunyadi Ferenc franekerai disputációját verssel üdvözölte. (RMK III. 3240.)

1686. II. Debreczeni Ember Pál franekerai disputációját verssel üdvözölte. (RMK III. 3389.)

1686. II. 24. Füsi Lőrinc leydai vitatkozását verssel üdvözölte. (RMK III. 3403.)

1693. IX. Huszti István leydai vitatkozását Huszti L. Sámuelnek, mint egykori tanítójának ajánlotta. (RMK III. 3806.)

1710. II. 12. Tetsi L. Mihály utrechti disputációját a többek között neki is ajánlotta. (RMK III. 4744.)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Kolozsvári ref. koll. nagykönyvtárában könyvbejegyzés: Tiszt Colosi Daniel özvegye adta Huszti L. Samuelnek. Makfalvi S. József. (könyvtári jelzése: RMK 230.)

1721. Huszti Lovász Sámuel huszti ref. pap, mármarosi esperes, tisztántúli püspök meghalt. (Temetési kártája a kolozsvári ref. koll. nagykönyvtárában.)

208. Martinus Sámsondi solvit et in Domino occubuit.

1682. XI. 11. Fizettem Neb. Andrask, hogy Samsondiusnak az deakk koporsot czinalt. (Hosz Pál és Ujfalusi Sámuel ref. quártások számadáskönyve. 31B lev. Ref. egyházi levéltárban.)

209. Mathias Laki.

210. Michael Szilágyi suspensus.

211. Ioannes Péczi.

212. Stephanus Zágoni solvit, ductus ad rect. Tordaensem.

1685. Zágoni István Kozárváron prédikátor. (Sz-D Mon. IV. 445.)

213. Joannes Diosi solvit, ductus ad past. Ozdiensem.

1681. V. 19-én Porcsalmi András temetési kártájára mint Col. Al. verset írt. (Farkas utcai termplomban őrzött nyomtatványon.)

214. Michaelis Széki solvit et valedixit studiis.

215. Michael Trintseni satisfecit, ductus ad rect. Tétsin.

1683. XI. 34-án az parvistak tanításáért negyedévi járandóságát felvette. (Quártások számadáskönyve az egyházközség levéltárában Kolozsvárt.)

216. Petrus Zoványi satisfecit, pie et sancte ad Deum recept.

1681. V. 19. Porcsalmi András temetési kártájára mint Zoványi P. Péter Coll. Alumnus verset írt. (A Farkas utcai templomban őrzött egyleveles kártán.)

A kolozsvári ref. koll. nagykönyvtára a saját könyvtárocskájának egy kötetét őrizte meg. A tulajdonos megnevezése: „Ex donaone Sam. P. Zovanyi accepit Petrus Zoványi, vivant Anno 1675. die 6 Obris. - Legavit Coll. Claud. Defunctus Petrus Zovanyi." Úgy látszik, hogy még a kollégiumból való kilépése előtt elhunyt. (A könyv könyvtári jelzése: C. 223.)

217. Paulus Brullyai satisfecit.

218. Michael B. Bányai partem solvit, tandem occubuit.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

219. Stephanus Ajtai satisfecit et Banfien paed. factus.
220. Michael Jenei solvit.
221. Stephanus K. Gyalai satisfecit, duct. Ad rect. Szigeth.

Barcsai Ákos fejedelem 1659. február 15-én Déván kelt adománylevelével Gyalai Korpos István (Stephanus Korpos de Gyalu) és Tóth Anna nevű feleségét együtt nemesi rangra emelte, részükre címert adományozott és gyalui házukat a közterhek alól mentesítette. E Gyalainak foglalkozása kolozsmonostori fejedelmi tiszttartó volt. Gr. Kemény József kéziratgyűjteményében (Transilvania Possessionaria. Tom. 5.) és H. J.: B. Sikó János. (Adattár II. 358–367.) – Az eredeti nemeslevél Gyalai József tulajdonában Marosvásárhelyen. E fejedelmi tiszttartónak lehetett fia a fent megnevezett ifjú.

Kolozsvári ref. koll. nagykönyvtárában őrzött egyik kötet bejegyzése szerint: Est. Steph. P. Szantai p. t. Past. Huszt. Prim. - Georgii Kis-Éri. 1717. - Gyalaj K. István m. k. 1691. 23. Julij. (könyvtári jelzése: P. 32.)

Az elől megnevezett ifjú vagy azonos személy, vagy pedig apja volt annak a gyalui származású Gyalai Istvánnak, aki előbb alsórákosi, majd hidvégi pap és esperes s egész hosszú sorú pap-nemzedéknek volt törzse, többek között így az 1796. augusztus 26-án 59 esztendős korában Gyaluban elhunyt előbb bánffyhunyadi, majd gyalui akadémikus lelkipásztornak is. (Hermányi Dienes József sok tévedést is tartalmazó Nagyenyedi Demokritus. 1960. 129. és H. J.: Gyalui prédikátorok. Kéziratban.)

222. Joannes Rozgoni satisfecit, ductus ad rect. F. Bányain.

1681. V. 19. Porcsalmi András eulogiumára mint Col. Al. verset írt. (A kolozsvári Farkas utcai templomban őrizték meg.)

223. Joannes Várallyai solvit nummis.
224. Moses Gyalai solvit, ductus ad rect. Viskiensem.
225. Joannes N. Bányai satisfecit, peste praereptus.
226. Mathias Várad peste obivit.
227. Martinus Légrádi satisfecit.
228. Daniel Illyefalvi solvit.
229. Stephanus Csengeri solvit, pastor.
(Lásd H. J.: Csengeri István és fiai. Adattár III. 3–12.)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

1671-től Teleki Mihály gyámfia!

1676. IX. 9. Apafi Miklós és Teleki Anna epithalaniumára verset írt. (H. J.: Adatok 9.)

230. Balthasar Besenyei satisfecit.

1682-ben alumnusnak említik.

1681. V. 19-én Porcsalmi András temetési kártájára mint Col. Civ. verset szerzett. (A Farkas utcai templomban őrzik.)

231. Martinus Széki satisfecit, demum obivit.

232. Martinus Makfalvi obivit.

(Török István közleményéből kimaradt.)

233. Valentinus Léczfalvi satisfecit, acadmias revisit.

1682-ben alumnusnak eml.

1681. V. 19. Porcsalmi András temetési kártájára mint Coll. Civis verset írt. (A Farkas utcai templomban őrzik.)

1687. Franekerában beiratkozott az egyetemre (TT 1886. 798.)

1689. Franekerában Bátai György disputációját verssel köszöntötte. (RMK III. 3554.)

234. Sámuel Bándi satisfecit, academias revisit.

1682-ben alumnusként említik.

1687. Samuel Bandi Transylv. Ung. beiratkozott Franekerában az egyetemre.

1690. VI. 1. Franekerában M. Bándi P. Sámuel kiadta 12°-nyi 289 lap + 13 sztlan. lev. terjedelemben Rövid Magyarázattya a LXVIII Soltárra c. könyvét, amelyet Széki Teleki Mihályné Weér Juditnak és Hadadi Wesselényi Pálné Béldi Zsuzsannának ajánlott. (RMK I. 1383.)

1691 elején Amsterdamban időzik. (Zoványi Jenő 1940. évi cikkei szerint.)

235. Mich Bereczki.

236. Steph. Kovásznai satisfecit.

1693. Domokoson prédikátor. (Sz-D Mon. III. 361.)

237. Michael Szathmári satisfecit, ductus ad pastor. Ajtaniensem.

1681. V. 19. Porcsalmi András temetési. kártájára mint Col. Civ. verset írt. (Farkas utcai tenplomban őrzik.)

1697–1702-ig Harcón volt pap. (Névkönyv 1903. LXXXIX.)

238. Petrus Paniti solvit.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

239. Martinus Kolosvári satisfecit.

Kolozsvári ref. koll. nagykönyvtárában: Kolosvári Márton könyve, 1696. I. 14-én. (könyvtári jelzése: RMK 131.)

240. Andreas Bándi satisfecit.

241. Joannes Dalnoki solvit.

242. Michael Aradi satisfecit, ductus ad rect. Zilahiensem.

1681. V. 19-én Porcsalmi András temetési kártájára mint Ardai(!) Mihály Coll. Alum. verset irt. (A Farkas utcai templomban.)

1682. V. 31. Ardai Mihály az Poetica Tanittasaert, 1683. V. 31-én, az Oratoria tanittasaért, 1683. VIII. 31-én ugyanazért, 1683. XI. 30-án az Rhetorica tanittasaert kántoronkénti járandóságát felvette. (Ref. quártások számadáskönyve.)

1692-ben meghalt Ardai Mihály diósadi prédikátor (Névkönyv 1879. 50.)

243. Nicolaus Budai satisfecit, migravit Hungariam.

1682-ben alumnusnak említik.

244. Andreas Petelei solvit.

245. Michael Radnothi satisfecit, rector Peretseien. Factus.

246. Samuel Gyoni satisfecit.

247. Dániel Dioszegi solvit.

1689. X. Franekerában beiratkozik az egyetemre. (TT 1886. 798.)

248. Stephanus Szántai satisfecit, migravit Debrecinum.

1681. die 3. maj. Stephanus P. Szántai. A debreceni koll. studiosusainak névsorában. (Thury E. II. 158.)

Kolozsvári ref. koll. nagykönyvtárában levő könyvbejegyzés: „Est Steph. P. Szantai p. t. Past Huszt. Prin. - Georgius Kiséri. 1717. - Gyalaj K. Istvan m. k. 1691. 23. Julij. (könyvtári jelzése: P. 32.)

249. Michael Hadadi ductus ad past. Kutfalviensem.

1682. VIII. 31-én, XI 30-án, 1683. II. 28-án, V. 31-én, VIII. 31-én, XI. 30-án az Poesis tanittasaert kántoronkénti járandóságát felvette. (Ref. quártások számadáskönyve.)

1693. I. 2-án Pataki István temetési kártájára mint volt tanitványa, most Ecclesiastes verset szerzett. (A Farkas utcai templomban őrzik.)

250. Samuel Bányai satisfecit, ductus ad rect. Kertsedien.

251. Franciscus Musnai ductus ad pastoriam.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

252. sen. Stephanus N. Almási satisfecit, ductus ad rect. Desiens.

Almási N. István. A kollégiumban a fejedelemasszonynak a mármarosi sóbányák jövedelméből kiutalt alumniumát élvezte, majd a régi fejedelmi adomány segélyét nyerte el. (Apáczai-album 60 és 66.)

1682. VIII. 31., XI. 30-án az Grammatica tanittásáért évnegyedenkénti járandóságát felvette. (Református quártások számadáskönyve. Lásd még H. J.: Dési iskola igazgatói.)

Almási István, mint dési második pap eml. 1696-ban, m. h. 1725. I. 24-én. (Sz-D Mon. III. 129.)

253. Joannes Mohácsi discessit.

254. Georgius K. Helmeczi satisfecit.

255. Ladislaus Fejérházi discessit.

256. Michael Szemerjai satisfecit, ductus ad rect. F. Bányaiens.

1681-től Szásznyíresen prédikátor. (Sz-D Mon. V. 273.)

257. Petrus Dobolyi ductus pro rectore Tóthfalusiensis.

1695. Dobolyi Péter Koltón prédikátor. (Almási Sámuel esperes 1867. évi gyűjtése. Az adatot Daday István 1933-ban bocsátotta rendelkezésemre.)

258. Martinus Musnai solvit.

259. Georgius Siklodi satisfecit.

260. Georgius Kereszturi.

261. Georgius Batai satisfecit, academias visitavit, Pastor Claud. Factus, ubi novissimus quoque diem clausit.

1662-ben Zilahon született. Apja: Bátai B. György kolozsvári, majd zilahi pap, anyja: ns. Mara Erzsébet (kinek második férje: váradi Polyik János kolozsvári alkapitány.)

1679-ben a kolozsvári koll.-ban subscribál; 1684-ben u. i. senior. Részben mostohaapja, részben az eklézsia költségével külső országokba peregrinál. (Temetésére készített eulogiumból.)

1685. 24. oct. Georgius Batai Transylvano-Hungarus. Theol. Beiratkozott Franekerában az egyetemre (TT 1886. 797.)

1686. III. 24-én Greorgius P. Batai Franekerában respondeál. (RMK III. 3388.)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

1687. 30. Juli. Georgius Batay Transylvano-Claudiopolitanus. P. et T. facultás hallgatójának iratkozik be Leydában. (Archiv N. F. XVI. 218.)

1688. XII. 21. Franekerában disputál. (RMK III. 3496.)

1689. IV. Franekerában disputál. (RMK III. 3554.)

1689. Franekerában verssel üdvözli Felfalusi József disputációját. (RMK III. 3556.)

1689. XI. 13-án az Odera melletti Frankfurt egyetemére iratkozik be. (PSz 1889. 191.) „Georgius Bacai Claudiopolitanus".

1690-ben hazatér.

1691-ben kolozsvári pappá választják.

1691-ben feleségül veszi ns Zalányi Mária hajadont, akitől született gyermekei közül egy leánykát 1698. jún. 11-én temetnek. (Ref. harangoztatógazda számadáskönyve és a szabó céh által eltemetettek jegyzéke.) Életben maradt gyermekei: Erzsébet és György, aki a kollégiumban 1709 körül írta alá a törvényeket.

1692. I. 20-án az ekklesia Bátai uramnak conferal jóakaratjabul egy menténck való posztóra 30 frtot. (Series rerum konzisztoriális jegyzőkönyv 3.)

1693. X. 10-én volt az utolsó prédikáció a jezsuitáknak átadott kolozsvári óvári református templomban (Czegei Wass György naplójának 171. lapjáról.) „Die 10. Octobris úgy mint szombatnak reggelén szokott reggeli harangozáskor az ó várban lévő reformátum templumban bementünk, és elénekelvén az 129-ik zsoltárt, Bátai uram azon zsoltárt igen szépen resolválta, szabván azon előttünk álló alkalmatosságra; és azt elvégezvén könyörgést tött, és azután ismét elénekeltetett, az 74-ik zsoltárnak egynehány verse, és az alatt küldtünk az katholikusoktul rendeltetett commissariusokért; az községet megáldván Bátai uram az bibliát nagy sírással, zokogással lehozta és az egész cultus alatt rettenetes sírás és zokogás volt, és ezek végben menvén, mentünk ki az oldalon lévő legkülső ajtóban, de az nép mind kün utczában, házakban számtalan volt, és az templom is teli volt néppel."

1694. VI 8-án a konzisztórium határozata szerint Sárpataki Mihály elhalálozván, „hogy az ekkla ládájának kolcsai gondviseletlenül ne legyenek, tetszett a Tiszt. Consistorium-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

nak Tiszt. Bátai György uram kezében adni az ekkla ládájának kolcsait, míglen Isten praedicatort adván állandó dispositio lehet. (Series rerum konzisztoriális jegyzőkönyv 23.)

1694. II. 23-án a Farkas utcai templomban eltemetett malomvizi Kendeffy János felett Bátai György oratiót tartott. (RMK I. 1506.)

1696. II. 12-én Tiszt. Bátai Györgyöt főkurátornak választja a konzisztórium. (Series rerum 45.)

1696-ban Bánffihunyadi Márton Franekerából június 29-én és hónap megnevezése nélkül Divini Pál Marburgból vitatkozást ajánl Bátai Györgynek.

1698. IX. 11-én meghalt a kolozsvári Farkas utcai templomban őrzött eulógium szerint.

1699. I. 13. T. Bátai György uramat Isten e világból kiszollitván, ő kegyelme helyett az ecclesia harmadik praedicator nélkül szűkölködik, nagy tereh lévén e nagy ecclesiában t. praedicator uraimékon, kik két templomban csak ketten szolgálnak, nemcsak a tanításban, hanem az ecclesiában eső dolgoknak igazgatásában. (EPrK 1906. 293.) Utódává Soós Ferencet választotta meg az eklézsia. (Series rerum konzisztoriális jegyzőkönyv.)

Saját könyvtára köteteinek sorsát példázza az a kötet, amelyet a kolozsvári ref. koll. könyvtára őrzött meg: „Ex libris Georgii Batai. comp. fl. 2. Lugduni Batavor. 1682. mpria. – Post illius mortem Sam. Sz. Némethi – 99." (könyvtári jelzése: D 91.)

262. Petrus Vásárhellyi ductus ad rectoriam.

263. Franciscus Soljmosi.

264. Sámuel Gyarmati.

265. Joannes Némethi satisfecit.

266. Stephanus Dobai.

267. Martinus Ajtai satisfecit.

1692-ben, mint a ketesdi templom mennyezetének felirata bizonyítja, akkor itt lelkipásztoroskodott (Névkönyv 1872. 6.)

268. Laurentius Kálai solvit, ductus Hunyad pro rectore.

1682. VIII. 31-én, XI. 30-án, 1683. II. 28-án, V. 31-én, VIII. 31-én az Parvistak Tanittasaért negyedévenkénti járandóságát felvette. (Quártasok számadáskönyve 24A, 24B lev.) Kallai Lorints néven.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

1683. VIII. 27-én Régeni Asztalos Jánosnak[...] Laurentius Kallainak hogy egy asztalt czinalt, fizették. (Quártások számadáskönyve 35B lev.)

269. Stephanus M. Vásárhelyi solvit et migravit.

270. Josephus K. Vásárhelyi.

271. Stephanus Szathmári ductus pro pastore Ajtaninum.

1694. Kolozson pap (Névkönyv 1871. 54.)

Ugyancsak 1694-ben jelentkezik Hídalmáson egy Szathmári István nevű prédikátor (Almási Sámuel esperes 1867 gyűjtése; ezt az adatot Daday István volt szíves rendelkezésemre bocsátani 1933-ban). Valószínűleg azonos személyre vonatkozik e két adat, mert hiszen a papmarasztás e helységcserét könnyen megmagyarázhatja.

272. Franciscus Deési satisfecit.

273. Joannes Némethi.

274. Joannes Szölösi.

1682. VIII. 31., XI. 30., 1683. II. 28., IV. 31., VIII. 31., XI. 30-án az Rudimenta tanításáért negyedévi járandóságait felvette. (Quártások számadáskönyve 24A és B levél.)

275. Sámuel P. Csernátoni.

276. Paulus B. Szalatsi solvit, ductus Gyalain pro past.

1683. V. 31., VIII. 31., XI. 30-án a Grammatica Tanittásáért negyedévi járandóságait felvette. (Quártások számadáskönyve 24A és B levél.)

Családneve valószínűleg Rácz, amely család Szalacsról írta magát.

277. Thomas Dobolyi.

278. Georgius Zalaknai satisfecit.

279. Martinus Rozgoni satisfecit, Albam profectus.

Gyulafehérvárra menekült sárospataki kollégium diákjainak névsorában: Martinus Rozgonyi Subiectus Legibus Scholae Anno 1682 Die 14. decembris. – Albae Poeseos Praeceptor, missus Patachinum ibi Senior tempore secundae turbationis, ductus primo ad Paedagogium Tokainum tandem ibidem factus est Rector (Et 1958. 345.)

280. Joannes Csávási solvit, ductus Galfal. pro rectore.

281. Stephanus Baróthi satisfecit, successit in patr. pro past.

282. Joannes Kassai sasso.

A II. névsorban hibásan: Kassad.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

283. Martinus Széki satisfecit, rector Aknaen. factus.

284. Gabriel Vásárhelyi.

285. Sigismundus N. Huszti satisfecit, ped. D. Gas. Kun, dein past. Pavain.

„Husztj Nagy Sigmond Ao. 1686 Zagoni Schola Mesterségemben szeretetnek szomszédsagi baratságk tekentesi alat ajandekon vöttem Bodola [Bodoki?] Samuel kedves komám Uramtul Papolczi Oskola mesterségében" (A debreceni ref. könyvtárban RMK 318. sz. könyvtári jelzésű könyvbe bejegyezve. A könyv címe: Pathai István: Az Sacramentumokról genere. 1592) Osdolai Kuun Gáspár Kuun Miklós és galgói Rácz Krisztina fia és Bethlen Miklós feleségének unokaöccse volt.

286. Georgius M. Vásárhelyi satisfecit.

287. Sámuel Arkosi satisfecit, rect. Gyalaien. factus.

(Lásd H. J.: Gyalui iskola régi mesterei 4.)

288. Michael T. Csepregi satisfecit, academias visitavit et redug. pri. professor Col. Claud. dein Pastor. ibidem salutatus ubi desiit.

1680. XII. 23-án subscribált.

(Lásd H. J.: Ifjabb Csepregi Turkovics Mihály. Adattár III. 210–214.)

1689. Michael T. Csepregi U. Claudiopolitanus Transsylvanus iratkozik be az Odera melletti Frankfurt egyetemére. (PSz 1889. 191.)

289. Mathias Onadi satisfecit, profectus Albam.

290. Georgius Csernatoni satisfecit.

291. Georgius Kamarasi satisfecit, ductus Tordam. pro rectore.

1715-ben Désen prédikátor. (Sz-D Mon. III. 129.)

292. Stepharnus Sz. Királyi satisfecit, ductus ad past. Nagyidam.

293. Joannes Levai satisfecit, in rect. obivit.

294. Petrus K. Vásárhelyi satisfecit, rect. Szek. factus.

1682. VII. 26. Vasarhely Peter Praedikator Pusztakamarás on. (ENM Kemény levéltár. Szombattelki csomó. Daday István szíves közlése 1930-ban.)

295. Nicolaus Vaji satisfecit, ductus ad rect. Szigeth.

296. Andreas Hoszszuaszoi.

297, Georgius Telekfalvi satisfecit, factus politicus.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

298. Christophorus Szenagatai satisfecit.
299. Georgius Dalnoki satisfecit, profectus Szathmarin.
300. Martinus Fejérdi satisfecit.
301. Georgius Madarasi satisfecit, ductus Hunyad pro recto.
302. Georgius Fogarasi satisfecit, ductus Retteginum.
303. Balthasar Katona satisfecit, ductus ad past. Arpastóin.
304. Joannes Molitoris satisfecit.
305. Paulus Tholnai statui politico se addixit.

A kolozsvári ref. koll. nagykönyvtárában őrzött könyv bejegyzése szt.: Ex libris Stephani F. Tolnai. - Ex donatione Gni Dni Pauli Tolnai, possidet hunc libr. Johannes P. Rozgoni. A. 1693. (könyvtári jelzése: Q. 79.) E könyvbejegyzés tanúsítja, hogy e Tolnai Pál Tolnai F. István néhai kollégiumi orvosdoktor, majd kolozsvári lelkipásztor és Kolozs-kalotaszegi esperes fia volt, akinek nevét apjának 1690. március 25-én bekövetkezett halálára készített eulogiumán is megtaláljuk. (A Farkas utcai templomban.)

306. Gasparus K. Sepsi satisfecit, ductus pro rect. Retteg.
307. Michael Kallai satatui politico se addixit.

1689-ben Szamosujvár-Németiben rektor. (Sz-D nev-tört. 493.)

308. Stephanus Potsa et morti et coetui satisfecit.
309. Stephanus Pataki satisfecit.

Radnóti fejedelmi udvari pap, majd Kolozson lelkipásztor. (Lásd H. J.: Pataki István naplóíró, radnóti udvari pap. Adattár III. 84–89.)

310. Nicolaus Egrespataki satisfecit, past Kendiensis factus.
311. Georgius Piski satisfecit, ductus Hunyad pro rect.

1703. Magyargyerőmonostoron pap (Névkönyv 1871. 28.)

1710. Viski György Damoson prédikátor (Névkönyv 1871. 20.)

312. Georgius Ratoni.
313. Nicolaus Nyiregházi satisfecit.
314. Sen. Stephus Portshalmi satisfecit, ductus past Sz. Ujvárin.

(Porcsalmi P. András lector. Lelkipásztor, esperes fia. Lásd édesapjáról írott cikket.) A kolozsvári ref. koll. nagykönyvtárában: Veri Possessoris Steph. P. Portsalmj Anno D. 1682. Ab obiturdi Parentis (könyvtári jelzése: Q. 232.)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

U. ott: Steph. P. Portsalmi Ab Anno 1681. djeb. Feb. (könyvtári jelzése: V. 232.)

1687. X. 12. körül saját kezűleg: „Est Stephany Porczalmj. Salutatio honesta. Adgyon in minden jót, aki eleb szűkös volt, hogy mondhasson minden szegeny minden jot Hogy az Isn kegyelmednek ez vilagon minden jot adgyon ez vilagon szerenczesen meg tarczon halalod orajan boldog ki mulast adgyon." (Kolozsvári ref. koll. nagykönyvtárában. Jelzése: RMK 429.)

1687. XII. Porcshalmi P. István RMK könyvet vásárol Kolozsvárt. (Kolozsvári ref. koll. nagykönyvtára. Jelzése: RMK 187.)

315. Nicolaus Ajtai ductus Deesinim ad rect.

(Lásd H. J.: Dési ref. iskola igazgatói.)

Ajtai Miklóst czegei Wass György öccsének iskolatársaként említi. 1682. XII. 26. (MTE. Irók. XXXV. 26.)

316. Michael Szathmári pastor factus Ajtoni.

317. Michael Pataki ductus Bagosinum pro rect.

318. Georgius Bágyi solvit, secularis factus.

319. Sen. Franciscus Péterfalvi.

320. Sen. Mich. Jeddi satisfecit, duct. ad rect. Hunyad.

1689. V. 25-én elhunyt Szathmár-Némethi Mihály ref. lelkipásztor temetési kártájára mint Coll. senior verset szerzett. (A Farkas utcai templomban őrzik.)

1695-ben Ketesden prédikátor, mint a szószék koronájának felirata bizonyítja. (Névkönyv 1872. 6.)

321. Ephraimus Csengeri Oras academicas lustravit.

(Lásd még H. J.: Csengeri István és fiai. Adattár III. 3–12., ehhez azután hozzácsatolandó az előbb előkerült adatokat.)

1693. III. 13. Hermann Alex. Röel franekerai Theol. et Phil. Doct. ac Professor levele Szathmár-Némethi Sámuel kolozsvári kollégiumi professzorhoz: „Non dubito, si ex ungve leonem dignoscere licet, quin sit meriturus publicum doctorum plausum. Justo diutius haesit apud Cl. Waeyenum, ob alia illius negotia. Doctissimus Nemethi, ut curam hujus operis praecipue geret, ita pollicetur Ecclesiae vestris egregium virum. Utinam tales essent omnes D. D. Csengeri et Veszpremi non tenent eum studioram et vitae modum, quaem laudare et probare queam. Deus eos convertat. Salveant Cl. viri Bathai et Cepregi et siqui alii me memo-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

res vivunt. Tu, vero vir Cl, quem valere vehementer gaudec longum Ecclesiae bono vale, et me orro ama, Tuum ex animo. Franekerae a. d. 13. martii 1693. P. S. Generosus D. Bethlen talis est, ut optima quaque de illo sperare possisti(!) (Zoványi J.: Holland tudósok levelei magyar tudósokhoz. ItK 1901. 217–218.)

A levélben említett ifjak teljes neve: Ephraimus Csengeri, Franekerában beiratkozott: 1689; Stephanus Veszpremi Franekerában beiratkozott: 1692; Georgius Batai Franekerában beiratkozott: 1685; Michael T. Tsepregi Franekerában beiratkozott: 1686; Michael a Bethlen Franekerában beiratkozott: 1692.

1694. I. 10-én Csengeri Ephraim a Belga akadémiáktól hazatérve, ezen a napon adta át Csepregi T. Mihály kolozsvári ref. kollegiumi professzornak Leusden János utrechti egyetemi tanár által küldött két könyvet. (Ref. koll. nagykönyvtára. O. 14. és 15. könyvtári jelzéssel.) Ez az adat tehát azt is jelenti, hogy Csengeri nemcsak Franekerában volt az egyetem hallgató, hanem 1693 közepe táján mehetett át Utrechtbe, s itt bár nem iratkozott be az egyetemre, a professzorok előadásait azonban mégiscsak hallgathatta. Így hát a kolozsváriaknak van der Waeyen és Röel professzorokhoz intézett levelének érkeztekor ő már Utrechtben lehetett, s ezért történt azután, hogy csak egy fél esztendő múlva érkezhetett haza Kolozsvárra. Itthon azonban elnyerte-e a harmadik papi állását, nem bizonyitja semmi adat, ezért azt lehetne gyanítani, hogy Bánffi kormányzó maga mellé rendelte udvari papjául, minthogy – czegei Wass György szerint – őt a gubernátor házasította ki 1695. április 28-án.

322. Casparus Boros satisfecit, ductus ad pedag. D. Székely.

1693. I. 2-án elhunyt Pataki István prof. II. Apafi Mihály nevelője temetési kártájára mint egykori tanítványa, most pedig lelkipásztor, verset szerzett (A Farkas utcai templomban.)

1687 táján Székely László orsz. főpostamester gyermekeinek tanítójául vitetett.

1741. VI. mint gyalui pap és kolozs-kalotaszegi esperes Mária Teréziának homágiális esküt tett. (Gr. Kemény József gyűjteménye, az ENM levéltárában használtam.)

1742. Gyaluban meghalt. Állítólag 1700-tól 1742-ig szolgált e helyen. (Névkönyv 1871. 36, 45.)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

323. Con. Joannes Gyarmati satisfecit, ductus pedag. D. Ladisl. Székelly.

1693. I. 2-án elhunyt Pataki István professzor és II. Apafi Mihály ephorusa temetési kártájára verset szerzett. (A Farkas utcai templomban.)

324. Daniel Ratoni solvit.

325. Petrus Vásárhelyi satisfecit.

Valószínűleg azonos vele az a Vásárhelyi Péter, aki 1716-ban Kuduban volt prédikátor. (Sz-D Mon. IV. 530.)

326. Samuel Kovásznai satisfecit, statui politico se addidixit.

327. Martinus R. Szombati satisfecit, profectus Hungariam.

1692. die 29. febr. Martinus Szombathi subscribál a debreceni kollégium törvényeinek.

328. Sen. Dániel Ajtai satisfecit, ductus Dees pro rectore.

(Lásd még H. J.: A dési iskola igazgatói.)

1696-ban Rettegen lelkipásztor (Sz-D Mon. V. 525.)

329. Sámuel Pelsőczi satisfecit, pastor iactus.

(Lásd még H. J.: A dési iskola igazgatói.)

330. Michael Szölösi satisfecit.

331. Paulus F. Bányai satisfecit, statui politico se addixit.

332. Stephanus Kovasznai satisfecit.

333. Basilius Szentiványi satisfecit.

(Nem lehetetlen, hogy azonos vele az a Balázsi Szentiványi Mihály 1675–1684-i rettegi prédikátor, akinek 1675. X. 19-én Désen hirdették ki nemeslevelét (Sz-D Mon. V. 525.) Ugyanis egészen szokatlanul hangzik, hogy a keresztnévből képzett családnév a származási név elé kerüljön.)

334. Georgins K. Gyalai satisfecit, ductus Görgényinum pro rect.

1689. V. 25-én elhunyt Szathmár-Némethi Mihály lelkipásztor temetési eulogiumára verset szerzett. (A Farkas utcai templomban.)

335. Joannes Fejérdi satisfecit, salutavit protonotariam.

336. Georgius Makai solvit, ductus ad rect. Zilahinum.

337. Simeon Pétsi.

338. Joannes Viski satisfecit.

Kádár József szerint (Sz-D nev-tört. 153.) 1716-tól 1718-ig Désen iskolamester, ámde abban téved, hogy innen akadé-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

miára ment s azután később kolozsvári pap lett, ez ugyanis másik Viski János, aki 1703–1706-ig volt kolozsvári kollégiumi könyvtáros s azután ment Németországba és Hollandiába egyetemi tanulásra(!). Lásd az utóbbi temetési kártáját a kolozsvári kollégium nagykönyvtárában.

339. Stephanus I. Vásárhelyi.

1693. Vásárhelyi István Bádokban lelkipásztor (Almási Sámuel esperes 1867. esztendei gyűjtése. Daday István által rendelkezésemre bocsátott adat.)

340. Valentinus Papolczi satisfecit, ductus Szigethinum.

1690. II. 25-én elhunyt Tolnai István lelkipásztor és esperes eulogiumára mint Valentinus K. Papolczi Col. Al. verset szerzett. (A Farkas utcai templomban.)

340a. Publicus: Katona Pál Nobilis.

1690. III. 25-én elhunyt Tolnai István esperes temetési kártájára verset szerzett. (A Farkas utcai templomban.)

340b. Publicus: Stenczel János. Affinis p. m. Defuncti.

1689. V. 25-én elhunyt Szathmár-Némethi Mihály lelkipásztor temetési kártájára verset szerzett. (A Farkas utcai templomban.)

Hihetőleg azonos vele a kolozsvári ref. egyházközség 1713–15. esztendőkbeli Stenczel János nevű quártása (exactora). (Series rerum konzisztoriális jegyzőkönyv 123–125.)

340c. Publicus: Belényesi László. Log.

1689. V. 25-én elhunyt Szathmár-Némethi Mihály lelkipásztor, esperes temetési kártájára verset írt. (A Farkas utcai templomban.)

340d. Publicus: Bihari István Nob. Logicus.

1689. V. 25-én elhunyt Szathmár Némethi Mihály papesperes temetési kártájára verset szerzett. (A Farkas utcai templomban.)

340e. Publicus: Pongrácz György Nobilis Log.

1690. III. 25-én elhunyt Tolnai István esperes eulogiumára verset szerzett. (A Farkas utcai templomban.)

Liptószenmiklósi és óvári Pongrácz Márton és Ugray Kata fia. Házassága 1698. I. 13-án berekereszturi Kereszturi Krisztinával. Kancellár. 1730-ban bárósságot nyer. Udvari tanácsos. (Gen. Füz. 1908. 180–181. és Sz-D Mon. IV. 526. valamint II. 516–518.)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

340f. Publicus: Katona Mihály Nobilis.

1690. III. 25-én elhunyt Tolnai István prof. majd pap, esperes, orvos-doktor temetési kártájára verset szerzett. (A Farkas utcai templomban.)

340g. Publicus: Hihetőleg ide sorozandó!

A kolozsvári ref. koll. nagykönyvtárában őrzött könyv bejegyzése szerint: Ex donatione Grosi Adolescentis Michaelis Bánfi possidet Orthod. Collegium Claudiopolitanum Ab. A. 1681. (könyvtári jelzése: Q. 19.)

Valószínűleg Bánfi Gábor fia volt, akit 1702. április 23-án temettek el a Farkas utcai templomban (Czegei Wass György naplója 350. és Veresegyházi István harangoztatógazda számadáskönyve 29. az egyházközség levéltárában.)

(NB. Az iskolából való kibúcsúzáskor volt szokásban a könyvtár számára könyvet ajándékozni, e körülménnyel is érvelhetünk itteni publikussága mellett.)

340h. Publicus: szászcegői Balogh György.

Született 1671. Meghalt 1735. III. 26.

Tanult a kolozsvári ref. kollégiumban, honnan I. Apafi Mihály udvarába ment. Fél évig a fejedelemasszonynak, két és fél évig a fejedelemnek volt inasa, négy és fél évig II. Apafi Mihály bejárója. 1712-tól Doboka vm.-ben vice-ispán, majd ugyanott főbíró. Említése: „a' Kolo'svári Nemes Reform. Collégium, mellyet sok izben az én tudtomra maga kenyerével táplált" (Verestói György: Holtakkal való barátság. Kolozsvár 1783. 345.)

1732. XII. 28-án Balogh György Szász-Czegőről mikeházi hajós malmának tized jövedelmét ígéri. (A kolozsvári ev. ref. főiskola értesítője az 1874/5. tanodai évről 117.)

340i. Publicus: farnasi Keczeli István.

Született 1680. Meghalt 1735. III. 17-én Babucon.

„7 Esztendős korában a' Nemes Kolosvári Reform. Collégiumban bé-vitettetvén, ott 10 esztendőknek el-forgások alatt magát a' tisztességes Tudományoknak tanulásokban gyakorolta. Onnét 18 esztendős korában a Nemes Cancellária menvén[...] majd Kolozsvármegye főbirája, kolozs-kalotaszegi egyházmegye kurátora lett.[...] A Nemes Kolosvári Reform. Collegium, mellyet kenyerével táplált és a mellyben egy Alumniat fundált." (Verestói György: Holtakkal való barátság. Kolozsvárt 1783. 314–315.)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Rövidítésjegyzék

Archiv N. F. Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde. Neue Folge.

Adattár II. Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez II. Apáczai és kortársai. Herepei János cikkei. Szerk. Keserű Bálint. Bp. – Szeged 1966.

Adattár III. Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez III. Művelődési törekvések a század második felében. Herepei János cikkei. Szerk. Keserű Bálint. Bp. – Szeged 1971.

ENM A volt Erdélyi Nemzeti Múzeum kézirat- és levéltára (Kolozsvár)

EprK Erdélyi Protestáns Közlöny

Et Egyháztörténet

GF Genealogiai Füzetek

H. J.: Adatok. Herepei János: Adatok a Régi Magyar Könyvtár I. és II. kötetéhez. Erdélyi Múzeum 1939. 276–290.

It Irodalomtörténet

ItK Irodalomtörténeti Közlemények

MTE Magyar Történelmi Emlékek

PSz Protestáns Szemle

Quártások A kolozsvári ref. egyházközség quártásai

RMK Szabó Károly: Régi Magyar Könyvtár 1–3. kötet. Bp. 1879–1898

Sz Századok

Sz-D Mon. Kádár József – Tagányi Károly: Szolnok-Doboka vármegye monográfiája I–VIII. Dés 1900–1905

Sz-D nev-tört. Kádár József: Szolnok-Doboka vm. nevelés és oktatásügyi története 1800-tól. Dés 1896

Thury E. Thury Etele: Iskolatörténeti adattár I–II. Pápa 1906–1908

TT Történelmi Tár

Zoványi cikkei Zoványi Jenő cikkei a Theologiai Lexikon részére a magyarországi protestantizmus történetéből. Bp. 1940.

---

[1] A kolozsvári református kollégium Apáczai utáni diákjainak névsorából című iskolatörténeti forrásanyag első részének folytatása. Az előzmény lelőhelye: Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez III. Művelődési törekvések a század második felében. Herepei János cikkei. Bp. – Szeged 1971. 334–349.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

XVII–XVIII. SZÁZADBELI ISMERETLEN MAGYAR VERSES EMLÉKEK

A középkori korlátok közé szorított iskolás vallásbölcselkedés (scholastica theologia) minden szabadabb szellemi megnyilvánulás elé egyaránt gátat vetett, illetve egyaránt megakadályozott mindennemű fejlődést, haladást. Csak a középkor utolsó évszázad szabadította fel az értelmet ettől a reáerőszakolt béklyótól. Ámde e felszabadulás is csak korlátolt mértékű volt, minthogy a képzeletet a már régóta kitaposott utakon keresztül a rég letűnt klasszikus kor formáihoz s gondolatvilágához vitte vissza. Igaz ugyan, hogy ez az előbbi évszázadokhoz viszonyított felszabadulás már rövidesen kijelölte a továbbhaladáshoz: a bibliához vezető új utat is. Majd ezen a réven a reformáció által az anyanyelvhez való visszatérés már új elemet iktatott a szellemi termékek közé: a népi mintát. Igaz ugyan, hogy a néplélek mindétig a művelt (kulturált) termékekből merít újabb hatást, azonban a középkorban az anyanyelven való költői termékek az iskolázott osztályoknál csak elenyészően csekély számban fordulnak elő, emellett azután a népköltés hajtásait üldözték is, mivelhogy azok elemei az iskolás vallásbölcselkedés tételeivel éppen nem voltak összeegyeztethetők. Tehát a hatás hiánya miatt, valamint az elnyomás következtében a népi költészet is elcsenevészesedett.

Ezért azután, amikor a XVI. század iskolázottsága a népköltés elemeihez fordult, onnan nem túlságosan dús eret olvaszthatott vissza magába. Ez lehet azután a magyarázata annak, hogy e századbeli tollforgatóink közül nem sok igazi költői tehetség munkáját ismerjük, sőt, ezek is s ezek közül különösen az elbeszélő költők másfelé keresve inkább idegen hatás alatt munkálkodtak.

A XVII. század fordulójára azonban a költői termékek már mind számosabban jelentkeztek ugyan, de színvonaluk nem emelkedett aránylagosan magasabbra a megelőző évszázadbelieknél. Ez azonban már bizonyos visszahatás következménye, ami az újonnan alakult vallások megkötött dogmatizálására, tételek felállítására vezethető vissza. Ez pedig középkori minta után hasonlóképpen elítélte a széphistó-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

riák s a virágénekek költését és hallgatását egyaránt. Jóllehet egyedül csak a vallásos költészet virágozhatott szabadon, illetve kárhoztatás nélkül s emelkedhetett a Szenczi Molnár Albert által elért magasságig, mégis a széphistóriák közt a XVI. századbeli Argirus királyfin keresztül a XVII. század második felében kelt költeményeiig az utat főképpen éppen papok, vagy papi készültségű egyének művei futottak meg, igaz ugyan, hogy legtöbb esetben bizonyos erkölcsoktató moralizáló köntösbe burkolózva, ami által azután mintegy erkölcsi útlevelet nyertek szabad virágzásra és terjedésre. Ezzel szemben azonban a Balassi által naggyá kitelt virág- és egyéb világi énekek – látszat szerint – csak egyes: Rimai, Beniczki, Barakonyi s más többi világi úr érzelmi költészetében talált folytatást. A többi pedig éppen lenézett, kárhoztatott volta miatt nyomtalanul eltűnt.

Ilyen irányú jelenlegi ismereteink azonban még mindig nem teljesek, minthogy a költeményeknek csak legkevesebb része forgott nyomtatásban közkézen, míg a legtöbb verses mű kézírásban, vagy még inkább élőszóval terjedt. Többek között ezért nem ismerjük eléggé nemcsak a nép, de a tanult ifjúság költészetét sem, pedig ez akkor sem lehetett aránylagosan sokkal kisebb számú a mostaninál. Sőt – megfigyelve – még azt is észrevehetjük, hogy ebből a korból való verses termékek igen tekintélyes részét diák-sorban levő férfiak szerzették, vagy legalább is ők terjesztették és őrizték meg számunkra. Tapasztalni fogjuk ezt a ma ismertetendő versek nagyobb részénél is.

P. 244. sz. jelzéssel. Tilemanus Heshusius: Sexcenti errores pleni blasphemiis in deum. Francofurtum ad Moenum 1577. Kézírás a bekötési táblán, hátsó belső oldalán:

Ne boszonkodgyál a gonosz tevőkre,
Midőn eő nekik jol vagyon dolgok,
Arany fuvobol is csak szel az mi ki jő,
Udvari remenseg alom s essős idő.
Gyerőffi György Uram de Gyerő Monostor,
El bucsuzek töllűnk Ország Gyűlesekor,
Az halak jegyebe vala a nap akkor,
Tartozzunk mert reank is meg el jut a sor,
(Folytatása lehetett a hiányzó előzékpapíron.)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Ugyanazon könyv bekötési táblájának az első belső oldalán:
Dicsirlek Ur tegedet mert
te megtartál engemet
Es kegyesen fel emelel, Ellensegem
től meg mentel, Es meg nem engeded
Azok[na]k, Hogj nyavalyamon vigad-
yanak, Hogj fel kiáltek te hozzad
Nyavalyamat meg gyogyitad
Es hogy én csak nem a sirban
Es nem az halal toviben; Ismet fel
tamasztál engemet, Pokoltol meg
mented lelkemet.
(Mindkét vers egy kéz írása.)

RMK 216. sz. jelzéssel. 1626 előtt:
Ez nagy szaju Gallér tokot
Gallért szepen tarto okot
Immar vallionh kjnek adgyam?
Es ususra kinek hadgjam?
Neked, neked Janos Senci
Az ki voltal Rector Gönczj
Azert vegjed ezt jo neven
S iol jary ezzel hegjen volgjon.

SZNM I. A 266. sz. jelzéssel. Ao 1641. die 20 febr. Rivul posui:
Az bűneős ember az hol nem kellis fél,
Ha – s – fel iar kél, holt eleveniul él,
Nap kelet, enyeszet mind egy nekj az Dél
Varvan bünn[tetés]ét tsak keves iot reménl.
Ex magno periculo libera sui illustris. Posui in opp. Zatth. 19 Januarij. Szent Hen. Alst. Questor et p[ro]fessor imus in syst. Theol. Didact. lat.

P. 33. sz. jelzéssel. XVII. sz. közepe:
Az ki Isten fely hamar Urra tezy
Probara vetet feyem bual rakna ziuem fel
kialt Uristen hozzad keservesen
Az Vilag zep zaya hizelkedo zava nezd engem
mint cziala ygem mire yuta

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Haynaly harmottol roza fenlik Uyul zegin feyem
butul aggaztalo kentol.

P. 38. sz. jelzéssel. Alfonsi Salmeronis Toletani: Commentarii in evangelicam Historiam. Colonia Agrippina 1612. Kézírás a bekötési tábla hátsó belső oldalán. Kaposi Sámuel kézírása. (A címlapon E' Bibliotheca Samuelis Kaposi.) Bizonyosan 1685 után:

Magasztallak én Istenem Uram es Atyám
Mert atyai gondod vagjon teremtőm reám;
Sz: lelkedet kerlek övedzed hozzám,
Illik ezert magasztalnom s neved áldanom.

RMK 429. sz. jelzéssel. Porcsalmi István kézírása 1687. X. 12.:

Adgyo[n] I[ste]n minden jót,
Aki eleb szűkőn volt,
Hogy mondhasso[n] minden szegény minden jót.
Hogy az Is[te]n kegyelmednek
ez világo[n] minden jot,
adgyo[n] ez vilago[n]
szerenczesen megtarczon
halalod oraja
boldog ki mulast adgyo[n].

RMK 194. sz. jelzéssel. Rosaeus Alexander: Virgilii Evangelizantis Christiados Libri XIII Debrecen 1684. A könyv kötésének belső borítólapján valószínűleg a Debrecenben 1695-ben jegyző (Sár)Pataki János kezeírásával:

Fejer lovat latek egy fejer mező[b]en
Harom mezitelen ember vette kőzben
Hasitva az feje hogy jobban mehessen
Dolgához mert elő nem mehet maskeppen[n]

RMK 197. sz. jelzéssel. Komáromi János kezeírása. XVII. sz. harmadik harmada:

A' ki világ szerető mire meg tekéntse menendő
Ez út jár mellyen rakva veszéllyel igen.

RMK 66. sz. jelzéssel. XVII. sz. harmadik harmada:

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Édes hazam ki en nekem Joval voltal
Kebeledben mert engemet fel tartottal
Fejemre bő aldast hoztal,
Banatimba vigasztaltal.

Q. 218. sz. jelzéssel. Johannis Maccovius: Distrinctiones. Amstelodanum 1653. Első és hátsó előzékpapíroson is, vagyis kétszer. Vörös ceruzával. XVIII. sz. eleje:

Míg a' testb[en] éltem
tudom kinek hittem
Jésusom zászlója alatt vi
tezkedtem.
Hiven mert egyedűl
benne remélhettem
Fel tamadasomra
el az én Goelem.
Ambar tsudajává
lettem ez Vilag[na]k
Széles Theatruma
I[ste]n haragjának
Szomoru peldája
regi baratim[na]k
Hiven tsak jegyese
vóltam Megval[tom]nak.

RMK 3. szekrény, 4. polc, 27. jelzésű könyvben. XVIII. sz. elejéről Laki Péter kezeírása. Laki Péter neve a Series rerumban 1697. X. 26-tól kezdve fordul elő 1702. IX. 10-ig bezárólag, mint a ref. konzisztórium tagja:

Oh te szep viola te kett szemed
Melly szepp, annyira kegjetlen
Hozzam mint marvany kepp
Most viragzik minden kikeleti nepp
Szerett Viola, de jajj, nem engemet
Szereti licaont amaz hamis ebet.

Ugyanebben a könyvben. XVII. sz. legvége:

Petrus Nagy
Becsületemet el vesztem jo hire

[Erdélyi Magyar Adatbank]

nevemet el ejtem hivatalomat
megvetem sarban keverem
Az Isten nagj álápotra hogy lenne
jomra de azt fordítom
gonoszra gyalazatomra
Mindennek kedveben Voltam
hazamnak hiven szolgaltam
Notariusa Voltam.

RMK 469. sz. jelzéssel. XVIII. sz. első fele:
Ez könyvet ajanlya Decsei Rakhel[ne]k
Nagy Váradi Sigmond, kedves szerelmének
Melybül dicséretett agyon az Istennek
Ugy Örök életet nyerjen az Lelkének.

Q. 215. sz. jelzéssel. XVIII. sz. közepe:
Est Mihi namquae Domi Pater
Et fülit et farkát fogjad az seggi yukat.

Herepei István: Igaz és valóságos keresztyén Pogánynak isteni kezekkel lerajzolt eleven képe. Kolozsvár 1775 (Nagyklopotivai Pogány Ádám districtualis comissarius életrajza és búcsúztatója). Egyetlen, bár rongált és szakadozott példánya a Kolozsvári Református Kollégium nagykönyvtárában, ahol egy bedeszkázott vakablakból 20 db. XVII. századbeli és 153 db. XVIII. századbeli egyleveles és több darab egyéb nyomtatvánnyal együtt 1934-ben került elő:

Ír vala, megbotlék pennámnak az orra,
Hibás, 's tántorodik hol jobbra, hol balra,
Iporkodik kezem, 's nem viheti sorra,
Nem fog, csak híjában nyomja papirosra.
Nézem, de nem lelem fortéllyos hibáját,
Írásra miért nem bocsátja tentáját
Hétszer és többször-is újítom próbáját,
Meg tartja, kezdette a' miként visszáját.
El-töröm, levetem földre keservemben,
Mást veszek helyette, hogy írjak kezemben,
Hibáll az is, s késlel' el kezdett Versemben,
Majd meghasad szívem felforrott mérgemben.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Harmadik vala az, melyhez többet bíztam,
És mellyel nem régen sok Verseket írtam,
Parnassus Hegyében a Mu'sákkal vittam,
S Vitéz Bajnokokat csatára kihívtam.
Arany volt, ónná vált most ennek is éle,
Mint vala az első, lett ez is a'féle,
Az esék én rajtam, mint elmém nem véle,
Bánatomnak nincsen sem hossza, sem széle.
Eddig csak a szívben volt a keserűség,
Már a szemekre ment a könyves sűrűség,
Az orczán is folly-le záporos szörnyűség,
Nincs ebben, nincs abban, nincs amabban hűség.
Szememből lefolyó Könyveknek zápora,
Mint tengernek partján föveny szemnek pora,
Vagy Ég' boltozatján fellegek sátora,
Melyből árvizeknek jő rontó tábora.
Elmémnek előbbi víg csendességében,
A mit írtam vala Verseim rendében,
Asztalomra omló sebes ár-vizében,
Elmossa, 's meríti könyves szömében.
Nincs ki olvashassa betűim szenyeit,
Mint jövendőmondó Sybilla Verseit,
Polus bocsátván azokra szeleit,
És egyben tavaszváró száraz leveleit.
Tsudálatos fátum! e' rajtam nem esett,
Miólta Mu'sákkal Mu'sám esmérkedett,
És Szűz Koszorúkkal fejem ékesedett,
A melynek gyanítom oka e' lehetett.
Jádzi, s víg Versekről elmélkedem vala,
A' midőn a' penna kezemben el-hala,
Vélvén, hogy a' föld is egészen be-fala,
Mosolyog Apolló, hogy szerencse csala.
S mond: a' Komédiát hadjad más időre,
A' midőn vitorlád fordul jobb szellőre,
Most Tragyédiát végy az helyett képzőre,
Testemnek borzada ezen minden szőre.

Q. 222. sz. jelzéssel. XVIII. sz. vége:
A véletlen történet mért

[Erdélyi Magyar Adatbank]

hoztal ily Győtrelmet
Szememet bagasztya
velőmet szaggasztya
a' fájdalom.

RMK 3. szekrény. 6. polc. 44. jelzésű könyv.

És végül még egy, a XVII. század hagyományain nyugvó, de már a következő század elejéről származó alkalmi versecskét mutatok be, mint az utamba akadt számtalan ilyen fajta kérészéletű rímelésnek szinte egyetlen megörökítésre méltó példáját.

E pár sort a Kolozsvári Református Kollégium nagykönyvtárába levő Tractatus aliquot succinti című latin nyelvű könyvecske (Kolozsvár 1702) belső borítólapjára jegyzette fel gyerekes írással az az egykori ismeretlen kollégyista, aki szent Karácsony reggelén talán szüleit köszöntötte ezzel a bájos kis verssel:

Karácsonyi köszöntő

Tudom kedves néktek
nyelvemnek szollása
Gyenge Gőliczének áldás
kevánása
Szállyon tű reátok az Úr
nak áldása
Karátson napjának gyakor
megh latása.

(Jelen dolgozat az Erdélyi Múzeum Egyesület 1934-35. évi előadássorozatának egyik felolvasásául készült, azonban az előadás a hatósági engedély hiánya miatt elmaradt.)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

ADATOK A „KOLO'SVÁRI EVANG. REFORMATUM KOLÉGYOM KÖNYOMÓ INTÉZEZETÉ"-NEK MŰVÉSZI NYOMATAIHOZ

Idősebb Herepei Gergely (1807–1859) bécsi–göttingai–marburgi diákkorából őrzött emlékkönyvecskéjében a többek között a következő versecskét találtam:[1]

Ein Freund der redlich meint
Braucht nicht viel zu schreiben
Er spricht ein Wort das heisst.
Wir wollen Freunde bleiben.
Gabriel v. Barra mp.
Lithograph.
Wien den 14ten Decembr.
1830

Tehát ezek a finom és egyenletes vonalvezetéssel rótt sorok az egykori akadémiai és mesterségbeli jeles képzettségű Barra Gábor kezevonásai. Vele kapcsolatosan Nagy Zoltán a következőképpen emlékezik meg: *„Művei eddig csaknem kivétel nélkül ismeretlenek. Lyka Károly szerint többnyire kereskedelmi, hivatali nyomtatványok, térképek, de képmások is kerültek ki keze alól. A további kutatás feladata volna bizonyára értékes, s az erdélyi magyar művészet fejlődése s múlt századi kulturális életének alakulása szempontjából fontos munkásságára fényt deríteni."*[2] Lássuk tehát, e cikkünk mi újat is tud mondani!

Barabás Miklós emlékirataiban mondja el, hogy 1827-ben tizenhét esztendős korában a Brukenthal képtár tanulmányozására Szebenbe utazván, egyúttal felkereste a nem régen létesített Bielz-féle könyomdát is: *„A mint ott nézegetem a rajzok nyomását, látom, hogy egy csinos bajuszú úr egy kőre megfordítva ír, majdnem olyan gyorsan, mint a rendes írással, de emellett kaligraphicusan szabályos betűket ró a kőre. Magyaros kinézése révén, megkérdeztem, hogy magyar-e? Ez az úr Barra Gábor volt. Minden kérdésemre szívesen adott felvilágosítást, s mikor megértettem a könyomdászat alapelveit, mondottam, hogy magam is szeretnék valamit kőre rajzolni. Barra szívesen felajánlotta, hogy egy kávét csi-*

[Erdélyi Magyar Adatbank]

szoltat és szállásomra küldi... Megkérdezte, hogy világos-e a lakásom, mert neki csak egy kis udvari szobája van a nyomda közelében, s a húsz forintnyi fizetéséből nem telik nagyobb szállásra."[3]

A szebeni Bielz-féle könyomdából kiindult életpálya – sajnos – alig nehány év múlva már be is fejeződött. A kolozsvári Házsongárdi temető számtalan érdemes síremléke között találjuk árkosi Barra Gábornak, *„a Kolo'svári Ev. Ref. Kolégyom Könyv- és Kőnyomó Intézete"* 1837. december 19-én, 35 esztendős korában elhunyt igazgatójának sírkövét.[4] Barra eredete tehát a háromszéki Árkoson keresendő és nem a szilágysági Ákoson, mint ahogyan Nagy Zoltán közli.[5]

Csakugyan korán költözött el az élők sorából, hiszen alig kezdette el a kollégium régi, de a XVIII. század végső évtizedeiben már erősen hanyatlani kezdett tipográfiájának átszervezését és további irányítását. Ugyanis az önálló vezetéssel felhatalmazott Barra nagy tervekkel fogott hozzá feladatának megoldásához. Ugyancsak Barabás Miklós az 1833. év augusztus táji időről emlékezvén meg, feljegyezte, hogy *„Barra Gábor, a ki Kolozsvárott már ezóta kő- és betűnyomdát állított a ref. kollégium számára, arra kért, hogy egyik szebeni volt munkatársát, Danielist hozatnám el Bukarestből."*[6] Ezt a megemlékezést olyan értelemben kell elfogadnunk, hogy Barra a nyomda elhasznált régi betűanyagát és nyomógépeit újjal pótolván, az „Intézet"-et a szükségletnek megfelelően felszereltette, továbbá litográfiai berendezést szereztetett be. A könyv- és könyomó intézet megújítására a kollégium az 1832. esztendő végéig a saját jövedelméből 7220 váltó rhénes forintot, gróf Rhédei Ádámtól 1831. március 30-án felvett kölcsönből 6500, a december 23-án nyert kölcsönből pedig 5000 váltó rhénes forintot költött, ezenkívül Schade bécsi betűöntőnél még 1000 forint vásárlási hitelt vett igénybe.[7]

A Kolozsvárt megjelent Nemzeti Társalkodó című folyóirat 1832. évi. január 7-i számában közölt kérdésre azt a feleletet olvassuk, hogy *„A Fentkívánt tudósításul a' Redactio jelenti, hogy a' Ref. Collegiumnak a Lithogaphiához igenis minden készületei megvannak, de a munka elkezdésére szabadságot [vagyis felsőbb hatósági engedélyt] vár."*[8] Az üzem megindulása tehát emiatt még egy jócska ideig váratott magára.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A kolozsvári születésű és neveltetésű Lengyel Dániel önéletiratában tett megemlékezése szerint a kollégium nyomdája 1815 táján már „a belvárosi ref. nagytemplom végében," a Farkas utcában állott.[9] De ugyanott volt még a magam gyermekkorában is. A megszűnt nyomda helyére költözött kollégiumi konviktus padlásán körülbelül négy és fél évtizeddel ezelőtt nehány szál teménytelenül vastag faragott gerendát, s ilyen gerendákból összerótt állványzatot láttam. A reája ragasztott német nyelvű cédulácskáról azt olvastam, hogy e könyvsajtó – ha jól emlékszem – 1830-ban Bécsben készült.[10] A XIX. század utolsó éveiben ez a sok jeles alkotás műhelye feloszolván, berendezése, felszerelése – az Erdélyi Nemzeti Múzeum könyvtárába került nehány nyomódúc kivételével – elkallódott. Írásos emlékei közül is csak egy 1805 esztendőben készített leltárkönyv s a könyv- és kőnyomdának az 1830-ás években vezetett anyakönyvén kívül jóformán semmi más jelentékenyebb darab nem maradt meg.[11]

A nyomdaüzem anyakönyvét átvizsgálva megállapítható, hogy a könyvnyomda egyes tételeit az 1834. év elejétől kezdődőleg írták belé, a folytonosság azonban közben megszakadt: az egész 1837. év és 1838 január–február folyamán a felvett megrendelésekről lapjaira mit sem jegyeztek fel. Úgy látszik, hogy Barra betegeskedése, majd halála miatt az ún. irodai munkát nem volt ki vezesse. Ámde 1838 márciusától augusztus végéig ismét bevezették az egyes tételeket, mígnem attól kezdve már csak a személyzet hetenkénti fizetéséről folytatólagosan 1841-ig találunk elkönyveléseket.

Úgy látszik, hogy e nyomdának nemcsak berendezése-felszerelése egészíttetett ki Bécsből, hanem az újonnan létesített kőnyomdai üzemnek személyzete is onnan kerülhetett ki. Ugyanis a litográfia itthon még eléggé újság lévén, gyakorlott munkaerők itt csak elvétve akadhattak. Megindulásakor tehát e kőnyomda két nyomtatólegénnyel dolgozott, így találtam az 1834. évben Ritsel Augustot, aki hetenként 10 frt és Pfleyderer Jákobot, ő pedig 7 frt bért kapott. 1835-ben már jelentkezik a Barabás Miklós útján 1833-ban Bukarestből elhozott Danielis Károly is; az ő béréül is eleintén 10 frt hetenkénti fizetség állapíttatott meg, ezt az összeget azután Barra 1837-re már 12 frt 30 krajcárra emelte fel, talán ez jel-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

zi üzemvezető-helyettesi munkakörét is. Ezt kapta azután a következő esztendőre is. Ugyanekkor mellette még szegődtetve találunk egy Jákob nevű legényt, akinek feltétlenül azonosnak kell lennie az 1834. évben is dolgozott Pfleyderer Jákobbal, heti bére azonban most már 9 frt. Harmadik legényül 6 frt hetenkénti járandósággal egy László keresztnevű *„individuum"*-ot találtunk. Volt még két inas is összesen 6 frt 46 kr. heti bérrel, ámde az 1834-ben ide szegődtetett Ritsel August többé nincsen itt. Nehány esztendő múlva megint személyzetváltozás történt, az aránylag legjobban fizetett Danielis 1841-re már eltávozott. Az utóbbi évben a könyomdászat személyzete a következőkből állott: Beck Ludwig heti 9 frt, László 7 frt 34 kr, a három inas pedig együttesen 10 frt 9 kr hetenkénti járandósággal alkalmaztatott.

Barra, mint lelkiismeretes nyomdavezető valóban nagyon komolyan fogta fel vállalt feladatát s az igazgatása alatt álló intézményt nemcsak korszerű gépekkel és felszereléssel óhajtotta színvonalassá átalakítani, hanem a teljesített munkát is, mint bírálatot állót kívánta műhelyéből kibocsátani. Ezt ugyancsak Barabás Miklós feljegyzése is bizonyítja. Szerinte ugyanis külföldi útjából történt hazatérése idején, 1835 október tájban *„érkezett Bécsbe Barra Gábor, aki külföldön járt a könyv- és kőnyomdászatot tanulmányozni, ő vele aztán, megegyeztünk abban, hogy együtt megyünk Pestre s onnan Kolozsvárra."*[12] Az ilyen készületekkel elindított munkamenet teljesítményét a jó igyekezethez mérten méltónak is találhatjuk. Ennek azután különös érdekességet tulajdonít az a körülmény, hogy az eredeti képnek kőre történő rajzolására Barra külön rajzolót talán nem is szerződtetett, hanem – úgy hisszük – netalán mindég vagy maga, vagy még inkább a képet alkotó művész végezte el a rajznak a kőre való áttételét. Ennek bizonyságául később részletezendő példát is találunk, amely határozottan meg is nevezi, hogy Simó festő Lengyel István arcképének *„kőre való rajzolását megkezdette s el is készítette."* Más példánál ugyancsak Simó Körmöczi unitárius püspök képének előállítását „rajzolással fizette meg."

Barra megrendelői között – a nehány évből ismeretes adatok tanúsága szerint – Kolozsvár e korbeli mindenik kép-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

íróját megtaláljuk, kövei ugyanis nem egyszer sokszorosították Barabás Miklós, Szathmári Pap Károly, Simó Ferenc, valamint Szabó János, Magyari, Wagner művészi kezevonását.

A litográfiai üzemből kikerült következő képekről számolhatunk be:

1. A kőnyomdai adatok feljegyzése az 1834. esztendőben kezdődik, az üzem működése azonban már a megelőző évben is folyamatos volt. Ezt abból látjuk, hogy Salamon József professzor, mint szerkesztő, az Erdélyi Prédikátori Tárnak 1833-ban megjelent első kötetét bevezető előszavában tudtul adja: *„hivatalom, 's egy megújított készületű könyv- és kőnyomó Intézet melletti mostani helyzetemnél fogva szinte kötelesnek érzem magamat* [egy ilyen gyűjteménynek] *felvállalására."*[13] A kötet elején azután Bodola Jánosnak, az erdélyi reformátusok 79 éves püspökének kőnyomatos arcképét jelentette meg.

Ebben az ábrázolásban valóban többet találunk, mint általában a lerajzolásra felkészültek ünnepélyes maguktartását. E kép ugyanis meglepően életteljesen ábrázolja a hosszú életküzdelemben kifáradt, valamikor kemény, most azonban már megrokkant, megenyhült öregembert, mint a fiatal Barabás Miklóstól alkotott komoly tanulmányfejet.

E kőnyomat 8° nagyságú vízjeletlen, hihetőleg külföldi papiroson sokszorosíttatott. A balra fordult mellkép alatti felirat: *„Barabás 1833. – Nyomt. Barra. – Zágoni Bodola János – Erdélyi Evang. Reform. Püspök."* A rajz mérete: 11 x 11 cm; a körülnyírt papiros nagysága: 13 x 21 cm.

Barabás emlékirataiból tudjuk, hogy másfél esztendei bukaresti tartózkodásából 1833 júliusában tért haza, 1834 január végén azonban már ismét elhagyva Erdélyt, Bécsbe indult. A közben fél esztendő alatt sokfelé megfordult, míg végül is szüret idejétől egészen a külföldi útra való indulásig a Fehér megyei. Magyarigenben üdült.[14] Eközben innen mehetett be Enyedre s – valószínűleg Salamon József megrendelésére – ekkor rajzolhatta meg az Enyeden lakó Bodola arcképét. E négyhónapnyi időközt azonban még szorosabbra összevonhatjuk. Ugyanis az Erdélyi Prédikátori Tár első kötete 1833-ban jelenvén meg, a rajz elkészítésének tehát legalább két-három hónappal azelőtt kellett megtörténnie, mie-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

lött az újesztendő beköszöntött volna, vagyis 1833 október hónap közepe táját határozhatjuk meg az alkotás időpontjául.

A Prédikátori Tárnak ugyanehhez a kötetéhez a szerkesztő egy iskolai tanterem alaprajzát és a tanulócsoportokról készített rajzolatot is mellékelt 4° méretben. A sokszorosításhoz használt papiros MURANER POST vízjegyű gyártmány. E rajz különben nem művészi alkotás.

2. Az Erdélyi Prédikátori Tár harmadik kötete 1834-ben jelent meg. Ebben a szerkesztő a tudós Bod Péter kőnyomatos mellképét adja, minthogy azonban a nyomdai anyakönyvben erről sincsen semmi említés téve, bizonyos, hogy ennek is még 1833-ban kellett elkészülnie. E 8° nagyságban, szembe-nézetben készült kép valószínűleg az után az olajfestmény után rajzoltatott, amelyet utoljára az Erdélyi Nemzeti Múzeum tulajdonaként a kolozsvári Egyetemi Könyvtár gyűjteménytárában láthattunk felfüggesztve. Kevés művészi felkészültséggel alkotott festmény kemény arckifejezését a kőrajz sokkal enyhébbre hangolta, de hűség tekintetében ennek is éppen úgy el kell térnie az ábrázolt alak eredeti énjétől, mint amennyire mást mutat magáról az élő emberről készített festmény is. De a sokszorosított kép így is mindenképpen többet fejez ki, mint amit egy gyenge festményből, mint egyetlen forrásműből ki lehetett hozni.

A kőnyomat jelzése: *„Simó rajz. – Kolozsvárt ref. Koll. Lith.* Szövegirata pedig: *BOD PÉTER – az Erdélyi Evang. Réform. Anyaszentegyház – Generalis Notariusa – sz. 1712. m. h. 1768."* A rajz mérete: 10 x 8,5 cm; a körülnyírt papiros nagysága: 13 x 21 cm. A papiros vízjeletlen, bárha valószínűleg külföldi gyártmány.

E rajz alkotója tehát kissolymosi Simó Ferenc, e korbeli Erdély egyik értékes arcképfestője. Az ő munkáiból került ki e könyomda legtöbb művészi jellegű alkotása. Életének rajzát és művészetének méltatását főképpen Biró Béla értekezéseiben találjuk meg.[15]

3. Sorra véve a csatolt kivonat egyes tételeit, az 1814. évi február 20-i 100, március 14-i 178, és június 16-i 412. sorszám alatt megrendelőül Simó Ferenc festő nevét találjuk. Mind a három rendelése gróf Kendeffy Ádám képének sokszorosítása. Készült összesen 329 példányban, minthogy ez a

[Erdélyi Magyar Adatbank]

mennyiség eléggé tekintélyes szám, ez a körülmény készítésének időszerűsége mellett tanúskodik.

Lengyel Dániel orvosdoktor és nyugalmazott gimnáziumi igazgató, kinek édesapja Kendeffynek egykor nevelője, majd jószágainak felügyelője, idősebb korában írott önéletrajzában említi, hogy *„Igen leverő volt reánk nézve* [1834] *február 4-én gr. Kendeffy Ádámnak véletlen halála.*[...] *Ez az eset amily közrészvétet gerjesztett a városon, mert a grófot általánosan tisztelték és szerették, oly megdöbbentő volt, miután a halál őt élete legvirágzóbb korában 39-ik évében ragadta el anélkül, hogy beteg lett volna.*[...] *A gróf arczát, mielőtt koporsóba tették, gipsszel öntötték be, s így készítették később gipsz szobrát is. (Vajon kőnyomatos képe mikor készült?) Testét február 5-én koporsóba tevén, azt azon estve be is zárták."*[16]

Simó tehát Kendeffyről csak február 4-én, vagy 5-én készíthetett vázlatot; ennek alapján kellett azután megalkotnia a köre rajzolt mellkép eredetijét, a nyomda pedig – miként a fenti adatból kitűnik – a könyomatos képpel február 20-án készült el. E megállapítással egyúttal feleletet is adtunk Lengyel Dániel zárójelbe tett kérdésére.

Pálffy János emlékezései szerint *„gróf Kendeffy Ádám Erdély ébredésének a politikai és társadalom terén első bajnoka és úttörője Wesselényi Miklóssal együtt* [1]*830 körül. Kendeffy nagyon sokat tett a fiatalság lovagias szellemének felköltésére, s irányt adott annak.*[...] *Szép, magas, erős férfi volt."*[17]

Mindezek a tulajdonságok nyilván biztosították e sokszorosított kép kelendőségét.

A történeti rész megoldása után a műszaki kérdést egyelőre nagy részben megoldatlanul kell hagynunk. Értem ez alatt első sorban az előállítás költségeit. Kétségtelen helyzet, hogy szigorúan vett egységes nyomdai árszabásnak akkor még híre-hamva sem vala, bár az egységárakban mutatkozó szinte érthetetlenül változatos kilengések mégsem magyarázhatók a teljes korlátozás hiányával, ellenben fel kell tételeznünk, hogy külön nem részletezetten itt olyan csip-csup tételek lehetnek összevonva, mint kömosás, kőcsiszolás, festék, rajzeszköz, továbbá a kép alatti szöveg felírása stb., ami azu-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

tán a nyomás árát könnyen megnöveszthette. Csakis így tartható lehetségesnek, hogy a 100. számú megrendelés nyomásának egységárául 22 krajcár, a 178-nál 16 krajcár, ellenben a 412. számúnak 83 krajcár összeg számoltatott el. Ha azután még más nyomások egységáraival hasonlítjuk össze, bárha azoknál is található előttünk alig-alig indokolható árazás (így például a 393/1835. számnál mindössze 2 krajcár, a 13/1836. számnál 4 krajcár, a 407/1835., számnál pedig 8 krajcár, vagy az 581. és a 626/1834. számoknál 25 krajcár egységárral), a túlnyomó többség azonban mégis inkább csak a 16 krajcár körül mutat csekélyebb eltolódásokat, mégpedig inkább 14-től egészen 17 krajcárig váltakozva. Ezzel szemben a papirosnál már könnyebben megmagyarázható árbeli különbségeket tapasztalhatunk. Ugyanis bár olykor hazai gyártású, legtöbbször azonban külföldi papiroson sokszorosították a művészi munkákat, a külföldi anyag árazása pedig függött a minőségtől, továbbá a különböző malmok (gyárak), meg a viszonteladók nyereségvágyától. Ezek egységára éppen általában véve a fél forinton felüli összeget jelölhetjük meg. Legmagasabb egységár az 543/1834. számnál 81 1/2 krajcár és a 100/1834. számnál 78 1/2 krajcár mutatható ki.) Mindezeket kívül tekintetbe veendő a kép s azzal együtt a papiros nagysága is. Vannak ugyanis 1/2, 1/4 és 1/8 méretűek. Így állapítható meg, hogy a feltüntetett méret jelöletlensége ellenére, mégis csak kiszámítható, hogy a 412/1834. számú Kendeffy-kép a Sabel kereskedő által Bécsből leszállított papiros ívének 1/4 résznyi darabjára nyomatott, tehát méreteiben az 581/1834. számú mellkép méreteivel egyezik.

4. A nyomdai anyakönyv 1834. április 3-i 209. számú tételéül ifj. Lengyel István, helyesebben azonban Lengyel Dániel, kolozsvári református kollégiumi diák nevét találjuk. A megrendelés tárgya: *„professzor Lengyel István"* negyedrét nagyságú képe 250 példányban. Téves tehát az anyakönyv jelzése, hogy a mennyiség 250 ív lett volna.

E kép tehát az 1833. szeptember 5-én elhunyt przemysli Lengyel István kolozsvári református kollégiumi igazgatótanárt, gr. Kendeffy Ádám egykori nevelőjét, majd jószágainak igazgatóját ábrázolja.[18] Fia: Lengyel Dániel, 1849-es

[Erdélyi Magyar Adatbank]

honvéd törzsorvos, majd nagykőrösi kollégiumi tanár és azután losonci állami gimnáziumi igazgató, terjedelmes életrajzot hagyott maga után.[19] Ebből idézem az édesapja halálát követő napról írott feljegyzését.

„Első fájdalmam mámorából magamhoz jöve, Simó festőért küldtem s atyámat kreonnal levétettem, hogy képét kőre nyomassa; a kép lehetőleg jól sikerült." E kép sorsáról azután az 1834. esztendei eseményei leírásánál a következőképpen értesülünk: *„Simó festő apám képének kreonrajzát kidolgozván, mi hogy jól sikerült, magam mozdítottam elő, atyám fiatalabb kori képét hozzá vitetvén s gyakran mellette ülvén és figyelmeztetvén atyám vonásaira, melyek elevenen emlékezetemben voltak – a kőre való rajzolást megkezdette s el is készítette. Hogy ez nem sikerült úgy, mint a kreonrajz, ennek Bereczki Sigmond tanulótársam volt oka,*[20] *ki egyszer a festőhöz menvén, atyám képére több hajat rajzoltatott, mint amennyi a kreonrajzon volt. Mikor megláttam, a kép már majdnem kész volt; eleget bosszankodtam, de rajta segíteni nem lehetett s a lenyomat ilyen lett. Jó, hogy az eredeti kreonrajz megmaradt, mely ma is birtokomban van."* Majd e képpel kapcsolatos további részletekről így emlékezik meg: *„A kolégyomi ifjúság* [a kőrajz készítését] *megtudván, valamint arról is értesülvén, hogy apámnak sírkövet akarunk tétetni, követséget küldött anyámhoz, kéretvén, hogy apám könyomatú képeit, megtartván belőle magunk számára annyit, amennyit akarunk, engedné nekik át, hogy azt eladván s a bevett pénzből a nyomdai költségeket fedezvén, a megmaradt összegből ők emelhessenek emléket apámnak. Anyám e nemes vállalatba azon feltétel alatt egyezett bele, hogy a nyomdai költségeket mi hordozzuk, s ezért 100 példányt magunknak megtarthassunk. Az ifjúság ezt megköszönvén, a nyert példányokat részint a kolégyomban, részint a városon eladván, a bevett pénzt, mely mágnásoktól nyert felülfizetés által is szaporodott, a sírkő felállítására fordították. Ez volt az első eset, hogy a kolozsvári ref. tanuló ifjúság síremléket emelt tanárának. A képeket tanuló mágnás fiak is hordták szét a városon, hogy annál többet kaphassanak. A magunknak tartott példányokat rokonok s legközelebbi jó barátok közt osztottuk szét."* A képre való előfizetési felhívást az elköltözött

[Erdélyi Magyar Adatbank]

tanárát őszinte szeretettel gyászoló diákság Méhes Sámuel professzortól szerkesztett Erdélyi Híradó május 10-i számában közölte.[21] A tanítványok buzgó fáradozását különben még ma is hirdeti az erősen megrongált feliratú síremlék, amely szerint *„Háládatos tanítványai s porait tisztelő jó baráti sírva emelték."*[22]

Ennyi a képre vonatkozó írásos emlék. A továbbiakra nézve még szükségesnek tartom elmondani, hogy Simó eredet kreonrajzát alulírott örökölte; sajnos, azonban a második világháború idején elpusztult. E rajz papirosának barna alapszínében a több mint százesztendőnyi falon való függesztés ideje alatt a világosság még sötétebb barnára változott s ezzel egyidejűleg a kreonvonások világosabb színei is eléggé letompultak, azonban így is megállapítható volt az a különbség, amely a pozitívben dolgozó festő művészetét a negatívba való átmásoló kezeléstől megkülönböztette. Itt ugyanis a fölöslegesen megszaporított hajszálak nem ronthatják a kép művészi értékét s jóllehet a kőnyomatos kép mintegy tükörképe a kreonrajznak, mégis ennek az utóbbinak finom vonásai a más eljárást kívánó kőrajzműveletnél elszíntelenednek, ámbátor ennek az arcképnek kőre történt átvitelét is Simó festő maga végezte. Ez az alkotás azonban így is visszatükrözi Lengyel István jellemét: a rendszerető, pontos, derék jóembert, mint aki a temető pap Herepei Károly szavai szerint békességben élt az emberekkel, sorsával s az Istennel.

Lengyel István balra fordult mellképe alá a következő szöveg íratott: *„Simó Ferentz rajzolta – Kolozsvárt. Ref. Koll. Lithogr Przemyslei – LENGYEL ISTVÁN – a' Kolozsvári Ev. Ref. Kollégyomban a' Böltselkedés' k. r. Tanítója – a' Jénai Ásvány Tudományi Társaság Tagja – szül. November 28k 1776. meghólt September 5k, 1833."* A rajz mérete: 23,5 x 24 cm; a papiros mérete: 33,5 x 42,5 cm. Tehát 4° nagyságú volt.

E kőrajz példányainak sorsát nyomozva, csupán egy meglevőről van tudomásom: ez teljesen ép állapotban; Lengyel Dániel özvegyéről hagyatékképpen alulírottra szállott. Egy másiknak útját maga Lengyel Dániel beszélte el. Ugyanis a bécsi udvari Estei Ferdinánd főherceget, Galícia katonai és polgári kormányzóját, 1834. március 2-án Erdély-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

be küldötte teljes hatalmú királyi biztosul. *„A főherczeg kíséretében voltak segédei: Gedeon alezredes, gr. Mitrovszky dzsidás őrnagy és Klebelsberg dzsidás kapitány. Gedeon fiatalabb korában atyámnak jó ismerose lenetett s ezert atyam képeiből egy példánnyal meg is tiszteltem őt, mit szívesen fogadott. Ki gondolta volna, hogy ez úr a forradalomban a magyar ügynek oly nagy ellensége legyen!"*[23]

5. Az anyakönyv 1834. július 29-én bejegyzett 543. számú tételénél megrendelőül Szathmári Károly festőt, a megrendelés tárgyául pedig Déryné képét találjuk 76 példányban. Azt is megtudjuk, hogy *a „forma: 1/2"*, tehát fél ívre nyomott nagy, mintegy 42,5 x 65 cm méretű papiroson sokszorosított kép volt. Továbbá arról is értesülünk, hogy papirosa „külföldi" gyártású, összes ára pedig 62, ehhez járult a nyomtatás költsége: 13,50, összesen tehát 75,50 forintot számítottak fel.

A Déryné arcképét megörökítő rajzolóművész teljes neve Szathmári Pap Károly, aki az egyházi, nemkülönben a világi pályákon tekintélyes állásokat betöltött, Szatmár megyei eredetű, de már Kolozsvárra telepedett református papi családból származott. Életrajzának csupán kezdő éveiről rendelkezünk megbízható közleménnyel Dani János tollából,[24] a további esztendők azonban megírásra várnak. Alkotásainak méltatását avatott kézzel írott román nyelvű mű állítja elénk. Kisebb közlemény, lexikoni közlés, valamint újságcikk több is jelent meg róla, mindez azonban csak emlékezetkeltő figyelmeztetés.[25] Született. 1812 januárjában Kolozsvárt,[26] meghalt 1887-ben Bukarestben, mint I. Károly király udvari festője. Különösen vízfestményei tették nevét méltán közismertté.

Alig hihető, hogy Déryné képe csak a fentírt kevés példányban készült volna, hiszen a már 41 esztendős énekesnő népszerűségének még mindig tetőfokán állott. Ismeretes ugyanis, hogy még évek multával is koszorúkkal, virágesővel, nyomtatott versekkel, ezüst ajándéktárgyakkal és ékszerekkel ünnepelték a kolozsváriak a Kassáról vissza-visszatérő szeretett művésznőt,[27] ezért tehát nagyon valószínű, hogy sokszorosított arcképét – nagy mérete ellenére is – hamarosan szétkapkodták. Ez a körülmény azután arra a feltevésre

[Erdélyi Magyar Adatbank]

jogosít fel, hogy az ifjú festő e képet hihetőleg még a megelőző esztendőben rajzolta, vagy rajzoltatta kőre, majd a kellő számú példány lehúzása után a követ magát félretétette, mert – az Erdélyi Híradó szerint – *„Kolo'svártt* [1833] *Aug. 12-kén a' Kassai Dal és Színésztársaság* [amúgy is] *bucsuját vette a' Szevillai Borbélyal, mely innen Nagy Váradra 's onnan Kassára viszsza menni szándékozik."*[28] Ebben az esetben tehát e képnek 1834. július 29-én készített példányai csak utánnyomatok lehettek. E feltevésünket támogatja ugyancsak a Híradónak 1834. május 24-i közleménye is, e szerint ugyanis *„a kassai dal és színészi társaság ide Kolozsvárra megérkezvén, hogy a' diaeta folyama alatt az országgyűlés Rendeit előadásaival gyönyörködtesse, e hónap 20dikán a' Sevillai borbély ismeretes daljátékkal kezdé-meg előadásait* – [Estei] *Ferdinánd ő kir. herczegsége is jelen volt 's végig várta a' játékot."*[29] A társulat tagjai között pedig ebben az évben is itt volt Déryné, mint az énekes játékok lelke. A diák Lengyel Dániel önéletrajzában ugyanennek az esztendőnek nyaráról említi, hogy *„a kassai dalszínész társulat megint megfordulván Kolosvártt, a színházba mikor csak költségem engedte, eljárni szerettem. Színházon kivül szintén szívesen társalogtam a színészekkel s Dérynének nagy tisztelője voltam. Gyakran eljárogattam hozzá."*[30]

A Kolozsvárt kinyomtatott képet a Pesten megjelent Honművész folyóirat átvette, vagyis rézbe metszve, kisebb formában sokszorosíttatta s 1835. évi 32. számának mellékleteképpen közölte is. Ennek felirata: *„Széppataki Róza – Déry István – hitvese magyar színészné, – mint Liszli a' havasi rózsában. – Szathmári után rajz. Chladek – Kohlman m."* A Honművészben megjelent képéről naplójában maga Déryné is említést tesz, sőt – úgy látszik – a levonatból több példányt maga is kapott.[31] Minthogy azonban e rézmetszet egyáltalában nem túlságosan előnyös külsővel mutatja be Dérynét, eleintén azt tételezhetnők fel, hogy Szathmári képének átmásolásakor a Budán és Pesten ekkoriban rajzolgatott Chladek mester valamelyest torzított. Hiszen ilyen ábrázattal és termettel – azt hihetnők – aligha lehetett volna nemcsak a főrangúak, hanem a polgárság s még inkább az ifjúság dédelgetett kedvence! E feltevésünket az látszanék megerősíte-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

ni, hogy – bár 14 esztendővel korábbi időből – az olvasható a Magyar Kurírnak 1820. augusztus 1-i soproni vendégszerepléssel kapcsolatos közlésében, *hogy „egy Musikalis Mindenneműben Dériné Aszsz. jól kiválasztott öltözete, deli termete, kellemetes nemes arczulatja, s kerek kis szájából bájolva folyó hangjának remek lengetése által a bámuló hallgatódzót istennékép elragadta."*[32] Mindennek az áradozó leírásnak azonban Déryné külalakján még csak nyoma sincsen a Honművésztől közölt képen. Igaz, hogy ő ekkorra már a négy ikszet is majdnem elérte, ámde ha csak valamennyire is hasonlónak fogadnók el mindkét, fiatalabb kori, bárha nem hiteles miniatűr képét,[33] Chladek feltételezett torzításai helyett inkább az elragadtatott soproni tudósítótól leírt alakot szeretnők magunk előtt látni, s ennek valamennyivel idősebb kori mását elképzelni a Szathmári Pap Károlytól alkotott nagyméretű könyomatban. Ezzel szemben legújabban nyomtatásban is megjelent a kolozsvári származású Wass Pál császári hadseregbeli főhadnagy önéletirata, amely az előbb idézett soproni beszámolónál négy esztendővel későbbi tudósítást is tartalmaz. Ő ugyanis ezredével olaszországi állomáshelyükről Erdélybe hazatérve, Kolozsvárt azt jegyezte fel, hogy 1824 *„25-d februárius. Ezen a fársángon, ú. m. januárius és februárius holdnapjaiban, itten volt egy Déryné nevű magyarországi születésű híres énekesasszony. Maga a személy nem volt ugyan szép, sőt deformis és kivált a szája szörnyű nagy, de a teatromon igen ügyes és a hangja nagyon tiszta s kellemes, úgyhogy a publikum nem győzte eléggé brávózni s tapsolni."*[34] Tehát mégsem torzított a Honművész rajzolója. Különben érdekes találkozás, hogy e naplóíró nagybátyja volt az eredeti arcképet készítő Szathmárinak. De jellemző korképként tűnik fel, hogy az egykori közönség s köztük még az ifjúság sem annyira a külalak szépségét kereste a művésznőben, hanem a nagyszerű hangot s annak kiváló értékesítését, valamint szerepének átérzését, játékát, amivel még prózai szerepeiben is valósággal elragadta a nézőközönséget.

6. A nyomdai anyakönyv 1834. augusztus 20-án keltezett 581. számú tétele szerint *„Dr. Intze Fejérváratt Dr. Intze Mihály úr képét litographiroztatta"* 152 példányban.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

E bejegyzés szavait kiegészítve, állapítsuk meg, hogy a megrendelő ifjabb doktor Incze Mihály gyulafehérvári kamarai főorvos volt, aki édesapjának, a megelőző esztendőben nyugállományba vonult líceumi orvos-professzor, idősebb Incze Mihálynak arcképét kívánta sokszorosíttatni. A megrendelés bizonyosan akkor történt, amikor ifjabb Incze Mihály 1834. július utolsó napjaiban feljött Kolozsvárra, hogy szüleit nyári pihenőre levigye magához.[35]

A könyomat balra forduló mellképben ábrázolja Inczét vállára vetett bő carbonari-köpenyeggel. Alatta felirat: *„r. Szathmári – Kolozsv. Ref. Koll. Lith. – N. Batzoni Intze Mihály – Orvos Doctor. A' Kir: – Lyceumban Physiologiat Pathologiat és – materia Medicat tanító r. – Professor. A Jénai Ásvány Tudós Társaságnak Tagja. – szül. 1762. April 2ik Napján."* A szövegben elhelyezett gondolatjelek helyén koszorúba helyezett nemesi címer van kirajzolva. Az arckép rajzának mérete: 21,5 x 22,5 cm; a papiros mérete: 32,5 x 42,5 cm.[36]

Incze képében e korbeli lélektelen ábrázolásoknál jóval többet találunk. Az arcvonások gondolkodó, higgadt főt tükröznek vissza. Az ábrázolás hitelességét is ellen tudjuk őrizni, ha összehasonlítjuk testvérnénjének, Incze Sára Méhes Györgynének (+1836) ma is meglévő olajfestésű arcképével: a fejalkat, a homlok, a szem, az orr, s az áll azonosságát is megegyezőnek találjuk;[37] de ugyanazokat a formákat mutatják Incze unokájának: Méhes Zsuzsanna Herepei Jánosnénak (+1809) vonásai is, különösen a szem, az orr s az áll alkatát örökölte.[38]

A művész, aki e képet alkotta. – a rajz oldaljegyzése szerint – hasonlóképpen Szathmári Pap Károly. Nem csoda, ha művében az ábrázolás hűsége s a lerajzolt alak jellemzése kifogástalan, hiszen a megörökített férfiakat kis gyermekkora óta jól ismerte, minthogy idősebb Incze Mihály feleségének, Szathmári Pap Krisztinának unokaöccse lévén, utóbbinak nagyapja, előbbinek dédapja: Szathmári Pap Zsigmond erdélyi református püspök – mint közös ős – révén.

E könyomatos kép egy példánya gyűjteményemben.

7. A kimutatás 1834. szeptember 6-i 626. és 1835. július 31-i 395. és 396. sorszámainál megrendelőül Szabó János

[Erdélyi Magyar Adatbank]

képírót, a megrendelés tárgyául pedig Wesselényi Miklós képét összesen 405 példányban találjuk feljegyezve.

Erdélyi történetünknek 1830-as évekbeli eseményeit magában foglaló fejezetét az apjához méltó ifjabb Wesselényi Miklós ragyogó jelleme tette izzóvá. A tüzes vérmérsékletű ellenzéki vezér félelmet nem ismerő kezdeményezései nagy tömegek rajongó lelkesedését váltotta ki. Nem csodálkozhatunk tehát, ha Erdély e korszaka legnépszerűbb férfijának arcképét hívei közül számosan igyekeztek maguk számára megszerezni. Ezzel magyarázható, hogy éveken keresztül többször is készíttettek róla levonatot, sőt még az sem valószínűtlen, hogy a rajzos követ magát félretéve, ugyanarról történt a további sokszorosítás is. Ezért gondolhatjuk, hogy az 1836. március 30-i 233. és május 20-i 317. számú tételeknél, bár megrendelőül nem a rajzoló művészt, hanem Barra papirostárát, vagyis papírkereskedését nevezik meg. Összesen 90 darabnyi levonatért aligha készíttettettek új rajzot, különösen, hogy a megrendelő nem lévén azonos a képíróval, ezért a kőre történő rajzolás is külön költséget jelentett volna,[39] jóllehet az sem lehetetlen, hogy itt a két különböző méretű (2° és 4° nagyságú) képpel találkoztunk.

A Wesselényi képét rajzoló festő Szabó János, vagy ahogyan általában emlegették: Szabó piktor volt. Ez az alkotása s még nehány alábbi tétel újabb adattárul szolgáljon a valamikor nagyon népszerű képíró többé-kevésbé ismeretlen életrajzához és műveinek sorozatához.

Szabó piktorról emlékirataiban Barabás Miklós is megemlékezik. Soraiból az tűnik ki, hogy 1825 táján Brassóban lakott. A vele megismerkedett Makoldy Sámuel diák arról világosította fel a már sokat rajzolgató iskolatársat: Barabást, hogy Szabó *„crayonnal rajzolja az arcképeket, mert így tökéletesebbet alkothat, a hibákat kenyérbéllel ki lehet szedni s így a javítás lehetősége sokkal előnyösebbé teszi ezt a modort a tusrajzoknál."* Ettől kezdve a tizenötödik éves Barabás is crayont kezdett használni az arcképek rajzolásához, majd közvetlen tapasztalatból azt is megtudta Szabóról, hogy azokat, akiket lerajzolt, *„előbb darabosabban a vázlatkönyvébe örökítette meg s csak később rajzolta más papírra csinosabban kidolgozva."* Ezt az eljárást akkor figyelte meg,

[Erdélyi Magyar Adatbank]

amikor Szabó piktor Szász Károly enyedi tanár arcvonásait örökítette meg.[40] Ugyancsak Barabás emlékirata bizonyítja, hogy Szabó valóban keresett arcképfestő volt, ennek bizonyságául szolgál az a körülmény is, hogy báró Kemény Simon Alsó-Fehér megyei főispán felesége Szabó arcképeiről a tizenhét esztendős Barabással másolatokat készíttetett.[41] Szabóról különben M. Kiss Pál kutatta fel, hogy 1794-ben született Székelyudvarhelyen. Elemi iskoláit szülővárosában, a gimnáziumot Marosvásárhelyen végezte. Itt Bolyai Farkas tanára pártfogásába vette; szorgalmasan rajzolgatott, mestere azonban ismeretlen. Innen 1815-ben gyalogszerrel Bukarestbe vándorolt, s itt számos arcképet festett. Bizonyosan sokat sajátított el az ott élő francia festőktől. Bukarestben azután annyi pénzt szerzett, hogy onnan Pestre, azután Bécsbe mehetett. Benkő Károly szerint Olaszországban is járt. Hazatérését Bolyai segítette elő, 1829-ben 110 forintot gyűjtött útiköltségre. Itthon Marosvásárhelyen, Brassóban, de leginkább Kolozsvárt tartózkodott. Hoffman Edit szerint Szabó hatással volt Barabásra, megállapítván, *„hogy Barabás művészetének kezdettől fogva oly magyaros a jellege, abban nagy része volt Szabó piktor önkéntelen hatásának, s annak a felfogásnak, ahogyan ő egy magyaros arcot nézett."*[42]

8. A nyomdai anyakönyv 1835. március 24-i 207. számú tétele megrendelőül Rétsi Józsefet, a megrendelés tárgyául pedig Bab püspök 8° nagyságú képét szokatlanul nagy, mégpedig 1300 példányban jelöli meg.

E kép tehát Bab (Bob) János balázsfalvi görög katolikus püspököt ábrázolja. Ő még 1782-ben nyerte el az erdélyi románság e legjelentőségteljesebb vezetői tisztét. Bab a kolozsvári jezsuita gimnáziumnak volt növendéke s bár jó román érzelmű, de óvatos és a magyar uralomhoz hű magatartása miatt az 1791. évben II. Lipóthoz benyújtott Supplex Libellus Valachorum című felségfolyamodványt Adamovici Gherasim görög keleti püspökkel együtt csak rábeszélésre volt hajlandó ellenjegyezni. Alatta különben a balázsfalvi román egyházi körökben s a gimnáziumban is a magyar nyelv használata annyira kezdett elterjedni, hogy Bogdan-Duica jelenkori jeles román irodalomtörténész az 1820-as esztendők vége tájától kezdődő időszakot egyenesen *„Balázsfalva el-*

[Erdélyi Magyar Adatbank]

magyarosodásá"-nak nevezi. Különösen jellemző helyzet állott elő akkor, amikor Bab püspök elhunyt s 1832. május 15-én megválasztott utóda: Lemeni János a balázsfalvi templomban magyar nyelvű beszéddel temette el.[43]

Bab képe tehát halála után három esztendő múlva sokszorosíttatott, Késői alkalomszerűségét egyelőre nincsen lehetőségem megállapítani. A kép megrendelőjeként megjelölt Rétsi József hihetőleg egyúttal magával a rajzolóval is azonos személy. Műve különben nem mondható valami kiváló alkotásnak.

9. Az anyakönyv 1835. május 26-i 298. számú tétele megrendelőül *„A Provisor"*-t, a megrendelés tárgyául pedig *„Iső Ferdinánd ő felsége képét"* 300 példányban jelöli meg.

Ismeretes, hogy I. Ferenc császár és király 1835. március 2-án meghalt, szokásos gyászünnepe a kolozsvári Farkas utcai templomban április 5-én tartatott meg.[44] Utána fia: V. Ferdinánd néven foglalta el a trónt. A kőnyomatban tehát az ő arcképét sokszorosították. Megrendelőül a provisor lévén megjelölve, bizonyos tehát, hogy a kormányzó báró Jósika János meghagyásából járt el. Ki volt azonban a másolat után készülhetett kép rajzolója? Magából a bejegyzésből megállapítani nem lehet. Több mint egy év multával ismét előfordul a király képének a sokszorosítása; ebben az újabb bejegyzésben azonban semmi támaszpontot nem találtam, aminek alapján a két megrendelést azonos alkotóra vezethetnők visszsza; ennek következtében azt külön is sorolom fel.

10. Az anyakönyv 1835. július 27-i 393. számú tétele megrendelőül „Professor Salamon Josef"-et, a megrendelés tárgyául pedig 575 példányban történt *„képnyomtatás"*-t nevez meg. E tételt közvetlenül megelőzőleg az Erdélyi Prédikátori Tár borítékának előállítási költségei számoltattak el.

Lengyel Dániel önéletrajzában Salamon József kolozsvári református kollégiumi professzorról emlékezvén meg, írja, hogy *„nehány évig az erdélyi protestáns prédikátori tárt szerkesztvén, annak egyik füzetében Szathmári Pap Károly szépapám életrajzát kiadta képe kőnyomatával együtt."*[45] Ezt tudva, ha a kiadvány egyes füzeteit nézzük át, az V. boríték-ján hátul a következő nyomtatást találjuk: *„Kolozsvártt 1835. – Kiadatott Júliusba 1835."* Az időpont tehát meg-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

egyezik az anyakönyv idézett tételének keltezésével, tartalomban pedig az első cikk mellékletül Szathmári képének könyomatát találjuk.[46] Ez pedig a Lengyel Dániel feljegyzésével lévén azonosítható, ezért bizonyos, hogy a 393/1835. számú nyomdai tétel Szathmári Pap Mihály arcképének sokszorosítására vonatkozik.

Tekintettel arra a körülményre, hogy e képpel kapcsolatosan a nyomdai megrendelési könyvben semmi több nyomot nem találtam, a további adatokat magáról a könyomatról kell idéznem. Ezek szerint a parókás, nyakfodros, palástos mellkép jobbra fordulólag van kiábrázolva. Alatta a felirat: *„Bergmann ut. raj. Simo. – Kolo'svártt. – a' Ref. Koll. Lithogr. – SZATHMÁRI PAP MIHÁL – a' Kolo'sv. Ev. Ref. Koll. Theol. Professora és a' Hágai t. társ. l. tagja. sz. 1737. sept. 20kán – M. h. 1812. Maj. 31kán."* A rajz mérete: 10,1 x 10,6 cm. A körülnyírt papiros mérete: 13,2 x 21 cm.

Szathmári arcképe bár jeles rajztudásról tesz tanulságot, kidolgozása is jó munka, jellemzés szempontjából azonban művelt és higgadt főnél többet nem árul el, jeléül annak, hogy a rajzoló nem élő alakról, hanem festményről alkotta meg képét. Valóban kár, hogy Szathmárinak igazi énjét sem az olajfestményben, sem a könyomatban nem bírjuk, pedig ennek a férfiúnak, aki a magyarság számára érdemeket szerzett a külső országokbeli tudós világ előtt,[47] idehaza pedig kéziratos irodalmi hagyatéka is nagy becsű értéket őriz,[48] lélektanilag hű ábrázolásban való megörökítése méltó feladat lett volna.

Szathmári 1804-ben írott végrendeletének 11. pontjában két arcképéről emlékezik meg. E szerint – Lengyel Dániel átiratából idézve – *„ha fia nagy képét, melyet annak kérésére festetett le, magának tartaná, szeretné, ha az az általa készíttetett kis képét Anna leányának adná."*[49] E képek közül bizonyosan a nagyobbik volt az, amely e sokszorosított rajz előképéül szolgált s amelyet – a végrendelet keltének bizonysága szerint – 1804 előtt kellett megfestetnie.

A kőrajz tehát – a reáírt szöveg szerint – Bergmann után készült. E festő neve után kutatva, ismét csak Lengyel Dániel feljegyzései között találtam útbaigazítást. Lengyel ugyanis leírván anyai nagyszüleinek: Incze Mihálynak és felesége:

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Szathmári Pap Krisztinának, éppen a szóban levő Mihály leányának Belmagyar utcai lakóházát,[50] megemlíti, hogy 1815-ben történt *„születésem előtt egy időben az unitárius templom felőli földszinti utcai osztályt Bergmann festő lakta, kinek leányát a később pesti egyetemi tanárrá lett Eckstein vette nőül, s az általam Pesten ismert dr. Eckstein Frigyes, a Bergmann unokája, ott született."*[51] Rajta kívül Kazinczy Ferenchez fordulhatunk felvilágosításért, mert ő 1816-ban Kolozsvárról keltezett levelében a többek között arról tudósit, hogy *„a portrékban rég olta bővelkedő Erdélynek arczfestője most nincs, s azt-neki Bergmann ád és Avenariusz, vagy ha valamelly utazó ide érkezik."*[52] Bergmannék azonban – úgy látszik – egy idő múlva felköltöztek Pestre. Megtudjuk ezt ifjabb Incze Mihály pesti orvostanhallgatónak apjával folytatott levelezéséből. Így írja 1818. december 24-én kelt soraiban: *„Bergmann hozzátartozóival együtt tiszteli apámékat s várja levelét, különösen a Cleyman képéről való válaszát,[...] a napokban azt is mondta, hogy ha nem akarják megtartani, küldjék fel, mert itt egy aszszony meg akarja venni 30 frtért."* Jellemzésül idézem még 1831. május 25-i leveléből: *„Édes atyám irta volt, hogy a pictornak szóljak, hogy egy Schildet fessen; én ezt neki elő is hoztam, de mind a mellett, hogy kifizetését megígértem, csak akadozva imígy amúgy felelt. Ha édes atyám ott festethet, jobb lenne, mert ezek igen mocskos emberek."*[53]

Már ezekből az idézetekből is megállapítható, hogy Bergmann piktor csekélyebb értékű képíró lehetett. Ugyanis a XIX. század első felében még mindig volt átmenet az egykori céhbeli képírók és a bécsi, vagy más külső országokbeli akadémiát járt festőművészek között. Az olyan idősebb rendű piktort, aki – úgy látszik – miniatüröket festegetve s azokat, mint a jelen esetben is Cleyman pesti német lelkész képét, csaknem házalva, mint iparcikket kínálgatva, továbbá akit címer festésére is megkérhettek, nem lévén abban az időben még heraldikus festőművész, aligha számíthatjuk a komolyabb készültségű művészek sorába, s ezért alkotásai sem lehettek többek egyszerű alakábrázolásoknál. Amennyiben tehát Szathmári Pap Mihálynak a kolozsvári református kollégiumban őrzött arcképe[54] hű másolata volna Bergmann

[Erdélyi Magyar Adatbank]

eredeti művének, abban az esetben fenti állításomat máris igazoltnak látom.

Tehát Bergmann festménye után rajzolta meg Simó Ferenc az Erdélyi Prédikátori Tár mellékletét képező arcképet. Bergmann keresztneve különben Ferenc Antal volt. Róla – tudtunkkal – egyedül csak Biró Béla írt ismertetést.[55]

11. A nyomdai anyakönyv 1835. augusztus 14-i 407. számú tétele megrendelőül Simó Ferencet, a megrendelés tárgyául pedig *„Unitárius püspök T. T. Körmötzi úr képét"* 150 példányban jelöli meg.

Körmöczi képe nincsen előttünk, s ezért arról mit sem mondhatunk. Ezzel szemben egy-két szóval állapítsuk meg az ábrázolt alak kilétét. Az egyháztörténet feljegyezte, hogy Körmöczi János 1762-ben Kissároson született. Hazai és külső országokbeli: bécsi, jénai, göttingai és pozsonyi tanulásából Kant erkölcstanának eszményiségével telten jött haza s ezt hirdette azután itthoni munkálkodása folyamán is. Haladó gondolkozó, aki konzervatív püspökével is élbe kerül, s meg nem hátrál. 1799-ban a kolozsvári unitárius kollégium tanára lesz, majd 1802-ben igazgatója. Azután az elhunyt püspök helyett 1812-ben egyhangú szavazással utódjává választották. Kiváló ügybuzgalma, amellyel életpályájának új szakaszát kezdette el, csakhamar nagy törés elé érkezett: kocsija felborulván, maga úgy esett ki belőle, hogy feje összezúzódott és agyrázkódást szenvedett. Ez a szerencsétlenség azután egész hosszú életére kihatva, teljes munkabírását soha többé nem nyerte vissza. Halála 1836. december 13-án következett be.[56]

E könyomat tehát még életében készült, megrendelője az unitárius vallású Simó Ferenc képíró. Az anyakönyv jegyzet rovatába írt megjegyzés, hogy a nyomtatási- és papiroskölt-ségeket a *megrendelő „rajzolással fizette meg Oct. 1835-ben"*, olyan munkára utal, amelyet ennek alapján – úgy hiszem – sikerült is megtalálnunk.

12. Az anyakönyv 1835. október 1-i tétele szerint *„Estei Ferdinánd ő Hge képéből"* a 464. szám alatt Schütz József úr 25, a 465. szám alatt gr. Lázár László 47, a 467. és 468. szám alatt megint Schütz József 25 és 10 példányt rendelt, végül pedig 1836. július 6-án a 407. tételszám alatt Barra

[Erdélyi Magyar Adatbank]

papirostára 70 kép levonatát készíttette el. Tekintettel arra a körülményre, hogy 1835 októberében kőrajzos képül csak a főherceg arcképe került ki a nyomdából, ezért nagyon valószínű, hogy ez volt az az ellenszolgáltatásos munka, amelylyel Simó képíró előző megrendelésének árát egyenlítette ki, más szóval ő lehetett a rajzolója, vagy még inkább másolója ennek, a más alkotása után készülhetett képnek.

E kőnyomat – a nyomdai anyakönyv szerint – Estei Ferdinánd főherceget ábrázolja. A főherceg megelőzőleg Galícia katonai és polgári kormányzója volt, akit a bécsi udvar 1834 márciusában teljes hatalmú királyi biztosul küldött Erdélybe, hogy az erősen izzó ellenzéki hangulatú légkörben a megnyitandó országgyűlésnek nemsokára bekövetkező kezdete előtt már rendet teremtsen. A kedélyek azonban sehogyan sem csillapultak, sőt mivel Wesselényi Miklós saját lakásán kőnyomatos sajtót rendeztetett be s azon Országgyűlési Tudósítások címen az elhangzott országgyűlési beszédeket sokszorosította, a kormány a sajtót elkoboztatta. E sérelem azután az eddiginél még nagyobb izgatottságot váltván ki, egészen lehetetlenné tette az országgyűlés törvényhozói munkásságát. Ennek következtében a gyűlés 1835. február 6-án hivatalosan feloszlattatván, másnap a főherceg átvette a főkormányszék vezetését, ezzel tehát az alkotmányos igazgatást felfüggesztette. Az elkövetkező kétévnyi időszak alatt Metternich kancellár minden alkotmányos megmozdulást elnyomó zsarnoki kormányzati rendszere Erdélyben is szabadon garázdálkodhatott. Az ellenzéki vezérek üldözése, a közönségnek pedig minden lehető formában történő zaklatása a megfélemlítés célját szolgálta.[57] Az alkotmányozó kormányzat felfüggesztésekor az országgyűlésen megválasztott guberniumi tanácsosok és főispánok egyöntetűen lemondottak, s helyük természetesen kormánypárti férfiakkal mégiscsak betöltetett. Mi sem magától értetődőbb tehát, hogy e jó hívek és táboruk, valamint a központi tisztviselők igyekeztek szobájuk falát felékesíteni a teljes hatalmú királyi biztos arcképével. Ezt bizonyítja az a körülmény is, hogy a feljegyzett hat megrendelés közül csak egy történt Barra papírkereskedése részéről, a többi mind a kormányszéktől eredt.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

13. Az anyakönyv 1836. január 30-án bejegyzett 106. számú tételének megrendelője: *„A' Kollégyom."* A megrendelés tárgya: *„Benkő könyvéhez egy rajzolat"* 525 példányban. E könyv csakis Bod Péter *Házassági Törvény Rajz vagy A' Házassági Törvényekről Való Tanítás* című kötete lehet, amelyet magyarra fordított és megbővített Benkő László benedeki ev. ref. pap. E munkát ugyanis – a nyomdai jelzés szerint – *„Kolo'svárt Az Evang. Ref. Kollégyom. Betüivel És Kölcsségével Nyomtatta Barra. Gábor 1836."* Az azonosságot különösen az a körülmény bizonyítja, hogy ez a kiadvány a kollégium költségével készült. E kötetben ugyan nincsen semmi művészi rajz, hanem csak egy ívrétnyi táblázat van mellékelve, amely *Vérség' fája negyed ízig* címet visel, említeni is csak azért tartjuk érdemesnek, mivel egész ívre nyomatván, világosan megállapítható az a hazai gyártású papirosfajta, amelyet – úgy látszik – a kőnyomda használni szokott. Vízjegye tehát kettős vonalú írott betűkkel: *„Borgoer Median Nro 5."*

14. Az anyakönyv 1836. február 22-i. 162. számú tétele szerinti megrendelő: Barra papirostára, a megrendelés tárgya: gr. Széchenyi képe 100 példányban, a 316. számú tétel szerint ugyanennek a megrendelőnek 1836. május 20-án is készült másik 100 példány gr. Széchenyi István képéből.

E kőnyomatról semmi többet nem tudok, rajza nagyon valószínűleg nem eredeti alkotásként készült, hanem valamelyik Pesten sokszorosított képének lehetett a másolata. Különös időszerűséget sincsen miért keressünk, minthogy Széchenyi képe e korban mindig és mindenütt időszerű volt.

15. Az anyakönyv 1836. március 3-i 183. számú tétele szerinti megrendelő Vatter György, a megrendelés tárgya pedig *„Az Ebesfalvi templ."* 300 példányban. A megrendelő személye ismeretlen, a templom rajza pedig valamiféle kiadvány mellékletét képezhette.

16. A megrendelési anyakönyv 1836. március 29-i 239. számú tétele szerinti megrendelő: Szabó János, a megrendelés tárgya pedig: *„Gr. Kornis Mih."* képe 100 példányban.

Szabó piktor e kőnyomatát nem ismerem, aránylag csekélyebb példányszáma arra vall, hogy tulajdonképpen éppen a lerajzolt Kornis Mihály megrendelésére készült.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

17. Az anyakönyv 1836. március 29-i 232. számú tétele szerinti megrendelő: Szabó János, a megrendelés tárgya pedig: *„B. Bánfi László"* képe ugyancsak 100 példányban.

Bánffy László főkormányszéki tanácsos, a református főkonzisztórium elnöke s a kolozsvári kollégium főgondnoka, aki 1840-ben elhalálozván,[58] 2383 kötetet számláló könyvtárát a kollégium nagykönyvtárának hagyományozta.[59] Szabó piktornak e képe nem áll rendelkezésemre.

18. Az anyakönyv 1836. április 11-i 245. számú tétele szerinti megrendelő ismét csak Szabó János, a megrendelés tárgya pedig Szász Károly képe 39 példányban.

Szász Károly enyedi professzor, jogtudós s az országgyűlés egyik legnépszerűbb ellenzéki szónoka képéről szinte érthetetlenül kevés: 39 példányszámú levonat könyveltetett el. Majdnem azt hinné az ember, hogy ez csak utánrendelés s a korábbi példányok előállítása nem tudni mi okból, nem vezettetett be a teljesített munkákról vezetett anyakönyvbe. Lehetséges, hogy a képrendelés ideje táján folyt az a politikai per, amelyet Szásznak Alsó-Fehér megye közgyűlésén mondott beszédéért felsőbb rendeletre indított ellene a marosvásárhelyi királyi tábla újonnan kinevezett főügyésze. Nem lehetetlen, hogy Szabó piktor ezt az alkalmat látta időszerűnek Szász arcmásának sokszorosítására. Különben ennek a képnek eredeti vázlata akkor került be a festő rajztömbjébe, amikor 8-10 esztendővel ezelőtt Enyeden járt és Szász tanárnál szállott meg. Itt azután rajzolgatott is, ezt bizonyítja Barabás Miklósnak az a megfigyelése, amelyet éppen Szásznál tett látogatása alkalmával jegyzett meg magának. Ugyanis *„Szabó pictor azokat, akiket lerajzolt, előbb darabosabban a vázlatkönyvébe örökítette meg s csak később rajzolta más papírra, csinosabban kidolgozva. Ezt a módszert azután én is utánoztam Szebenben, de később Kolozsvárt abbahagytam, mert láttam, hogy a másolásnál mindég veszít a hasonlóságból."*[60]

19. Az anyakönyv 1836. július 12-én keltezett 418. számú tétele szerinti megrendelő „Wagner képíró", a megrendelés tárgya pedig *„Ferdinánd ő fels. képe"* 60 példányban.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

E tételről – sajnos – semmi megjegyeznivalóm sincsen, minthogy a Kolozsvárt dolgozott Wagner nevezetű festőről semmiféle adattal nem rendelkezem.

20. Ezek után az anyakönyvben a következő tizennégy hónapról semmiféle bejegyzés nem található, noha tudjuk, hogy a könyomda ez alatt az idő alatt is rendszeresen működött. Ugyanis az 1837. évben Salamon József szerkesztésében megjelent Erdélyi Prédikátori Tár VII. füzetének címlap előtti mellékletéül adta Szenczi Molnár Albert félbalra fordult mellképét a nyomda megjelölése nélkül. A kép alatti felírás mindössze ennyi: *„Szenczi Molnár Albert – Szül. Szenczen 1574b Apr. 24-én Meg holt Kolo'svárt 1633ben."* A rajz mérete: 10,5 x 11,5 cm; a körülnyírt papiros mérete: 14 x 21,2 cm.

A képnek a kollégium nyomdájában történt előállítását bizonyítja magának a füzetnek nyomdai jelzése a papirosboríték hátsó lapján: *„Kolo'svárt – Az Ev. Ref. Kolégyom Könyv- Könyomó Intézetében."* A rajzoló művész kilétéről, ha magából a kép vonásaiból nem is tudnók megállapítani, a kötet lapalji jegyzetében a szerkesztő maga világosít fel. E szerint ugyanis: *„Fő Tiszteletű Budai E'saiás 'Theol. Dr. és tiszántúli ev. ref. Superintendens úr*[...] *tudósita az iránt, hogy Molnár Albertünk' képe a Ketskeméti ev. ref. Lyceum könyvtárában található; Tek. Döbrentei Gábor úr tartományi Biztos és magy. t. társ. r. tagja pedig*[...] *kikérvén a' képet átviteté Pestre, 's ott jeles hazánkfia akademiai festő és magy. t. társ. lev. tag Barabás Miklós úr köre rajzolva küldé le lithographiánkhoz."*[61]

Maga a rajz nem tartozik Barabás legjelesebb művei közé, de kérdés, hogy az eredeti is mennyire jeleskedett?

21. 1837. december 19-én meghalt a nyomda lelke és újjáteremtője: Barra Gábor, az üzemnek azonban zavartalanul tovább kellett dolgoznia. 1838. március-augusztus hónapokról azután megint csak folytatódnak a bejegyzések, erről az időről azonban csak három művészi sokszorosításra van megemlékezés. Mind a három Barabás Miklós keze munkája. Ugyanis a Pesten megtelepedett Barabást az 1838. március 10-én betört dunai nagy árvíz lakásából kiöntötte, s ezért jónak látta egész berendezésével együtt Kolozsvárra költöz-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

ködni. Itt azután egyelőre nem sok dolga akadt; mint hogy a főnemesség, amelytől a megrendelések leginkább várhatók voltak, nyárára birtokaikra falura ment.[62] Barabás tehát reáért régebbi vázlatait kőre kidolgozni.

A nyomdai anyakönyv 1838. július 18-i 214. számú tétele megrendelőnek Barabást nevezi meg, a megrendelés tárgya pedig: *„Portrait v. Kemény Dénes"* 138 példányban. Ennek a képnek előzményéül ideiktatható magának a művésznek következő emlékezéséül.

Még 1837. esztendei erdélyi útja alkalmával történt, hogy V. Ferdinánd április 17-re Nagyszebenbe összehívta az országgyűlést.[63] Ekkor *„Marosvásárhelyről egyenesen Nagy-Szebenbe mentem, hol épen az országgyűlés gyűlt egybe erdélyi kormányzót választani. Nagyban ünnepelték báró Kemény Dénest, mert ő eszelte ki az öreg gróf Bethlen Jánossal együtt, hogy Estei Ferdinánd főherczeggel szemben 90 ellenzéki képviselő 115 regalista képviselő fölött diadalt aratott, vagyis hogy a kisebbség többséget ért el a szavazásnál."* Így azután a főherceg csúfosan megbukott. *„Báró Kemény Dénest ez alkalomból lerajzoltam, aláírást is indítottam kőrajzú arcképére, de 70 aláírásnál több nem gyűlt össze, s így csalódtam a számításomban."*[64] Ennek ellenére Barabás most mégiscsak kőre rajzolta Kemény képét. A példányszámban mutatkozó különbözet vagy újabb aláírások eredménye, vagy pedig csak további eladásra való célzattal fölös példányszámban készített levonatot jelent.

A Barabástól megörökített kiváló férfiú különben, aki a szabadságharc idején a minisztériumban államtitkári állást töltött be (1803–1849), Kemény Zsigmondnak is, meg Kendeffy Ádámnak is unokatestvére volt.

22. Az anyakönyv 1838. július 18-i 215. számú tétele szerinti megrendelő ismét csak Barabás, a megrendelés tárgya pedig *„Portrait v. Győrgyai"* 50 példányban.

Az itt megnevezett *„Győrgyai"* egészen bizonyosan azonos azzal a Gyergyai Ferenc Kolozsvár-városi tanácsossal,[65] akit Barabás barátjának mond, s akivel többek között 1831-ben s 1834-ben levelezett is.[66] Ez a nagyon derék férfiú Méhes Sámuellel együtt az 1848-as erdélyi, majd a magyar országgyűlésen Kolozsvár város képviselőjeként vett részt.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Emlékezetét különben a magyar nyelvhelyesség érdekében írott munkája így őrzi.[67] Arról is megemlékezhetünk, hogy Szerdahelyi Kálmán kiváló színészünknek szeretett mostohaapja s így Prielle Kornéliának apósa volt.[68]

23. A nyomdai megrendelések anyakönyve szerint 1838. július 18-án a 227. tételszám szerint „*für Hr. v. Barrabás*" megrendeltetett „*Portrait v. Wesselényi*" 100 példányban.

Wesselényi Miklós az ellene megindított politikai per miatt Erdélyt még 1835-ben elhagyni kényszerült. Magyarországra költözve, azonban ott sem szűnt meg a szabadelvű eszmék szolgálatában síkra szállani. Eddigi népszerűségét még növelte az 1838. évi márciusi pesti árvízkor a mentési munkálatokban tanúsított hősies magatartása. Az „*árvízi hajós*" képe tehát mind Magyarországon, mind Erdélyben mindenkor föltétlen kelendőségre számíthatott. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy Wesselényi e kép sokszorosításakor már négy hónapja a zsarnokság börtönének rabja, ezért tehát arcmásának természet után készített rajzát a művésznek az eseményeket legalábbis félévvel, avagy netalán éppen évekkel megelőzőleg kellett vázlatkönyvében megörökítenie, most azután Barabásnak Erdélybe történt hazatérése adhatta meg e kép terjesztésének gondolatát

Wesselényi képével bevégződik a nyomdai anyakönyvben felsorolt művészi sokszorosítások sora A további munkákra vonatkozólag hihetőleg azért nem találunk feljegyzéseket, mivel az egész nyomdaüzemet Stein János könyvkereskedő Barránéval közösen vette bérbe, s ennélfogva az üzleti könyvek az ők magántulajdonukat képezték, éppen ezért azok most már legfennebb csak a Stein utódainál kereshetők. Ezt a régi Stein-üzletet azután 1920-ban a Minerva Rt. vette át, őnála azonban már – egynehány régi kiadványon kívül – semmiféle régi emléket nem találtam.

A különben nagyon derék Stein bérletével most már tulajdonképpen le is zárult e könyomda működésének az a része, amely Barra szervezése révén eléggé változatos képírógárdát foglalkoztatott. Az ő halála után, bárha a munkamenetben nem találtam megszakítást, de Stein már nem volt nyomdász-szakember, hanem tanult, művelt kereskedő s a nála foglalkoztatott könyomdászoknak nagyon derék, becsületes munkaadója.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Gyűjtögetett adataim a további évekből még egynehány kép emlékét őrzik. Pótlékképpen ezeket is felsorolom.

24. Egészen bizonyosan itt sokszorosították az Erdélyi Prédikátori Tár 1839-ben megjelent IX. füzetének képmellékletét is, ámbár rajta sem a képírónak, sem a nyomdának semmi jelzése nem található. A rajz készítőjének nevét a szerkesztő ugyan elárulja: *„kormányszéki ügyvéd t. Benkő István úr"* személyében,[69] a kőre azonban aligha ő másolta át, hiszen nem lévén hivatásos képíró, nem is érthette a kőre való rajzolás különböző fogásait, azonkívül magáról a rajzról is látható, hogy készítője csak műkedvelő.

A jobbra néző mellkép alá *„BENKŐ JÓ'SEF – a' Hárlemi Tud. Társ. Tagja."* megnevezés íratott. A rajz mérete: 7 x 7,5 cm; a körülnyírt papiros nagysága: 12,5 x 20,4 cm.

Benkő József személye és munkái sokkal ismertebbek, mintsem szükséges lenne itt bővebben foglalkozni vele.[70]

25. Ugyanebből az esztendőből még egy másik könyomatot is ismerek, bárha a nyomdai jelzés nincsen is rajta feltüntetve, a körülmények azonban csakis ezt a műhelyet engedtetik meg.

Ez a kép egy jobbra fordított karosszékben ülő férfinak derékig kirajzolt alakját ábrázolja. A rajz alsó balsarkában a művész kézjegye: *„Barabás – 1839."* A kép alatt felirat: *„Méhes Sámuel – philosophia Doctora, a' kolo'sv. Ev. ref. Anya Oskolában Phisica' és Mathesis' – k. r. Professora. – Tisztelő Tanítványi által."* A rajz mérete: 17 x 19 cm; a papiros nagysága: 23,5 x 31,5 cm.

Tehát itt megint csak Barabás művével találkoztunk. A nagyon kifejező, jellegzetes fő valóban jeles művészettel van megörökítve. Az arckifejezés hűen tükrözi vissza a világlátott, biztos fellépésű tudós egyéniségét, aki a valóságban is sokkal több volt, mint egy egyszerű tanár. A kolozsvári református kollégium egyik régebbi történetírója szerint *„egy fél századnál tovább volt ez intézet dísze, büszkesége, jóltevője. Emlékét egy új tanszék felállításával örökítette."*[71] Erdélyi s magyarországi országgyűlési követ, az Erdélyi Híradó, Nemzeti Társalkodó és Kolozsvári Heti Tudósítások című lapok tulajdonos szerkesztője, a Vasárnapi Újság, Az ifjú Anaeharis utazása s több más munka kiadója, különben takarékossága és beosztá-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

sa következtében jómódú és jótékony férfiú, aki sokféle kisebb s nagyobb adományain kívül *„a' honni mívelődés és tudományosság gyarapodására még életében kifizetett 30000 m. forint összegű alapítványából és 630 kötetnyi szakkönyvtárából a kollégium természettani tanszékét alapította. Az ifjúság őszinte barátja, kit tanítványai tiszteltek és szerettek."*[72] Különben Erdélyben ő volt az első, aki nyilvános ülésen előterjesztésében hangoztatta a törvény előtti egyenlőség, a közteherviselés, a sajtószabadság és az unió kimondását.

A kollégiumi diákság olvasó egyletének jegyzőkönyve alapján az intézet történetírója arról számol be, hogy az 1830-as évek végén tartott gyűléseik tárgya között *„jelesebb honfiak, ezek közt Méhes Sámuel mellképének megrendelése"* is kimondatott.[73] Ha a többi jelesebb honfiak képét ma már nem is ismerjük, Méhesét azonban megtaláltuk az előbb említett könyomatban.

Barabás emlékirataiban az 1839. esztendei események folyamán beszéli el, hogy *„Gräfenbergből november elsején indultam haza, azaz Pestre, és onnan Kolozsvárra.[...] Az 1839–40-diki telet Kolozsvárt töltöttem. Semmi különösebb esemény nem történt. Márczius elsejéig, amit csak lehetett, mindent megfestettem, s aztán bútoraimat eladva, készültem az újabb pesti letelepedésre."*[74]

A Méhes képével természetes, hogy a diákság az éppen Kolozsvárt időző, már jól ismert nevű festőművészhez, a Tudományos Akadémia tagjához fordult megrendelésével.

26. A következő évből egy másik kőnyomatról is van adatom. Női arckép félbalra, kivágott fehér ruhában, derékig ábrázolva. Hajából, amelybe rózsa van tűzve, kétoldalt hosszú fátyolkendő omlik alá. Az arckép alatt jobbról nyomdai jelzés: *„Kolo'svárt az ev. ref. Kolleg. Lithogr."* Az arckép alatt: *„Kirchlehner Karolina Méhes Sámuel szeretett nője. – Született Bécsben 1805 Februarius 8kán. Megholt Kolozsvártt 1840 Aprilis 6kán."* A rajz mérete: 17 x 17 cm; a papirosé: 23,5 x 31 cm.

A kép rajzolója ismeretlen, de alighanem Simó Ferencet, vagy még inkább az ő modorában rajzolót kell benne keresnünk, minthogy az orr erős kirajzoltsága bizonyos eltérést mutat Simó megszokott rajzmodorától.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Az itt ábrázolt nő Méhes Sámuel harmadik felesége, akit bizonyosan barátja, Szentgyörgyi Imre konziliárius, a kolozsvári kollégium egykori neveltje révén ismert meg, lévén az ő felesége is Kirchlehner leány, Méhesné testvérnénje. Az arcképek nyomdai sokszorosítása egy időben a mai fényképet helyettesítette, e kőnyomattal tehát Méhes nemcsak felesége emlékét óhajtotta megörökíteni, hanem az elhunyt asszony Bécsben élő rokonainak is kedveskedni kívánhatott.

27. Egynehány évvel későbbi, az 1840-es évek folyamán készült kőrajz felsorozásával folytatom e sorozatot, megemlítése is főképpen azért szükséges, mivel készítőjéül Magyari Lajost, e sorozatban eddig még nem említett képírót nevezhetem meg.

E kőnyomat ma már nem áll rendelkezésemre, sőt, a kolozsvári református kollégium levéltárában őrzött 8° nagyságú levonatról készített jegyzeteim is csak töredékesen maradtak meg. Leírása e szerint: fiatalabb korú férfit ábrázoló mellkép. Alatta kétoldalt a képíró jelzése, amely azt tartalmazza, hogy bizonyos rézmetszetű kép után 1844-ben kőre rajzolta Kolozsvárt Magyari.[75] A kép alatt: *„Professor ID. SZILÁGYI FERENCZ. Szület. 1762b. oct. 4k + 1828b dec. 4k."*

A kollégium történetírója szerint: *„Id. Szilágyi Ferencz szorgalmas, munkás tagja volt a tanári testületnek, békés természetével sohasem zavarta meg a testület egyetértését s mindvégig élvezte főhatóságának, a főkonzisztóriumnak nagyrabecsülését."*[76] Tehát éppen ellentéte volt tudós, de kötekedő természetű, ugyancsak Ferenc nevű fiának, aki azután utóda lett a tanári székben. Id. Szilágyi jelleme e képén is eléggé hűen visszatükröződik.

28. A sorozathoz csatolok még egy olyan képet, amelyről erős körülnyírtsága miatt semmi feliratot nem lehet megállapítani, ámde minden körülmény arra vall, hogy ez is e könyomda terméke. Alkotójául a szignálás *„Magyari"*-t jelzi. Az arckép különben Méhes Sámuelt jelöli késő öregkorából, felálló gallérú zsinóros ruhában. E lenyomat keletkezési idejét akkorra merem meghatározni, amikor 1848. március 21-én tartott városi közgyűlésen elsőként követelvén a közteherviselést, a törvény előtti egyenlőséget, a sajtószabadságot s a két haza unióját, ami miatt a város közönsége nagy ünnep-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

léssel, sőt fáklyászenével is megtisztelte.[77] Főképpen öltözete utal erre az időre.

E kőnyomó intézet élete és működése még tovább is folytatódik. Erre az időre vonatkozólag azonban semmiféle útmutató nem maradt. Gyűjteményem e korból is őriz egynehány lenyomatot, ámde – sajnos – jobb képíróktól már nemigen kerültek ki újabb munkák.

*

A fentebb elősorolt adatokat szükséges volt bemutatni, bebizonyítandó azt a körülményt, hogy a kollégium kőnyomdája már az 1833. esztendőben megkezdette a művészi munkák sokszorosítását. A továbbiakra vonatkozólag pedig kiválogattuk a nyomdai anyakönyvből a művészi jellegű alkotások tételeit. Ezeket azután – az eredeti táblázatnak megfelelően – a csatolt kimutatásban ismételjük meg.

Kivonat

A *„Kolos'vári Evang. Reformatum Kolégyom Typographiájának és Lithographiájá"*-nak címlapnélküli anyakönyvéből (1834–1838)

Ki és mit rendelt?

1. 1834. febr. 20. 100. sz. Simo Ferentz G. Kendeffi Ádám képét 250 pld.

2. márc. 14. 178. sz. Simo Ferentz Kendeffi képéből 19 pld.

3. ápr. 3. 209. sz. Ifj. Lengyel Istv. Prof. Lengyel képét 250 fol.

4. jún. 16. 412. sz. Simo Ferentz Kendeffi képét 60

5. júl. 29. 543. sz. Szathmári Károly Dériné képét 76

6. aug. 20. 581. sz. dr. Intze Fejérváratt dr. Intze Mihály úr képét lithographiroztatta 152

7. szept. 6. 626. sz. Szabó János Wesselényi M. képét 218

8. 1835. márc. 24. 207. sz. Rétsi Püspök Bab exc. 1300

9. máj. 26. 298. sz. A Provisor 1ső Ferdinánd ő felsége képét 300

10. júl. 27. 392. sz. Erdélyi Prédikátori Tár (boríték)

11. júl. 27. 393. sz. Prof. Salamon Jo's Kép nyomtatás 575

12. júl. 31. 395. sz. Szabó János képiró Wesselényi M. képeit 149

13. júl. 31. 396. sz. 38

[Erdélyi Magyar Adatbank]

14. aug. 14. 407. sz. Simo Ferencz Unit. Püspök T. T. Körmötzi úr képét 150

15. okt. 1. 464. sz. Schütz Jo'sef úr Estei Ferdinand ő Hge képéből 25

16. okt. 1. 465. sz. gr. Lázár László 47

17. 1835. okt. 1. 467. sz. Schütz Jo'sef Estei Ferdinand képéből 25

18. okt. 1. 468. sz. 10

19. okt. 3. 470. sz. Schütz Jo'sef Estei Ferdinand Hg képéből 10

20. 1836. jan. 30. 106. sz. A' Kollégyom Benkő könyvéhez rajzolatot 525

21. febr. 22. 162. sz. Barra papirostára gr. Széchenyit 100

22. márc. 3. 183. sz. Vatter György Az Ebesfalvi templ. 300

23. márc. 29. 231. sz. Szabó János gr. Kornis Mih. képe 100

24. márc. 29. 232. sz. B. Bánfi László 100

25. márc. 30. 233. sz. Barra papirostára Wesselényi képét 30

26. ápr. 13. 245. sz. Szabó János Szász Károly képe 39

27. máj. 20. 316. sz. Barra papirostára gr. Széchenyit Istv. 100

28. máj. 20. 317. sz. Wesselényit 60

29. júl. 6. 407. sz. Barra papirostára Estei Ferdin. képt. 70

30. júl. 12. 418. sz. Wagner képíró Ferdinánd őfels. képt. 60

[Az egész 1837. év és 1838. jan–febr. hónapok hiányoznak!]

31. 1838. júl. 18. 214. sz. Barabás Portrait v. Kemény Dénes 138

32. júl. 18. 215. sz. Barabás v. Győrgyai 50

33. júl. 27. 227. sz. für Hr. v. Barrabás Portrait v. Wesselényi 100

[A bejegyzések 1838. aug. 31-ig tartanak!]

1. Külföldi papiros 196.40 Nyomtatás 55. Együtt 251.40 Frt

2. Külföldi p: 12.40 Nyomt. 3.10 Együtt: 15.50

3. Külföldi: 136.17 Nyomtatás ár: 31.30 Össz. 167.47

4. Papiros Bétsből Sabel által: 13. Nyomt. 50.

Jegyzés: Papiros külön hozatott ahoz a' munkához. Darabja 50 Xr. Váltóba

5. Külföldi 62. Nyomt. 13.50 Össz. 75.50 forma: 1/2

Jegyzés: 3. f. 20 14 kréta, kő.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

6. Papiros külföldi 95. Nyomtatás 38. Össz. 133. 1/4
Jegyzés: Címírás 2 f. 30. Kö taxa 2 f.
7. Külföldi 132.10 Nyomt. 55.35 Össz. 187.45
Jegyzés: 54 ív á 2 f. 30. papiros 41 ív á 1 f. 5 1/2 ív 6 f. 15.
8. Külföldi 175. Nyomtatás 162.30 Összesen: 337.30 Formája: 8°
Jegyzés: 1200 ny. á 7 1/2 xr, pap. Á 7 1/2 100 ny. á 1/2 á 15 x. pap.
9. Külföldi: adott Nyomtatás 37.30 Össz. 37.30 nagy 1/4
Jegyzés: a 3 xr. Ezüstbe Vf. 7 1/2 x
11. Külföldi 9.35 Hazai 3. Nyomt. 13.47 Össz. 26.22
12. Külföldi 65.40 Nyomt. 24.50 Össz. 90.30
13. Külföldi 19.30 Nyomt. 6.20 Össz. 25.50
14. Külföldi 25. Nyomt. 12.30 Össz. 37.30
Jegyzés Rajzolással fizette meg. Oct. 1835.
15. Nyomt. 4.10 Össz. 4.10
Jegyz. Papiros külön.
16. Nyomt. 7.50 Össz. 7.50
17. Nyomt. 4.10 Össz. 4.10
18. Nyomt. 1.40 Össz. 1.40
19. Nyomt. 1.40 Össz. 1.40
20. Papiros ára 8. Nyomt. 26.15
Jegyzés: Nyomtatás ára 3 x-jával darabja.
21. Nyomt. 17.30 Össz. 17.30
22. Nyomt. 12.30 Össz. 12.30
23. Nyomt. 17.30
24. Nyomt. 17.30 Összesen: 337.30
25. Nyomt. 5.
Jegyzés: Nyomt. 10 x egy péld.
26. Nyomt. 6.30
27. Nyomt. 16.40 Össz. 16.40
28. Nyomt. 10. Össz. 10.
29. Nyomt. 11.40 Össz. 11.40
30. Nyomt. 10. Össz. 10.
31. Nyomt. 27.36 Össz. 27.361/2
32. Nyomt. 8.20 Össz. 8.201/2
33. Nyomt. 20. Össz. 201/2

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Jegyzetek

[1] Id. Herepei Gergely emlékkönyvecskéje gyűjteményemben.
[2] Nagy Zoltán: A magyar litográfia története a XIX. században. Bp. 1934. 85.
[3] Barabás Miklós emlékiratai. Közli Kézdi Kovács László. Bp. 1902. 27–28.
[4] A kolozsvári Házsongárdi temetőben levő címeres, díszes síremléke árkosi Barra Gábornak, aki a kolozsvári ev. ref. koll. könyv- és könyomó intézetének igazgatója volt. (Siratja felesége: Dobrai Rozália, Klára és Róza leányaikkal együtt.)
[5] Nagy Zoltán i.m. 85.
[6] Barabás Miklós i. m. 101.
[7] Török István: A kolozsvári ev. ref. kollégium története. Kolozsvár 1905. III. 45–46.
[8] Nemzeti Társalkodó 1832. I. sz. (jan. 7.) 16.
[9] Lengyel Dániel: A kolégyomi élet című kézirata. (Gyűjteményemben.)
[10] Herepei János: A kollégium nyomdája. Ifjú Erdély 1935. 106.
[11] A felsorolt üzemi könyvek a kollégium levéltárában voltak, ma – azt hiszem – a Román Akadémia kolozsvári gyűjteményéhez tartoznak.
[12] Barabás Miklós i. m. 141–142.
[13] Erdélyi Prédikátori Tár I. kötet IV. lap
[14] Barabás Miklós i. m. 100–109.
[15] Bayer József: Kissolymosi Simó Ferenc festő. Erdélyi Múzeum 1915. 80–83. – Biró Béla: Bécsi erdélyi művészek. Kissolymosi Simó Ferenc 1801–1869. Erdélyi Helikon 1942. 522–527. és A kolozsvári normál rajzoda. Erdélyi Helikon 1943. 391–397.
[16] Lengyel Dániel: Életrajzom című kézirata 1834. év. 1–2. ív. (Gyűjteményemben)
[17] Pálffy János emlékezései. Magyarországi és erdélyi urak. Sajtó alá rend. Szabó T. Attila. Kolozsvár 1939. II. 71.
[18] Lengyel István életrajzát lásd Török István i. m. II. 188–195. és Herepei Károly: Az igazi philosophus, lerajzolva egy halotti beszédben.
[19] Lengyel Dániel egész önéletrajza gyűjteményemben van.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

[20] Bereczki Zsigmond kolozsvári ref. koll. volt professzora, majd körösfői, végül türei pap, B. János és Veszprémi Júlia fia. Apai nagyanyja Méhes Éva lévén, ezért szegről-végről rokonságban volt a Lengyel családdal.
[21] Erdélyi Híradó 1934. 37. sz. (május 10.) 292.
[22] A kolozsvári Házsongárdi temetőben III. oszt. B táblában.
[23] Lengyel Dániel i. m. 3B ív.
[24] Dani János: Adatok Szathmári Pap Károly gyermekkoráról és diákéveiről. Kelemen Lajos emlékkönyv. Kolozsvár 1957. 198–206. Monografikus jellegü bemutatása: Uralkodók festője, fényképésze: Szathmári Pap Károly. Bp. 2001; Murádin Jenő: Szathmári Pap Károly. Kolozsvár 2003 (Szerk. megj.)
[25] Ilyen újságcikk többek között: Ligeti Ernő: A román fejedelmek magyar festője. (A Kolozsvárt megjelent Független Újság 1936. december 20-i számában.) Cikkében Ligeti megcáfolja egy román írónak azt az állítását, hogy Szathmári román származású lett volna. A cáfolathoz fűzzük hozzá magának Szathmárinak Erdély képekben című kiadványának 63. lapján írt kissé elfogult hangú jegyzetét: „*Szégyenére válik a magyarnak, hogy hazája legszebb természeti pontjainak nevök annyi századokon át máig is az eredeti oláh nyelven maradt, pl. Retyezát, Vlegyásza, Czebles, Detonata, Csetatye Boli sat. Csak nehány népszerű igaz magyar íróktól függ ezek magyarra változtatása. Ha mástalan Jós'ikánk nem Csetatye Boli-t, hanem Bolivárt vagy Boli barlangot írt volna Abafijában, úgy azóta oláh neve el is felejtődött volna már.*" (Szathmári különben cikkének címében is valóban Boli barlangot ír.)
[26] A kolozsvári ref. egyházközség keresztelési anyakönyve. B kötet 224.
[27] Déryné naplója. Bp. 1880. II. 385–387. (Törs Kálmán kiadása)
[28] Erdélyi Híradó 1833. 13. sz. (augusztus 17.) 106.
[29] Erdélyi Híradó 1834. 41. sz. (május 24.) 324.
[30] Lengyel Dániel i. m. 3B ív.
[31] Déryné naplója i. m. II. 435 .
[32] Bayer József: Adatok a soproni magyar színészet történetéhez. Egyetemes Philologiai Közlemények 1910. 385.
[33] Bayer József: Déryné. Déryné levelei. Bp. 1944. 80.
[34] Wass Pál: Fegyver alatt. Sajtó alá rend. Csetri Elek. Bukarest 1968. 170.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

[35] Ifj. Incze Mihály levelezése szüleivel Lengyel Dániel másolatában. (Gyűjteményemben.)
[36] E könyomatos kép egy példánya gyűjteményemben.
[37] Olajfestésű kép néhai Sárkány Lajos tulajdonában volt Kolozsvárt.
[38] Olajfestésű képe tulajdonomban volt Sepsiszentgyörgyön.
[39] E képekből ma már egyetlen példány sem állván rendelkezésemre, ezért a kérdést biztosan eldönteni nem tudom.
[40] Barabás Miklós i. m. 17–18, 44.
[41] Barabás Miklós i. m. 33.
[42] Művészettörténeti Értesítő 1966. 31.
[43] Tóth I. Zoltán: Az erdélyi román nacionalizmus kialakulása. *Magyarok és románok.* Szerk. Deér József és Gáldi László. Kolozsvár 1944. II. 89, 117, 120. és Biró Sándor: Az erdélyi román értelmiség eszmevilága. Magyarok és románok i. m. 131–132.
[44] Lengyel Dániel i. m. 1D ív.
[45] Lengyel Dániel i. m. 2. ív.
[46] Erdélyi Prédikátori Tár V. füzet III–XVI. lap s a címlap elé beragasztott melléklet. – Török István i. m. II. – Entz Géza: Szathmári Pap Mihály, mint éremgyűjtő. Numizmatikai Közlemények 1951–52. 48–57. (Klisélenyomatban mindkét munka közli a könyomatot.)
[47] S. J.: Szathmári Pap Mihály rövid életrajza.
[48] Entz Géza i. m.
[49] A Szathmári Pap családra vonatkozó adatok. Összeírta Lengyel Dániel. 6A ív. (Gyűjteményemben.)
[50] Egyemeletes ház, az evangélikus templom melletti papilak keleti tőszomszédja.
[51] Anyámról való öreg szüleim háza, ahol születtem. Lengyel Dániel i. m. 2B ív.
[52] Kazinczy Ferenc Utazásai. Budán 1839. 186.
[53] A nagybaczoni Incze családra vonatkozó adatok. Lengyel Dániel i. m. 92B-C. ív és Incze Mihály k. fehérvári kamarai főorvos levelei. Lengyel Dániel i. m. B 3/D, 4/A ív. (Gyűjteményemben.)
[54] Töröl István i.m. II. 72. lap emelléklete
[55] Biró Béla: Bergmann Ferenc Antal. Erdélyi Helikon 1943. 433.
[56] Gál Kelemen: A kolozsvári unitárius kollégium története. Kolozsvár 1935. 459–466.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

[57] Jancsó Benedek: Erdély története. Kolozsvár 1931. 251–254.
[58] H. P.: Bánffy László' gyász pompája. Nemzeti Társalkodó 1840. I. félév (február 13.) 49–52.
[59] Török István i. m. III. 11, 310.
[60] Barabás Miklós i. m. 169–176.
[61] Salamon József: Erdélyi Prédikátori Tár 1937. VII. füzet I–II. 1.
[62] Barabás Miklós i. m. 169–176.
[63] Jancsó Benedek i. m. 254.
[64] Barabás Miklós i. m. 166–168.
[65] Herepei János: Kolozsvár város 1838. évi hódolati eskükönyve. (Kézirat)
[66] Barabás Miklós i. m. 66, 132.
[67] Pálfi Márton: Gyergyai Ferenc (1799–1874). Emlékkönyv az Erdélyi Múzeum Egyesület félszázados ünnepére 1859–1909. Szerk. Erdélyi Pál. Kolozsvár 1942. 200–202.
[68] Mályusznė Császár Edit: Egy színészházaspár élete. Bp. 1956.
[69] Salamon József: K. Ajtai és Árkosi Benkő József rövid életrajza. Erdélyi Prédikátori Tár IX. füzet V. lap
[70] Mikó Imre: Benkő József élete és munkái.
[71] Fekete Mihály: A kolozsvári ev. ref. főtanoda története. Kolozsvár 1876. 39.
[72] Méhes-iratok. (Gyűjteményemben.)
[73] Török István i. m. III. 178.
[74] Barabás Miklós i. m. 188, 191.
[75] Id. Szilágyi könyomatos képét Török István könyvének mellékletéül klisényomattal készült sokszorosításban közli (i. m. II. 112. lap melléklete). A képíró jelzése azonban olvashatatlan lévén, meg sem kísérlem szó szerint idéznem, saját jegyzeteim ugyanis itt hiányosak.
[76] Török István i. m. II. 107.
[77] Török István i. m. II. 159.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

KÉPMELLÉKLET

Brózer István aranykelyhe (1640)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A Farkas utcai templom belső képe (László Miklós felv.)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A Farkas utcai régi református parókia épülete (Imre Magda felv.)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Zágoni Bodola János, erdélyi református püspök (kőnyomat)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

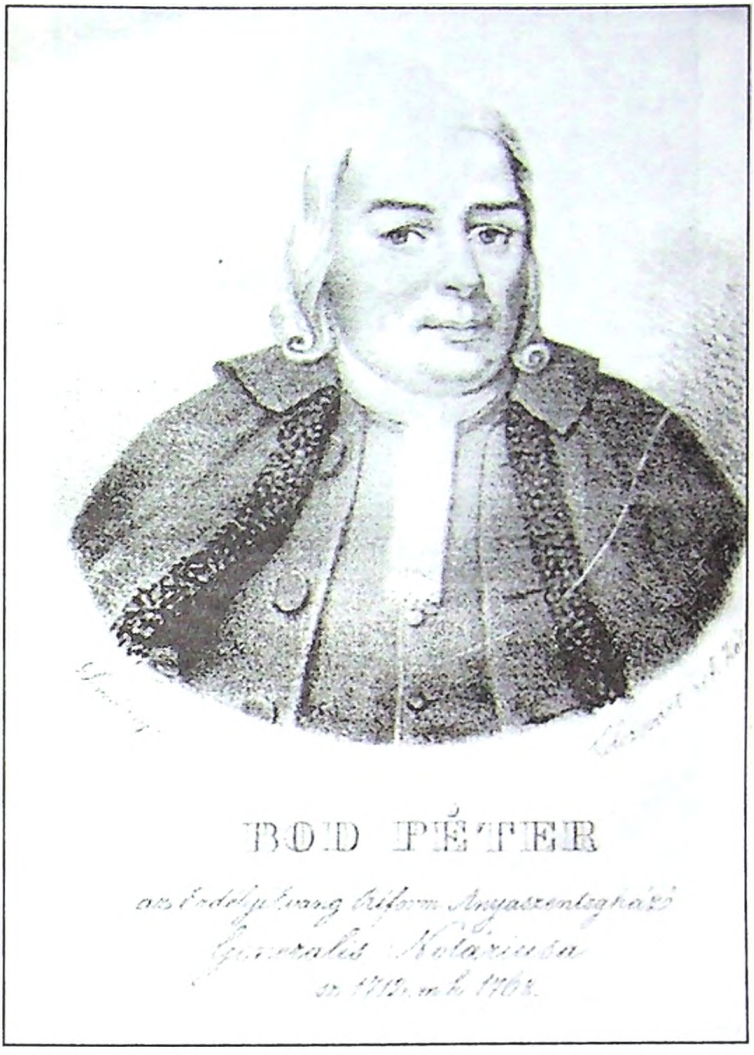

Felsőcsernátoni Bod Péter, az Erdélyi Ev. Ref. Egyház generális nótáriusa (kőnyomat)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Méhes Sámuel a kolozsvári református kollégium professzora (kőnyomat)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A kolozsvári református kollégium címere
(Köpeczi Sebestyén József olajfestménye)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Véndiák-találkozó a kolozsvári református kollégium kiskúriáján (1940. október 31.)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Herepei János utolsó látogatása Kolozsvárt, 1968-ban: Imre Lajos, Imre Lajosné, Dávid Gyuláné, Bedő Árpádné Herepei Judit, Herepei János, László Dezső, Nyerges Lajos, Aisinger Sándor (Imre Magda felv.)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Csoportkép a Véndiák-találkozón: Brüll Emánuel, Reményik Sándor, Herepei János, Áprily Lajos és leánya (1940. október 31.)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A KIADÁSRÓL

Herepei János kéziratos hagyatékából immár a negyedik kötetet adja ki a Művelődés (*A kalotaszegi templomok, cintermek és temetők régi sírkövei.* 124 l. – 2001, *A kolozsvári Farkas utcai templom történetéből.* Az 1638–1647. évi építkezés, berendezés és felszerelés adattára. 272 l. – 2002, *Kolozsvár történeti helyrajza.* 718 l. – 2004). Akár korábbi köteteinkben, most is igyekeztünk a szerző kéziratát a legteljesebb mértékben követni, csupán a mai helyesíráshoz közelítettük a szöveget. Természetesen Herepei János régies szóhasználatát (keresztyén, nehány, vala stb.) megőriztük. Minthogy szándékunk szerint elsősorban nem a szakemberek szűk rétegére, hanem a tágabban értelmezett olvasóközönségre számítunk, a néhány adathoz kapcsolt jegyzeteket nem a lap aljan, hanem az egyes tanulmányok végén közöljük, és csupán a legszükségesebb esetben egészíti ki a kötetet, az egész Herepei-sorozatot gondozó Sas Péter.

Örömmel folytatjuk majd Herepei János kéziratban maradt munkáinak közzétételét, ha sikerül továbbra is támogatókat szerezni. Az erdélyi színjátszás történetéről írott műve következik a sorban, de kisebb tanulmányaiból is összeáll még legalább két kötet.

Ha sikerül az olvasók érdeklődését csak egy kicsit is felkelteni, s a Szamos parti város, a Farkas utca, az erdélyi reformátusság történetének búvárlója, a méltatlanul mellőzött Herepei János hagyatéka végre közkinccsé válik, akkor a kötetek gondozójának és a megjelenés körül bábáskodóknak, köztük a zilahi Colorprint nyomdának és a Művelődés Könyvkiadónak fáradsága nem volt hiábavaló.

SZABÓ ZSOLT

[Erdélyi Magyar Adatbank]

[Erdélyi Magyar Adatbank]

TARTALOMJEGYZÉK

Sas Péter: Az erdélyi református egyház Herepei János Munkásságában 5
Kolozsvár református vonatkozású műemlékei 14
A Farkas utca halottai 35
A kolozsvári református egyházközség XVII–XIX. századi egyházfiai 109
A kolozsvári református egyházközség XVIII. századbeli kántorai és orgonistái 113
A kolozsvári Rákóczi-kehely és mestere 131
A kolozsvári Farkas utcai templom Lorántffy Zsuzsanna féle bársonytakarója 138
A Farkas utcai templomban levő falmelletti padok hátlapi tábláira ceruzával felírt nevek a XVII. század derekáról 141
A kolozsvári schola ill. kollégium XVII. századbeli köztanítói valamint diák tisztviselői az 1711. évig bezárólag 144
A kolozsvári református kollégium tanárainak sírja 153
A kolozsvári református kollégium Apáczai utáni diákjainak névsorából 157
XVII–XVIII. századbeli ismeretlen magyar verses emlékek 181
Adatok a „Kolo'svári Evang. Reformatum Kolégyom Könyomó Intézezeté"-nek művészi nyomataihoz 189
Képmelléklet 225
A kiadásról 236

[Erdélyi Magyar Adatbank]

HEREPEI JÁNOS
(1891–1970)

A jeles történész és levéltáros gazdag hagyatékából a negyedik kötetet adjuk az Olvasó kezébe. *A kalotaszegi templomok, cintermek és temetők régi sírkövei* (2001), *A kolozsvári Farkas utcai templom történetéből (Az 1638–1647. évi építkezés, berendezés és felszerelés adattára* – 2002) és a *Kolozsvár történeti helyrajza* – 2004) sorozatát folytatva a Farkas utcai református templom és kollégium történetével kapcsolatos kutatásait tesszük közkinccsé.

A szerző történelmi hitelességgel, korabeli dokumentumok felidézésével, oknyomozó alapossággal tárja fel szülővárosának református vonatkozású műemlékeit, a Farkas utcai templom kegytárgyait, halottait, a református kollégium diákjai, köztanítói, tisztségviselői névsorát, a Házsongárdi temetőben nyugvó tanárainak sírját, a kollégiumi könyvtárban levő ismeretlen XVI–XVII. századi verses emlékeket vagy a kollégium nyomdájából kikerülő, XIX. század eleji művészi nyomatokat.

A Herepei-hagyaték rejtett kincseit Sas Péter művelődéstörténész gondozásában tesszük közzé.

Herepei János: Din istoria bisericii și colegiului reformate din Cluj.

ISBN 973-86529-0-1

9 789738 652903

ISBN 973-86529-0-1